מדרש תנחומא, ויקרא

מדרש תנחומא

geulaquiz.com

ויקרא

א **וַיִּקְרָא** אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ (תהלים קג, כ). בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, אֵלּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנִּקְרְאוּ מַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם (במדבר כ, טז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים (דה"ב לו, טז). רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אוֹמֵר, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. שֶׁהוּא אוֹמֵר, גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ, שֶׁהִקְדִּימוּ עֲשִׂיָּה לִשְׁמִיעָה. רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שׁוֹמְרֵי שְׁבִיעִית. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם גִּבּוֹרֵי כֹחַ. רוֹאֶה שֶׁשָּׂדֵהוּ מֻפְקֶרֶת וְאִילָנוֹתָיו מֻפְקָרִים וְהַסְּיָגִים מְפֻרָצִים וְרוֹאֶה פֵּרוֹתָיו נֶאֱכָלִים, וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר. וְשָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ. רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי אוֹמֵר, מִי גִּבּוֹרֵי כֹחַ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁאֵין גִּבּוֹר כְּמוֹתוֹ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹמְדִים לִפְנֵי הַר סִינַי וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל הַדִּבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יוֹסְפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ (דברים ה, כב), וּמֹשֶׁה לֹא נִזּוֹק. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁגְּדוֹלִים הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵינָן יְכוֹלִין לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ (יואל ב, יא) אֶלָּא עוֹמְדִין וְנִבְהָלִין. וְהַצַּדִּיקִים יְכוֹלִין לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ. כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ (יואל ב, יא), אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה (בראשית לב, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ (דניאל ז, י). וּמִי קָשֶׁה מֵהֶם. הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָצוּם עֹשֶׂה דְּבָרוֹ (יואל ב, יא), זֶה צַדִּיק שֶׁעוֹשֶׂה רְצוֹן יוֹצְרוֹ. וְאֵיזֶהוּ, זֶה מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשֵׂה לִי מִשְׁכָּן, וְעָמַד וְנִזְדָּרֵז וְעָשָׂה מִשְׁכָּן. וְהָיָה עוֹמֵד מִבַּחוּץ, שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד (שמות מ, לה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ דִּין שֶׁמֹּשֶׁה שֶׁעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן יְהֵא עוֹמֵד מִבַּחוּץ וַאֲנִי מִבְּפָנִים, אֶלָּא חֲרִינִי קוֹרֵא אוֹתוֹ שֶׁיִּכָּנֵס. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. חֲוִי, קָשֶׁה כֹּחָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁיְּכוֹלִין לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ. וְכֵן בִּשְׁמוּאֵל כְּתִיב: וַיָּבֹא ה' וְיִתְיַצֵּב וַיִּקְרָא כְּפַעַם בְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל, וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ (ש"א ג, י). לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ. וְאִם תֹּאמַר, כְּשֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה, בְּקוֹל נָמוּךְ הָיָה מְדַבֵּר, לְפִיכָךְ הָיָה יָכֹל מֹשֶׁה לִשְׁמֹעַ. לֹא הָיָה מְדַבֵּר אֶלָּא בְּקוֹל מַתַּן תּוֹרָה שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וּמֵתוּ בְּדִבּוּר רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יוֹסְפִים אֲנַחְנוּ וְגוֹ' (דברים ה, כב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נַפְשִׁי יָצְאָה בְּדַבְּרוֹ (שה"ש ה, ו). וּמִנַּיִן שֶׁבְּקוֹל מַתַּן תּוֹרָה הָיָה מְדַבֵּר. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, קוֹל ה' בַּכֹּחַ (תהלים כט, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו (במדבר ז, פט), הַקּוֹל שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹל ה' שׁוֹבֵר אֲרָזִים (תהלים כט, ה), וּבוֹ הָיָה מְדַבֵּר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר וְעַל כָּל אֲמִירָה וְצִוּוּי. שֶׁמָּא תֹּאמַר, שֶׁנִּשְׁמַע הַקּוֹל לְיִשְׂרָאֵל מִבַּחוּץ. תַּלְמוּד לוֹמַר: וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל, הוּא הָיָה שׁוֹמֵעַ בִּלְבַד. וְכִי מֵאַחַר שֶׁבְּקוֹל גָּבֹהַּ הָיָה מְדַבֵּר, לָמָּה לֹא הָיוּ שׁוֹמְעִים. לְפִי שֶׁגָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַדִּבּוּר שֶׁיֵּצֵא וְהָלַךְ אֵצֶל מֹשֶׁה וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁבִיל שֶׁבּוֹ יוֹצֵא הַקּוֹל עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְמֹשֶׁה וְלֹא נִשְׁמַע לְכָאן וּלְכָאן, שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ מִשְׁקָל (איוב כח, כה), שֶׁכָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַכֹּל בְּמִשְׁקָל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְדָרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת (איוב כח, כו), שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דֶּרֶךְ לְאוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁיֵּלֵךְ אֵצֶל מֹשֶׁה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו, אֵלָיו הָיָה נִשְׁמָע וְלֹא לְאַחֵר. לָכֵךְ נֶאֱמַר: גִּבּוֹרֵי כֹחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ. וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי טוֹב אֲמָר לְךָ עֲלֵה הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב (משלי כה, ז). רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר, רְחַק מִן מְקוֹמְךָ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מוֹשָׁבוֹת שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ עֲלֵה, וְאַל תַּעֲלֶה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ לְךָ רֵד. רַבִּי תַּנְחוּמָא אוֹמֵר, יֵשׁ זָהָב וְרָב פְּנִינִים וּכְלִי יָקָר שִׂפְתֵי דָּעַת (משלי כ, טו). מִתְּלָא אוֹמֵר, דַּעַת חָסַרְתָּ מַאי קָנִיתָ, דַּעַת קָנִיתָ מַאי חָסַרְתָּ. אַף מֹשֶׁה לֹא עָלָה עַד שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה.

ב **וַיִּקְרָא** אֶל מֹשֶׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וְטָעָה וְלֹא הִזְכִּיר בִּרְכַּת הַמִּינִים, מַנִּין שֶׁמַּחְזִירִין אוֹתוֹ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וְטָעָה, בְּכָל בְּרָכוֹת כֵּלָן, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. טָעָה בִּבְרַכַּת הַמִּינִים, מַחְזִירִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרָהּ בְּעַל כָּרְחוֹ. וּמִפְּנֵי מָה מַחְזִירִין אוֹתוֹ. חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא מִין הוּא, שֶׁאִם יְהֵא בּוֹ צַד מִינוּת, קִלֵּל עַצְמוֹ וְעוֹנִין הַקָּהָל אָמֵן. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא אָמַר בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם, מַחְזִירִין אוֹתוֹ, חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא כּוּתִי הוּא. אָמַר רַב אַסִּי, גֵּר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ חוּץ מִדָּבָר אֶחָד, אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ דִּקְדּוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, אַתָּה מוֹצֵא אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פְּעָמִים הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה עַל הַגֵּרִים, וּכְנֶגְדָּן הִזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיּוֹ שֶׁהִנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה וּבָא אֵצְלֵנוּ, אֲנִי מַזְהִירְךָ שֶׁתֹּאהֲבֵהוּ, שֶׁאֲנִי אוֹהֲבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה וְגוֹ' (דברים י, יח).

ג **וַיִּקְרָא** אֶל מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ, וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד (משלי כט, כג). כָּל מִי שֶׁרוֹדֵף אַחַר שְׁרָרָה, שְׁרָרָה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ. וְכָל מִי שֶׁבּוֹרֵחַ מִשְּׁרָרָה, שְׁרָרָה רוֹדֶפֶת אַחֲרָיו. שָׁאוּל בָּרַח מִן הַשְּׁרָרָה בְּשָׁעָה שֶׁבָּא לִמְלֹךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁאֲלוּ עוֹד בַּה' הֲבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ, וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים (ש"א י, כב). מַהוּ אֶל הַכֵּלִים. כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ דְּבַר הַמְּלוּכָה, אָמַר לָהֶם: אֵינִי רָאוּי לְמַלְכוּת, אֶלָּא שֶׁאָלוּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים אִם אֲנִי רָאוּי. וְאִם לָאו, הַנִּיחוּ אוֹתִי. מִיָּד וַיִּשְׁאֲלוּ עוֹד בַּה'. מִיָּד הֶחְבִּיא אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁשָּׁאֲלוּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים. וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים. וְכֵן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַכֵּלִים, אֵלּוּ אוּרִים וְתֻמִּים. וְהַבּוֹרֵחַ מִן הַשְּׁרָרָה, הַשְּׁרָרָה רוֹדֶפֶת אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ ה' כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל הָעָם הַזֶּה (ש"א י, כד). וַאֲבִימֶלֶךְ בֶּן יֵרַבַּעַל רָדַף אַחַר הַשְּׁרָרָה, וְהַשְּׁרָרָה בָּרְחָה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בֶּן יְרֻבַּעַל שְׁכֶמָה אֶל אֲחֵי אִמּוֹ וְגוֹ' (שופטים ט, א), וְהָרָגָם כֻּלָּם עַל אֶבֶן אַחַת וּמָלַךְ עַל בַּעֲלֵי שְׁכֶם. וּלְבַסּוֹף, וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וּבֵין אֲבִימֶלֶךְ, וְהָרְגָה אוֹתוֹ אִשָּׁה. וּמֹשֶׁה בָּרַח מִן הַשְּׁרָרָה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,

וְעַתָּה לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י), וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה לְשָׁלְחוֹ. וְהוּא מְשִׁיבוֹ, שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ בִּי אֲדֹנָי, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל וְגוֹ׳ (שמות ד, י). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ שֶׁסּוֹפְךָ לִילֵךְ. כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ וְאָמַר כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעַבְדוּנִי (שמות ט, א), אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, מִי ה׳ (שמות ה, ב). הִתְחִיל מֹשֶׁה אוֹמֵר, אֲנִי כְּבָר עָשִׂיתִי שְׁלִיחוּתִי. הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָשַׁבְתָּ לְךָ, בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם (שמות ו, יא). וְכֵן עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, לֵךְ אֶל פַּרְעֹה (שמות ז, טו), הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַּרְעֹה (שמות ח, טז), לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַשָּׁרָה. לַסּוֹף הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם, וֶהֱבִיאָם אֶל הַמִּדְבָּר, וְהוֹרִיד לָהֶם אֶת הַמָּן, וְהֶעֱלָה לָהֶם אֶת הַבְּאֵר, וְהִגִּיז לָהֶם אֶת הַשְּׂלָו, וְעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְאָמַר, מִכָּאן וְאֵילָךְ מַה יֵּשׁ לִי לַעֲשׂוֹת. עָמַד וְיָשַׁב לוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, יֵשׁ לִי מְלָאכָה גְּדוֹלָה מִכָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ. יֵשׁ לְךָ לְלַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל טַמְאָה וְטָהֳרָה, לְהַזְהִירָן הֵיאַךְ יִהְיוּ מַקְרִיבִין בָּנַי קָרְבָּן לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן. מֹשֶׁה בָּרַח מִן הַשָּׁרָה וְרָדְפָה אַחֲרָיו, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד (משלי כט, כג), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וּתְחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ (תהלים ח, ו). וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. אָמַר דָּוִד, אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶךָ וַתֹּאמֶר שִׁוִּיתִי עֶזְרָ עַל גִּבּוֹר הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם (תהלים פט, כ). אַף עַל פִּי שֶׁדִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אָדָם הָרִאשׁוֹן וְצִוָּהוּ עַל עֵץ הַדַּעַת, הוּא לְעַצְמוֹ הָיָה בָּעוֹלָם. וְכֵן נֹחַ, אַף עַל פִּי שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ, הוּא הָיָה תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו. וְכֵן אַבְרָהָם וְכֵן יִצְחָק וְכֵן יַעֲקֹב, יְחִידִים בָּעוֹלָם הָיוּ. אֲבָל מֹשֶׁה, כַּמָּה צַדִּיקִים הָיוּ עִמּוֹ, שִׁבְעִים זְקֵנִים וּבְצַלְאֵל וְחוּר וְאַהֲרֹן וּבָנָיו וְהַנְּשִׂיאִים, וְלֹא קָרָא אֶלָּא לְמֹשֶׁה. הֲוֵי, הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ (תהלים קו, כג).

ד **וַיִּקְרָא** אֶל מֹשֶׁה. מֵהֵיכָן קָרָא לוֹ, מֵאֹהֶל מוֹעֵד. יְהֵא שְׁמֵיהּ מְבֹרָךְ לְעָלַם, שֶׁמִּנֵּיהּ הָעֶלְיוֹנִים וּבָחַר בַּתַּחְתּוֹנִים לִשְׁכֹּן בַּמִּשְׁכָּן בִּשְׁבִיל אַהֲבָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ (מ״א ח, כז). יֵשׁ פּוֹתֵחַ מִתְּאַוָּה לִכְלִי חֶרֶס כְּבֵיכוֹל, כִּי יוֹצֵר הַכֹּל הוּא. אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָאַהֲבָה, נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת (תהלים פד, ג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה מֵאֹהֶל מוֹעֵד. גָּדוֹל הָיָה מֹשֶׁה, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם (בראשית א, ה). וְכָאן: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. זוֹ קְרִיאָה וְזוֹ קְרִיאָה. מִי גָּדוֹל, הַשּׁוֹבֶה אוֹ הַנִּשְׁבֶּה. הֲוֵי אוֹמֵר, הַנִּשְׁבֶּה. רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם. וְאֵין אוֹר אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ג, כג). וּמֹשֶׁה שָׂבָה כָּל הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי (תהלים סח, יט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, בָּעוֹלָם הַזֶּה עֲשִׂיתִיךָ רֹאשׁ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְלָעוֹלָם הַבָּא כְּשֶׁיָּבֹאוּ הַצַּדִּיקִים לִטֹּל שְׂכָרָם, אַתָּה בָא בְּרֹאשׁ כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צְדָקַת ה׳ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל (דברים לג, כא).

ה **וְנָתְנוּ** בְּנֵי אַהֲרֹן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים. כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה, חוּץ מִגֶּפֶן וּמִזַּיִת. לָמָּה, שֶׁהֵם עוֹשִׂין פֵּרוֹת מְשֻׁבָּחִים. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּזְכוּת הַבָּנִים, אֲבוֹתֵיהֶם מִתְכַּפְּרִין. וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב. לֹא נֶאֱמַר נֶפֶשׁ בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת אֶלָּא בְּמִנְחַת עָנִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ. אִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת. מַהוּ בֵּין מַחֲבַת לְמַרְחֶשֶׁת. מַרְחֶשֶׁת, יֵשׁ לָהּ כְּסוּי. מַחֲבַת, אֵין לָהּ כְּסוּי. מַרְחֶשֶׁת, עֲמֻקָּה וּמַעֲשֶׂיהָ רוֹתְחִשִׁין. מַחֲבַת, צָפָּה וּמַעֲשֶׂיהָ קָשִׁין. חֲבִיתִי כֹהֵן גָּדוֹל, לִישָׁתָן וַעֲשִׂיָתָן בִּפְנִים וְדוֹחִין הַשַּׁבָּת, טָחָנָן וְהִרְקִידָן אֵינוֹ דוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מַצָּה, חוּץ מֵחָמֵץ שֶׁבְּתוֹדָה וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם. כָּל הַמְּנָחוֹת נִלּוֹשִׁין בְּפוֹשְׁרִין, וּמְשַׁמְּרָן שֶׁלֹּא יַחְמִיצוּ. וְאִם הֶחְמִיצוּ שְׁרֵיָיהּ. עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה׳ וְגוֹ׳.

ו **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבַאֲפוּנְדָתוֹ וּבָאָבָק שֶׁבְּרַגְלָיו, שֶׁלֹּא יִנְהֲג קַלּוּת רֹאשׁ בּוֹ אֶפְלּוּ בְּחֻרְבָּנוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. בָּא לְהָקִישׁ שְׁמִירַת שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ. וּמָה רָאָה לְהָקִישׁ שְׁמִירַת שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ. כָּךְ שָׁנָה רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל, כְּשֵׁם שֶׁשְּׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, כָּךְ מוֹרַאַת מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם. וּשְׁלֹמֹה צָוַח, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע (קהלת ג, טז), כָּךְ שְׁלֹמֹה הָיָה צוֹפֶה הֵיאַךְ הָרְשָׁעִים מְעַוְּתִין הַמִּשְׁפָּט בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְרָאָה שְׁלֹמֹה מָקוֹם שֶׁהָיוּ סַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין וְדָנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְדִינֵי מָכוֹת וְדִינֵי מָמוֹנוֹת וְטַמְאוֹת וְטִהֳרוֹת, שֶׁהָיוּ מְשַׁקְּצִין. בֹּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב: וַיַּבְאוּ כָּל שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ, נֶרְגַּל שַׁרְאֶצ�er סַמְגַּר נְבוּ שַׂרְסְכִים רַב סָרִיס וְגוֹ׳ (ירמיה לט, ג). עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְכוּ בוֹ (איכה ה, יח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה קוֹרֵא הַנִּכְנָסוֹת וְאֵינְךָ קוֹרֵא אֶת הַיּוֹצְאוֹת, מְקוֹם הַצָּדֵק שָׁמָּה הָרֶשַׁע. אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא (שם ב, כ). הֲרֵי דָּמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה מֻשְׁלָךְ עַל הָאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה, עַל צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ (יחזקאל כד, ז). דָּבָר אַחֵר, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע, זֶה שַׁעַר הָאֲמָצְעִי שֶׁסַּנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה יוֹשֶׁבֶת שָׁם. שָׁמָּה הָרֶשַׁע, טָבְעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ (איכה ב, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְקוֹם הַצָּדֵק שָׁמָּה הָרֶשַׁע (קהלת ג, טז), מָקוֹם אֶחָד הָיָה לְצַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַמְיֻחָד לַשְּׁכִינָה, וְהִרְשִׁיעוּ מְנַשֶּׁה וְעָשָׂה צֶלֶם בְּתוֹכוֹ. דָּבָר אַחֵר, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרָאתִי אֶת הַנֶּפֶשׁ וְהִיא נִתּוּנָה בְּיָדַי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי (איוב יב, י). וְאַף הַמִּשְׁפָּט נָתוּן בְּיָדַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאחַז בַּמִּשְׁפָּט יָדִי (דברים לב, מא). וְלֹא נָתַתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּצַד הַדִּין, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוֹאָה מַה מְּתֻקָּן לָהּ וְלֹא תֶּחְטָא, וְהִיא חָטְאָה. שָׁמָּה הָרֶשַׁע, שֶׁהַנֶּפֶשׁ נְתוּנָה בְּצַד הַדִּין, נֶפֶשׁ כִּי תֶחְטָא. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב

וְאָץ בִּרַגְלַיִם חוֹטֵא (משלי יט, ב), מִי שֶׁחָטָא אַפִּלּוּ בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ סִימָן יָפָה לוֹ. כֵּיצַד, הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲנֻיּוֹת, אֶחָד שֶׁל נָכְרִי וְאֶחָד שֶׁל יִשְׂרָאֵל. נִכְנַס לְאוֹתָהּ שֶׁל נָכְרִי בְּלֹא דַּעַת, לֹא טוֹב. נִכְנַס בְּמֵזִיד, נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָץ בִּרַגְלַיִם חוֹטֵא. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּה, הָיוּ לְפָנֶיךָ שְׁתֵּי דְּרָכִים, אַחַת אֲרֻכָּה וְאַחַת קְצָרָה. הַקְּצָרָה מְלֵאָה צְרוֹרוֹת וְהָאֲרֻכָּה אֵין בָּהּ צְרוֹר. הִנִּיחַ הָאֲרֻכָּה וְהָלַךְ בַּקְּצָרָה בְּשַׁבָּת, עָלָיו נֶאֱמַר, וְאָץ בִּרַגְלַיִם חוֹטֵא. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. לֹא יֵצֵר אָדָם עַל עֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה בְּשׁוֹגֵג, אֶלָּא שֶׁנִּפְתַּח לוֹ פֶּתַח שֶׁיֶּחְטָא וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד. וְלֹא יִשְׁמַח אָדָם עַל מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ, אֶלָּא עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה שֶׁעֲתִידוֹת לָבוֹא לְיָדוֹ. לְפִיכָךְ אִם חָטָא בְּשׁוֹגֵג, אֵין סִימָן יָפָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב. וּמַה חוֹטֵא בְּשׁוֹגֵג אֵין סִימָן טוֹב לוֹ, חוֹטֵא בְּמֵזִיד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְעָלָיו נֶאֱמַר, וְאָץ בִּרַגְלַיִם חוֹטֵא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, שֵׁשׁ הִנָּה שָׂנֵא ה׳, עֵינַיִם רָמוֹת, לֵב חוֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת אָוֶן, וְרַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה (שם ו, טז-יח), זֶה אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה שֶׁהָיוּ חוֹטְאִים בִּירוּשָׁלַיִם. וְלֹא דַיָּם, אֶלָּא מְשַׁגְּלוּ לְבָבֶל, הָיוּ מוֹסִיפִין חֵטְא. וּמָה עָשׂוּ בִּירוּשָׁלַיִם. נְבִיאֵי שֶׁקֶר הָיוּ, וְלֹא הֵנִיחוּ אֻמְנוּתָן בְּבָבֶל, וְהָיוּ מְסַרְסְרִין זֶה לָזֶה בַּעֲבֵרוֹת. הָיָה אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה נִכְנָס אֵצֶל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת בְּבָבֶל, וְהָיָה אָמַר לָהֶם: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלָחַנִי לוֹמַר דָּבָר לְאִשְׁתְּךָ. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: חֲרֵי הִיא לְפָנֶיךָ, הַפְּנֵס. הָיָה מִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאוֹמֵר לָהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהַעֲמִיד מִמֵּךְ נְבִיאִים, לְכִי וְשַׁמְּשִׁי עִם צִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה וְהוֹלִידִי מִמֶּנּוּ נְבִיאִים. וְהָיְתָה שׂוֹמַעַת לוֹ, וּמְשַׁלַּחַת אַחַר צִדְקִיָּה וְהוּא בָּא וּמְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ. וְצִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה אַף הוּא כָּךְ הָיָה עוֹשֶׂה, הָיָה מְסָרְסֵר לְאַחְאָב, וְזוֹ אֻמְנוּתָן שֶׁלָּהֶם. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה הָיוּ רְשָׁעִים. הוֹצִיאוּ לָהֶם שֵׁם בְּבָבֶל, שֶׁהֵם נְבִיאִים גְּדוֹלִים. הָיְתָה אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת רוֹאָה אֶחָד מֵהֶם, אוֹמֶרֶת לוֹ, אִם נָבִיא אַתָּה, מָה אֲנִי מְעֻבֶּרֶת זָכָר אוֹ נְקֵבָה. וְהוּא אוֹמֵר לָהּ, זָכָר. הָיָה יוֹצֵא לִשְׁכֵּנוֹתֶיהָ וְאוֹמֵר: נְקֵבָה תֵּלֵד פְּלוֹנִית. אִם יָלְדָה זָכָר, אוֹמֶרֶת נִתְקַיְּמוּ דְּבָרָיו שֶׁל נָבִיא. וְאִם יָלְדָה נְקֵבָה, שְׁכֵנוֹתֶיהָ אוֹמְרוֹת לָהּ, כָּךְ אָמַר לָנוּ הַנָּבִיא, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה לֵיצֵר לָךְ. הָיוּ עוֹשִׂין כָּךְ, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לִשְׁמוֹרַת אִשְׁתּוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר. נִכְנַס צִדְקִיָּה אָמַר לָהּ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלָחַנִי אֵלַיִךְ לְכִי וְשַׁמְּשִׁי עִם אַחְאָב וְתוֹלִידִי נְבִיאִים. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת אֶלָּא עַל דַּעַת בַּעֲלִי, אֶלָּא יָבֹא וְנוֹדִיעֶנּוּ, שֶׁהוּא חָפֵץ בְּדָבָר זֶה הָלְכָה אֵצֶל בַּעֲלָהּ וְאָמְרָה לוֹ לִנְבוּכַדְנֶצַּר. שָׁלַח בִּשְׁבִילָם וּבָאוּ שְׁנֵיהֶם. וְאָמַר לָהֶם: כָּךְ אֲמַרְתֶּם לְאִשְׁתִּי. אָמְרוּ כֵן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה לְהַעֲמִיד מִמֶּנָּה נְבִיאִים. אָמַר לָהֶם: וַהֲלֹא שָׁמַעְתִּי עַל אֱלֹהֵיכֶם שֶׁהוּא שׂוֹנֵא זִמָּה. וְעַל שֶׁפֶּרֶץ זִמְרִי בְּזִמָּה, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אֶלֶף נָפְלוּ בְּשִׁבֵּילוֹ. וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ. שֶׁמָּא חָזַר בּוֹ. אִם אַתֶּם נְבִיאֵי שֶׁקֶר אוֹ נְבִיאֵי אֱמֶת אֵינִי יוֹדֵעַ. אֶלָּא כְּבָר בָּדַקְתִּי לַחֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְהִסַּקְתִּי לָהֶם אֶת הַכִּבְשָׁן שִׁבְעָה יָמִים וְנָפְלוּ לְתוֹכוֹ, וְיָצְאוּ חַיִּים וּשְׁלֵמִים. וְלָכֶם אֵינִי מַסִּיקוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד וְנַשְׁלִיךְ אֶתְכֶם לְתוֹכוֹ. אִם תִּנָּצְלוּ מִן הַכִּבְשָׁן, אֲנִי יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁאַתֶּם נְבִיאֵי אֱמֶת וְנַעֲשֶׂה עַל פִּיכֶם כָּל מַה שֶּׁתֹּאמְרוּ. אָמְרוּ לוֹ: חֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה שְׁלֹשָׁה הָיוּ וְאָנוּ שְׁנַיִם, וְהַנֵּס נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה. אָמַר לָהֶם: יֵשׁ כָּאן שְׁלִישִׁי כֵּיוֹצֵא בָּכֶם אָמְרוּ, יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל. וְהֵם חָשְׁבוּ בְּלִבָּם לוֹמַר, שֶׁעַל זְכוּתוֹ הֵם נִצָּלִים. הֵבִיאוּ לִיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן, הִשְׁלִיכוּהוּ עִמָּהֶם לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן. שְׁנֵיהֶם נִשְׂרְפוּ, וִיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא זֶה אוּד מוּצָל מֵאֵשׁ (זכריה ג, ב). וּמִן אַחְאָב וְצִדְקִיָּה, לַקַּח מֵהֶם קְלָלָה לְכָל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר, יְשִׂמְךָ ה׳ כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאַחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ (ירמיה כט, כב). מִי גָּרַם לִרְשָׁעִים אֵלּוּ לִישָּׂרֵף. עַל שֶׁרָצוּ בְּרַגְלֵיהֶם אַחַר הַתּוֹעֵבוֹת וַעֲבֵרוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאָץ בִּרַגְלַיִם חוֹטֵא (משלי יט, ב). וְאַף עַל פִּי כֵן, גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב (שם). לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה, הַנֶּפֶשׁ חָטְאָה. אָמַר הַכָּתוּב, מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע, וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרֶשַׁע (קהלת ג, טז). הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּתְּנָה מִן הַצֶּדֶק בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם לֹא עָוֹן וְלֹא חֵטְא וְהִיא חוֹטֵאת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַכָּתוּב מַתְמִיהַּ, נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה. וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרֶשַׁע. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד קָרָתָנִי וְאֶחָד בֶּן פַּלְטְרִין שֶׁחָטְאוּ שְׁנֵיהֶם עַל הַמֶּלֶךְ. הֶעֱלוּם לַבֵּימָה, רָאָה שֶׁשְּׁנֵיהֶם חָטְאוּ חֵטְא אֶחָד. מָה עָשָׂה. פָּנָה לַקָּרָתָנִי, וּלְבֶן פַּלְטְרִין נָתַן אַפּוֹטְפְּסִין. אָמְרוּ לוֹ בְּנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, שְׁנֵיהֶם חָטְאוּ חֵטְא אֶחָד, וְלַקָּרָתָנִי פָּנִיתָ, וּלְבֶן פַּלְטְרִין נָתַתָּ אַפּוֹטְפְּסִין. אָמַר לָהֶם: לְקָרָתָנִי פָּנִיתִי, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ נִמּוּסֵי הַמַּלְכוּת מַה הֵם. אֲבָל בֶּן פַּלְטְרִין, בְּכָל יוֹם וְיוֹם הוּא עִמִּי וְיוֹדֵעַ עִסְקֵי הַמַּלְכוּת מַה הֵן וְהַחוֹטֵא אֶצְלִי אֵיזֶה דִּין יֵצֵא עָלָיו. אַף כָּךְ, הַגּוֹף הוּא קָרָתָנִי, וַיִּיצֶר ה׳ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה (בראשית ב, ז). וְהַנֶּפֶשׁ, בֶּן פַּלְטְרִין מִלְמַעְלָה, וְיִפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים (שם), וּשְׁנֵיהֶם חָטְאוּ. לָמָּה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַגּוּף לִהְיוֹת בְּלֹא נֶפֶשׁ. שֶׁאִם אֵין נֶפֶשׁ, אֵין גּוּף. וְאִם אֵין גּוּף, אֵין נֶפֶשׁ חוֹטֵא. לְפִיכָךְ פָּנָה לַגּוּף, וְנָתַן לַנֶּפֶשׁ אַפּוֹטְפְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת הִיא תָּמוּת (יחזקאל יח, ד). לְכָךְ הַכָּתוּב מַתְמִיהַּ, נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכָּל מִצְוֹת ה׳. מַהוּ בִּשְׁגָגָה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַחוֹטֵא בִּשְׁגָגָה, כְּאִלּוּ עוֹבֵר עַל מִצְוֹת ה׳. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹ׳ (במדבר טו, כב). וְכֵן דָּוִד אָמַר, שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי, גַּם מִזֵּדִים חֲשׂךְ עַבְדֶּךָ וְגוֹ׳, וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב (תהלים יט, יג-יד), מֵחֵטְא גָּדוֹל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי. וְאִם תַּעֲשֶׂה כֵּן, יִהְיוּ לָרָצוֹן אִמְרֵי פִי (תהלים יט, טו). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל הַחוֹטֵא בִּשְׁגָגָה, נִקְרָא חוֹטֵא. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. לְפִיכָךְ כְּתִיב נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, לְפִי שֶׁהִיא מִלְמַעְלָה, וְלֹא כָּתוּב אָדָם. לֶעָתִיד לָבֹא, מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאוֹמֵר לָהּ, לָמָּה עָבַרְתְּ עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְהִיא אוֹמֶרֶת, הַגּוּף עָבַר עַל כָּל הַמִּצְוֹת, מִיָּצִיאָתִי מִמֶּנּוּ שֶׁמָּא חָטָאתִי. חוֹזֵר וְאוֹמֵר לַגּוּף, לָמָּה חָטָאתָ. אוֹמֵר לוֹ: הַנֶּפֶשׁ הִיא הַחוֹטֵאת, מִשֶּׁיָּצְאָתָה מִמֶּנִּי שֶׁמָּא חָטָאתִי. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מְבִיאָם שְׁנֵיהֶם וְדָנָן כְּאַחַת. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְהָיָה בְּתוֹכוֹ עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים בְּכֵרָיוֹת. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אִם מוֹשִׁיב אֲנִי בֶּן אָדָם רוֹאֶה וּמְהַלֵּךְ לְשָׁמְרוֹ, הוּא אוֹכֵל לְעַצְמוֹ אֶת הַבְּכֵרָיוֹת. מָה עָשָׂה. הוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנַיִם שׁוֹמְרִים, אֶחָד סוּמָא וְאֶחָד פִּסֵּחַ. שָׁמְרוּ הַפַּרְדֵּס, וְהָיוּ יוֹשְׁבִים וְהֵם מְרִיחִים הַבְּכֵרָיוֹת. אָמַר הַחִגֵּר לַסּוּמָא,

בִּכְרֵיוֹת נָאוֹת אֲנִי רוֹאֶה בַּפַּרְדֵּס, בֹּא וְהַרְכִּיבֵנִי, נָבִיא וְנֹאכְלֵם. הִרְכִּיב חִגֵּר עַל סוּמָא, הֵבִיאָן וְאָכְלוּ שְׁנֵיהֶם. לַיָּמִים בָּא הַמֶּלֶךְ בִּקֵּשׁ אֶת הַבִּכְרֵיוֹת לֹא מְצָאָן. אָמַר לַחִגֵּר, מִי אָכָלָן. אָמַר לוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לִי רַגְלַיִם. אָמַר לַסּוּמָא, אַתָּה אָכַלְתָּ אוֹתָם. אָמַר לוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לִי עֵינַיִם. הִרְכִּיב הַמֶּלֶךְ אֶת חַגֵּר עַל הַסּוּמָא, אָמַר לָהֶם: כְּעִנְיָן שֶׁגִּנַּבְתֶּם אֶת הַבִּכְרֵיוֹת וַאֲכַלְתֶּם שְׁנֵיכֶם, כָּךְ אֲנִי דָּן אֶתְכֶם. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ עוֹשֶׂה, מֵבִיא אֶת הַנְּשָׁמָה וְזוֹרֶקָהּ בַּגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל, וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ (תהלים נ, ד). יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל, זֶה הַנְּשָׁמָה. וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ, זֶה הַגּוּף. וְצָפָה דָּוִד הֱיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הַבְּרִיּוֹת. הִתְחִיל לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְאָמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּשֶׁאַתָּה דָּן אֶת בְּרִיּוֹתֶיךָ, אַל תְּדִינֵנִי כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. אַל תָּבוֹא בְּמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ, כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל חָי (תהלים קמג, ב). אֶלָּא צְדָקָה עֲשֵׂה עִמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ, אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ (שם יז, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע שֶׁשּׁוֹלֵט בָּכֶם, הֱיִיתֶם חוֹטְאִים. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו).

ז **וְנֶפֶשׁ** כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָּבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְגוֹ' (קהלת ה, א), אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם מְחָרְפִין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁנִּבְרְאוּ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, בַּחֲצִי הַשֵּׁם נִבְרְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד). וְלָמָּה לֹא נִבְרְאוּ בְּכָל הַשֵּׁם כֻּלּוֹ. כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר בּוֹ אֶת הַשֵּׁם שָׁלֵם. אוֹי לָרְשָׁעִים שֶׁמְּחָרְפִין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִנָּם. רְאֵה מַה כְּתִיב בַּקָּרְבָּנוֹת, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה', עֹלָה לַה'. אֵינוֹ אוֹמֵר לַה' קָרְבָּן, לַה' עוֹלָה. וּבְנֵי אָדָם מְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין שְׁמוֹ חִנָּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְגוֹ' כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ. כִּי מִי יֹאמַר שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּשָּׁמַיִם וְאֵין בְּנֵי אָדָם עַל הָאָרֶץ. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, כָּל זְמַן שֶׁהַחַלָּשׁ שֶׁבַּחַלָּשִׁים מִלְמַעְלָה, הוּא מְנַצֵּחַ אֶת הַגִּבּוֹרִים מִלְמַטָּה. צֵא וּלְמַד מֵאֲבִימֶלֶךְ, וַתִּשְׁלַךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּר�ץ אֶת גֻּלְגֻּלְתּוֹ (שופטים ט, נג). וְאִם הוּא הָיָה גִּבּוֹר שֶׁאֵין בְּכָל הַגִּבּוֹרִים כְּמוֹתוֹ וַהֲרָגַתּוּ אִשָּׁה מִלְמַעְלָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רְאֵה מַה כְּתִיב בּוֹ, וְכָל דַּיְרֵי אַרְעָא כְּלָא חַשִׁיבִין וּכְמָצְיְהּ עָבֵד וְגוֹ' (דניאל ד, לב), וְאוֹמֵר: כִּי ה' עֶלְיוֹן נוֹרָא, מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ (תהלים מז, ג), וּבְנֵי אָדָם לְמַטָּה, עַל כֵּן יִהְיוּ דְּבָרֶיךָ מְעַטִּים (קהלת ה, א). וּמָה עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת. לִתֵּן יָדְךָ עַל פִּיךָ וְעַל אָזְנֶיךָ, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר וְלֹא לִשְׁמֹעַ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא. וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ אָלָה יִשְׁמַע וְלֹא יַגִּיד (משלי כט, כד). מִי גָּרַם לָאָדָם שֶׁיֹּאמַר עָלָיו זֶה, נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, אֶלָּא מִפְּנֵי מָה, שֶׁלֹּא בָּא וְהִגִּיד לָחָכָם, פְּלוֹנִי גִּדֵּף שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִיכָךְ, אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה, חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ. שֶׁכְּשֶׁם שֶׁהַגַּנָּב נִתְפָּשׂ וְשֶׁתָּפוֹ עִמּוֹ מִתְחַיֵּב, כָּךְ מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ גִּדּוּפוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינוֹ מַגִּיד, מִתְחַיֵּב עִמּוֹ. וְלֹא יֹאמַר אָדָם, מַה לְּשׁוֹן הָרַע אֲנִי אוֹמֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כָּל דָּבָר, יֵשׁ בּוֹ לָשׁוֹן הָרַע. עַל קְלָלַת הַשֵּׁם אֵין בּוֹ לָשׁוֹן הָרַע לָמָּה. שֶׁכְּשֶׁם שֶׁאָדָם מְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בִּלְעָדָיו וְאַחֵר שׁוֹמֵעַ וְאִכְפַּת לוֹ. אֲבָל אִם מְקַלֵּל אָבִיו בְּפָנָיו, הֲלֹא הוּא נוֹתֵן נַפְשׁוֹ וְאוֹמֵר: לְאָבִי קְלָלָתִי. אָמַר מֹשֶׁה, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנְךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכוֹנְנֶךָ (דברים לב, ו). וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם בִּקַּשְׁתָּ, לְהָעִיד. וְאִם לָאו, אֲנִי מֵעִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד. וּמַנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם ה' (ירמיה כט, כג). בֹּא וּרְאֵה, כָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּסֵּפֶר הַזֶּה, כְּתוּב בָּהֶן שְׁגָגָה, חוּץ מִפָּרָשָׁה זוֹ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שְׁגָגָה. עָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה, אֶל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא (קהלת ה, ה), כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְגוֹ' (קהלת ה, א). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנַיִם שֶׁרָגְמוּ אִיקּוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ, אֶחָד שָׁכוּר וְאֶחָד בְּדַעְתּוֹ. נִתְפְּשׂוּ שְׁנֵיהֶם וְעָלוּ לַבֵּימָה, וְנָתַן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְבֶן הַדַּעַת, וּפָנָה לַשָּׁכוּר. כָּךְ כָּל מִי שֶׁהוּא חוֹטֵא, כְּתִיב עָלָיו שְׁגָגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה, וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה, וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ. וְכֻלָּם, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חוֹטְאִים בִּשְׁגָגָה, מְבִיאִין קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִסְלַח לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל הָעָם בִּשְׁגָגָה (במדבר טו, כו). אֲבָל הַמְגַדֵּף, נוֹטֵל אַפּוֹטְפִּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹקֵב שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת (ויקרא כד, טז). וּכְתִיב: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי ה' בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה, וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ (ירמיה ד, ב). וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אוֹתוֹ תַּעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק (דברים י, כ). וְאַחַר כָּךְ, וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ (שם). אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, שֶׁתִּהְיֶה כְּאוֹתָן שְׁלֹשָׁה שֶׁכָּתוּב בָּהֶן יֵרֵא אֱלֹהִים, אַבְרָהָם, יוֹסֵף, אִיּוֹב. אַבְרָהָם, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה (בראשית כב, יב). יוֹסֵף, דִּכְתִיב: אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (שם מב, יח). וְאִיּוֹב, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יֵרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע (איוב ב, ג). אוֹתוֹ תַּעֲבֹד, שֶׁתִּהְיֶה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת. וּבוֹ תִּדְבָּק, שֶׁתִּתְכַּבֵּד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּתְהַנֵּה אוֹתָם מִנְּכָסֶיךָ. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תִהְיוּ סְבוּרִים שֶׁהִתְרֵיתִי לָכֶם לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת. אִם יֵשׁ בָּכֶם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, אַתֶּם רַשָּׁאִין לְהִשָּׁבַע. וְאִם לָאו, אֵינְכֶם רַשָּׁאִין לְהִשָּׁבַע אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת. לֹא תִהְיֶה כְּאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, הִשָּׁבֵעַ לַשֶּׁקֶר וְקַטֵּר לַבָּעַל (ירמיה ז, ט). אֶלָּא קַיֵּם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ וַאֲחַר כָּךְ אַתָּה שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֵלַי תָּשׁוּב, וְאִם תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד (שם ד, א). וְאַחַר כָּךְ כָּתוּב אַחֲרָיו, וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי ה' בֶּאֱמֶת וְגוֹ'. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֲפִלּוּ עַל הָאֱמֶת אֵינוֹ יָפֶה לָאָדָם לְהִשָּׁבַע. לָמָּה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לֹא יְהֵא אָדָם מִישְׂרָאֵל פָּרוּץ בִּנְדָרִים, וְלֹא בִּשְׁחוֹק, וְלֹא לְהַטְעוֹת אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁבוּעָה לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ שְׁבוּעָה. מַעֲשֶׂה בְּהַר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ שָׁם אַלְפַּיִם עֲיָרוֹת, וְכֻלָּם נֶחְרְבוּ עַל שְׁבוּעַת אֱמֶת, וְהִיא שֶׁל שָׁוְא. כֵּיצַד, הָיָה אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, שְׁבוּעָה שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי וְאוֹכַל וְאֶשְׁתֶּה, וְהוֹלְכִים וְעוֹשִׂין וּמְקַיְּמִין שְׁבוּעָתָם. וְכֻלָּם נֶחְרְבוּ. וּמָה הַנִּשְׁבָּע בֶּאֱמֶת כָּךְ, הַנִּשְׁבָּע לְשַׁקֵּר עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. וּכְשֶׁיָּבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָדוּן אֶת הַבְּרִיּוֹת לָעוֹלָם הַבָּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא דָּן אוֹתָם עִם מְכַשְּׁפִים וּמְנָאֲפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לַשֶּׁקֶר. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים בִּשְׁמִי לַשֶּׁקֶר (מ״א ג, ה). וּמְחַיְּבָן וּמוֹרִידָן לַגֵּיהִנֹּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּפֶה שֶׁנִּשְׁבְּעוּ לָכֶם לִהְיוֹת מְהַלְּלִים וּמְשַׁבְּחִים לִשְׁמִי, אַתֶּם מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים וְנִשְׁבָּעִים בִּשְׁמִי לַשֶּׁקֶר. שֶׁכָּל הַבְּרִיּוֹת לְקַלֵּס אוֹתִי בְּרָאתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֹּעַל ה׳ לְמַעֲנֵהוּ (משלי טז, ד). וְלֹא דַיְּכֶם שֶׁאֵין אַתֶּם מְקַלְּסִין אוֹתִי, אֶלָּא מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב, וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ (ישעיה נז, כ). מָה הַיָּם הַזֶּה הַגַּלִּים שֶׁבְּתוֹכוֹ מִתְגָּאִים וְעוֹלִים, וְכֵיוָן שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַגִּיעַ לַחוֹל הוּא נִשְׁבָּר וְחוֹזֵר, וַחֲבֵרוֹ רוֹאֶה אוֹתוֹ אַף הוּא שֶׁנִּשְׁבָּר, וּמִתְגָּאֶה וְעוֹלֶה וְאֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, כָּךְ הָרְשָׁעִים רוֹאִים אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ וְהֵם מִתְגָּאִים. לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ. כָּךְ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָמְדוּ, דּוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, דּוֹר הַמַּבּוּל, דּוֹר הַפְּלָגָה, לֹא לִמְּדוּ אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ אֶלָּא מִתְגָּאִים, לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לַיָּם. וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ, כִּי הַשֹּׁקֵט לֹא יוּכַל (ישעיה נז, כ), לָרְשָׁעִים, אֵין לָהֶם נוֹחַ וַהֲנָיָה בָּעוֹלָם. וְלַצַּדִּיקִים יֵשׁ לָהֶם הַשֹּׁקֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד (ירמיה ל, י). דָּבָר אַחֵר, וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ, מָה הַיָּם הַזֶּה טִיטוֹ וְרִפְשׁוֹ עַל פִּיו, כָּךְ הָרְשָׁעִים סַרְיוֹתֵיהֶם, וְסִרְחוֹנָם עַל פִּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּיָּם נִגָּרָשׁ, וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט (ישעיה נז, כ). וְלֹא מִטּוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם שׁוֹמֵעַ חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין, אֶלָּא מִתּוֹךְ עֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. אַתָּה מוֹצֵא שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בְּרִשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם וּשְׁלֹשָׁה אֵינָם בִּרְשׁוּתוֹ כו׳. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מַשְׂגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם (איוב יב, כב), מַשְׂגִּא כְּתִיב. וַיְאַבְּדֵם, מוֹרִידָן לָאֲבַדּוֹן. וְהַצַּדִּיקִים רוֹאִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה (ישעיה סו, כד).

ח **וַיִּקְרָא** אֶל מֹשֶׁה. לָמָּה אָמַר וַיִּקְרָא. אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁאָמַר לְמַעְלָה, וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, כְּשֶׁשָּׁרְתָה הַשְּׁכִינָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְלֹא יָכֹל לָבוֹא, לְפִי שֶׁשָּׁכַן עָלָיו הֶעָנָן, וּלְפִיכָךְ קָרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאֹהֶל מוֹעֵד. לֵאמֹר. מַהוּ לֵאמֹר, לֵאמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן. לָמָּה אָמַר אָדָם וְלֹא אָמַר אִישׁ. יִרְצֶה לוֹמַר, כִּי יֶחְטָא הָאָדָם, כְּמוֹ אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהִתְחִיל לַחֲטֹא, יַקְרִיב קָרְבָּן. לָמָּה נֶאֱמַר מִן הַבְּהֵמָה, כְּשֶׁאָמַר מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן. אֶלָּא יִרְצֶה לוֹמַר, לְהַבְדִּילָן מִן הַבְּהֵמָה, שֶׁלֹּא יֵרֵד נַפְשׁוֹ לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית כְּמוֹ הַבְּהֵמָה שֶׁיּוֹרֶדֶת נַפְשָׁהּ לְמַטָּה לָאָרֶץ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: מִי יוֹדֵעַ נֶפֶשׁ הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה (קהלת ג, כא). וְכֵן אֵין אָדָם יוֹדֵעַ. אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים (יואל ב, יד). וְזֶה פִּתְרוֹנוֹ, מִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חוֹטֵא, יָשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים וְיִכַּפֵּר לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו. מַהוּ וְנִחַם, אֶלָּא וַיִּנָּחֵם עַל הָרָעָה שֶׁדִּבֵּר לַעֲשׂוֹת לוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מִי הוּא שֶׁיְּיוֹדַע וְיָבִין וְיֵשׁ לוֹ דַּעַת וּבִינָה, יָבִין וְיֵדַע כִּי נֶפֶשׁ הָאָדָם עוֹלָה הִיא לְמַעְלָה לַמָּקוֹם שֶׁנִּגְזָרָה מִשָּׁם, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה יוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ. שֶׁכֵּן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ (קהלת יב, ז). וְאִי זֶה רוּחַ שֶׁתָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ. אֵלּוּ רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים וּבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁעוֹמְדִין לְפָנָיו בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה, וְהוּא הַחַיִּים שֶׁאֵין עִמָּהּ מָוֶת, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לְמַעַן ייטַב לָךְ (דברים כב, ז), לְעוֹלָם. וּמִפֵּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ, לְמַעַן ייטַב, לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב. וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים (שם), לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ. וּשְׂכַר הַצַּדִּיקִים הוּא, שֶׁיִּזְכּוּ וְיִחְיוּ לְטוֹבָה. אַשְׁרֵי הָאִישׁ שֶׁזָּכָה לְטוֹבָה וּלְעֹנֶג. הַמָּקוֹם יְזַכֵּנוּ לְהִתְעַנֵּג בָּהּ עִם הַצַּדִּיקִים. וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁטּוֹבוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לָדָרְשָׁהּ וּלְאָמְרָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ גְּדֻלָּהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ, כִּי אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא דְּמְיוֹן וּדְמוּת. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב, עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ (ישעיה סד, ג). כְּלוֹמַר, הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתָהּ עַיִן זוּלָתֶךָ אֱלֹהִים. וְזֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה. אֲבָל לָנוּ שֶׁהַיּוֹם בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לָבוֹא. וּלְפִיכָךְ אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַבָּא, לְאַחַר שֶׁיּוּצָא אָדָם מֵעוֹלָם הַזֶּה. וּמִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה הָעוֹלָם אָבֵד וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין הַדָּבָר כֵּן. אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים כְּשֶׁיּוֹצְאִים מֵעוֹלָם, מְיָד עוֹלִים וְעוֹמְדִים בְּמַעֲלָה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ (תהלים לא, כ). וְשֶׁל רְשָׁעִים, שׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָעוֹלָם, וְלֹא יִמְצְאוּ מָנוֹחַ לְכַף רַגְלֵיהֶם, וְאֵינָהּ עוֹלָה לַמָּקוֹם שֶׁנִּגְזָרָה מִשָּׁם עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַגּוּף. מַה הִיא עוֹשָׂה. הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶרֶת עַל הַקֶּבֶר, וְקָשָׁה עָלֶיהָ רְאִיַּת הַגּוּף נִרְקָב וְשֶׁהוּא רִמָּה וְתוֹלֵעָה. וּלְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ בַּיִת נָאֶה וְנוֹפֶל. מַה הוּא עוֹשֶׂה. הוֹלֵךְ וְרוֹאֶה אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם שֶׁצּוֹמֵחַ בּוֹ קוֹצִים, וְכַסּוּ פָּנָיו חֲרוּלִים וְגֵדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה, וּבוֹכֶה וּמִתְאַבֵּל עָלָיו בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא רוֹאֶה כָּךְ. וְכֵן הוּא הָרוּחַ שׁוֹטֶטֶת בְּכָל הָעוֹלָם וְחוֹזֶרֶת לַקֶּבֶר. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: קָשָׁה רִמָּה לַמֵּת, כְּמַחַט בַּבָּשָׂר הַחָי. וּמִנַּיִן שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל (איוב יד, כב). הֲוֵי, הַבְּהֵמָה וְיאַבֵּד כִּבְהֵמָה. וּלְפִיכָךְ אָמַר, מִן הַבְּהֵמָה. וְאָמַר, מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן, לְפִי שֶׁיַּקְרִיבוּ מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּרֵד נַפְשׁוֹ לְמַטָּה כִּבְהֵמָה. וְלָמָּה קָרֵיבִין קָרְבָּן מִן הָעוֹף וּמִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הַצֹּאן וּמִן הָעִזִּים וְלֹא מִן הַדָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם מִן הָעוֹף עוֹלָה קָרְבָּנוֹ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁהֵם בָּשָׂר וָדָם כְּמוֹ הָאָדָם וְיוֹצְאִין מִבֶּטֶן אִמָּן כְּמוֹ הָאָדָם, מְכַפְּרִים עַל הָאָדָם. אֲבָל הַדָּגִים, בֵּיצִים הֵם וְיוֹצְאִין מֵהֶן וְחַיִּין. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל דְּמוּת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיַּבָּשָׁה, בָּרָא בַּיָּם בַּדָּגִים. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, מְמַנֶּה הָיָה הַדָּג מְשֻׁשֶּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַן ה׳ דָּג גָּדוֹל (יונה ב, א). בְּיוֹם חֲמִישִׁי בָּרַח יוֹנָה מִפְּנֵי אֱלֹהָיו. וְלָמָּה בָּרַח. אֶלָּא שֶׁפַּעַם רִאשׁוֹנָה, שָׁלְחוֹ לְהַשִּׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְעָמְדוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל (מ״ב יד, כה). פַּעַם שְׁנִיָּה, שְׁלָחוֹ לִירוֹשָׁלַיִם לְהַחֲרִיבָהּ, וְעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו וְנִחַם עַל הָרָעָה וְלֹא חָרְבָה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ נְבִיא הַשֶּׁקֶר. פַּעַם שְׁלִישִׁית, שְׁלָחוֹ אֶל נִינְוֵה לְהַחֲרִיבָהּ. דָּן יוֹנָה דִּין בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ. אָמַר יוֹנָה, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהַגּוֹיִם קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם. עַכְשָׁו אִם אֵלֵךְ בְּשְׁלִיחוּתוֹ, מִיָּד יַעֲשׂוּ

תְּשׁוּבָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד. וּבְעֵת שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, מִיָּד יְרַחֵם, וְיִקְצֹף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בִּימֵי סַנְחֵרִיב כְּשֶׁבָּא רַבְשָׁקֵה לְחָרֵף אֱלֹהִים חַיִּים, אָמַר, אָמַרְתָּ אַךְ דְּבַר שְׂפָתַיִם, עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה, עַתָּה עַל מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי (מ״ב יח, כ). וְכִי תֹּאמְרוּן אֵלַי אֶל ה׳ אֱלֹהֵינוּ בָּטַחְנוּ, הֲלֹא הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת בָּמֹתָיו וְאֶת מִזְבְּחֹתָיו (מ״ב יח, כב). מֶה עָשָׂה חִזְקִיָּהוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי ה׳ וַיֹּאמֶר, ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ, אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַטֵּה ה׳ אָזְנְךָ וּשְׁמָע, פְּקַח ה׳ עֵינֶיךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלְחוֹ לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי (מ״ב יט, טו-טז). וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ אֶל חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר, כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר שָׁמַעְתִּי (מ״ב יט, כ). הִנֵּנִי נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְגוֹ׳ (מ״ב יט, ז), וּבָא וְדָבָר עִמּוֹ מָאָה אַרְבַּע מֵאָה מַלְכִין אֲחִידֵי סִיפִין וְרוֹמַחִין וְגוֹ׳. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים, וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה (מ״ב יט, לה-לו). אָמַר לַחֲכָמִים, לָמָּה אַהֲבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: אַבָּא זָקֵן הָיָה לָהֶם וּשְׁמוֹ אַבְרָהָם וּבָא לִשְׁחֹט בְּנוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ עוֹלָה. אָמַר לָהֶם: שְׁחָטוֹ, אָמְרוּ לוֹ: לָאו. אָמַר לָהֶן, הוּא עַל שֶׁהָיָה רְצוֹנוֹ לִשְׁחֹטוֹ, הָיָה אַהֲבָה בֵּינוֹ לְבֵין אֱלָהָיו. אָמַר, אֲנִי אֶשְׁחֹט אֶת בְּנֵי וְאַעֲלֵהוּ לוֹ לְעוֹלָה. וְכֵן עָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה (שם ג, כז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, הֵם עוֹשִׂים לִשְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וְגוֹ׳ (מלאכי א, יא). מִיָּד, וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל (מ״ב ג, כז). לְפִיכָךְ אָמַר יוֹנָה, הַגּוֹיִם מִיָּד יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִהְיֶה רֻגְזוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל. שֶׁיֹּאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַגּוֹיִם שֶׁלֹּא נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, בְּעֵת שֶׁאֲנִי גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה וְהֵם יוֹדְעִים, מִיָּד הֵם שָׁבִים. וְיִשְׂרָאֵל לֹא כֵן, שֶׁבְּכָל עֵת אֲנִי שׁוֹלֵחַ לָהֶם נְבִיאַי, וְהֵם קְשֵׁי עֹרֶף. וּלְפִיכָךְ, וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל. וְלֹא עוֹד שֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין לוֹ נְבִיא שֶׁקֶר, אֶלָּא אַף אֻמּוֹת הָעוֹלָם קוֹרִין לוֹ כֵּן אָמַר יוֹנָה, אֲנִי בוֹרֵחַ מִלְּפָנָיו לְמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם כְּבוֹדוֹ. מָה אֶעֱשֶׂה. אִם אֶעֱלֶה לַשָּׁמַיִם, שָׁם כְּבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ (תהלים קיג, ד). וְאִם עַל הָאָרֶץ, שָׁם כְּבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). הֲרֵינִי בּוֹרֵחַ לַיָּם, שֶׁאֵין נֶאֱמָר שָׁם כְּבוֹדוֹ. יָרַד לְיָפוֹ וְלֹא מָצָא שָׁם אֳנִיָּה שֶׁיָּרַד בָּהּ יוֹנָה הָיְתָה רְחוֹקָה מִיָּפוֹ מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים, לְנַסּוֹת אֶת יוֹנָה. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהֶחֱזִירָם לְיָפוֹ, וְרָאָה יוֹנָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ, וְאָמַר, עַכְשָׁו אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁדְּרָכִי מְיֻשֶּׁרֶת לְפָנַי. וְהוּא לֹא יָדַע כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסַבֵּב הַדָּבָר לְהוֹדִיעוֹ שֶׁשָּׁם כְּבוֹדוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲבוֹא עִמָּכֶם. וְדֶרֶךְ כָּל הָאֳנִיּוֹת כְּשֶׁאָדָם יוֹצֵא מֵהֶן, הוּא נוֹתֵן שְׂכָרוֹ. וְיוֹנָה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ הַקְּדִים וְנָתַן שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּקֶם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה׳ (יונה א, ג). פָּרְשׁוּ מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד, וּבָא עֲלֵיהֶם סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם. וְדֶרֶךְ כָּל הָאֳנִיּוֹת, שֶׁבָּאוֹת וְשָׁבוֹת בְּשָׁלוֹם בִּשְׁתִיקוּת. וְהָאֳנִיָּה שֶׁיָּרַד בָּהּ יוֹנָה, הָיְתָה בְּצָרָה גְּדוֹלָה לְהִשָּׁבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הֵטִיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם (יונה א, ד). רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, מִשִּׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת הָיוּ בָּאֳנִיָּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אֱלָהָיו בְּיָדוֹ. אָמְרוּ, הָאֱלֹהִים שֶׁיַּעֲנֶה וְיַצִּיל אוֹתָנוּ מִן הַצָּרָה הַזֹּאת, הוּא הָאֱלֹהִים. וְעָמְדוּ וְקָרְאוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו, וְלֹא הוֹעִילוּ. יוֹנָה בְּצָרַת נַפְשׁוֹ נִרְדַּם וַיִּשַּׁן. וּבָא אֵלָיו רַב הַחוֹבֵל, אָמַר לֵיהּ: חֲרֵי אֲנוּ עוֹמְדִין בֵּין מָוֶת לְחַיִּים וְאַתָּה נִרְדָּם. מֵאֵי זֶה עִם אַתָּה. אָמַר לָהֶם: עִבְרִי אָנֹכִי (יונה א, ט). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא שָׁמַעְנוּ כִּי אֱלֹהֵי הָעִבְרִים גָּדוֹל הוּא, קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ (יונה א, ו), אוּלַי יַעֲשֶׂה לָנוּ כְּכָל נִפְלְאוֹתָיו שֶׁעָשָׂה לָכֶם בְּיַם סוּף. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילִי הַצָּרָה הַזֹּאת בָּאָה עֲלֵיכֶם, כִּי מִלְּפָנָיו אֲנִי בוֹרֵחַ, כִּי חָשַׁבְתִּי כִּי אֵין בְּיַם כְּבוֹדוֹ, וְעַכְשָׁו אֲנִי רוֹאֶה כִּי בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה כְּבוֹדוֹ. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילִי, שְׁאוּנִי וֶהֱטִילוּנִי אֶל הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם (יונה א, יב). רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא קִבְּלוּ הָאֲנָשִׁים מִן יוֹנָה לְהַפִּילוֹ לַיָּם, וְהִפִּילוּ גּוֹרָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּפִּילוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל יוֹנָה (יונה א, ז). מֶה עָשׂוּ. נָטְלוּ אֶת הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתָם לַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וְלֹא הוֹעִיל מְאוּמָה. בִּקְּשׁוּ לַחֲזֹר לַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳ (יונה א, יג). מֶה עָשׂוּ. נָטְלוּ אֶת יוֹנָה וְעָמְדוּ עַל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וְאָמְרוּ, אֱלֹהֵי עוֹלָם ה׳, אַל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי (יונה א, יד), שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מַה טִּיבוֹ שֶׁל זֶה הָאִישׁ, וְהוּא אוֹמֵר בְּפִיו, בִּשְׁבִילִי הַצָּרָה הַזֹּאת בָּאָה עֲלֵיכֶם. הֵטִילוּ אוֹתוֹ עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְעָמַד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ. לָקְחוּ אוֹתוֹ אֶצְלָן, וְהַיָּם סוֹעֵר עֲלֵיהֶם. הֵטִילוּ אוֹתוֹ עַד טְבוּרוֹ, וְעָמַד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ. לָקְחוּ אוֹתוֹ אֶצְלָן, וְהָיָה סוֹעֵר עֲלֵיהֶם. הֵטִילוּ אוֹתוֹ כֻּלּוֹ, מִיָּד שָׁתַק הַיָּם מִזַּעְפּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיְטִילוּהוּ וְגוֹ׳ (יונה א, טו). וַיְמַן ה׳ דָּג גָּדוֹל לִבְלַעַ אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת (יונה ב, א). וְנִכְנַס יוֹנָה לְתוֹךְ פִּיו, כְּאָדָם שֶׁהוּא נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת גְּדוֹלָה. וְהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו שֶׁל דָּג כְּחַלּוֹנוֹת מְפֻתָּחוֹת מְאִירוֹת לְיוֹנָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַרְגָּלִית אַחַת תְּלוּיָה בְּמֵעָיו שֶׁל דָּג, וְהָיְתָה מְאִירָה לְיוֹנָה כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת שֶׁהוּא מֵאִיר בִּגְבוּרָתוֹ בַּצָּהֳרַיִם, וְהָיָה רוֹאֶה יוֹנָה כָּל מַה שֶּׁבַּיָּם וְשֶׁבַּתְּהוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא). אָמַר לוֹ הַדָּג לְיוֹנָה, אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁבָּא זְמַנִּי לְהֵאָכֵל לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל לִוְיָתָן. אָמַר לוֹ: הוֹלִיכֵנִי לְשָׁם וַאֲנִי מַצִּיל אוֹתְךָ וְאֶת נַפְשִׁי. הוֹלִיכוֹ אֵצֶל לִוְיָתָן, אָמַר לוֹ לַלִּוְיָתָן, בִּשְׁבִילְךָ בָּאתִי לִרְאוֹת מְדוֹרְךָ בַּיָּם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֲנִי עָתִיד לְיָרֵד לְתֹךְ חֶבֶל בְּצַוָּארְךָ וְלַעֲלוֹת אוֹתְךָ לִסְעוּדָה גְּדוֹלָה שֶׁל צַדִּיקִים. הֶרְאָהוּ חוֹתָמוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, הִבִּיט לַבְּרִית וְרָאָהוּ לִוְיָתָן וּבָרַח מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים לִפְנֵי יוֹנָה. אָמַר לוֹ לַדָּג, חֲרֵינִי הִצַּלְתִּיךְ מִפִּיו שֶׁל לִוְיָתָן, חֲרַאנִי כָּל מַה שֶּׁבַּיָּם וּבַתְּהוֹמוֹת. וְהֶרְאָהוּ נָהָר גָּדוֹל שֶׁל מֵימֵי אוֹקְיָנוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּהוֹם יְסוֹבְבֵנִי (יונה ב, ו). וְהֶרְאָהוּ שְׁבִילֵי יַם סוּף שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי (יונה ב, ו). וְהֶרְאָהוּ מָקוֹם שֶׁמִּשְׁבְּרֵי הַיָּם וְגַלָּיו יוֹצְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ (יונה ב, ד). וְהֶרְאָהוּ עַמּוּדֵי אֶרֶץ בְּמְכוֹנָיְהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם (יונה ב, ז). וְהֶרְאָהוּ שְׁאוֹל תַּחְתִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי, ה׳ אֱלֹהָי (יונה ב, ז). וְהֶרְאָהוּ גֵּיהִנֹּם,

דִּכְתִיב: מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי (יונה ב, ג). וְהֶרְאָהוּ תַּחַת הֵיכַל ה׳, שֶׁנֶּאֱמַר: לִקְצֵבִי הָרִים יָרַדְתִּי (יונה ב, ז). מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם עַל שִׁבְעָה הָרִים עוֹמֶדֶת. וְרָאָה שָׁם אֶבֶן שְׁתִיָּה קְבוּעָה בַּתְּהוֹמוֹת. וְרָאָה שָׁם בְּנֵי קֹרַח עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְלִין עָלֶיהָ. אָמַר לוֹ לְיוֹנָה, חֲבֵרַי אַתָּה עוֹמֵד תַּחַת הֵיכַל ה׳, הִתְפַּלֵּל וְאַתָּה נַעֲנֶה. מִיָּד אָמַר יוֹנָה לַדָּג, עֲמֹד בִּמְקוֹם עָמְדְךָ, שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה. וְעָמַד הַדָּג. וְהִתְחִיל יוֹנָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, נִקְרֵאתָ מוֹרִיד וּמַעֲלֶה, חֲבֵרַי יָרַדְתִּי, הַעֲלֵנִי. נִקְרֵאתָ מֵמִית וּמְחַיֶּה, חֲבֵרַי הִגַּעְתָּ נַפְשִׁי לָמוּת, הַחֲיֵינִי. וְלֹא נַעֲנָה. עַד שֶׁיָּצָא מִפִּיו, אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה וְגוֹ׳ (יונה ב, י). אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַעֲלוֹת אֶת לִוְיָתָן וּלְהַעֲלוֹתוֹ לְפָנֶיךָ, אֲשַׁלֵּם בְּיוֹם יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה לָךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי (יונה ב, י). מִיַּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֵקִיא אֶת יוֹנָה לַיַּבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ לַדָּג וַיָּקֵא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבָּשָׁה (יונה ב, יא). וַיִּרְאוּ הַמַּלָּחִים אֶת כָּל הַנִּסִּים וְהָאוֹתוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יוֹנָה, וְעָמְדוּ וְהִשְׁלִיכוּ אִישׁ אֱלֹהָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ (יונה ב, ט). וְחָזְרוּ לְיָפוֹ וְעָלוּ לִירוּשָׁלַיִם וּמָלוּ אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה אֶת ה׳ וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לַה׳ וַיִּדְּרוּ נְדָרִים (שם א, טז). וְכִי זָבְחוּ זֶבַח. אֶלָּא בְּרִית מִילָה, שֶׁהוּא כְּדַם זֶבַח. וְנָדְרוּ כָּל אִישׁ מֵהֶם לְהָבִיא אֶת בָּנָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לֵאלֹהֵי יוֹנָה, וְנָדְרוּ וְשִׁלְּמוּ, וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר, אֶת הַגֵּרִים גֵּרֵי הַצֶּדֶק.

צו

א זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳, יִדְמֶה לַה׳ בִּבְנֵי אֵלִים (תהלים פט, ז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּ הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ קָרְבָּן, לֹא הָיִיתִי אֹמֵר לְמִיכָאֵל שֶׁהוּא אֶצְלִי לְהַקְרִיב לִי קָרְבָּן, מִישְׂרָאֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּלֶחֶם הַפָּנִים, בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ (ויקרא כד, ח). וְאוֹמֵר: הַיַרְצֶה ה׳ בְּאַלְפֵי אֵילִים (מיכה ו, ז). בִּלְעָם הָרָשָׁע הוּא הָיָה סַנֵּגוֹרָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְעַל יְדֵי הָאֻמּוֹת הוּא מְדַבֵּר הַדָּבָר, הַיַרְצֶה ה׳ בְּאַלְפֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן (שם). רוֹצֶה הוּא מַה שֶּׁאַתֶּם מַקְרִיבִין לוֹ. לֹא לֹג שֶׁמֶן אַתֶּם מַקְרִיבִין לוֹ אֶנוּ מַקְרִיבִין לוֹ רִבֵּי רְבָבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן. מַה הִקְרִיב אַבְרָהָם לְפָנָיו, לֹא אַיִל אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר וְגוֹ׳ (בראשית כב, יג). אִם רוֹצֶה, אָנוּ מַקְרִיבִין לוֹ אַלְפֵי אֲלָפִים. וּמַה הִקְרִיב אַבְרָהָם, לֹא בֶּנוֹ. אֲנִי אַקְרִיב לוֹ בָּנַי וּבְתֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי (מיכה ו, ז), זֶה בְּנוֹ. פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי (שם), זֶה בִּתּוֹ. רְאֵה, בִּלְעָם הָרָשָׁע כַּמָּה הָיָה עָרוּם. הִתְחִיל אֹמֵר, אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי (במדבר כג, ד), לֹא אָמַר שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת אֶלָּא הַמִּזְבְּחוֹת. אִלּוּ הֵן, מִשֶּׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד עַכְשָׁו, שֶׁבַע עָרוּם. הִתְחִיל אֹמֵר, אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי (במדבר כג, ד), לֹא אָמַר שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת אֶלָּא הַמִּזְבְּחוֹת. אִלּוּ הֵן, מִשֶּׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד עַכְשָׁו, שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת בָּנוּ, וַאֲנִי מַקְרִיב שֶׁבַע כְּנֶגֶד שִׁבְעָתָן. וּמַה הֵן מַקְרִיבִין. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אוֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת (ויקרא כד, ה). כֵּינָן שֶׁנִּגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: רָשָׁע, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר לוֹ: אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי. לְמַה הָיָה אוֹתוֹ רָשָׁע דּוֹמֶה. לְטַבָּח שֶׁהָיָה מוֹכֵר בַּשּׁוּק וְהָיְתָה חֲנוּתוֹ מְלֵאָה בָּשָׂר, וְעָבַר הַלִּיסְטִים וּמִסְתַּכֵּל בַּבָּשָׂר. רָאָה אוֹתוֹ טַבָּח שֶׁהָיָה מִסְתַּכֵּל בַּבָּשָׂר. אָמַר לֵיהּ: מָרִי, כְּבָר שָׁלַחְתִּי אַפְסוּגִין לַבַּיִת בְּיַד הָעֶבֶד. כָּךְ בִּלְעָם. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה בְּכָאן. אָמַר לֵיהּ: אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ (במדבר כג, ד). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲיַרְצֶה ה׳ בְּאַלְפֵי אֵילִים. אָמַר לוֹ: הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי, פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, אִלּוּ הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ קָרְבָּן, הָיִיתִי אֹמֵר לְמִיכָאֵל וּלְגַבְרִיאֵל וְהָיוּ מַקְרִיבִין לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳, יִדְמֶה לַה׳ בִּבְנֵי אֵלִים (תהלים פט, ז), זֶה בִּלְעָם שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַדְמוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְנֵי אֵלִים, בִּבְנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהֵן אֵילֵי הָעוֹלָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמְךָ לִפְנֵי שֶׁאַקַבֵּל קָרְבָּן מִן הָאֻמּוֹת, אֵין אַתָּה יָכֹל. שְׁבוּעָה הִיא, מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (ויקרא כד, ח), תְּנַאי הֵן, שֶׁאֵינִי מְקַבֵּל קָרְבָּן אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר. וְהָאֻמּוֹת אוֹמְרִים: מַה הוּא כָּךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין וּמַקְטִירִין. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. וּמִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר (שה״ש ח, ה), וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שמות יט, ג). דָּבָר אַחֵר, וַיְדַבֵּר ה׳, צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קִימוּ מַה שֶּׁכָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְאַחַר כָּךְ זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה׳ אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח) אֲפִלּוּ בְּעוֹלָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל, וַאֲחַר כָּךְ זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה׳ אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה. אִם בִּקַּשְׁתָּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן, לֹא תִּגְזֹל לָאָדָם כְּלוּם. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה׳ אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה. וְאִימָתַי אַתָּה מַעֲלֶה עוֹלָה וַאֲנִי מְקַבְּלָהּ, כְּשֶׁתְּנַקֶּה כַּפֶּיךָ מִן גָּזֵל. מַה הוּא הַגָּזֵל. דָּוִד אָמַר, מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה׳ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ, נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב (תהלים כד, ג-ד) זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה, מִי שֶׁהוּא נְקִי כַפַּיִם מִן הַגָּזֵל, הוּא יַעֲלֶה בְּהַר ה׳. וּמִתְחִלַּת הַקָּרְבָּנוֹת אַתָּה לָמֵד, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אָדָם. לָמָּה אוֹמֵר אָדָם. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁתְּהֵא מַקְרִיב לְפָנַי, תְּהֵיֶה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא הָיָה גּוֹזֵל מֵאַחֵרִים, שֶׁהוּא הָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם, כָּךְ אַתָּה לֹא תְּהֵיֶה גּוֹזֵל לִבְרִיָּה. לָמָּה, כִּי אֲנִי ה׳ אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה. דָּבָר אַחֵר, זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עוֹלָה. שֶׁהִיא עֲלִיּוֹנָה מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, הָעוֹלָה הִיא הָעוֹלָה. תֵּדַע, מִי שֶׁהָיָה מֵבִיא חַטָּאת, הַכֹּהֵן נוֹטְלָהּ, וְכָךְ הַמִּנְחָה, וְזֶבַח הַשְּׁלָמִים לְבַעֲלֵיהֶן, הָאָשָׁם לַכֹּהֵן. אֲבָל הָעוֹלָה, אֵין בְּרִיָּה טוֹעֵם מִמֶּנָּה, אֶלָּא כֻּלָּהּ עוֹלָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא עֶלְיוֹן, לָכֵן נִקְרָא שְׁמָהּ עוֹלָה.

ב זֹאת אַחַר, צַו אֶת אַהֲרֹן. מָה עִסְקוֹ שֶׁל אַהֲרֹן כָּאן. יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין וְאַהֲרֹן נִזְכָּר. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן. וַהֲרֵי כְּתִיב: צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי. וְכָאן הוּא אוֹמֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מִי שֶׁהוּא מַעֲלֶה עַצְמוֹ, סוֹפוֹ לֵילֵךְ בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִיא הָעוֹלָה עַל

מוֹקֵדָה. דּוֹר הַמַּבּוּל, עַל שֶׁאָמְרוּ מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ, לְפִיכָךְ נִדְּנוּ בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ בְּחֵמוֹ וְגוֹ' (איוב ו, יז). וּכְתִיב: וְיִתְרָם אָכְלָה אֵשׁ (איוב כב, כ). וְכֵן הַסְּדוֹמִיִּים, וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ (בראשית יט, כד). פַּרְעֹה אָמַר, מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ (שמות ה, ב), וְעָלָה אֶת עַצְמוֹ וְאָמַר, לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי (יחזקאל כט, ג). לְפִיכָךְ, עַל מוֹקֵדָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּרְעֵם מִשָּׁמַיִם ה' (תהלים יח, יד), מִנַּגַּהּ נֶגְדּוֹ עָבָיו עָבְרוּ בָּרָד וְגַחֲלֵי אֵשׁ (תהלים יח, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְהִי בָּרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת (שמות ט, כד). וְאַף סַנְחֵרִיב עָלָה אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן (מ״ב יט, כג). וּמֶה הָיָה לוֹ, בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי (מ״ב יט, כג). מֶה הָיָה לוֹ, וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר (מ״ב יט, לה). הוּא חֵרֶף עַל יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ וַיֵּצֵא מַלְאָךְ וַיַּךְ. וּמֶה עָשָׂה לוֹ, וְתַחַת כְּבוֹדוֹ יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ (ישעיה י, טז). מַהוּ תַּחַת כְּבוֹדוֹ. שֶׁשָּׂרַף אוֹתָם מִבִּפְנִים וְהִנִּיחַ בִּגְדֵיהֶם מִבַּחוּץ, שֶׁכְּבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם זוֹ הִיא כְּסוּתוֹ. וְלָמָּה הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בִּגְדֵיהֶן. עַל שֶׁהָיוּ בָּנָיו שֶׁל שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר (בראשית י, כב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיָּב אֲנִי לְשֵׁם אֲבִיהֶם, שֶׁנִּטְלוּ בִּגְדֵיהֶם וְכִסּוּ עֶרְוַת אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח שֵׁם וַיֶּפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה (שם ט, כג). לְפִיכָךְ הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בִּגְדֵיהֶם וְשָׂרַף אֶת גּוּפָם, הָדָא הוּא דִכְתִיב: הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקֵדָה. וְאַף נְבוּכַדְנֶצַּר עִלָּה אֶת עַצְמוֹ וְאָמַר, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לָעֶלְיוֹן (ישעיה יד, יד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, לֹא דַיְּךָ שֶׁכְּבָר אָמַרְתָּ בִּלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל אָרִים כִּסְאִי (ישעיה יד, יג), וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָמַרְתָּ, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לָעֶלְיוֹן, לְמַעְלָה אַתָּה רוֹצֶה לַעֲלוֹת וְכָךְ אָמַר לַחֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו, וּמִן הוּא אֱלָהּ דִּי יְשֵׁיזְבִנְכוֹן מִן יְדֵי (דניאל ג, טו), בֵּיתוֹ שָׂרַפְתִּי וַעֲמוֹ הִגְלֵיתִי וְלֹא עָמַד עָלַי בְּבֵיתוֹ, וּבְבֵיתִי הוּא יָכֹל לִי, מֶה עָשָׂה, הִשְׁלִיכָן לִכְבְשַׁן הָאֵשׁ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רָמַז לַכִּבְשָׁן וְנַעֲשָׂה פְלַנְיָא, וּמִי שֶׁרָאוּי לִישָׂרֵף, לֹא נִשְׂרַף. וּמִי שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לִישָׂרֵף, נִשְׂרַף. וַתֵּצֵא הָאֵשׁ וְשָׂרְפָה חֲצִי הָאֻמּוֹת. שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁנִּתְכַּנְּסוּ לַחֲנֻכַּת צַלְמָא, מִתְחִלָּה שְׁמוֹנָה אֻמּוֹת הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגְּזָרַיָּא גְּבָרֵיָא דְּתָבְרָיָא תִּפְתָּיֵא וְכָל שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא וְגוֹ' (דניאל ג, ג), חֲרֵי שְׁמוֹנֶה אֻמּוֹת. וּכְשֶׁנִּתְכַּנְּסוּ לִרְאוֹת לַחֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו, אֵין כְּתִיב שָׁם אֶלָּא אַרְבַּע אֻמּוֹת, וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדָּבְרֵי מַלְכָּא (דניאל ג, כז). וְהֵיכָן אַרְבַּע אֻמּוֹת, אֶלָּא קֶטֶל הַמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא (דניאל ג, כב). וְאַף נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע נִשְׂרַף בָּאֵשׁ וְנַעֲשָׂה אֵימַת שִׁירוּף עָלָיו. וְלָמָּה לֹא נִשְׂרַף בָּאֵשׁ כֻּלּוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַנִּיחוּ רָשָׁע זֶה חָצְיוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע עַל מִי גָּדַף. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה, רָשָׁע, לֹא אָמַרְתָּ אֵינִי מְבַקֵּשׁ עוֹד לְהַלֵּךְ עִם בְּנֵי אָדָם אֶלָּא אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב. חַיֶּיךָ, כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לְךָ. וְלָךְ טָרְדִין מִן אֲנָשָׁא וְעִם חֵיוַת בָּרָא לֶהֱוֵה מְדָרָךְ (שם ד, כב). כְּשֶׁם שֶׁהֵבִיא מַכּוֹת עַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם, כָּךְ הֵבִיא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אָתְיָא וְתִמְהַיָּא דִּי עֲבַד עִמִּי אֱלָהָא עִלָּאָה (שם ג, לב), שֶׁנִּפַּל אֵימַת שִׁירוּף עָלָיו. לָכֵן נֶאֱמַר: הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקֵדָה. הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקֵדָה, זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם שֶׁעִלְּתָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים וְגוֹ' (עובדיה א, ד). וְנִדּוֹנִית בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָזֶה הֲוֵית עַד דִּי קְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד גִּשְׁמָהּ וְיֶהִיבַת לִיקֵדַת אֶשָּׁא (דניאל ז, יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ, וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְגוֹ' (עובדיה א, יח). וּמָה דִּבֵּר. עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקֵדָה. וְאַחַר כָּךְ, וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א, כא). סִיסְרָא שֶׁחֵרֵף, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְהוּא לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה (שופטים ד, ג), בְּחִרּוּפִין וּבְגִדּוּפִים, לְפִיכָךְ נִדּוֹן בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ, הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם (שם ה, כ). וְלָעוֹלָם הַבָּא, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מֵעֵשָׂו, מֶה עֵשָׂו עוֹשֶׂה, מִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ כְּזֶקֶן וּבָא וְיוֹשֵׁב לוֹ אֵצֶל יַעֲקֹב. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: אִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ (עובדיה א, ד). וְאֵין כּוֹכָבִים אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְגוֹ' (בראשית טו, ה), וּכְתִיב: כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ (שם). וּמַה יַּעֲקֹב אוֹמֵר לוֹ. אָחִי, אַתָּה לֹא תִּהֵא אָחִי כַּיּוֹצֵא בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶהִי דְּבֶרֶיךָ מָוֶת, אֶהִי קָטְבְךָ שְׁאוֹל, נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי (הושע יג, יד). אֶהִי דְּבֶרֶיךָ מָוֶת, גְּזֵרוֹת שֶׁהָיִיתָ גּוֹזֵר עָלַי, דּוּ פַּרְצוּפִים הָיִיתָ גּוֹזֵר עָלַי שֶׁאֶעֱבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִלּוּ הָיִיתִי עוֹשֶׂה, הָיִיתִי חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְאִם לֹא אֲנִי עוֹבֵד אוֹתָהּ, אַתָּה הוֹרֵג אוֹתִי. לְפִיכָךְ, אֶהִי דְּבֶרֶיךָ מָוֶת. אֶהִי קָטְבְךָ שְׁאוֹל, לְשׁוֹן אלנסט״י קָטְבְךָ, קאטאב״א, שְׁאוֹל. כֵּינָן שֶׁעֵשָׂו יוֹרֵד לִשְׁאוֹל, יִשְׂתַּיֵּר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ נְאֻם ה' פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (זכריה יג, ח). וְאֵין שְׁלִישִׁית אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה (ישעיה יט, כד). וְיִשְׂרָאֵל עַל שֶׁעָשׂוּ עַצְמָם נִבְזִים וּשְׁפָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים (מלאכי ב, ט), וּמִתְנַחֲמִים וְנִגְאָלִים בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב (זכריה ב, ט). כֵּינָן שֶׁעֵשָׂו מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּיְּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שה״ש ו, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר (דברים לב, יב).

ג **וְזֹאת** תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז). כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לְשׁוּם שָׁלוֹם הוּא נִכְתַּב. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה מִלְחָמוֹת, אַף הַמִּלְחָמוֹת לְשׁוּם שָׁלוֹם נִכְתְּבוּ. אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבִּטֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גְּזֵרָתוֹ מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כִּי תְצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים (דברים כ, יט) וְכָל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיַּחֲרִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם (דברים כ, יז). וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא אָמַר, עַכְשָׁו אֲנִי הוֹלֵךְ וּמַכֶּה מִי חָטָא וּמִי שֶׁלֹּא חָטָא. אֶלָּא בְּשָׁלוֹם אֲנִי בָּא עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת, דִּבְרֵי שָׁלוֹם, אֶעְבְּרָה בְּאַרְצֵךְ (שם ב, כו-כז). כֵּינָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא בָּא לְשָׁלוֹם, הִכָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּכּוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ (במדבר כא, לה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי, כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם, וְאַתָּה לֹא עָשִׂיתָ כֵן. חַיֶּיךָ, כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתָּ, כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (דברים כ, י). לָכֵן נֶאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז).

ד **דָּבָר** אַחֵר, וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל ה׳, כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו (תהלים פה, ט). אָמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְבִלְעָם, לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהִיוּ מַקְרִיבִין לוֹ קָרְבָּנוֹת וְלָנוּ לֹא אָמַר כְּלוּם. אָמַר לָהֶם בִּלְעָם, הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָן אֶלָּא שָׁלוֹם. וּמִי שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁכְּתוּבִין בָּהּ, צָרִיךְ שֶׁיַּקְרִיב קָרְבָּנוֹת. אַתֶּם מִתְחִלָּה פְּסַלְתֶּם אוֹתָהּ, וְעַכְשָׁו אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת. מִי שֶׁקִּבְּלָהּ הוּא מַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, ה׳ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם (שם כט, יא). לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל וְגוֹ׳. וּמַה דִּבֶּר, וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. וְלָמָּה נֶאֱמַר זֶבַח שְׁלָמִים. שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הַכֹּהֲנִים וּבֵין יִשְׂרָאֵל. הֵיאַךְ, הָעוֹלָה אֵין כְּתִיב בָּהּ שָׁלוֹם, וְלֹא בַּחַטָּאת, וְלֹא בָּאָשָׁם, אֶלָּא בַּתּוֹדָה. בֹּא וּרְאֵה, הָעוֹלָה הָיְתָה כֻּלָּהּ כָּלִיל לָאִישִׁים, וְהַחַטָּאת הָיְתָה דָּמָהּ וְאֵמוּרֶיהָ לַמִּזְבֵּחַ, וְעוֹרָהּ וּבְשָׂרָהּ לַכֹּהֵן. אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל, לֹא הָיְתָה מִמֶּנָּה הֲנָאָה. וְכֵן הָאָשָׁם. אֲבָל הַתּוֹדָה, הָיְתָה דָּמָהּ וְאֵמוּרֶיהָ לַמִּזְבֵּחַ, וְהֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק לַכֹּהֲנִים, וְעוֹרָהּ וּבְשָׂרָהּ לְיִשְׂרָאֵל. נִמְצֵאת עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הַכֹּהֲנִים וּבֵין יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ נִקְרֵאת זֶבַח הַשְּׁלָמִים, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה שָׁלוֹם לַכֹּל.

ה **וְזֹאת** תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. כְּשֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין זֶבַח הַשְּׁלָמִים, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו, כו). וְאֶפְשָׁר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא פָּנִים לִבְרִיָּה. שְׁנֵי כְּתוּבִין מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע (יחזקאל לג, יא). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, כִּי חָפֵץ ה׳ לַהֲמִיתָם (ש״א ב, כה). וְאִם חָפֵץ לַהֲמִיתָם, הֵיאַךְ לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע. אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא נֶחְתַּם גְּזַר דִּין, לֹא אֶחְפֹּץ. כֵּיוָן שֶׁנֶּחְתַּם גְּזַר דִּין, כִּי חָפֵץ ה׳ לַהֲמִיתָם. וְכֵן דָּנִיֵּאל אָמַר, אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת (דניאל י, כא). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מַעֲשֶׂה הָיָה בְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ שֶׁהָיָה עוֹבֵר בְּסִימוֹנְיָא, יָצְאוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר לְקָרָאתוֹ, בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ זָקֵן אֶחָד חָכָם מִי שֶׁיְּלַמֵּד תּוֹרָה. נָתַן לָהֶם אֶת רַבִּי לֵוִי בַּר סִיסִי, שֶׁהָיָה חָכָם בַּתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי מַה הוּא שֶׁכָּתוּב בְּדָנִיֵּאל, אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת. וְכִי יֵשׁ דָּבָר שֶׁקָּר בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת. וְלֹא מָצָא לָהֶם תְּשׁוּבָה מַה לַּהֲשִׁיבָן. מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וּבָא לוֹ לִפְנֵי רַבּוֹ: אָמַר לוֹ: לֹא יָכֹלְתִּי לַעֲמֹד בָּהֶם. דָּבָר אֶחָד שָׁאֲלוּ מִמֶּנִּי וְלֹא מָצָאתִי מַה לַּהֲשִׁיבָן. אָמַר לֵיהּ: וּמַהוּ הַדָּבָר. אָמַר לֵיהּ: אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת. וְכִי יֵשׁ דָּבָר שֶׁקָּר בַּתּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ: תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה הָיָה לְךָ לַהֲשִׁיבָן. אָמַר לֵיהּ: הָיָה לְךָ לוֹמַר לָהֶם, הָאָדָם חוֹטֵא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹשֵׁם עָלָיו מִיתָה. עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַכְּתָב מִתְבַּטֵּל. לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת. וְאַף כָּאן כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ (במדבר ו, כו). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים (דברים י, יז). אִם יִשָּׂא, לָמָּה לֹא יִשָּׂא. אֶלָּא לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לֹא יִשָּׂא פָנִים. אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל, יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹשְׂאִים לִי פָּנִים, כָּךְ אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים. וְהֵיאַךְ נוֹשְׂאִים לוֹ פָּנִים. אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עָנִי, יֵשׁ לוֹ חֲמִשָּׁה בָּנִים אוֹ שִׁשָּׁה, וְהוּא נוֹטֵל כִּכָּר אֶחָד, וְהֵן יוֹשְׁבִין כֻּלָּן וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ הַכִּכָּר וְאֵין שְׂבֵעִים מִמֶּה שֶּׁהֵם אוֹכְלִין, וּמְבָרְכִין, הַכָּתוּב אוֹמֵר, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ (שם ח, י). אַף אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים, יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו, כו). לְכָךְ נֶאֱמַר: וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים.

ו **אִם** עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב. רְאֵה הֵיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רְאֵה מָה הָיוּ מַקְרִיבִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִקְרִיב עַל זֶבַח הַתּוֹדָה. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּר, יָבִיא פַּר. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַיִל, יָבִיא אַיִל. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׂה, יָבִיא שֶׂה. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹנָה, יָבִיא יוֹנָה. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, יָבִיא סֹלֶת. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ סֹלֶת וְלֹא כְלוּם, יָבִיא דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה׳ (הושע יד, ג), וְתֹאמַר שֶׁהוּא מְקֻבָּל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵן, וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ (שם). לָמָּה, שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִן הוֹדָיָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ.

ז **וְזֹאת** תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. אַתָּה מוֹצֵא כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהָיוּ מְבִיאִין, הָיוּ מְבִיאִין עַל הָעֲבֵרוֹת. אָשָׁם כְּשֶׁהוּא מַקְרִיבוֹ, הָיָה מַקְרִיבוֹ עַל הָעֲבֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְּנוּ יָדָם לְהוֹצִיא נְשֵׁיהֶם, וַאֲשֵׁמִים אֵיל צֹאן עַל אַשְׁמָתָם (עזרא י, יט). וְהַחַטָּאת הָיְתָה בָּאָה עַל הַשְּׁגָגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲטָאתָם לִפְנֵי ה׳ עַל שִׁגְגָתָם (במדבר טו, כה). עוֹלָה בָּאָה עַל הִרְהוּר הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם, כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם (איוב א, ה). אֲבָל הַתּוֹדָה שֶׁהָיְתָה בָּאָה, עַל הַנֵּס הָיְתָה בָּאָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת. וְאַף דָּוִד אָמַר, זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי (תהלים נ, כג). יְכַבְּדָנִי אֵינִי אוֹמֵר אֶלָּא יְכַבְּדָנְנִי שְׁתֵּי פְּעָמִים, בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כָּל מִי שֶׁהוּא עוֹנֶה אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לַעֲנוֹת אָמֵן לָעוֹלָם הַבָּא. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שם עב, יח), מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן (שם מא, יד), אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאָמֵן בָּעוֹלָם הַבָּא. לְכָךְ נֶאֱמַר: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לוֹמַר שִׁירָה לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה (שמות טו, א). אָז שָׁר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא אָז יָשִׁיר. וֵלֵוִי, כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה לוֹמַר שִׁירָה לָעוֹלָם הַבָּא. לְכָךְ נֶאֱמַר: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי. וֵלֵוִי, וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. גְּדוֹלָה הַשְּׁלָמִים, שֶׁהֵם עוֹשִׂים שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר, גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עוֹשִׂין עֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹשִׂין חֲבוּרָה אַחַת, אֵין מַדַּת הַדִּין נוֹגַעַת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ (הושע ד, יז). אָמַר רַבִּי לֵוִי, גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֵין חִתּוּם בִּרְכַּת כֹּהֲנִים אֶלָּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו, כו). אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, גָּדוֹל הוּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁהַכְּתִיב בְּרוּךְ הוּא דְּבָרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא הָיוּ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם. אִלּוּ הֵן. כְּשֶׁמֵּת יַעֲקֹב, וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף (בראשית נ, טו). מָה עָשׂוּ. הָלְכוּ אֵצֶל בִּלְהָה וְאָמְרוּ לָהּ, הִכְנָסִי אֵצֶל יוֹסֵף וְאָמְרוּ לוֹ: אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ (בראשית נ, יז). וּמֵעוֹלָם לֹא צִוָּה יַעֲקֹב מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים כְּלוּם, אֶלָּא

מֵעַצְמָם אָמְרוּ דָּבָר זֶה. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כַּמָּה דְיוֹ מִשְׁתַּפְּךְ, וְכַמָּה קוֹלְמוּסִין מִשְׁתַּבְּרִין, וְכַמָּה עוֹרוֹת אֲבוּדִים, וְכַמָּה תִּינוֹקִין מִתְרַצְּעִין לִלְמֹד דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה, בַּתּוֹרָה. רְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׂרָה, כֵּינֵן שֶׁבָּאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְאַבְרָהָם וְאָמְרוּ לוֹ: לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה (שם יח, יד), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן (בראשית יח, יב). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא אָמַר לְאַבְרָהָם אֶלָּא לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי (בראשית יח, יג). וְכָל כָּךְ לָמָּה, בִּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם. וְלָעוֹלָם הַבָּא כְּשֶׁיַּחֲזִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַגָּלֻיּוֹת לִירוּשָׁלַיִם, בְּשָׁלוֹם מַחֲזִירָן, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׂאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם יִשְׁלָיוּ אוֹהֲבָיִךְ (תהלים קכב, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנְנִי נוֹטֶה אֲלֵיהֶן כְּנָהָר שָׁלוֹם (ישעיה סו, יב).

ח **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו וְאֶת הַבְּגָדִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ (תהלים סה, ה). אַשְׁרֵי מִי שֶׁבְּחָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קֵרְבוֹ. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁקֵּרְבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּחָרוֹ. וְאֵיזֶהוּ שֶׁבְּחָרוֹ. זֶה אַבְרָהָם, אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ, אֲבָל הוּא קֵרֵב אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה ה׳ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְגוֹ׳ (נחמיה ט, ז). יַעֲקֹב בְּחָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךְ (ישעיה מא, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ, יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ (תהלים קלה, ד), אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ. אֲבָל הוּא קֵרֵב אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהָלִים (בראשית כה, כז). מֹשֶׁה בְּחָרוֹ, אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ (תהלים קכו, כג). דָּוִד בְּחָרוֹ, אֲבָל לֹא קֵרְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ (שם עח, ע). וְהוּא קֵרֵב אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָבֵר אֲנִי לְכָל אֲשֶׁר יִרְאוּךָ (שם קיט, סג). אַשְׁרֵיהֶם אִלּוּ שֶׁבְּחָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קֵרְבָן. בֹּא וּרְאֵה, יִתְרוֹ קֵרְבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא בְּחָרוֹ. רָחָב הַזּוֹנָה קֵרְבָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל לֹא בְּחָרָהּ. אַשְׁרֵי אַהֲרֹן בְּכִפְלַיִם, שֶׁבְּחָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקֵרְבוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁבְּחָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה׳ הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ, וּבָחֹר אוֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן לִי (ש״א ב, כז-כח). וּמִנַּיִן שֶׁקֵּרְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ (שמות כח, א). לְכָךְ דָּוִד מְשַׁבְּחוֹ וְאָמַר, אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ (תהלים סה, ה).

ט **קַח** אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן (משלי ג, לה). הַכָּתוּב הַזֶּה מְשַׁמֵּשׁ מִבְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם וְעַד עַכְשָׁו. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה נֹחַ וּבָנָיו. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה דּוֹר הַמַּבּוּל. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי שֵׁם (בראשית ט, כו). וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה חָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲרוּר כְּנַעַן (בראשית ט, כה), כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה אַבְרָהָם. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ הַמְּלָכִים שֶׁהִכָּה אַבְרָהָם. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יִצְחָק. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ אַנְשֵׁי גְּרָר. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יַעֲקֹב. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה עֵשָׂו. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ שִׁלְשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים שֶׁהִכָּה. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה דָּוִד. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, זֶה גָּלְיָת. כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה עֵלִי. וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן, אֵלּוּ בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיַּעַל (ש״א ב, יב). כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, אֵלּוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ. לָמָּה נֶאֱמַר כָּאן, קַח. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חַיֶּיב אֲנִי לְקִיחָה, אֶלָּא קוּם אַתָּה וְגַדְּלוֹ בִּלְקִיחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח אֶת אַהֲרֹן. וְאֵימָתַי לָקַח אַהֲרֹן, בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא הַקָּצָף מִלִּפְנֵי ה׳ לְחַבֵּל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כֵּינֵן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה, אָמַר לֵיהּ: מָה אַתָּה עוֹמֵד, קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ (במדבר יז, יא). אָמַר לֵיהּ אַהֲרֹן, מָרִי מֹשֶׁה, לְהָרְגֵנִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ. בָּנַי מִפְּנַי שֶׁהִקְרִיבוּ לְפָנַיו אֵשׁ הֶדְיוֹטוֹת, נִשְׂרְפוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה׳ אֵשׁ זָרָה, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה׳ וַתֹּאכַל אוֹתָם (ויקרא י, א-ב). וְלִי אַתָּה אוֹמֵר, קַח אֶת הַמַּחְתָּה. בָּנַי הִכְנִיסוּ אֵשׁ זָרָה וְנִשְׂרְפוּ, וַאֲנִי מוֹצִיא אֵשׁ קָדוֹשׁ לַחוּץ וְאֵינִי מֵת וְאֵינִי נִשְׂרָף. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לְךָ וַעֲשֵׂה מְהֵרָה מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ. עַד שֶׁאַתָּה עוֹמֵד וּמְשִׁיחַ, הֵם מֵתִים. אֶלָּא עֲשֵׂה מְהֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יָצָא הַקֶּצֶף (במדבר יז, יא). כֵּינֵן שֶׁשָּׁמַע אַהֲרֹן כֵּן, אָמַר, וְאִלּוּ אֲנִי מֵת עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינִי כְּדַאי, מִיָּד, וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה (במדבר יז, יב). לָכֵן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, קַח אֶת אַהֲרֹן, גַּדְּלֵהוּ בִּלְקִיחָה. מָה אַהֲרֹן הִצִּיל אֶת בָּנַי בִּלְקִיחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח אֶת הַמַּחְתָּה (במדבר יז, יא), אַף אַתָּה גַּדְּלֵהוּ בִּלְקִיחָה. לָכֵן כְּתִיב: קַח אֶת אַהֲרֹן.

י **קַח** אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק, אַשְׁרֵי בָּנָיו אַחֲרָיו (משלי כ, ז), זֶה אַהֲרֹן וּבָנָיו. אִם מִן הַדָּבָר הַזֶּה, אַף מֹשֶׁה הָיָה צַדִּיק וְלֹא הָיוּ בָּנָיו כְּמוֹתוֹ, וְעֵלִי צַדִּיק וְלֹא הָיוּ בָּנָיו כְּמוֹתוֹ, וְאַף שְׁמוּאֵל הָיָה צַדִּיק וְלֹא הָיוּ בָּנָיו כְּמוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא הָלְכוּ בָּנָיו בִּדְרָכָיו (ש״א ח, ג), וְלָמָּה אַתָּה אוֹמֵר, מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק אַשְׁרֵי בָּנָיו אַחֲרָיו. שֶׁרָאָה בָּנָיו בְּחַיָּיו מְשַׁמְּשִׁין בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. לְפִיכָךְ, קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. דָּבָר אַחֵר, קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, פַּתֵּה אוֹתוֹ בְּדִבְרִים, לְפִי שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַשָּׂרָה. וְאֵין קַח אֶלָּא לְשׁוֹן פִּתּוּי, שֶׁכֵּן נְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר לְנְבוּזַרְאֲדָן, קְחֹנוּ וְעֵינְךָ שִׂים עָלָיו (ירמיה לט, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשָׂרָה אִמֵּנוּ, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה (בראשית יב, טו), שֶׁלֹּא הָיְתָה מְבַקֶּשֶׁת לֵילֵךְ, וְהָיוּ מְפַתִּין אוֹתָהּ. וְכֵן בְּדִינָה, וַיִּקַּח אוֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אוֹתָהּ (שם לד, ב), שֶׁלֹּא הָיְתָה מְבַקֶּשֶׁת לֵילֵךְ. וְאַף קַח אֶת אַהֲרֹן לְשׁוֹן פִּתּוּי, שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַשָּׂרָה.

יא **וְאֶת** כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חָלַק לוֹ כָּבוֹד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ הַיּוֹם נִכְנָס לְכַהֻנָּה גְּדוֹלָה, וְהַתּוֹרָה בָּהֶם הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יַחְלְקוּ עַל הַכְּהֻנָּה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ שֶׁנִּבְלְעוּ. שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁעָתִיד עֲזִיזָהוּ לַחֲלֹק וְלַעֲמֹד עַל הַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: זִכְרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר (במדבר יז, ה). הוּא אֵינוֹ מִזֶּרַע לֵוִי כְּשֵׁם שֶׁהָיָה קֹרַח, וְלֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא. מִיָּד, וַיִּזְעַף עֲזִיזָהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר, וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ (דה״ב כו, יט). אָמַר לוֹ: וַכַדַּיִן שֶׁעָשִׂיתָ לְקֹרַח אַתָּה עוֹשֶׂה לוֹ אָמַר לוֹ: לָאו, וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ (במדבר יז, ה). אָמַר לוֹ: וְהֵיאַךְ אַתָּה עוֹשֶׂה לוֹ. אָמַר

לוֹ: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ (שם). אָמַר לוֹ: וּמַהוּ. אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לְיָדְךָ, וַיּוֹצִיאֵהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (שמות ד, ו), כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ. לְפִיכָךְ, וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקָּהֵל.

יב וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקָּהֵל. אָמַר לוֹ: לְהֵיכָן. אָמַר לוֹ: אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שִׁשִּׁים רִבּוֹא אֲנָשִׁים וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא בַּחוּרִים הֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לְהַעֲמִידָן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵינוֹ אֶלָּא בֵּית סְאָתַיִם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל דָּבָר זֶה אַתָּה תָּמֵהַּ, הַשָּׁמַיִם הָאֵלּוּ לֹא כִדּוֹק שֶׁל עַיִן הֵם, וַאֲנִי הוּא שֶׁעָשִׂיתִים מֵרֹאשׁ הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנּוֹטֶה כַּדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתְּחֵם כְּאֹהֶל לָשָׁבֶת (ישעיה מ, כב), וְאַף לֶעָתִיד לָבוֹא כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה בְּצִיּוֹן, כָּל אוֹתָן הָאוֹכְלֵסִין מִן אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים הֵיכָן הֵם עוֹמְדִין, וְהֵם עֲתִידִים לוֹמַר, צַר לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה לִי וְאֶשְׁבָּה (שם מט, כ). מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם. אֲנִי מַרְחִיבָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ (שם נד, ב). מֵהֵיכָן אַתָּה לָמֵד, מֵהַר סִינַי. כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו, מִיָּד נִרְתַּב, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח). אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי דְּמִן חֵיפָה, אֲנִי שָׁנִיתִי בְּמִשְׁנָתִי, כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה, יָרְדוּ עִמּוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף מֶרְכָּבוֹת. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן, שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין עוֹמְדִין בֶּאֱמוּנָתָן אֶלָּא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, לְפִיכָךְ יָרַד עִמָּהֶם כְּנֶגֶד מַחֲנֵה לֵוִיָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי יַנַּאי, אִם כֵּן מֵעַתָּה, בְּשִׁבְטוֹ לֵוִי כְּתִיב: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן. מַהוּ רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם, עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֲלָפִים מֶרְכָּבוֹת יָרְדוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעִם כָּל מֶרְכָּבָה וּמֶרְכָּבָה כַּמֶּרְכָּבָה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל, וּמַחֲזִיק הָיָה, אֶלָּא מַעֲשֶׂה נִסִּים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהָר, הַרְחֵב וְהַאֲרֵךְ וְקַבֵּל בְּנֵי אֱמוּנֶיךָ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְחִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה (יחזקאל מא, ז), עַד שֶׁעוֹלָה לַשָּׁמַיִם. וְאֵין מַעְלָה אֶלָּא שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי גָדוֹל עַד שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ (תהלים נז, יא). כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת לַשָּׁמַיִם, אוֹמֵר, צַר לִי הַמָּקוֹם. אַף עַל פִּי כֵן מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מֵבִיא עֲנָנִים וּמַעֲלֶה מִשָּׁמַיִם לָרָקִיעַ הַשֵּׁנִי, וְכֵן לְכֻלָּם. אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, עַד שֶׁמַּגַּעַת לְכִסֵּא הַכָּבוֹד. וְכִיצַד הֵם עוֹלִין. עַד שֶׁהָעֶלְיוֹן עוֹלֶה, הַתַּחְתּוֹן אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְיָשֵׁן. וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. מֵבִיא עֲנָנִים וְהֵם מַפְרִיחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה (ישעיה ס, ח). וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַצְּדִיקִים יֵשׁ לוֹ חֻפָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה (שם ד, ה). כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם, אֲנִי וְאַתֶּם נְהַלֵּךְ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם (ויקרא כו, יב). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בְּאֶמְצַע הַצְּדִיקִים וּמַרְאִין אוֹתוֹ בָּאֶצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ, זֶה ה׳ קִוִּינוּ לוֹ (ישעיה כה, ט). וְאוֹמֵר: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד, הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת (תהלים מח, טו). לְפִי שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם אָמְרוּ, וְאָמַר אִי אֱלֹהֵימוֹ (דברים לב, לז), לְפִיכָךְ יִשְׂרָאֵל עֲתִידִים לוֹמַר, כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ.

יג זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. וּמַהוּ עוֹלָה, אֶלָּא שֶׁהִיא עוֹלָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְכַפֶּרֶת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כִּי בְּעֵת שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם עוֹלַת הָאַיִל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר (בראשית כב, יג), וּמַהוּ אַחַר, אֶלָּא אַחַר שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּי בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ בָּא לְהַעֲלוֹת לְיִצְחָק בְּנוֹ לְעוֹלָה, וְשָׁלַח לוֹ הָאַיִל, אָמְרוּ חֲכָמִים, כִּי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא הָאַיִל לְהַעֲלוֹתוֹ עוֹלָה תַּחַת יִצְחָק. וְזֶה שֶׁכָּתוּב, וְהִנֵּה אַיִל אַחַר וגו׳. וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וגו׳ (שם), שָׁם הִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעֵת שֶׁיַּעֲלוּ בָּנָיו עוֹלוֹת, שֶׁיְּקַבְּלֵם מִיָּד. אָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּתָם לִבְרָכָה, אִלּוּלֵי שֶׁנִּתְעַכֵּב אַבְרָהָם לִבְדֹּק הַסַּכִּין, הָיָה נִשְׁחָט יִצְחָק, אֲבָל נִתְעַכֵּב לִבְדֹּק הַסַּכִּין. מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִצְחָק, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַפַּמַלְיָא שֶׁלּוֹ, רְאוּ כַּמָּה זֶה הַצַּדִּיק זָרִיז לַעֲשׂוֹת דִּבְרֵי מַאֲמָרִי. מִיָּד אָמַר לַמַּלְאָךְ לְהַצִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי (בראשית כב, יא). וְלָמָּה אָמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם שְׁנֵי פְּעָמִים. בִּשְׁבִיל שֶׁהָיָה רְצוֹנוֹ לְשָׁחֲטוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ, הָיָה הַמַּלְאָךְ מְמַהֵר וְאוֹמֵר: אַבְרָהָם אַבְרָהָם. וּמִנַּיִן שֶׁבָּדַק הַסַּכִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת (בראשית כב, י). חָשַׁב אוֹתִיּוֹת וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת, וְתִמְצָא י״ב, כְּמִנְיַן הַבְּדִיקוֹת שֶׁעוֹשִׂין לַסַּכִּין אַבְשְׁרָא וְאַטוּפְרָא וְאַתְלַת רוּחְתָא. וּמִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁחַטְתָּם בָּזֶה (ש״א יד, לד), זֶה בַּגִּימַטְרִיָּא י״ב חֲלָיִ. וּמַהוּ וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. לְאַהֲרֹן. מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִין, שֶׁאֵין מֹשֶׁה אוֹמֵר אֶלָּא מַה שֶּׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּלְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִילוֹ, לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). וְכֵן אָמַר בִּשְׁבִיל שְׁמוּאֵל, וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה׳ (ש״א ג, כ). אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהִתְחִיל הַדִּבּוּר לָבוֹא לוֹ, כְּשֶׁחָטְאוּ בְּנֵי עֵלִי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל ה׳ (ש״א ג, ג). וְכִי בְּהֵיכַל ה׳ הָיָה שׁוֹכֵב. אֶלָּא כָּךְ הוּא פִּתְרוֹנוֹ, וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה בְּהֵיכַל ה׳ אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן ה׳, וּשְׁמוּאֵל שׁוֹכֵב בִּמְקוֹמוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וַיִּקְרָא ה׳ אֶל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי (ש״א ג, ד), וְהוּא לֹא הֵבִין מִי הָיָה קוֹרֵא לוֹ, שֶׁהָיָה נַעַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וְטוֹב גַּם עִם ה׳ וְגַם עִם אֲנָשִׁים (ש״א ב, כו). וַיָּרָץ אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי כִּי קָרָאתָ לִי (ש״א ג, ה), שֶׁחָשַׁב שֶׁהוּא הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ. וַיֹּאמֶר לֹא קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב (ש״א ג, ו). וַיֹּסֶף ה׳ קְרֹא שְׁמוּאֵל בַּשְּׁלִישִׁית וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיָּבֶן עֵלִי כִּי ה׳ קוֹרֵא לַנָּעַר, וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה אִם יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר ה׳ כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ (ש״א ג ח-ט). וְהוּא לֹא אָמַר דַּבֵּר ה׳, אֶלָּא דַּבֵּר. לְפִי שֶׁאָמַר בְּלִבּוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם ה׳ אוֹ מַלְאָךְ אוֹ דָּבָר אַחֵר. וְהוּא שָׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה. לְמֹשֶׁה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). וְלִשְׁמוּאֵל אָמַר, וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה׳ (ש״א ג, כ). לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי לָעָם הַזֶּה (ירמיה טו, א). וְהָיָה שָׁקוּל כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו). הוּא הָיָה מֵאִיר עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל

ה׳ אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים (ש״א ג, ג). מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לֹא הָיוּ כְּיחֶזְקִאל, שֶׁכָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹאֶה אוֹמֵר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת ה׳ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת הַהֵיכָל (ישעיה ו, א), וּלְפִיכָךְ קָרָאוֹ הַכָּתוּב בֶּן אָדָם. אַרְבָּעָה הֵם חַיִּים וּקְרָאָם הַכָּתוּב מֵתִים. וְאֵלּוּ הֵן, הָאָבִיוֹן, וְהַמְצֹרָע, וְהָעִוֵּר, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים. הַמְצֹרָע מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ. וְלָמָּה כִּנָּהוּ הַכָּתוּב מֵת. אֶלָּא שֶׁנִּצְטָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, כְּשֶׁנִּצְטָרַע. שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ (ישעיה ו, ב), בַּשֵּׁנִי לְשַׁמְּשׁוֹ. בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָּנָיו (ישעיה ו, ב), בִּצְנִיעוּת, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה גּוּפוֹ לִפְנֵי גּוּפוֹ. בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו (ישעיה ו, ב), שֶׁלֹּא יִרְאֶה וְיַבִּיט לְצַד שְׁכִינָה. וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף (ישעיה ו, ב). אֶלָּא מִכָּאן תִּקְנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לָעוּף אָדָם עַל רַגְלָיו בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה׳ צְבָאוֹת (ישעיה ו, ג). וְתַנְחוּמָא אָמַר, כְּסוּי רַגְלַיִם, לְפִי שֶׁהֵם כְּכַף רֶגֶל עֶגֶל, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר עָוֹן הָעֶגֶל אֶת יִשְׂרָאֵל. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר (ישעיה ו׳ ג), נוֹטְלִין רְשׁוּת זֶה מִזֶּה, שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים הָאֶחָד וְיִתְחִיל וְיִתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, אֶלָּא פָּתְחוּ כֻּלָּם כְּאֶחָד וְעוֹנִין וְכוּ׳. וְנָעוּעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים (ישעיה ו, ד), הֵם הַמְזוּזוֹת, הַהֵיכָל. מִקּוֹל הַקּוֹרֵא (ישעיה ו, ד), מִקּוֹל הַמַּלְאָכִים הַקּוֹרְאִים. הוּא הָיָה יוֹם הָרַעַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וְנִסְתָּם כַּאֲשֶׁר נִסְתָּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְגוֹ׳ (זכריה יד, ה). כִּי בְּיוֹם שֶׁעָמַד עֻזִּיָּה לְהַקְטִיר בַּהֵיכָל, רָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּבָאוּ הַשְּׂרָפִים לְשָׂרְפוֹ בַּשְּׂרָפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳ וַתֹּאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמְאתַיִם אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת, עַל שֶׁהִקְרִיבוּ קְטֹרֶת זָרָה. וְזֶהוּ שֶׁקָּרָאָם שְׂרָפִים, שֶׁבָּאוּ לְשָׂרְפוֹ, וּבָאוּ שָׁמַיִם כְּמוֹ כֵן לְשָׂרְפוֹ וְהָאָרֶץ לְבָלְעוֹ, כְּסִבּוּרִים דִּינוֹ לְהִבָּלַע כְּקֹרַח שֶׁעָרְעֵר עַל הַכְּהֻנָּה. יָצְאתָה בַּת קוֹל וְאָמַר, זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר יז, ה). וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ (שם), שֶׁעָרְעֵר עַל הַכְּהֻנָּה לֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח בַּבְּלִיעָה וְכַעֲדָתוֹ בַּשְּׂרָפָה, אֶלָּא כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ (שם), בְּיַד מֹשֶׁה בַּפֶּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ, וַיּוֹצִיאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (שמות ד, ו). כְּלוֹמַר, שֶׁיִּצְטָרַע הַמְעוֹרֵר, אַף הַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ וְהָיָה נֶחְשָׁב כַּמֵּת. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר: צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם (במדבר יב, ד). לֹא הָיָה צָרִיךְ מֹשֶׁה לָצֵאת, שֶׁלֹּא דִּבֶּר עִמּוֹ כְּלוּם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְזֻמָּן לְהִתְפַּלֵּל עַל מִרְיָם לְרַפֵּא אוֹתָהּ. וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם (במדבר יב, ה). לָמָּה קָרָאָם וְעָזַב לְמֹשֶׁה. לְפִי שֶׁאוֹמְרִים מִקְצָת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו, וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן מָצִינוּ בְּנֹחַ, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אָמַר, אִישׁ צַדִּיק תָּמִים (בראשית ו, ט). וּבְפָנָיו אָמַר, כִּי אוֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי (שם ז, א). דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע בִּנְזִיפָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. אָמַר, שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי (במדבר יב, ו). אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם, ה׳, בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע (במדבר יב, ו), שְׁכִינָתִי אֵין נִגְלֵית עָלָיו בְּאַסְפַּקְלַרְיָא מְאִירָה, אֶלָּא בַּחֲלוֹם וְחִזָּיוֹן. וְלָמָּה, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א), וְאֵין דִּבּוּר בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לָשׁוֹן קָשֶׁה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת (בראשית מב, ל). וְאֵין אֲמִירָה אֶלָּא תַּחֲנוּנִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר אַל נָא אֲחַי תָּרֵעוּ (שם יט, ז). וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי, כָּל נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. וְלָמָּה אָמַר תְּחִלָּה מִרְיָם וְאַחַר כָּךְ אַהֲרֹן. אֶלָּא שֶׁהִיא פָּתְחָה בַּדָּבָר תְּחִלָּה, וּלְפִיכָךְ הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב. וּמָה אָמְרוּ, חֲרַק אַף בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר ה׳ (במדבר יב, ב), כְּלוֹמַר, בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר ה׳ לְבַדּוֹ, שֶׁפָּרַשׁ מֵאִשְׁתּוֹ. הֲלֹא גַּם בָּנוּ דִּבֵּר (שם), כְּמוֹ כֵן דִּבֵּר עִמָּנוּ וְלֹא פָּרַשְׁנוּ מִדַּרְכֵי אֶרֶץ. וּמַנַּיִן הָיְתָה יוֹדַעַת מִרְיָם שֶׁפָּרַשׁ מֹשֶׁה מִן הָאִשָּׁה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מִרְיָם הָיְתָה בְּצַד צִפּוֹרָהּ כְּשֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה (שם יא, כז). וְכֵינָן שֶׁשָּׁמְעָה צִפּוֹרָהּ, אָמְרָה, אוֹי לָהֶם לִנְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ. וּמֵאֵיזֶה זְמַן פָּרַשׁ מֹשֶׁה מִדַּרְכֵי אֶרֶץ, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּסִינַי קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה שֶׁיְּקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וְאָמַר לָהֶם: לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה (שמות יט, טו), פָּרְשׁוּ הֵם מִנְּשׁוֹתֵיהֶם וּפָרַשׁ מֹשֶׁה מֵאִשְׁתּוֹ. וְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי (דברים ה, ל-לא), וְאַל תָּשׁוּב לְדֶרֶךְ אֶרֶץ. וּכְשֶׁאָמְרָה צִפּוֹרָהּ אוֹי לִנְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ, הֵן נִזְקָקִין לִנְבוּאָה שֶׁיִּהוּ פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ בַּעֲלֵי הֵימֶנּוּ. וּמִשָּׁם יָדְעָה מִרְיָם וְהִגִּידָה לְאַהֲרֹן. וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא נִתְכַּוְּנָה לִגְנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, נֶעֱנְשָׁה. קַל וָחֹמֶר לַמְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וּבְלָשׁוֹן הָרַע, יִלָּקֶה הָאָדָם בְּצָרַעַת. כִּי אִשָּׁה כֻּשִׁית לָקַח (במדבר יב, א). כּוּשִׁית בְּגִימַטְרִיָּא יְפַת מַרְאֶה, חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל זֶה כְּחֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל זֶה. הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית, מַגִּיד, שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּיָפְיָהּ, כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּל דּוֹבְרִים בְּשִׁחְרוּתוֹ שֶׁל כּוּשִׁי. עַל אֹדוֹת הָאִשָּׁה (שם), עַל אֹדוֹת גְּרוּשֶׁיהָ. כִּי אִשָּׁה כֻּשִׁית לָקָח, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר. אֶלָּא יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה נָאָה בְּיָפְיָהּ וְאֵינָהּ נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, אוֹ נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וְאֵין נָאָה בְּיָפְיָהּ, וְזוֹ נָאָה בַּכֹּל, וְעַתָּה גֵּרְשָׁהּ. וְעַל שֵׁם נוֹיָהּ נִקְרֵאת כּוּשִׁית, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא לִבְנוֹ נָאֶה, כּוּשִׁי, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בּוֹ הָעַיִן וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג). עָנָו, שָׁפָל וְסַבְלָן. דָּבָר אַחֵר, עָנָו מְאֹד, מִלְּשׁוֹן עוֹנָה. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה שׁוֹמֵעַ אֶלּוּ הַדְּבָרִים יוֹדֵעַ הָיָה לַעֲנוֹת וּלְהָשִׁיב טְעָנוֹת כְּנֶגְדָּן. וַיֹּאמֶר ה׳ פִּתְאֹם (במדבר יב, ד). שֶׁנִּגְלָה עִמָּהֶם פִּתְאֹם, וְהֵם טְמֵאִים בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְהָיוּ צוֹעֲקִים מַיִם מַיִם, לְהוֹדִיעָם שֶׁיָּפָה עָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁפָּרַשׁ מֵאִשְׁתּוֹ, אַחַר שֶׁנִּגְלֵית שְׁכִינָה עָלָיו תָּדִיר וְאֵין עֵת קָבוּעַ לַדִּבּוּר. וְכֵן אָמַר לָהֶם: פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ (במדבר יב, ח), פֶּה אֶל פֶּה אָמַרְתִּי לוֹ לִפְרֹשׁ מִן הָאִשָּׁה. וּמֵרָאֶה וְלֹא בְּחִידוֹת (במדבר יב, ח), וּמַרְאֶה זוֹ מַרְאֶה הַדִּבּוּר. יָכֹל מַרְאֶה הַשְּׁכִינָה. תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנָי (שמות לג, כ). וְאִם תֹּאמַר, הָא כְּתִיב: וּתְמוּנַת ה׳ יַבִּיט (במדבר יב, ח). זֶה מַרְאֶה אֲחוֹרַיִם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרַי (שמות לג, כג). לָמָּה לֹא יֵרָאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, ח). אֵינוֹ אוֹמֵר בְּעַבְדִּי מֹשֶׁה, אֶלָּא בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה. כְּלוֹמַר, בְּעַבְדִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֹשֶׁה, וְכֵן בְּמֹשֶׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַבְדִּי, כְּדַאי הָיָה לִירֹא מִפָּנָיו. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא עַבְדִּי, וְעֶבֶד מֶלֶךְ מֶלֶךְ. וְהָיָה לָכֶם לוֹמַר, אֵין הַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ חִנָּם. וְאִם תֹּאמְרוּ שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בְּמַעֲשָׂיו, זוֹ קָשָׁה מִן הָרִאשׁוֹנָה. וַיִּחַר אַף ה׳ בָּם וַיֵּלֶךְ (במדבר יב, ט). לְמַד, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעַ סִרְחוֹנָם, אַחֲרֵי כֵן גָּזַר עָלָיהֶ נִדּוּי. קַל וָחֹמֶר בָּשָׂר וָדָם, שֶׁלֹּא יִכְעֹס עַל חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ סִרְחוֹנוֹ. וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל (במדבר יב, י), וְאַחֲרֵי כֵן, וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (במדבר יב, י). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לְפַדְגּוֹגוֹ, הַכֵּה אֶת בָּנָיו. אֲבָל לֹא תַּכֶּנּוּ עַד שֶׁאֵלֵךְ מֵאֶצְלְךָ, שֶׁרַחֲמֵי

עָלָיו. אַל נָא תְּשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ (במדבר יב, יא). אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת (במדבר יב, יב). מַה מֵּת מִטַּמֵּא בְּבִיאָה, אַף מְצֹרָע מִטַּמֵּא בְּבִיאָה. אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ (במדבר יב, יב). מֵרֶחֶם אִמֵּנוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב כֵּן. וְכֵן חֲצִי בְשָׂרוֹ (במדבר יב, יב), הָיָה לוֹ לוֹמַר חֲצִי בְשָׂרֵנוּ. וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ נִרְאֶה לִי כֵּן, אֵין רָאוּי לְהַנִּיחַ אֶת אֲחוֹתֵינוּ לִהְיוֹת כַּמֵּת, כִּי מֵאַחַר שֶׁיָּצְאַת מֵרֶחֶם אִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לַעֲזֹר וְאֵינוֹ עוֹזְרוֹ, חֲרֵי יֹאכַל חֲצִי בְשָׂרוֹ, שֶׁאָחִיו בְּשָׂרוֹ הוּא. דָּבָר אַחֵר, אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת. אִם אֵינְךָ רוֹפְאָהּ בִּתְפִלָּה, מִי מַסְגִּירָהּ וּמִי מְטַמְּאָהּ, כִּי אֵינִי אֶפְשָׁר לִרְאוֹתָהּ, כִּי אֲנִי קָרוֹב, וְאֵין קָרוֹב רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים, וְכֹהֵן אַחֵר אֵין בָּעוֹלָם. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ. אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ (במדבר יב, יג). בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַשּׁוֹאֵל דָּבָר, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִי תַּחֲנוּנִים וְאַחַר כָּךְ יְבַקֵּשׁ שְׁאֵלוֹתָיו. לֵאמֹר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר. אָמַר לוֹ: הֲשִׁיבֵנִי אִם מְרַפֵּא אַתָּה אוֹתָהּ אִם לָאו. עַד שֶׁתֵּשִׁיבוֹ, וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ (במדבר יב, יד). וּמִפְּנֵי מָה לֹא הֶאֱרִיךְ מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה זוֹ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין, אֲחוֹתוֹ נְתוּנָה בְּצָרָה, וְהוּא מַרְבֶּה בִּתְפִלָּה. תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תֵּאָסֵף (במדבר יב, יד). וַאֲנִי אוֹמֵר, כִּי כָּל הָאֲסִפוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְרָעִים, יִהְיוּ עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְשֻׁלָּח מִן הַמַּחֲנֶה. וּכְשֶׁהוּא נִרְפָּא, נֶאֱסָף אֶל הַמַּחֲנֶה. כָּל אֲסִיפָה לְשׁוֹן הַכְנָסָה הִיא. וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם (במדבר יב, טו). כָּבוֹד זֶה חָלַק לָהּ הַמָּקוֹם בִּשְׁבִיל שָׁעָה אַחַת שֶׁנִּתְעַכְּבָה לְמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לַיְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּתַצַּב אֲחוֹתוֹ מֵרָחוֹק (שמות ב, ד). הִיא עִכְּבָה שָׁעָה אַחַת, וְכָל יִשְׂרָאֵל עִכְּבוּ בִּשְׁבִילָהּ שִׁבְעַת יָמִים. חֲרֵי, הַמְצֹרָע יִחָשׁוּב כַּמֵּת. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים מִנַּיִן. מֵרָחֵל שֶׁאָמְרָה לְיַעֲקֹב, הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי (בראשית ל, א). וּמִנַּיִן הָעִוֵּר שֶׁחָשׁוּב כַּמֵּת. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּמַּחְשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם (איכה ג, ו). וּמִנַּיִן הָאֶבְיוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְּשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ. דָּבָר אַחֵר, זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה וְגוֹ'. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָיְתָה עוֹלָה כֻּלָּהּ קְדוּשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּאָה עַל עֲוֹנוֹת. אָשָׁם הָיְתָה בָּאָה עַל הַגְּזֵלוֹת. אֲבָל הָעוֹלָה, לֹא הָיְתָה בָּאָה לֹא עַל חַטָּאת וְלֹא עַל גְּזֵל, אֶלָּא עַל הִרְהוּר הַלֵּב הִיא בָּאָה. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ דָּבָר, הָיָה מֵבִיא קָרְבַּן הָעוֹלָה לְשׁוּם דְּבָרִים הָעוֹלִים עַל הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם וְגוֹ' (יחזקאל כ, לב). וְתֵדַע לְךָ שֶׁקָּרְבַּן עוֹלָה לֹא בָּא אֶלָּא עַל הִרְהוּר הַלֵּב, מִן אִיּוֹב אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָיָה מַקְרִיב עַל בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת (איוב א, ה). אָמְרוּ לוֹ: אִיּוֹב, לָמָּה אַתָּה עוֹשֶׂה כָּךְ. וְהוּא אוֹמֵר, אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם (שם). חֲרֵי, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁעַל הִרְהוּר הַלֵּב הִתְקִין כַּפָּרָה לָהֶם. וְזֶהוּ קָרְבַּן עוֹלָה.

יד **דָּבָר** אַחֵר, צַו אֶת אַהֲרֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵטִיבָה בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן (תהלים נא, כ). וְאַחֲרֵי כֵן, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל (תהלים נא, כא). כְּלוֹמַר, אִם אֵין יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין עוֹלָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם נִבְנֶה, לְפִי שֶׁאֵינָן נִבְנוֹת אֶלָּא בִּזְכוּת קָרְבַּן עוֹלָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמַאי שְׁנָא קָרְבַּן עוֹלָה יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן. מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרָא זִבְחֵי צֶדֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל וְגוֹ' (שם). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הוֹאִיל וְכָךְ הָעוֹלָה חֲבִיבָה עָלַי, לְכָךְ צִוֵּה אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁיְּהוּ זְהִירִין בָּהּ לְהַקְרִיב אוֹתָהּ לְפָנַי. לָמָּה אָמַר זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. יְרָצָה לוֹמַר, קְרִיאַת תּוֹרָה. רְאוּ כַּמָּה חֲבִיבָה קְרִיאַת תּוֹרָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי יֵשׁ חִיּוּב בָּאָדָם לָתֵת כָּל מָמוֹנוֹ לְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַצְמוֹ וּלְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר. כְּלוֹמַר, שֶׁיֹּאמְרוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְעַסְּקוּ בְּקְרִיאַת הָעוֹלָה. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּקְרִיבִין עוֹלָה, עוֹסְקִין הָיוּ בִּקְרִיאָתָהּ כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ בְּקָרְבַּן עוֹלָה וּבִקְרִיאָתָהּ. וְכֵן אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לֵיחָרֵב וְהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין, לֹא תִּשְׁכְּחוּ עַצְמְכֶם לְסַדֵּר הַקָּרְבָּנוֹת, אֶלָּא הִזָּהֲרוּ לִקְרוֹת בָּהֶן וּלְשִׁנּוֹת בָּהֶן. וְאִם תַּעַסְקוּ בָּהֶן, אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ בַּקָּרְבָּנוֹת אַתֶּם עוֹסְקִים. וְאִם רְצוֹנְךָ לֵידַע, בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לִיחֶזְקֵאל אֶת צוּרַת הַבַּיִת, מַה הוּא אוֹמֵר, הַגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת תָּכְנִית (יחזקאל מג, י). אָמַר יְחֶזְקֵאל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד עַכְשָׁו אָנוּ נְתוּנִים בַּגּוֹלָה בְּאֶרֶץ שׁוֹנְאֵינוּ, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי לֵילֵךְ וּלְהוֹדִיעַ לְיִשְׂרָאֵל צוּרַת הַבַּיִת, וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם, וְיִשְׁמְרוּ אֶת כָּל צוּרָתוֹ וְאֶת כָּל חֻקֹּתָיו (יחזקאל מג, יא). וְכִי יְכוֹלִין הֵן לַעֲשׂוֹת. הַנִּיחַ לָהֶם עַד שֶׁיַּעֲלוּ מִן הַגּוֹלָה, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי הוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לָהֶם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיחֶזְקֵאל, וּבִשְׁבִיל שֶׁבָּנַי נְתוּנִים בַּגּוֹלָה, יְהֵא בִּנְיַן בֵּיתִי בָּטֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גָּדוֹל קְרִיָּתָהּ בַּתּוֹרָה כְּבִנְיָנָהּ. לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, וְיִתְעַסְּקוּ לִקְרוֹת צוּרַת הַבַּיִת בַּתּוֹרָה. וּבִשְׁכַר קְרִיָּתָהּ שֶׁיִּתְעַסְּקוּ לִקְרוֹת בָּהּ, אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הֵם עוֹסְקִין בְּבִנְיַן הַבַּיִת. וְאַשְׁרֵי הָאִישׁ הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְהַנּוֹתֵן מָמוֹנוֹ לְלַמֵּד תּוֹרָה לִבְנוֹ. כִּי בִּשְׁבִיל הַמָּמוֹן שֶׁהוּא נוֹתֵן לְלַמֵּד, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). חַיֶּיךָ, לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ, לְעוֹלָם שֶׁהוּא אָרוֹךְ. וַדַּע שֶׁכֵּן הוּא. אָמַר רַבִּי אַסְיָא, לָמָּה הֵם מַתְחִילִים הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן לִלְמֹד בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא. אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת כְּתוּבִים בּוֹ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם טְהוֹרִים עַד עַכְשָׁו וְאֵינָם יוֹדְעִים מַהוּ טַעַם חֵטְא וְעָוֹן, לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּהוּ מַתְחִילִין תִּחְלָה בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת, יָבֹאוּ טְהוֹרִים וְיִתְעַסְּקוּ בַּמַּעֲשֶׂה טְהוֹרִים, לְפִיכָךְ אֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הֵם עוֹמְדִים וּמַקְרִיבִים לְפָנַי הַקָּרְבָּנוֹת. וְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאֵין קָרְבָּן נוֹהֵג, אִלּוּלֵי הַתִּינוֹקוֹת שֶׁקּוֹרִין בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת, לֹא הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, אַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטְלוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְאֵין קָרְבַּן עוֹלָה נוֹהֵג, אִם אַתֶּם עוֹסְקִים וְקוֹרִים בְּפָרָשַׁת עוֹלָה וְשׁוֹנִין בְּפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַקְרִיבִים קָרְבַּן עוֹלָה לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּתוֹרַת הָעוֹלָה, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה', וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ' (ויקרא ה, כא), וְאַחַר כָּךְ זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה. אָמַר יְשַׁעְיָה, כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תֹּאמַר חֲרִינִי גּוֹזֵל וְחוֹמֵס וּמֵבִיא עוֹלָה וּמְכַפֵּר לִי. כִּי אֲנִי שׂוֹנֵא אֶת הַגֵּזֶל אֲפִלּוּ בְּעוֹלָה שֶׁעוֹשִׂין עַל הַגֵּזֶל. וְאִם רוֹצֶה הָעוֹלָם שֶׁאֶקַבֵּל הָעוֹלָה, יָשִׁיב הַגֵּזֶל לְבַעֲלָה, וְאַחַר כֵּן אִם יַעֲלֶה עוֹלָה עָלַיָּה, אֲקַבְּלֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֲנִי ה׳ שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה, שׂוֹנֵא בְּעוֹלָה בְּעוֹד שֶׁהַגֵּזֶל בְּיָדוֹ. וּמִי שֶׁקּוֹרֵא בְּתוֹרַת הָעוֹלָה, כְּאִלּוּ מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְרִיבָהּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּלְפִיכָךְ אַשְׁרֵי שֶׁמְּלַמֵּד עַצְמוֹ תּוֹרָה וְנוֹתֵן מָמוֹנוֹ לְלַמֵּד עַצְמוֹ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי אַתָּה מְצַוֶּה אוֹתָנוּ שֶׁנָּבִיא כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הַלָּלוּ. בְּעוֹד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, אָדָם חוֹטֵא וּמֵבִיא קָרְבָּן וּמְכַפֵּר לוֹ, וְכֵן מֵבִיא מִנְחָה וּמִתְרַצֶּה לוֹ. וְעַכְשָׁו שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֵיאַךְ אָנוּ עוֹשִׂים עַל חַטֹּאתֵינוּ וְעַל אַשְׁמוֹתֵינוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מְבַקְּשִׁים אַתֶּם שֶׁיִּתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם, הֱיוּ מְשַׁמְּרִים תּוֹרָתִי, וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם לְפָנַי קָרְבָּן. וּמִנַּיִן, זֹאת הַתּוֹרָה לָעוֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים (ויקרא ז, לז). אֶל תִּקְרֵי כֵן, אֶלָּא זֹאת הַתּוֹרָה לֹא לָעוֹלָה, וְלֹא לַמִּנְחָה, וְלֹא לַחַטָּאת, וְלֹא אָשָׁם, וְלֹא מִלּוּאִים, וְלֹא זֶבַח הַשְּׁלָמִים. אֶלָּא הֱיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְיִהְיֶה חָשׁוּב לְפָנַי כְּאִלּוּ אַתֶּם מַקְרִיבִים לְפָנַי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, מָה אָהַבְתִּי תּוֹרָתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי (תהלים קיט, צז). כִּי אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁעֲסִיקַת תּוֹרָתְךָ מְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹת, לְפִיכָךְ אָהַבְתִּי תּוֹרָתֶךָ. מַהוּ עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה. זוֹ הִיא שֶׁמַּקְרִיבִים עַל הַחֲלָבִים וְהָאֵבָרִים כָּל הַלַּיְלָה כֻּלּוֹ, וּתְפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם. עַכְשָׁו שֶׁאֵין לָנוּ לֹא עוֹלוֹת וְלֹא קָרְבָּנוֹת וְלֹא מִנְחָה וְלֹא אָשָׁם, תִּקָּנוּם תְּפִלּוֹת. וּתְפִלַּת עַרְבִית קָרֵב כָּל הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁמַּקְרִיבִים הָאֵבָרִים וְהַחֲלָבִים כָּל הַלַּיְלָה כֻּלּוֹ. וּתְפִלּוֹת, אָבוֹת תִּקָּנוּם. וְזֶה יִרְצֶה לוֹמַר, מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה. וְלָמָּה הָיָה מוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ, מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי (שמות כ, כא). לָמָּה מִן הָאֲדָמָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בְּרִיָּתוֹ מִן הָאֲדָמָה. וְנִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם, עַל שֶׁלֻּקַּח מִן הָאֲדָמָה. וּמַעֲלִים הָעוֹלוֹת וְהַקָּרְבָּנוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה מִן הָאֲדָמָה, לְכַפֵּר עַל הַגּוּיָה שֶׁהוּא לֻקַּח מִן הָאֲדָמָה. וּמִנַּיִן שֶׁמְּכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ. דִּכְתִיב: כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר (ויקרא יז, יד), כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר (ויקרא יז, יא). כְּשֶׁאָמַר וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ (שם א, ה), כְּלוֹמַר, יִזְרְקוּ הַדָּם שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ, עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִיא מִן הָאֲדָמָה כְּמוֹ הַגּוּיָה, וִיכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ. אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה. וְאוֹמֵר: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְגוֹ׳ (ישעיה סו, כד), אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים בַּמָּקוֹם. וְהָאֵשׁ הַמּוּקָד עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד, הוּא מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ מִזְבֵּחַ. מ׳ מְחִלָּה, שֶׁמּוֹחֵל עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם. ז׳ זְכוּת, שֶׁמְּזַכֶּה אוֹתָם לָעוֹלָם הַבָּא. ב׳ בְּרָכָה, שֶׁמְּבִיא לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרָכָה בְּמַעֲשֶׂה יְדֵיהֶם. ח׳ חַיִּים, שֶׁהֵן זוֹכִין לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. הָעוֹזֵב כָּל אֵלּוּ הַמְּחִילָה וְהַזְּכוּת וְהַבְּרָכָה וְהַחַיִּים וְהוֹלֵךְ וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שׁוֹרְפוֹ אִשּׁוֹ הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא (דברים ד, כד). כֵּיצַד הוּא קַנָּא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַרְשְׁתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה (הושע ב, כב). כְּמוֹ שֶׁמְּקַנֵּא הַבַּעַל לְאִשָּׁה, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַנֵּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה וְגוֹ׳ (ישעיה סב, ה). הָעוֹזֵב כָּל אֵלּוּ, יִשְׂרְפֵהוּ אִשּׁוֹ הַגָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר (שם סו, כד). אֲבָל אִם חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, הָאֵשׁ הַמּוּקָד עַל הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר עָלָיו וִיכַפֵּר אִשּׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נְמוֹלִים בְּאֵין בְּנַן עֶדֶן, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂם שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בְּנַן עֶדֶן. וּמָה הַשֵּׁם וְהַחוֹתָם שֶׁשָּׂם בָּהֶם, הוּא שַׁדַּי. הַשִּׁי״ן שָׂם בָּאַף, וְהַדָּלֶ״ת בַּיָּד, וְהַיּו״ד בַּמְּילָה. וּלְפִיכָךְ בְּעֵת שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוֹלֵךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ, יֵשׁ מַלְאָךְ מְמֻנֶּה בְּנַן עֶדֶן, שֶׁלּוֹקֵחַ לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מָהוּל וּמְבִיאוֹ בְּנַן עֶדֶן. וְשֶׁאֵינָן נְמוֹלִין, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵי אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן מִן הַשֵּׁם שֶׁהוּא שַׁדַּי, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם הַשִּׁי״ן מִן הָאַף, וְהַדָּלֶ״ת מִן הַיָּד, וְלֹא יֵשׁ בָּהֶם הַיּו״ד מִן שַׁדַּי, הוּא לְשׁוֹן שֵׁד. כְּלוֹמַר, שֶׁהַשֵּׁד מוֹלִיךְ אוֹתוֹ לַגֵּיהִנֹּם. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מָהוּל וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הוֹלֵךְ לִיכָּנֵס לְגַן עֵדֶן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לַמַּלְאָךְ וּמוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ וְעוֹשֶׂה עָרְלָתוֹ כְּמוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מָהוּל מֵעוֹלָם, וְשֶׁלֹּא יָבֹא בְּגַן עֵדֶן אֶלָּא בַּגֵּיהִנֹּם. וְדָבָר גָּדוֹל בְּרִית מִילָה, וַחֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכָל בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם, בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה בֵּין חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְרֶמֶשׂ, כֻּלָּן מְפַחֲדִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מָהוּל. וְכֵן תִּמְצָא בְּיוֹנָה, כִּי בְּיוֹם חֲמִישִׁי בָּרַח מִפְּנֵי אֱלֹהָיו. וְלָמָּה בָּרַח יוֹנָה. אֶלָּא פַּעַם רִאשׁוֹנָה שְׁלָחוֹ לְהָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל. פַּעַם שְׁנִיָּה שְׁלָחוֹ לִירוּשָׁלַיִם לְהַחֲרִיבָהּ, וְעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרוֹב רַחֲמָיו וְנִחַם עַל הָרָעָה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ נְבִיא הַשֶּׁקֶר. פַּעַם שְׁלִישִׁית שְׁלָחוֹ אֶל נִינְוֵה לְהַחֲרִיבָהּ. דָּן יוֹנָה דִּין בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְאָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהַגּוֹיִם קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם, עַכְשָׁו יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ רֶגְזוֹ עַל יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין אוֹתִי נְבִיא שֶׁקֶר (וכו׳, ויקרא ח). וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה (יונה א, טז). מִלַּמֵּד, שֶׁהַיִּרְאָה גְּדוֹלָה מִן הַחָכְמָה וּמִן הַבִּינָה, כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָכְמָה וּבִינָה וְאֵין בּוֹ יִרְאָה, אֵינוֹ כְּלוּם. כִּי כֵן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם (קהלת יב, יג).

שמיני

א **וַיְהִי** בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע (קהלת ח, ה). מִי הָיָה. זֶה אַהֲרֹן שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים, וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלָיְלָה. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, שִׁמְרוּ אֲבֵלוּת שִׁבְעַת יָמִים עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ בָּכֶם. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת ה׳, שֶׁכָּךְ שָׁמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל, כְּבִיכוֹל. וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְאַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה׳ כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ (בראשית ו, ו). וְאֵין עֲצִיבָה אֶלָּא אֵבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּהִי הַתְּשׁוּעָה בַּיּוֹם הַהוּא לְאֵבֶל עַל יִשְׂרָאֵל כִּי אָמַר הָעָם כִּי נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ (ש״ב יט, ג). וְכֵן עֻזִּיָּא אָמַר לִיְשַׁעְיָהוּ

בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ בוֹכִין אִישׁ אֶל אָחִיו וְאִישׁ אֶל בְּנוֹ, לְכוּ אִכְלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ וְגוֹ' וְאַל תֵּעָצְבוּ כִּי חֶדְוַת ה' הִיא מָעֻזְּכֶם (נחמיה ח, י). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ (בראשית ז, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, כְּשֵׁם שֶׁנִּתְאַבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עוֹלָמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל, אַף אַתֶּם שִׁמְרוּ אֶת יְמֵי הָאֵבֶל עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ בָּכֶם. הָיוּ מְשַׁמְּרִים וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים עַל מָה מְשַׁמְּרִים. כְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע. וְעֵת וּמִשְׁפָּט יוֹדֵעַ לֵב חָכָם (קהלת ח, ה), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁכְּבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדָּשׁ בִּכְבוֹדִי (שמות כט, מג), מִתְקַדֵּשׁ אֲנִי שָׁם בִּמְכֻבָּדַי. וְהָיָה מֹשֶׁה מְשַׁמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים. וְהָיָה מִתְיָרֵא לוֹמַר שָׁמָּא מִדַּת הַדִּין פּוֹגַעַת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְדָּשׁ בִּכְבוֹדִי. וְלֹא עָשָׂה, אֶלָּא אָמַר לְאַהֲרֹן, שִׁמְרוּ אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים. אָמַר לוֹ: לָמָּה. אָמַר לוֹ: כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי כֵן צִוִּיתִי. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל וּבָא יוֹם הַשְּׁמִינִי, נִכְנְסוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא לְהַקְרִיב, פָּגְעָה בָּהֶן מִדַּת הַדִּין וְנִשְׂרְפוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמוּתוּ לִפְנֵי ה'. בָּא מֹשֶׁה וְאָמַר לְאַהֲרֹן, הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ. וְהֵיכָן דִּבֶּר. בְּמִדְבַּר סִינַי, וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדָּשׁ בִּכְבוֹדִי. וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, הָעֵת שֶׁאָמַר לִי בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ, חָשַׁבְתִּי כִּי בִי אוֹ בְךָ יִפְגַּע, וַעֲכְשָׁו אֲנִי יוֹדֵעַ כִּי הֵם גְּדוֹלִים מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ. וַיִּדֹּם אַהֲרֹן, הָיָה לוֹ הַדָּבָר לְנֶחָמָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע.

ב **וַיְהִי** בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ, וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן (תהלים עה, ה). מַהוּ אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. לָמָּה, לְפִי שֶׁהוּא מַזְכִּיר כְּמִחֹלַת הַמַּחֲנַיִם (שה״ש ז, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת (שופטים כא, כא). לְפִי שֶׁאֵין הַשִּׂמְחָה מַמְתֶּנֶת לָאָדָם. לֹא כָּל מִי שֶׁשָּׂמֵחַ הַיּוֹם שָׂמֵחַ לְמָחָר, וְלֹא כָּל מִי שֶׁמֵּצֵר לְמָחָר, לְפִי שֶׁאֵין הַשִּׂמְחָה מַמְתֶּנֶת לָאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (קהלת ב, ב). רְצוֹנְךָ לֵידַע, שֶׁהֲרֵי שִׂמְחָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִמְתִּינָה. אֵימָתַי, כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, הָיְתָה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם, יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו (תהלים קד, לא). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד (בראשית א, לא). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְגָּאֶה וּמִשְׁתַּבֵּחַ בְּמַעֲשָׂיו מְאֹד, וְצִוָּה לָאָדָם הָרִאשׁוֹן מִצְוָה קַלָּה וְלֹא קִיְּמָהּ. מִיָּד נָתַן לוֹ אַפּוֹפְסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב (שם ג, יט). וְכִבְיָכוֹל לֹא הִמְתִּין בִּשְׂמְחָתוֹ, וְאָמַר, לֹא בָרָאתִי אֶת הַכֹּל אֶלָּא בִּשְׁבִיל אָדָם, וְעַכְשָׁו הוּא מֵת, מַה הֶנָּאָה יֵשׁ לִי. וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִמְתִּין בִּשְׂמְחָתוֹ, בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. אַבְרָהָם כַּמָּה שָׂמֵחַ. נִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם וְנִתְגַּדֵּל, הָרַג כַּמָּה מְלָכִים, וְהִקְנָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְנָתַן לוֹ בֵּן בְּזִקְנָתוֹ וּמָל אוֹתוֹ וּגְדָלוֹ, וְלַסּוֹף נֶאֱמַר לוֹ: קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ וְהַעֲלֵהוּ (בראשית כב, ב). וְעָשָׂה מַהֲלַךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי (בראשית כב, ד). חָזַר בְּיוֹם אֶחָד מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, וְקָבַר לְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וּבִקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבֻרוֹת וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, וְאַחַר כָּךְ קָפְצָה עָלָיו זִקְנָה. וּמָה אַבְרָהָם הַצַּדִּיק כָּךְ, הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. יִצְחָק לֹא הִמְתִּינָה שִׂמְחָתוֹ, נִמְלַט מִן הַחֶרֶב וּמִן אַנְשֵׁי גְּרָר, וְהוֹדִיעַ לָהֶם מִי הָיָה, וּבָאוּ הֵם אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וְגוֹ' (בראשית כו, כו), וְאָמְרוּ לוֹ: רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ (בראשית כו, כח). וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, אֶלָּא וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וְתִכְהֶיָנָה עֵינָיו (בראשית כז, א). וּמַה יִצְחָק שֶׁהָיָה עוֹלָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ: הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. יַעֲקֹב בְּכוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב), כַּמָּה שָׂמַח. רָאָה סֻלָּם וּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ, וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' וְגוֹ' (בראשית כח, יב-יג). הָלַךְ אֵצֶל לָבָן, בָּרַח מִפְּנֵי עֵשָׂו, וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׂמַר (הושע יב, יג). וְעָבַד בְּלָבָן עֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגוֹ' (בראשית לא, מא). וּלְבַסּוֹף הֶעֱשִׁיר וְהוֹלִיד בָּנִים, וְחָזַר וּפָגַע בְּעֵשָׂו וְנִצּוֹל מִמֶּנּוּ, וְשִׁלֵּם אֶת נִדְרוֹ. וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, אֶלָּא וַתֵּצֵא דִינָהּ בַּת לֵאָה, וַיַּרְא אוֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר (שם לד, א-ב). וּבָאת לוֹ צָרַת יוֹסֵף וְנִמְכַּר לְעֶבֶד. וּמַה יַּעֲקֹב הַצַּדִּיק כָּךְ, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַבְדִּי אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג), וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ כְּתִיב: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. וּכְתִיב: לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (קהלת ב, ב). יְהוֹשֻׁעַ כַּמָּה שָׂמַח הָרַג שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, וְהִנְחִיל לְיִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ וְחִלֵּק, וְנָתְנוּ לוֹ כֶּתֶף כָּל יִשְׂרָאֵל כָּל יָמָיו, וְאָמְרוּ לוֹ: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת (יהושע א, יח), מַה שֶּׁלֹּא זָכָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וְהִזְקִין וָמֵת בְּלֹא בָנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. וְעַל הַכֹּהֵן כַּמָּה שִׂמְחָה שָׂמַח. הָיָה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל וְאַב בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל הַכֹּהֵן יוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא עַל מְזוּזַת הֵיכַל ה' (ש״א א, ט). וְעַל הַכֹּהֵן, שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל. יוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא, שֶׁהָיָה מֶלֶךְ. עַל מְזוּזַת הֵיכַל ה', שֶׁהָיָה אַב בֵּית דִּין. וְלֹא הִמְתִּין בְּשִׂמְחָתוֹ, אֶלָּא, וַיְהִי כְּהַזְכִּירוֹ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל הַכִּסֵּא אֲחוֹרַנִּית בְּעַד יַד הַשַּׁעַר וַתִּשָּׁבֵר מַפְרֶקְתּוֹ וַיָּמֹת (שם ד, יח). וּמֵתוּ שְׁנֵי בָּנָיו חָפְנִי וּפִנְחָס. וּמָה עֵלִי הַצַּדִּיק כָּךְ, הָרְשָׁעִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְאֵין אָנוּ מוֹצְאִין אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה שִׂמְחוֹת לָרֹב כְּאֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחוֹתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב (שמות ו, כג). שֶׁרָאֲתָה בַּעֲלָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בְּכֹהֲנָּה גְּדוֹלָה וְנָבִיא, וּמֹשֶׁה אֲחִי בַּעֲלָהּ מֶלֶךְ וְנָבִיא, וּבָנֶיהָ סְגָנֵי כְּהֻנָּה, וְאָחִיהָ נַחְשׁוֹן רֹאשׁ לְכָל נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. וְלֹא הִמְתִּינָה בְּשִׂמְחָתָהּ, אֶלָּא נִכְנְסוּ שְׁנֵי בָנֶיהָ לְהַקְרִיב קָרְבָּן, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (קהלת ב, ב). מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד מִגְּדוֹלֵי בָּבֶל, שֶׁהָיָה מַשִּׂיא בְּנוֹ בָּרְבִיעִי שֶׁלּוֹ, וְעָשָׂה סְעוּדָה וּמִשְׁתֶּה לַחֲכָמִים. אָמַר לִבְנוֹ, עֲלֵה וַהֲבֵא לָנוּ חָבִית יַיִן פְּלוֹנִי מִן הָעֲלִיָּה. עָלָה לָעֲלִיָּה וְהִכִּישׁוֹ נָחָשׁ בֵּין הֶחָבִיּוֹת וָמֵת. הִמְתִּין אָבִיו עִם הַמְסֻבִּין וְשָׁהָה וְלֹא בָא. אָמַר אָבִיו, אֶעֱלֶה וְאֶרְאֶה מַה בְּנִי עוֹשֶׂה. עָלָה אָבִיו וּמְצָאוֹ מֻשְׁלָךְ בֵּין הֶחָבִיּוֹת מֵת.

מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ חָסִיד, הִמְתִּין בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁאָכְלוּ הָאוֹרְחִין וְשָׁתוּ כָּל צָרְכֵיהֶם. כֵּיוָן שֶׁגָּמְרוּ, אָמַר לָהֶם: לֹא לְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים בָּאתֶם עַל בְּנִי, בֹּאוּ וּבָרְכוּ עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים. לֹא לְהַכְנִיס בְּנִי לַחֻפָּה בָּאתֶם, בֹּאוּ וְהַכְנִיסוּ אוֹתוֹ לִקְבוּרָה. אָמְרוּ, עַל רַבִּי זַכַּאי דְּכָבוּל, וּפָתְחוּ עָלָיו, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל, וּלְשִׂמְחָה מַה זּוֹ עוֹשָׂה (קהלת ב, ב).

ג **וַיְהִי** בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח, שְׁתוּלִים בְּבֵית ה׳ (תהלים צב, יג-יד). צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי (במדבר יז, כג). כָּל הָאֵילָנוֹת נוֹטְעִים אוֹתָם וְהֵם עוֹלִים לְעַצְמָם. אֲבָל הַתְּמָרָה הַזֹּאת, נוֹטְעִים אוֹתָהּ וּמַעֲלָה שָׁרָשִׁים מִכָּל צְדָדֶיהָ. כָּךְ הָיָה אַהֲרֹן, נָטַע וְעָשָׂה שָׁרָשִׁין, אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶלְעָזָר בְּנוֹ פִּנְחָס בְּנוֹ אֲבִישׁוּעַ בְּנוֹ (דה״א ו, לה), צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח (תהלים צב, יג). הֵיכָן נָטַע אוֹתָם, שְׁתוּלִים בְּבֵית ה׳ (תהלים צב, יד), וּמִפֻּתָּח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. אָמְרוּ זְכוּתָם לִבְרָכָה, כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁהָיָה מֹשֶׁה בַּסְּנָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֵךְ בִּשְׁלִיחוּתִי. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג). כָּךְ יוֹם רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לֵךְ, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח. חַייֶךָ, לְמָחָר אֲנִי פּוֹרֵעַ לְךָ, כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּשְׁכָּן, תְּהֵא סָבוּר בְּעַצְמְךָ שֶׁאַתָּה מְשַׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, וַאֲנִי אוֹמֵר לְךָ, קְרָא לְאַהֲרֹן שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר: קְרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. אָמַר, יֵשׁ קְרִיאָה לְשַׁבָּע, וְיֵשׁ קְרִיאָה לְרָעָב. לְשַׁבָּע מִנַּיִן, וְקָרָאתִי אֶל הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אוֹתוֹ (יחזקאל לו, כט). לְרָעָב מִנַּיִן, כִּי קְרָא ה׳ לָרָעָב (מ״ב ח, א). יֵשׁ קְרִיאָה לִגְדֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: קְרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְמַנּוֹתְךָ כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לוֹ אַהֲרֹן, אַתָּה יָגַעְתָּ בַּמִּשְׁכָּן וַאֲנִי נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לוֹ: חַייֶךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל, כְּאִלּוּ אֲנִי נַעֲשֶׂה. שֶׁכְּשֶׁם שֶׁשָּׂמַחְתָּ לִי בַּגְּדֻלָּה, כָּךְ אֲנִי שָׂמֵחַ בִּגְדֻלָּתְךָ. וְאִימָתַי שָׂמַח לוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַתָּה לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָיָה הַדָּבָר שָׁמוּר לְךָ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, בִּי אֲדוֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג), אַתָּה מַעֲבִיר עָלַי שֶׁאָחִי גָּדוֹל מִמֶּנִּי וַאֲנִי הוֹלֵךְ לְפַרְעֹה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ שֶׁמּוּרְתָּ כָּרְאוּי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמְּךָ, אֶלָּא אַף עַל פִּי כֵן, וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ (שמות ד, יד). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אוֹתוֹ הַלֵּב הַשָּׂמֵחַ בִּגְדֻלַּת אָחִיו, יִנָּתְנוּ אֲבָנִים טוֹבוֹת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לִבּוֹ (שמות כח, כט). לְפִיכָךְ כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עָסוּק בַּמִּשְׁכָּן, הוּא הָיָה זוֹרֵק אֶת הַדָּם וּמַקְטִיר אֶת הַחֲלָבִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁאַתָּה נַעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל, קְרָא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ. לְפִיכָךְ, וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְגוֹ׳. וְלָמָּה לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְגַדְּלוֹ בְּפִנֵּי הַזְּקֵנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קְרָא לַזְּקֵנִים וּמְשַׁח אוֹתוֹ, וְהַגְדֶּלָה אֶתֵּן לוֹ בִּפְנֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים: מֵעַצְמוֹ נַעֲשָׂה כֹּהֵן גָּדוֹל.

ד **וַיֹּאמֶר** אֶל אַהֲרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר. וְלָמָּה לֹא אָמַר לוֹ פַּר אֶלָּא עֵגֶל. לְפִי שֶׁעַל יְדֵי הָעֵגֶל נִתְפַּקְפְּקָה הַכְּהֻנָּה בְּיָדְךָ, וּבָעֵגֶל הִיא מִתְכַּפֶּסֶת בְּיָדְךָ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: יֵשׁ לָהֶם עֲוֹנוֹת מִמַּעֲשֶׂה הָעֵגֶל. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף הֵם יַקְרִיבוּ עֵגֶל. וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל, שֶׁיְּדֵעוּ הַכֹּל שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָהֶם עַל מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִתְכַּפֵּר לָהֶם עַל יְדֵי קָרְבָּן. וְלָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מוֹחֶה עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁלֹּא בְּקָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי (ישעיה מג, כה).

ה **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל אַהֲרֹן יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. לָמָּה הוּא מְצַוֶּה עַל הַיַּיִן. שֶׁכָּל הַשּׁוֹתֶה יַיִן, חֲבוּרוֹת וּפְצָעִים וּבֹשֶׁת וְחֶרְפָּה בָּאוֹת עָלָיו. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מְדָנִים וְגוֹ׳, לַמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן, אֶל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם וְגוֹ׳, אַחֲרֵיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעוֹנִי יַפְרִישׁ, עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת, וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֵב יָם (משלי כג, כט-לד), וְכָל אוֹתוֹ עִנְיָן. לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי. עַל מִי הֵם אוֹמְרִים יַי, לְמִי שֶׁהוּא בְּעַל מְרִיבוֹת. וְעַל מִי הֵם מְשִׂיחִים לְמִי פְּצָעִים חִנָּם, לְמִי שֶׁיֵּשׁ בְּפָנָיו חַבּוּרוֹת וְעַל מִי שֶׁעֵינָיו עֲכוּרוֹת וַאֲדֻמּוֹת וּשְׁחוֹרוֹת מִן הַיַּיִן, לַמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן. אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם, אַחֲרֵיתוֹ דָּם. דָּם נָאֶה מִבַּחוּץ וְרַע מִבְּפָנִים, וְלֹא תֹּאמַר שֶׁהוּא יָפֶה מִבְּפָנִים כְּשֵׁם שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ, בַּכִּיס כְּתִיב. הַשְׁכֵּר נוֹתֵן עֵינוֹ בַּכּוֹס לִשְׁתּוֹת, וְהַחֲנָנִי נוֹתֵן עֵינוֹ בַּכִּיס. כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ. רוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ שׁוֹתֶה, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מְזֹג לִי וַאֲנִי שׁוֹתֶה, וּמִתְלַכְלֵךְ בִּרְעִי וּבְמֵימֵי רַגְלַיִם. יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים. סוֹפוֹ לִמְּכֹר כָּל חֶפְצֵי בֵּיתוֹ וְאֶת כָּל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, וְאֵין לוֹ לֹא בֶּגֶד וְלֹא תַּשְׁמִישֵׁי הַבַּיִת וְלֹא כְּלוּם וְהַבַּיִת רֵיקָה מִן הַכֹּל. יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים, סוֹף שֶׁהוּא מַתִּיר אֶת הָעֲבֵרוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתָם הֶפְקֵר כְּמִישׁוֹר. מֵשִׂיחַ עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק וּמְנַבֵּל אֶת פִּיו, וְאוֹמֵר דְּבָרִים רָעִים בַּשֵּׂכְרוּת וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ, לְפִי שֶׁנִּשְׁתַּלְטָה דַּעְתּוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַהוּ אוֹמֵר וּמַהוּ עוֹשֶׂה. וְאַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ, אַחֲרִית הַיַּיִן יִשָּׁךְ כְּנָחָשׁ. שֶׁאִם נָחָשׁ נוֹשֵׁךְ אָדָם, אֵינוֹ מַרְגִּישׁ לְשָׁעָה וּמְהַלֵּךְ לְבֵיתוֹ, וְהַמַּכָּה מִתְחַלְחֶלֶת בּוֹ. כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ, וַדַּאי כְּנָחָשׁ. מָה הַנָּחָשׁ נִתְקַלְקֵל אֲדָמָה בַּעֲבוּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ (בראשית ג, יז), כָּךְ הַיַּיִן, נִתְקַלְקֵל כְּנַעַן בַּעֲבוּרוֹ, שֶׁהוּא שְׁלִישֵׁי שֶׁל עוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, ט): וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו. רְאֵה מָה הַיַּיִן גּוֹרֵם לְמִי שֶׁהוּא שׁוֹתֶה, עֵינָיו יִרְאוּ זָרוֹת, לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל זָר (תהלים פא, י). הַיַּיִן גּוֹרֵם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ (ישעיה כח, ז). מַה תָּעוּ. אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק (שמות לב, ו). מִתּוֹךְ הַיַּיִן אָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת. שֶׁגּוֹרֵם לַאֲרָבָעָה דְּבָרִים, עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלָשׁוֹן הָרַע. רְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה הַיַּיִן. אַף כִּי הַיַּיִן בֹּגֵד גֶּבֶר יָהִיר (חבקוק ב, ה). וּכְתִיב: זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ (משלי כא, כד). וְאֵין זֵד אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּעֲרַת זֵדִים אֲרוּרִים הַשּׁוֹגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ (תהלים קיט, כא). וְאֵין זֵד אֶלָּא גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: זֵדִים קָמוּ עָלַי (תהלים פו, יד). וְאוֹמֵר: גַּם מִזֵּדִים חְשֹׂךְ עַבְדֶּךָ (תהלים יט, יד).

הִשָּׁמֵר מִן הַיַּיִן, אַתָּה שׁוֹתֶה וְשׁוֹנֶה וְרוֹאֶה כָּל הָעוֹלָם כִּסְפִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיִיתָ כְּשׁוֹכֵב בְּלֵב יָם וּכְשׁוֹכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל (משלי כג, לד). כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב, מַכִּין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִכּוּנִי בַל חָלִיתִי הֲלָמוּנִי בַל יָדָעְתִּי (משלי כג, לה). וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ וּמְגַלֶּה עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר וּמְבַקְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָתַי אָקִיץ אוֹסִיף אֲבַקְּשֶׁנּוּ עוֹד (שם). רְאֵה מָה אַחֲרִית רָעָה שֶׁל כָּל שׁוֹתֵי יַיִן. יְשַׁעְיָה אָמַר, הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַּבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַּנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם (ישעיה ה, יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְכָךְ הַיַּיִן גּוֹרֵם, בְּדִין הוּא שֶׁאֲצַוֶּה אֶת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ שׁוֹתִין יַיִן וּמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי. תֵּדַע, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תִּשְׁתְּ. שְׁלֹמֹה אָמַר, אַל תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יַיִן (משלי כג, כ), אַל תִּגְרֹם לְעַצְמְךָ לִשְׁתּוֹת שִׁבְעִים, וְתִרְאֶה פְּנֵי שִׁבְעִים וְתָבֹא לִידֵי מִיתָה. יַיִן עוֹלֶה לְמִנְיַן שִׁבְעִים. וְלֹא תִרְאֶה שִׁבְעִים, סַנְהֶדְרִין, וְתִגְרֹם לְעַצְמְךָ מִיתָה. רְאֵה מַה כְּתִיב: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ וְגוֹ׳, וְתָפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ׳, וְאָמְרוּ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ וְגוֹ׳ וְהַדִּין נַעֲשָׂה בּוֹ. וּרְגָמוּהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בָּאֲבָנִים וָמֵת (דברים כא, יח-כ). לָמָּה, שֶׁהוּא זוֹלֵל וְסוֹבֵא. וּשְׁלֹמֹה אָמַר, אֶל תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָּשָׂר (משלי כג, כ), שֶׁלֹּא תִּגְרֹם לְעַצְמְךָ סְקִילָה, חֲמוּרָה שֶׁבַּמִּיתוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בְּרַבִּי שָׁלוֹם, בְּלָשׁוֹן עִבְרִי שְׁמוֹ יַיִן, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי חֲמַר. בַּגִּימַטְרִיָּא מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, כְּנֶגֶד אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם. הַיַּיִן נִכְנַס בְּכָל אֵבָר וְאֵבָר וְהַגּוּף מִתְרַשֵּׁל וְהַדַּעַת מִטֵּלְטֶלֶת. נִכְנַס הַיַּיִן וְהַדַּעַת יוֹצֵאת. וְכָךְ שָׁנָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַקַּפָּר, נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד. נִכְנַס הַיַּיִן שֶׁהוּא שִׁבְעִים וְיָצָא סוֹד שֶׁהוּא שִׁבְעִים. לְכָךְ נִצְטַוָּה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטַּלְטֵל דַּעְתּוֹ, אֶלָּא מְשַׁמֵּר הַתּוֹרָה וּמְשַׁמֵּר הַדַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִּשְׂפָתָיו (מלאכי ב, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְגוֹ׳ (מלאכי ב, ז). לְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה עַל אַהֲרֹן, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ. וְלֹא תִּהְיֶה סָבוּר, שֶׁמָּא לְשֶׁעָבַר תְּחִלָּה צִוִּיתִי אֶתְכֶם כְּשֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאַתֶּם מְשַׁמְּשִׁים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. אֶלָּא אַף לְעוֹלָם שִׁמְרוּ עַצְמְכֶם מִן הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם (ויקרא י, ט). לְפִיכָךְ שִׁמְרוּ עַצְמְכֶם מִן הַיַּיִן, שֶׁהוּא סַמָּן קָלָלָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בְּנֹחַ, וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל (בראשית ט, כא). נִכְנַס חָם וְרָאָה עֶרְוָתוֹ. מָה אָמַר לוֹ: קְלָל אֶת בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן (בראשית ט, כה). לְפִיכָךְ, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים לֹא גָּלוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ הַיַּיִן. רְאֵה מַהוּ אוֹמֵר, הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל (עמוס ו, א). הַשַּׁאֲנַנִּים בַּצִּיּוֹן, שֶׁהֵן הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג בְּשַׁלְוָה. הַבּוֹטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן, שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין לָבֶטַח בְּסֶבֶסְטְיָה וְשׁוֹתִין וּמְשַׁתְּפִין. נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד, אֻמּוֹת הָעוֹלָם יוֹשְׁבִין וּמְסִיחִין וְאוֹמְרִים: מִי גִבּוֹר בְּיִשְׂרָאֵל. וְהֵם אוֹמְרִים: שִׁמְשׁוֹן. וְחוֹזְרִים וְאוֹמְרִים: מִי גִבּוֹר בַּגּוֹיִם. וְהֵם אוֹמְרִים: גְּלִיָּת, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת (ש״א יז, ד). תֵּדַע, נְקוּבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְחוֹזְרִים וְאוֹמְרִים: מִי עָשִׁיר בָּאֻמּוֹת. וְהֵם אוֹמְרִים: אַדְרִיָנוּס. וּמִי עָשִׁיר בְּיִשְׂרָאֵל. וְהֵם אוֹמְרִים: שְׁלֹמֹה. וּמַסְכִּימִין אֵלּוּ וָאֵלּוּ וְאוֹמְרִים: שְׁלֹמֹה עָשִׁיר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים (מ״א י, כז). בֹּא וּרְאֵה, כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט הָיָה לוֹ מְיוּמָס בִּפְנֵי עַצְמוֹ. כֵּיוָן שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לָצֵאת לְמְיוּמָס שֶׁלּוֹ, הָיָה נוֹטֵל עֵדָרוֹ עִמּוֹ כְּדֵי לִהְיוֹת אֹכֶל מִצְּאנוֹ פְּטוּמִין. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק, הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ עַל שֵׁבֶר יוֹסֵף, לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים (עמוס ו, ד-ז). לָמָּה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ לְהוֹטִין אַחַר הַיַּיִן. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר לְאַהֲרֹן, יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁאֵינוֹ לָהוּט אַחַר הַיַּיִן. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּבְנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב, שֶׁצִּוָּה אוֹתָם אֲבִיהֶם, אַל תִּשְׁתּוּ יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם. וּמָה רָאָה לוֹמַר, אַל תִּשְׁתּוּ יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם. אֶלָּא שֶׁשָּׁמַע לִירְמְיָה שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא עַל חֲרֵבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. הִתְחִיל מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו, מֵעַכְשָׁו, אַל תִּשְׁתּוּ יַיִן, וּבֵית לֹא תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא תִטָּעוּ כִּי בָּאֳהָלִים תֵּשְׁבוּ כָּל יְמֵיכֶם (ירמיה לה, ו-ז). וְהָיוּ מִתְאַבְּלִים מֵעַכְשָׁו וְשָׁמְרוּ מִצְוַת אֲבִיהֶם. וְכֵיוָן שֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לָהֶם עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִרְמְיָה, אַתָּה אוֹמֵר לָהֶם עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְאֵינָם עוֹשִׂים. בָּנָיו שֶׁל יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב מִצְוָה קַלָּה צִוָּה אוֹתָם אֲבִיהֶם וְהֵם מְשַׁמְּרִים אוֹתָהּ, וַאֲנִי אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְאֵינָם עוֹשִׂים, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹקֵם אֶת דִּבְרֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב אֲשֶׁר צִוָּה אֶת בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת יַיִן וְלֹא שָׁתוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה (ירמיה לה, יד), וַאֲנִי דִּבַּרְתִּי לָהֶם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ. מַה כְּתִיב שָׁם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִרְמְיָה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם, חַייֵכֶם, בִּשְׁבִיל שֶׁשִּׁמַּרְתֶּם אֶת מִצְוָה הַזֹּאת, שֶׁאֵין מִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם פּוֹסְקֶת מִלִּפְנֵי לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה׳, לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן רֵכָב עוֹמֵד לְפָנַי כָּל הַיָּמִים (ירמיה לה, יט). לְפִיכָךְ הוּא מַזְהִירָן עַל הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ. אָמַר יְשַׁעְיָה, צְוָחָה עַל הַיַּיִן בַּחוּצוֹת, עָרְבָה כָּל שִׂמְחָה (ישעיה כד, יא). מַהוּ עָרְבָה כָּל שִׂמְחָה. חָשְׁכָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר (בראשית א, ה). שָׁבַת מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ (ישעיה כד, יא), שָׁבְתָה צִיּוֹן שֶׁכָּתוּב בָּהּ, יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ (תהלים מח, ג). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַיַּיִן סִימַן קְלָלָה לָעוֹלָם. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָסִיס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפּוּ ה�ֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיַן יֵצֵא מִבֵּית ה׳ וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד, יח).

ו **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵיהֶם, זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ, רָאָה וַיִּתַּר גּוֹיִם (חבקוק ג, ו). מַהוּ עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ. בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, עָמַד וּמָדַד אֶת הָאָרֶץ וְנָתַן הַתּוֹרָה בְּמִדְבָּר בְּפַרְהֶסְיָא. לְכָךְ כָּתוּב, עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ, שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְמִדַּת מֵימָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב). וְכֵיוָן שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֶת הַתּוֹרָה, כְּבָר הָיָה הָעוֹלָם חוֹזֵר לְמִדַּת מֵימָיו אִלּוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְאָמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה (שמות כד, ז). וְכֵיוָן שֶׁקִּבְּלוּהָ, שָׁקַט הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ

יָרְאָה וְשָׁקְטָה (תהלים עו, ט). וּמִשָּׁם נָטְלוּ הַגּוֹיִם אַפּוֹפְסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם. רַבִּי תַּנְחוּמָא בֶּן חֲנִילַאי אָמַר, הִתִּיר לָהֶם אֶת הָאִסּוּרִים וְאֶת הַשְּׁקָצִים וְאֶת הָרְמָשִׂים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹפֵא שֶׁהָלַךְ לְבַקֵּר שְׁנֵי חוֹלִים, רָאָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁהָיָה בְּסַכָּנָה, אָמַר לִבְנֵי בֵיתוֹ, תְּנוּ לוֹ כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ. רָאָה הָאֶחָד שֶׁעָתִיד לְחְיוֹת. אָמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ מַאֲכָל יֹאכַל וְכָךְ וְכָךְ לֹא יֹאכַל. אָמְרוּ לָרוֹפֵא, מַה זֶּה. לָזֶה אַתָּה אוֹמֵר יֹאכַל כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְלָאַחֵר אָמַרְתָּ לֹא יֹאכַל כָּךְ וְכָךְ. אָמַר לָהֶם הָרוֹפֵא, לָזֶה שֶׁהוּא לְחַיִּים, אָמַרְתִּי לוֹ זֶה אֶכֹל וְזֶה לֹא תֹאכַל. אֲבָל אוֹתוֹ שֶׁהוּא לְמִיתָה, אָמַרְתִּי לָהֶם, כָּל מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ תְּנוּ לוֹ, שֶׁאֵינוֹ לְחַיִּים. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִתִּיר לַגּוֹיִם הַשְּׁקָצִים וְהָרְמָשִׂים. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְחַיִּים, אָמַר לָהֶם: וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי, אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ, וְאֶת זֶה לֹא תֹאכֵלוּ, לֹא תִּטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם. לָמָּה, שֶׁהֵם לְחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם. תֵּדֵי, עָמַד וַיִּמְדֹּד אֶרֶץ, רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם. שִׁלְּשָׁה דְּבָרִים נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה, וְהָרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכוּ׳.

ז **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת יֵשׁ בָּעוֹלָם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת הֵן, אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישׁוֹן וְתוֹאוֹ וְזֶמֶר (דברים יד, ה), שׁוֹר שֶׁה כְּשָׂבִים וְשֶׂה עִזִּים (דברים יד, ד). יוֹתֵר מֵאֵלֶּה אֵין בָּעוֹלָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הִזָּהֲרוּ עַצְמְכֶם שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּץ אֶת עַצְמְכֶם בִּבְהֵמָה טְמֵאָה וּבְשֶׁרֶץ טָמֵא. כָּךְ אָמַר דָּוִד, הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת ה׳ צְרוּפָה (תהלים יח, לא), בְּשָׁבִיל לְצָרֵף בְּרִיּוֹתָיו. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מָה אִכְפַּת לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיֹּאכְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּלֹא שְׁחִיטָה, שֶׁיְּהֵא יִשְׂרָאֵל נוֹחֵר וְאוֹכֵל וְשׁוֹחֵט מִן הַצַּוָּאר מִן הַיֶּרֶךְ. תֵּדַע, שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה הַשְּׁחִיטָה הַזּוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְצָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי לֶעָתִיד לָבֹא עוֹשֶׂה סְעוּדָה לַצַּדִּיקִים מִן הַבְּהֵמָה וְלִוְיָתָן וְאֵין שָׁם שְׁחִיטָה. תֵּדַע לְךָ, לִוְיָתָן בְּרִיָּה מְשֻׁנָּה הוּא, וְהַמַּלְאָכִים יָגוּרוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשֻׁתּוֹ יָגוּרוּ אֵלִים (איוב מא, יז). וְאִם הֵם זוֹרְקִין עָלָיו כַּמָּה רְמָחִים שֶׁל בַּרְזֶל, כְּתֶבֶן הוּא חוֹשְׁבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַחְשֹׁב לְתֶבֶן בַּרְזֶל (איוב מא, יט). וְכֵן בְּהֵמוֹת שַׁדֵּי קָשֶׁה, שֶׁהוּא רוֹבֵץ עַל אֶלֶף הָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלֶף (תהלים נ, י). וְהֵיכָן הֵן נִשְׁחָטִין. אֶלָּא זֶה לָזֶה מִזְדַּוְּגִין שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד בָּאֶחָד יִגָּשׁוּ (איוב מא, ח). בְּהֵמוֹת יִגַּשׁ בַּלְּוָיָתָן וְאוֹחֵז בְּקַרְנָיו וּבוֹקֵעַ. וְלִוְיָתָן הֶפֶךְ יִהְיֶה מִיתָתוֹ, שֶׁמַּכֶּה אוֹתוֹ בְּזָנָבוֹ וְהוֹרְגוֹ, וְהַצַּדִּיקִים הוֹלְכִין וְנוֹטְלִין מָנוֹת מָנוֹת. מִכָּאן שְׁחִיטָה. אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְבַדֵּק וּלְצָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל.

ח **זֹאת** הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי חָפָצְתִּי, וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי (תהלים מ, ט). אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל אֹבֶר וְאֹבֶר שֶׁבָּכֶם, נָתַן מִצְוָה, שֶׁמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵיבָרִים בָּאָדָם. וּלְכָךְ אָנוּ אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים, חֲלוּלִים חֲלוּלִים. חֲלוּלִים חֲלוּלִים בַּגִּימַטְרִיָּא מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. וֶהֱוֵי, כְּמִנְיַן אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם. בָּרֹאשׁ, לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם (ויקרא יט, כז). בַּבָּשָׂר, וְשֶׂרֶט לַנֶּפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם (ויקרא יט, כח). וְעוֹד מִצְוַת מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְלְתֶּם אֶת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם (בראשית יז, יא). וְעוֹד שֶׁחָתַם שְׁמוֹ שֶׁהוּא שַׁדַּי בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. הַשִּׁי״ן בָּאַפִּין, וְהַדָּל״ת בַּיָּד, וְהַיּו״ד בַּמִּילָה. הַשִּׁי״ן בָּאַפִּים, שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ וְלֹא יֵהָנוּ מִגֶּזֶל. וְהַדָּל״ת בְּיָד, שֶׁיְּהֵא מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל אָדָם בְּכַשְׁרוּת וְלֹא בְּגֶזֶל. הַיּו״ד בַּמִּילָה, שֶׁלֹּא יֶחְטָא אָדָם וְכוּ׳.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְקַשּׁוּ לְמֹשֶׁה, וְהֶרְאָם לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע. וְאֵלּוּ הֵן, מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, וְהַיַּרֵחַ, וְהַשְּׁקָצִים. מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה כֵּיצַד הָיָה. שְׁבָשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לוֹ בָּהָר הֵיאַךְ יַעֲשֶׂה אֶת הַמְּשִׁכָּן. כֵּיוָן שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, נִתְקַשָּׁה בָּהּ מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרִי אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְפָנֶיךָ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֶרְאָה לוֹ אֵשׁ לְבָנָה וְאֵשׁ אֲדֻמָּה וְאֵשׁ שְׁחֹרָה אֵשׁ זְרוּקָה, וְעָשָׂה מֵהֶן אֶת הַמְּנוֹרָה, גְּבִיעֶיהָ כַּפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ וְשִׁשָּׁת הַקָּנִים. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ עֲשֵׂה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה (במדבר ח, ד). מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע אֶת הַמְּנוֹרָה, וְאַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה בָּהּ הַרְבֵּה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹתוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָקְקָהּ עַל כַּף יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם (שמות כה, מ), כְּשֵׁם שֶׁחָקַקְתִּיהָ עַל כַּף יָדְךָ. וְאַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה בָּהּ מֹשֶׁה וְאָמַר, מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה (שמות כה, לא). כְּלוֹמַר, מַה קָּשֶׁה לַעֲשׂוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַשְׁלֵךְ אֶת הַזָּהָב לָאֵשׁ וְהַמְּנוֹרָה תֵּעָשֶׂה מֵאֵלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה. כְּתִיב תֵּעָשֶׂה, מֵעַצְמָהּ תֵּעָשֶׂה. מְלַמֵּד, שֶׁנִּתְקַשָּׁה לוֹ הַמְּנוֹרָה, וְהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר זֶה. הַיַּרֵחַ מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם (שם יב, א-ב). אָמַר לוֹ בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, כָּזֶה וְכָזֶה תִּרְאֶה וְקַדֵּשׁ. מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶצְבַּע. הַשְּׁרָצִים מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ. תָּפַשׂ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל מִין וָמִין וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה, וְאָמַר לוֹ: זֶה אֶכֹל וְזֶה לֹא תֹאכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ, וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ. וְאִם תְּמַהּ אַתָּה עַל הַדָּבָר, עַל שֶׁהֶעֱבִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵי מֹשֶׁה, כָּךְ הֶעֱבִירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן כָּל בְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָא. וְאָמַר לוֹ: מַה שְׁמוֹ שֶׁל זֶה. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: שׁוֹר. מַה שְׁמוֹ שֶׁל זֶה. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: גָּמָל וְכֵן חֲמוֹר. וְכֵן כָּל דָּבָר וְדָבָר. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ וְגוֹ׳ (בראשית ב, יט). לְאַחַר שֶׁקָּרָא לְכֻלָּן שֵׁמוֹת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲנִי מַה שְׁמִי. אָמַר לוֹ: ה׳. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲנִי ה׳ הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח). הוּא שְׁמִי, שֶׁקָּרָא לִי אָדָם הָרִאשׁוֹן. הוּא שְׁמִי, שֶׁהִתְנֵיתִי בֵּינִי לְבֵין בְּרִיּוֹתַי. וּמָה אִם אָדָם הָרִאשׁוֹן, הֶעֱבִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הַבְּרִיּוֹת לְפָנָיו. מֹשֶׁה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ שֶׁיְּזַהֵיר אֶת יִשְׂרָאֵל עַל הַטָּהֳרוֹת וְעַל הַטְּמֵאוֹת, אַתָּה תָּמַהּ שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן, שֶׁכָּתוּב, וְזֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ, שֶׁאָמַר לוֹ: הַזְהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דְּבָרִים טְמֵאִים. שֶׁלֹּא יַטְעֶךָּ יִצְרְךָ לוֹמַר, שֶׁכָּל דְּבָרִים טוֹבִים אָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא, כָּל מַה שֶׁאָסַרְתִּי לְךָ, הִתַּרְתִּי לְךָ כְּנֶגְדּוֹ. כֵּיצַד, אָסַרְתִּי לְךָ דַּם נִדָּה, הִתַּרְתִּי לְךָ דַּם בְּתוּלִים. אָסַרְתִּי לְךָ אֶת הַדָּם, הִתַּרְתִּי לְךָ אֶת הַכָּבֵד שֶׁכֻּלּוֹ דָּם. אָסַרְתִּי לְךָ אֶת הַחֲזִיר, הִתַּרְתִּי לְךָ אֶת הַדָּג שֶׁשְּׁמוֹ שִׁבּוּטָא, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לַחֲזִיר. אָסַרְתִּי לְךָ אֵשֶׁת אִישׁ, הִתַּרְתִּי לְךָ גְּרוּשַׁת אִישׁ. אָסַרְתִּי לְךָ נְכְרִית, הִתַּרְתִּי לְךָ אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר. אָסַרְתִּי לְךָ אֵשֶׁת אָח, הִתַּרְתִּי לְךָ יְבָמָה לְאַחַר מִיתָתוֹ בִּלֹא בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כה, ה). אָסַרְתִּי לְךָ כִּלְאַיִם, הִתַּרְתִּי לְךָ סָדִין בְּצִיצִית. אָסַרְתִּי לְךָ חֵלֶב בְּהֵמָה, הִתַּרְתִּי לְךָ חֵלֶב חַיָּה. אָמַר רַבִּי בִּיסְנָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא, כָּל מַה שֶּׁאָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּבְּהֵמָה, הִתִּיר בַּחַיָּה. וְכָל מַה שֶּׁאָסַר בַּחַיָּה, הִתִּיר בָּעוֹף. וְאֶת שֶׁאָסַר בָּעוֹף, הִתִּיר בַּדָּג. כֵּיצַד, אָסַר חֵלֶב בַּבְּהֵמָה, הִתִּיר חֵלֶב חַיָּה. אָסַר גִּיד הַנָּשֶׁה בַּחַיָּה, וְהִתִּיר אוֹתָהּ בָּעוֹף. אָסַר בָּעוֹף הַדָּם, הִתִּיר אוֹתוֹ בַּדָּג. וְכָל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן שָׂכָר טוֹב לְיִשְׂרָאֵל שֶׁמְּשַׁמְּרִין אֶת הַמִּצְוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: הָאֵל תְּמִים דַּרְכּוֹ (תהלים יח, לא), שֶׁכָּל דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּמִימוּת הֵן. וְכִי מָה אִכְפַּת לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בֵּין שֶׁשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וְאוֹכֵל אוֹ אִם נוֹחֵר וְאוֹכֵל. כְּלוּם אַתָּה מוֹעִילוֹ אוֹ כְּלוּם אַתָּה מַזִּיקוֹ. אוֹ מָה אִכְפַּת לוֹ, בֵּין אוֹכֵל טְהוֹרוֹת לְאוֹכֵל נְבֵלוֹת. אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ וְגוֹ' (משלי ט, יב). הָא לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרַת ה' צְרוּפָה (תהלים יח, לא). לָמָּה, שֶׁיְּהֵא מָגֵן עָלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָגֵן הוּא לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ (תהלים יח, לא). וְהֵיכָן אוֹמֵר, זֹאת הַחַיָּה וְגוֹ'.

אָמַר אִיּוֹב, מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֹא אֶחָד (איוב יד, ד). כְּשֶׁהִתִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַשּׁוֹר וְאָסַר אֶת הַגָּמָל, מִי יוּכַל לְטַהֵר אוֹ לְטַמֵּא אֶלָּא הוּא. מִי עָשָׂה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. בֹּא וּרְאֵה, מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם הָיָה הַכֹּל מֻתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל (בראשית ט, ג). וְאוֹמֵר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב (בראשית א, לא). וּמֵעֵת שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי, הֻרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לִתֵּן לָהֶם שָׂכָר טוֹב. אִם כֵּן, לָמָּה לֹא צִוָּה לָאָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם הָרִאשׁוֹן מִצְוָה קַלָּה צִוִּיתִי אוֹתוֹ וְעָבַר עָלֶיהָ, וְכָל הַמִּצְוֹת הַלָּלוּ הֵיאַךְ יָכֹל לְקַיֵּם אוֹתָם. בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּצְטַוָּה, בּוֹ בַּיּוֹם עָבַר עָלֶיהָ וְלֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד בַּצִּוּוּי שָׁעָה אַחַת. כֵּיצַד בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פְּדָיָה, בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה, עָלָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָאָדָם. בַּשְּׁנִיָּה, נִמְלַךְ בְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאָמַר, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ (בראשית א, כו). בַּשְּׁלִישִׁית, כִּנֵּס עֲפָרוֹ. בָּרְבִיעִית, גִּבְּלוֹ. בַּחֲמִישִׁית רִקְּמוֹ. בַּשִּׁשִּׁית, הֶעֱמִידוֹ גֹּלֶם. בַּשְּׁבִיעִית, נָפַח בּוֹ נְשָׁמָה. בַּשְּׁמִינִית, הִכְנִיסוֹ לְגַן עֵדֶן. בַּתְּשִׁיעִית, צִוָּהוּ זֶה אֵכֹל וְזֶה לֹא תֹאכַל. בָּעֲשִׂירִית, עָבַר עַל צִוּוּי. בְּאַחַת עֶשְׂרֵה, נִדּוֹן. בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, נִתְגָּרֵשׁ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (שם ג, כד). הֲרֵי, שֶׁלֹּא עָמַד בַּצִּוּוּי שָׁעָה אַחַת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פְּדָיָה, מִי יִגְלֶה עָפָר מֵעֵינֶיךָ אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁאַתָּה לֹא יָכֹל לַעֲמֹד בְּנִסָּיוֹנְךָ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, וַהֲרֵי בָּנֶיךָ מְשַׁמְּרִין כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם וְעוֹמְדִין בָּהֶן. אֶחָד מֵהֶם עוֹמֵד וְנוֹטֵעַ מֵעֵדֶר מְנַכֵּשׁ מְזַמֵּר שׁוֹרֶה וּמַשְׁקֶה, וְרוֹאֶה פֵּרוֹת נְטִיעוֹתָיו מְבַכְּרוֹת וְקוֹפֵץ יָדוֹ וְאֵינוֹ טוֹעֵם מֵהֶם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם וְגוֹ' (ויקרא יט, כג). וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר לוֹ: מִזֶּה אֻכַל וּמִזֶּה לֹא תֹאכַל, וְלֹא יָכֹל לַעֲמֹד בְּצִוּוּיוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל (בראשית ג, ו). וּבָנֶיךָ נִצְטַוּוּ, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְאֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ. וּבְיוֹתֵר כְּשֶׁיָּבֹא אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לִיקַּח בְּהֵמָה שֶׁה אוֹ עֵז אוֹ כֶּבֶשׂ, שׁוֹחֵט וּמַפְשִׁיט וּמַכְנִיס יָדוֹ וּבוֹדֵק הֲרֵיאָה וְנִמְצָא טְרֵפָה, מַנִּיחוֹ וְאֵינוֹ אָכְלוֹ. הֲרֵי אוֹמֵר, אִמְרַת ה' צְרוּפָה וְגוֹ' (תהלים יח, לא). לְפִיכָךְ לֹא נִצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁגְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לִשְׁמֹר מִצְוֹת הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי מִצְוָה אַחַת נִצְטַוָּה וְלֹא עָמַד בָּהּ. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, כַּמָּה מִצְוֹת נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהֵם מְשַׁמְּרִין. לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְאָמַר לָהֶם: אֶת זֶה תֹּאכְלוּ, וְאֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ, אֶת הָגָמָל וְאֶת הָאַרְנֶבֶת וְאֶת הַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר. דָּבָר אַחֵר, אֶת הַגָּמָל, זֶה בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ וְגוֹ' (תהלים קלז, ח). אֶת הָאַרְנֶבֶת, זוֹ מָדַי, שֶׁעָשְׂתָה אֶת יִשְׂרָאֵל פֶּאָה וְהָפְקֵר, לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל וְגוֹ'. וְכֵן הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל תַּלְמֵי הַמֶּלֶךְ שְׁמָהּ אַרְנֶבֶת. אֶת הַשָּׁפָן, זוֹ יָוָן, שֶׁהִשְׁפִּילָה אֶת הַתּוֹרָה מִפִּי הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' אֱלֹהִים וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב וְגוֹ' (עמוס ח, יא). וּכְתִיב: וְנָעוּ מַיִם עַד יָם וְגוֹ' (עמוס ח, יב). כֵּיצַד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא כָּרוֹז לֶעָתִיד לָבֹא וְאוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה פְּלוֹנִית, יָבֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ. אָז בָּאִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְאוֹמְרִים: תְּנוּ לָנוּ שְׂכָרֵנוּ, שֶׁאֲנַחְנוּ עָשֵׂינוּ מִצְוָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל מִי שֶׁקִּיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, יָבוֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ.

ט **וַיְהִי** בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. רַבִּי תַּנְחוּמָא וְרַבִּי חִיָּא רַבָּה וְרַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי, אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צָרָה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי בְּשֵׁם רַבִּי נָתָן אָמַר, הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה עָלָה בְּיָדֵינוּ מִן הַגּוֹלָה, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בִּימֵי, לְשׁוֹן צָרָה. וַחֲמִשָּׁה הֵם. וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל (בראשית יד, א). מַה צָּעַר הָיָה שָׁם. עָשׂוּ מִלְחָמָה לְהַרֹג לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשׂוּ מִלְחָמָה (בראשית יד, ב). מָשָׁל לְאוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לַמְּדִינָה, וּבִשְׁבִילוֹ הָיָה הַמֶּלֶךְ נִזְקָק לְכָל אוֹתָהּ מְדִינָה. בָּאוּ וְנִזְדַּוְּגוּ לוֹ בְּדֻבָּרִים. וּכְשֶׁרָצָה לָלֶכֶת, אָמְרוּ לוֹ הַכֹּל, יַי שֶׁאֵין הַמֶּלֶךְ נִזְקָק לַמְּדִינָה עוֹד כְּשֶׁהָיָה. כָּךְ אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בּוֹ, זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי (ישעיה מא, ח). וּכְתִיב: וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה (בראשית יב, ג). וּכְשֶׁבָּאוּ הַמְּלָכִים וְנִזְדַּוְּגוּ לוֹ, אָמְרוּ הַכֹּל, יַי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְקָק לָעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁהָיָה, שֶׁבַּעֲבוּרוֹ הָיָה נִזְקָק לָעוֹלָם. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט (שם יד, ז). אָמַר רַבִּי אֶחָא, לֹא בִקְּשׁוּ לְהִזְדַּוֵּג אֶלָּא לְגַלְגֵּל עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם. אָמְרוּ, עַיִן שֶׁעָשְׂתָה מִדַּת הַדִּין בָּעוֹלָם, בִּקְּשׁוּ לְסַמּוֹתָהּ. הוּא קֹדֶשׁ (שם), הוּא כְּתִיב. כְּלוֹמַר, הוּא שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיָרַד לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ. כְּשֶׁרָאוּ הַדְּבָרִים כָּךְ, צָוְחוּ, וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר. וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה (ישעיה ז, א), מַה צָּרָה

הָיָה שָׁם. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וְגוֹ' (שם ט, יא). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לַפֶּדָגוֹג, וְהָיָה הַפֶּדָגוֹג שׂוֹנֵא אוֹתוֹ. אָמַר, אִם אֲנִי הוֹרֵג אוֹתוֹ וּמִתְחַיֵּב הֲרֵינִי מוֹשֵׁךְ מִחְיָתוֹ מִמֶּנּוּ, וְהוּא מֵת מֵאֲלָיו. כָּךְ אָמַר אָחָז הָרָשָׁע, אִם אֵין גְּדֵיִים, אֵין תְּיָשִׁים. אִם אֵין צֹאן, אֵין רוֹעֶה הֵיכָן הָעוֹלָם. כָּךְ אָמַר, אִם אֵין קַטַנִּים, אֵין גְּדוֹלִים. אִם אֵין גְּדוֹלִים, אֵין תַּלְמִידִים. וְאִם אֵין תַּלְמִידִים, אֵין חֲכָמִים. אִם אֵין חֲכָמִים. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וְאִם אֵין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בָּעוֹלָם. מֶה עָשָׂה, עָבַר עַל כָּל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְסָגַר אוֹתָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי (ישעיה ח, טז). וּכְשֶׁרָאוּ כָּךְ, הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין יַי שֶׁיִּתְחָרֵב הָעוֹלָם כְּשֶׁבִּטְלוּ הַתּוֹרָה, זוֹ הָיָה בִּימֵי אָחָז. וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ (ירמיה א, ג), מַה צָּרָה הָיְתָה שָׁם. רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ וָבֹהוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם (שם ד, כג). מָשָׁל לִכְתָבִים שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהוּבְאוּ לִמְדִינוֹת הַמַּלְכוּת. בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה שֶׁהוּבְאוּ לְיָדָם, הָיוּ הַכֹּל עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶם וּפוֹרְעִין אֶת רָאשֵׁיהֶם וְקוֹרְאִין אוֹתָם בְּאֵימָה וּבִרְתֵּת וּבְזִיעַ. וּכְשֶׁהוּבְאוּ לִמְדִינָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, קָרְעוּ אוֹתָם וּשְׂרָפוּם. כָּךְ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁשּׁוֹלֵחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלוּחוֹ לָאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הֵם עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וּמִתְבַּסְּסִים בַּשַּׂק וְצָמִים, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו וְגוֹ' (יונה ג, ז). אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מִי שֶׁהָיְתָה בְּבֵיתוֹ קוֹרָה אַחַת אוֹ אֶבֶן אַחַת מִגֶּזֶל, הוֹרֵס הַבַּיִת וּמוֹצִיאוֹ וּמֵשִׁיב הַגֶּזֶל. וּבְשֶׁבִיל זֶה הָיָה מִתְיָרֵא יוֹנָה לְהִנָּבֵא, דַּאֲמַר רַבִּי טַרְפוֹן, מְמֻנֶּה הָיָה הַדָּג וְכוּ'. וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְיָרְאִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּקְרוֹבִים לִתְשׁוּבָה, וְיִשְׂרָאֵל קְשֵׁי עֹרֶף. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שֶׁלֹּשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה (ירמיה לו, כג). כְּלוֹמַר, קָרָא אַרְבָּעָה פְּסוּקִים, וּבַפָּסוּק הַחֲמִישִׁי קָרָא הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ וְגוֹ' (איכה א, ה). וּכְתִיב: יִקָּרֵעָה בְּתַעַר הַסּוֹפֵר וְהַשְׁלֵךְ אֶל הָאֵשׁ עַד תֹּם כָּל הַמְּגִלָּה (ירמיה לו, כג). כְּשֶׁרָאוּ כָּךְ, הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין יַי עַל הַגְּזֵרָה הַתְּלוּיָה עָלֵינוּ. הָאַחֲרֶת, וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ (אסתר א, א). מַה צָּרָה הָיְתָה שָׁם, לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים (שם ג, יג). מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ כֶּרֶם, וְהָיוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה שׁוֹנְאִים. מֶה עָשׂוּ. הָאֶחָד מִקְשֵׁף בָּעוֹלְלוֹת, וְהַשֵּׁנִי מְזַנֵּב בָּאֶשְׁכְּלוֹת, וְהַשְּׁלִישִׁי מְעַקֵּר בַּגְּפָנִים. הַמֶּלֶךְ, הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹ, הוּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (ישעיה ה, ז). הַשְּׁלֹשָׁה שׁוֹנְאִים שֶׁלָּהֶם, הֵם פַּרְעֹה, נְבוּכַדְנֶצַּר, וְהָמָן. פַּרְעֹה הִתְחִיל מְקַשֵּׁף בָּעוֹלְלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ (שמות א, כב). נְבוּכַדְנֶצַּר מְזַנֵּב בָּאֶשְׁכְּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶחֱרַשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִלְפָנֶיהָ וּבוֹרְחִין, שֶׁהֵן מַסְגִּירִין לְכָל הָאֻמּוֹת. וּבָא נְבוּכַדְנֶצַּר לְכַלּוֹתָם, וְכִלָּה הֶחָרַשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְהֶגְלָם. בָּא הָמָן הָרָשָׁע עוֹקֵר בַּגְּפָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד (אסתר ג, יג). הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין יַי וְהִתְאַבְּלוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם. וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים (רות א, א), הָיָה שָׁם רָעָב. וְאֵיזוֹ צָרָה גְּדוֹלָה מִן הָרָעָב. וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה רָעָב. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ (רות א, א). וְלָמָּה הָיָה רָעָב. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְהַדַּיָּנִים לֹא הָיוּ דָּנִין דִּין אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים. אָנוּ מוֹצְאִים, הוּא, שֶׁמּוֹרֶה הָרְשָׁעִים, כְּמוֹ הוּא דָתָן וַאֲבִירָם, הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, הוּא אָחָז, כֵּן הַשּׁוֹפְטִים. וּלְפִי שֶׁהָיוּ הַשּׁוֹפְטִים רְשָׁעִים וְאֵין דָּנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, הָיָה רָעָב בָּאָרֶץ. וּלְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִמְדִינָה שֶׁהָיְתָה חַיֶּבֶת מַס לַמֶּלֶךְ, שָׁלַח גַּבָּאִים לִגְבּוֹתָהּ. עָמְדוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה הִכּוּ אֶת הַגַּבָּאִים וּתְלָאוּם. הַדִּין שֶׁהָיוּ הֵם חַיָּבִין שְׁמִנּוּ בָּהֶם דַּיָּנִים אֲחֵרִים, עָשׂוּ הֵם בַּגַּבָּאִין. כָּךְ הָיוּ עוֹשִׂין בְּאוֹתוֹ זְמָן, שֶׁאֶלִימֶלֶךְ שׁוֹפֵט הָיָה בַּשּׁוֹפְטִים, וְהוּא אִישׁ זְרוֹעַ, וַאֲנָשִׁים רַבִּים תַּחַת יָדוֹ, וְהָיָה רוֹאֶה הַצָּרָה וְהָרָעָב וְלֹא הָיָה מַזְהִיר לַחַטָּאִים לָשׁוּב מֵרִשְׁעָם. וְשָׁב לְלֶכֶת בִּנְפִשׁוֹ מִבֵּית לֶחֶם לָגוּר בִּשְׂדֵה מוֹאָב, לְהַחְיוֹת נַפְשׁוֹ בָּרָעָב וְנֶפֶשׁ אִשְׁתּוֹ בָּרָעָב וְנֶפֶשׁ בָּנָיו, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ כִּי הַתּוֹרָה תְּחַיֶּה נֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ וְלֹא הַבְלֵי הָעוֹלָם. וְהוּא, שֶׁהָיָה חָשׁוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה (רות א, א), וְאֵין אוֹמְרִים אִישׁ אֶלָּא לְאָדָם חָשׁוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג), שֶׁאֶלִימֶלֶךְ הָיָה אִישׁ חָשׁוּב, שֶׁמְּחַשְּׁבִים אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְהָלַךְ לְהַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וְנֶפֶשׁ בֵּיתוֹ, וְלֹא טָרַח עַצְמוֹ בְּעִסְקֵי הַצִּבּוּר כְּמוֹ שֶׁהוּא אָדָם חָשׁוּב וְיַאֲמִינוּ לִדְבָרוֹ לַהֲשִׁיבָם מֵרָעָתָם וּלְהַזְהִירָם שֶׁיָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה. וּלְפִיכָךְ אֵרַע לוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי (רות א, ג). וְכֵן מֵתוּ בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמוּתוּ שְׁנֵי בָנָיו מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ (רות א, ה), שֶׁכֵּן הָיוּ דָּנִין אֶת הַדַּיָּנִין כְּמוֹ בְּסִדּוֹם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי, מְשַׁמֵּשׁ צָרָה וּמְשַׁמֵּשׁ שִׂמְחָה. וְאִם צָרָה, אֵין צָרָה כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִם שִׂמְחָה, אֵין שִׂמְחָה כַּיּוֹצֵא בָּהּ. אֲבָל כָּל וְהָיָה, שִׂמְחָה. הֵשִׁיבוּ חֲכָמִים, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר (בראשית א, ג), חֲרֵי שִׂמְחָה. אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, לְפִי שֶׁלֹּא זָכָה הָעוֹלָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הָאוֹר. שֶׁכָּךְ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, אוֹר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, הָיָה אָדָם צוֹפֶה וּמַבִּיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. כֵּינָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֶׂה דּוֹר אֲנוֹשׁ וְדוֹר הַמַּבּוּל, עָמַד וּגְנָזוֹ מֵהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיִּמְנַע מִרְשָׁעִים אוֹרָם (איוב לח, טו). וְהֵיכָן גְּנָזוֹ. בְּגַן עֵדֶן לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא). הֶשִׁיבוּהוּ עוֹד, אוֹמֵר, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד (בראשית א, ה). אָמַר לָהֶם: אַף הוּא בְּאוֹתוֹ יוֹם אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה. שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה יוֹם רִאשׁוֹן עֲתִידִין לְבִלּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׁמַיִם כָּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה (ישעיה נא, ו). הֶשִׁיבוּהוּ, וַהֲרֵי יוֹם שֵׁנִי וְיוֹם שְׁלִישִׁי וְיוֹם רְבִיעִי וְיוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם הַשִּׁשִּׁי. אָמַר לָהֶם: אַף הֵם אֵינָם שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, צְרִיכִים עֲשִׂיָּה אַחֶרֶת, כְּגוֹן חִטִּים צְרִיכִין לִטְחֹן, הַחַרְדָּל צָרִיךְ לְהַמְתִּיק, הַתּוּרְמוֹס צָרִיךְ לְהַמְתִּיק. הֶשִׁיבוּהוּ, וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ (בראשית לט, ב). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ נִזְדַּמְּנָה לוֹ אוֹתוֹ הַדֹּב, שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּסוּק, אַחַר, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו וְגוֹ' (בראשית לט, ז). הֶשִׁיבוּהוּ, וַיְהִי ה' עִם יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ בְּכָל הָאָרֶץ (יהושע ז, א). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק נָפַל יָאִיר

בֶּן מְנַשֶּׁה שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד רֻבָּן שֶׁל סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ (יהושע ז, ה), וְאָמַר מַר, זֶה יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה שֶׁשָּׁקוּל כְּרֻבָּן שֶׁל סַנְהֶדְרִין. הֻשִׁיבוּהוּ, וַהֲרֵי כְּתִיב: וַיְהִי דָּוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַה' עִמּוֹ (ש״א יח, יד). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ נִפְלָה אֵימָה שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד (ש״א יח, ט). הֻשִׁיבוּהוּ, וַהֲרֵי כְּתִיב: וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אוֹיְבָיו (ש״ב ז, א). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל שִׂמְחָה, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בָּא נָתָן הַנָּבִיא אֶל דָּוִד וְאָמַר לֵיהּ: רַק אַתָּה לֹא תִּבְנֶה הַבַּיִת. אָמְרוּ לוֹ: חֲרֵי אָמַרְנוּ אֶת שֶׁלָּנוּ, אֱמֹר אַתָּה אֶת שֶׁלְּךָ כִּי וְהָיָה שִׂמְחָה. אָמַר לָהֶם: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס (יואל ד, יח), שֶׁיִּהְיֶא בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְיִהְיֶא שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵן, וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן (ישעיה ז, כא). וְכֵן, וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַיִם (זכריה יד, ח). וְכֵן, וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מַיִם (תהלים א, ג). וְכֵן, וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים (מיכה ה, ו). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי כְּתִיב: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם (ירמיה לח, כח). אָמַר לָהֶם: אַף הִיא אֵינָהּ שֶׁל צָרָה, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם נָטְלוּ יִשְׂרָאֵל אַפּוֹפְסִין עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ (איכה ד, כב).

י כָּל אוֹתָם שִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁמֹּשֶׁה עָסוּק בַּמִּשְׁכָּן, הוּא הָיָה זוֹרֵק אֶת הַדָּם וּמַקְטִיר הַחֲלָבִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה סָבוּר, קָרֵא לְאָחִיךָ. לְכָךְ כְּתִיב: קָרֵא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְגַדְּלוֹ בִּפְנֵי הַזְּקֵנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קָרֵא לַזְּקֵנִים וּמַנֵּה אוֹתוֹ לִפְנֵיהֶם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, מֵעַצְמוֹ נַעֲשָׂה כֹּהֵן גָּדוֹל. קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר. וְלָמָּה לֹא אָמַר פַּר. אֶלָּא עַל יְדֵי עֵגֶל, נִתְפַּקֵּחַ הַכְּהֻנָּה בְּיָדְךָ, וּבְעֵגֶל מִתְבַּסֶּסֶת בְּיָדְךָ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: שֶׁלָּנוּ עֲוֹנוֹת מְמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל. לְפִיכָךְ אַף הֵם יַקְרִיבוּ עֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה, שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָהֶם מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִתְכַּפֵּר לָהֶם עַל יְדֵי קָרְבָּן, וְלָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מוֹחֵל פִּשָּׁעֶיךָ בְּלֹא קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי (ישעיה מג, כה).

יא וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְעוֹף. מָה עוֹף זֶה אֵינוֹ יָכֹל לִפְרֹחַ בְּלֹא כְּנָפַיִם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּלֹא זְקֵנִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא, גְּדוֹלָה זְקֵנָה. שֶׁאִם זְקֵנִים הֵם, חֲבִיבִים הֵם. וְאִם נְעָרִים הֵם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּץ לָהֶם אֶת הַזְּקֵנָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, לֹא בְּמָקוֹם אֶחָד וְלֹא בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת מָצִינוּ שֶׁהַמָּקוֹם חוֹלֵק כָּבוֹד לַזְּקֵנִים. בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, יח). בַּסְּנֶה, לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טז). בְּסִינַי, אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם כד, א). בְּאֹהֶל מוֹעֵד, לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אַף לֶעָתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לַזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד (ישעיה כד, כג). וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל זְקֵנִים שֶׁלּוֹ. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר, כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַבֵּד לַצַּדִּיקִים וְלַחֲסִידִים. אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁנּוֹפֵל שִׁגְגָה מֵהֶם, הוּא מְיַסְּרָן. רְאוּ מַה כְּתִיב בִּבְנֵי אַהֲרֹן, שֶׁהָיוּ סְגָנֵי כְּהֻנָּה וְשָׁגוּ בַּיַּיִן, כִּי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כִּי שְׁתוּיֵי יַיִן הָיוּ, וּלְפִיכָךְ צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחַר מִיתָתָן לְהַזְהִיר עַל הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִזָּהֲרוּ עַל הַיַּיִן. רָאוּ מָה עָשָׂה נֹחַ. שֶׁהוּא הִתְחִיל לִשְׁגוֹת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם (בראשית ט, כ). וּכְתִיב: וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל (בראשית ט, כא). מִי גָּרַם לוֹ לְהִתְבַּזּוֹת הַיַּיִן. וְגָרַם לוֹ לְהָבִיא קְלָלָה עַל זַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן (בראשית ט, כה). וּלְכָךְ הֻזְהֲרוּ מִן הַיַּיִן, כִּי הַיַּיִן מֵבִיא אֶת הָאָדָם לְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, לְזִנּוּת, וְלִשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלִגְנֵבָה, וּלְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וַהֲלֹא מְשַׂמֵּחַ לֵב הָאָדָם, וּמְשַׁבְּחוֹ הַכָּתוּב כְּמוֹ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ (תהלים קד, טו). וְאוֹמֵר: פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (שם יט, ט). וְעוֹד, כִּי לָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְפִקּוּדָיו יַנְחִיל גַּן עֵדֶן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). וְהַשִּׁכּוֹר בְּעוֹד שֶׁהַיַּיִן בּוֹ, הוּא יוֹשֵׁב בְּשִׂמְחָה כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּגַן עֵדֶן. כְּמוֹ הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה חָסִיד, וַהֲוָה לֵיהּ אַבָּא וְשָׁתֵי חַמְרָא טוּבָא. וּבְכָל עִדָּן דַּהֲוָה נָפִיל בְּשׁוּקָא, אַתּוּ עוּלְמָיָא וּמַכְּיִן יָתֵיהּ בְּאַבְנֵי וּבְצְרוֹרִין, וְצוֹוְחִין וְקוֹרִין בַּתְרוֹי חֲזוּ שִׁכְּרָא. וּכְשֶׁרוֹאֶה בְּנוֹ הֶחָסִיד, הוּא מַכְלִים וְשׁוֹאֵל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת. וּבְכָל יוֹם אוֹמֵר לוֹ: אַבָּא, אֲנִי אֲשַׁגֵּר וְיָבִיאוּ לְךָ לְבֵיתְךָ מִכָּל הַיַּיִן שֶׁמּוֹכְרִין בַּמְּדִינָה, וְלֹא תֵּלֵךְ לִשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן, שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה חֶרְפָּה מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ כֵּן פַּעַם אַחַת וּשְׁתַּיִם בְּכָל יוֹם, עַד שֶׁאָמַר אָבִיו, שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁלֹּא יֵלֵךְ לִשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן. וְכֵן עָשָׂה הֶחָסִיד, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, וּמְיַשְּׁנוֹ בְּמִטָּתוֹ וְאַחַר הוֹלֵךְ לוֹ. פַּעַם אַחַת הָיָה יוֹרֵד מָטָר, וְיָצָא הֶחָסִיד לַשּׁוּק וְהָיָה הוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל, וְרָאָה שְׁכוֹר אֶחָד שֶׁהוּא שׁוֹכֵב בַּשּׁוּק וַאֲמַת הַמַּיִם יוֹרֶדֶת עָלָיו, וְהַבַּחוּרִים וְהַנְּעָרִים מַכִּין אוֹתוֹ בְּאֲבָנִים וּבִצְרוֹרִין וּמַשְׁלִיכִין חֹמֶר בְּפָנָיו וּבְתוֹךְ פִּיו. כְּשֶׁרָאָה זֶה הֶחָסִיד, אָמַר בְּלִבּוֹ אֵלֵךְ לְאַבָּא וַאֲבִיאֶנּוּ לְכָאן וְאַרְאֶה לוֹ זֶה הַשִּׁכּוֹר וְהַחֲרְפָּה שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ הַבַּחוּרִים וְהַנְּעָרִים, אוּלַי יִמְנַע פִּיו מִלִּשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן וּלְהִשְׁתַּכֵּר. וְכֵן עָשָׂה, הֱבִיאוֹ לְשָׁם וְהֶרְאָהוּ לוֹ. מָה עָשָׂה אָבִיו הַזָּקֵן. הָלַךְ אֵצֶל הַשִּׁכּוֹר וְשָׁאַל לוֹ, בְּאֵיזֶה בַּיִת שָׁתָה אוֹתוֹ יַיִן שֶׁהָיָה מִשְׁתַּכֵּר בּוֹ. אָמַר לוֹ בְּנוֹ הֶחָסִיד, אַבָּא, בִּשְׁבִיל זֶה קָרָאתִיךָ, אֶלָּא שֶׁתִּרְאֶה הַחֶרְפָּה שֶׁעוֹשִׂים לָזֶה, כִּי כֵן עוֹשִׂים לְךָ בְּעֵת שֶׁאַתָּה שׁוֹתֶה, אוּלַי שֶׁתִּמְנַע פִּיךָ מִלִּשְׁתּוֹת בְּבֵית הַיַּיִן. אָמַר לוֹ: בְּנִי, בְּחַיֶּי אֵין לִי תַּעֲנוּג וְגַן עֵדֶן אֶלָּא זֶה. כְּשֶׁשָּׁמַע הֶחָסִיד, הָלַךְ לוֹ בְּמַפַּח נֶפֶשׁ. אֲבָל לֹא שִׁמְחַת הַיַּיִן, הַפְּקוּדִים וְהַתּוֹרָה, כִּי הַיַּיִן כְּשֶׁיֵּצֵא מְגוּפּוֹ, וְהֶגְיוֹן בָּא בְּלִבּוֹ, זֶה יוֹצֵא וְזֶה בָּא. וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הוּא הָעֹנֶג וְהַשִּׂמְחָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ), בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֵּלּוֹ אָרֹךְ. וְעוֹד תִּמְצָא בַּקַּרְבָּנוֹת שֶׁאוֹמֵר בַּכְּבָשִׂים, שְׁנֵי

כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם (במדבר כח, ט), וּבִלְחֶם שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים, וּבַיִּן רְבִיעִית הַהִין. כָּךְ מְעַט הָיוּ מַקְרִיבִים, לְהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כִּי יֵין הַרְבֵּה מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי חֵטְא וּלְצָרָה גְּדוֹלָה וּלְחֶסְרוֹן כִּיס, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים (משלי כג, לא) בְּבֵיתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּבֵיתוֹ בְּמַה לְבַשֵּׁל, כִּי הַכֹּל מוֹכֵר וְנוֹתֵן בִּשְׁבִיל יַיִן. דָּבָר אַחֵר, כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ. אֶל תִּקְרֵי בַּכּוֹס אֶלָּא בַּכִּיס, כִּי נוֹתֵן בַּכִּיס עַיִן רָעָה. וְכֵן תִּמְצָא בִּבְנֵי אֶפְרַיִם, שֶׁאוֹמֵר, וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב (הושע ז, יא). לָמָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁשּׁוֹתִין יַיִן הַרְבֵּה. וְאוֹמֵר: הוֹי עֲטֶרֶת גְּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרַיִם (ישעיה כח, א). וְעוֹד מָצָאנוּ, כִּי לָאִישׁ וְלָאִשָּׁה אָמַר הַכָּתוּב לְהוֹצִיא אֶת בָּנָם לִרְגֹּם בָּאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (דברים כא, יח). וְאוֹמֵר: וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ (דברים כא, יט). וְכָל זֶה לָמָּה. בִּשְׁבִיל שֶׁיָּצָא לִתְרְבוּת רָעָה, שֶׁיִּהְיֶה מוֹצִיא מָמוֹנוֹ וְיִגְנֹב וְיַעֲשֶׂה עֲבֵרוֹת וְיִתְחַיֵּב לְמִיתָה. וּקְדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּמִיתָה, וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ', וּרְגָמוּהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ וְגוֹ' (דברים כא, כא). וּדְעוּ כִּי רָעָה גְּדוֹלָה יֵשׁ לִשְׁתּוֹת יַיִן הַרְבֵּה. וְכַמָּה בָּשָׂר יֹאכַל יוֹתֵר מֵאָדָם אֶחָד בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, לִיטְרָא אֶחָת. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אַל תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָּשָׂר לָמוֹ (משלי כג, כ). מַהוּ לָמוֹ. כְּלוֹמַר, לָמוֹ עוֹשִׂין הָרַע, שֶׁמּוֹצִיאִין מָמוֹנָם וְהוֹלְכִים לַחֲרָפָה, וְסוֹף דָּבָר יִתְחַיְּבוּ מִיתָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

יב **וַיֹּאמֶר** אֲלֵיהֶם קִרְבוּ שְׁאוּ אֶת אֲחֵיכֶם. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם. אֶלָּא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כַּמָּה נוֹרָאוֹת וְכַמָּה נִפְלָאוֹת, שֶׁשָּׁלַח הָאֵשׁ כִּשְׁנֵי חוּטִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּחָטְמָן וְשָׂרַף אֶת הַנְּפָשׁוֹת, וּבִבְשָׂרָם לֹא נָגַע וְלֹא בְּמַלְבּוּשָׁם, וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם בְּכֻתָּנְתָּם.

תזריע

א **אִשָּׁה** כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם וְגוֹ' (איוב כט, ב). הַפָּסוּק הַזֶּה אִיּוֹב אָמַר. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ עָלָיו הַיִּסּוּרִין. אָמַר, מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם וּלְוַאי שֶׁהָיִיתִי כְּאוֹתָן הַיָּמִים שֶׁהָיִיתִי בְּמֵעֵי אִמִּי. כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי (איוב כט, ב), מְלַמֵּד שֶׁהַוָּלָד מִשְׁתַּמֵּר בְּמֵעֵי אִמּוֹ. בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עָלַי רֹאשִׁי, לְאוֹרוֹ אֵלַךְ חֹשֶׁךְ (איוב כט, ג). מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁהָאוֹרָה לַתִּינוֹק כְּשֶׁהוּא בְּמֵעֵי אִמּוֹ. כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי, בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עָלֵי אָהֳלִי (איוב כט, ד). כְּשֶׁם שֶׁהַגֶּשֶׁם מוֹחֶה בַּקַּרְקַע וּמְלַכְלֵךְ אוֹתָהּ, כָּךְ הַתִּינוֹק מְלַכְלֵךְ בְּמֵעֵי אִמּוֹ. דָּבָר אַחֵר בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עָלֵי אָהֳלִי מְדַבֵּר בְּתִינוֹק וּכְשֵׁם שֶׁהַתִּינוֹק מְלַכְלֵךְ כָּךְ אָדָם מְלַכְלֵךְ מֵעֲוֹנוֹת וְחַצָּרוֹת בָּאוֹת עָלָיו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר, מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם, וּלְוַאי הָיוּ לִי אוֹתָן הַיְּרָחִים וְהַיָּמִים שֶׁהָיִיתִי בְּמֵעֵי אִמִּי. מָה אוֹמֵר בָּאַחֲרוֹנָה, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, הַתִּינוֹק יוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ מָלֵא רִירִין וּמָלֵא דָם, וְהֵם מְחַבְּבִין אוֹתוֹ. וְכֵן מִנְהַג כָּל אִשָּׁה שֶׁתֵּלֵד, מְחַבְּבִין אוֹתוֹ הַוָּלָד. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא זָכָר. וֶוי אוֹמֵר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי (תהלים קלט, ה). בְּמִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּתִיב בּוֹ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן שְׁתֵּי יְצִירוֹת שְׁנֵי יוּדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם (בראשית ב, ז), יְצִירָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיִצִירָה אַחַת לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל הַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹף יְצִירָה אַחַת כְּתִיב בָּהֶן בְּיוּ"ד אַחַת, דִּכְתִיב: וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (בראשית ב, יט). לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. מַה טַּעַם. דִּכְתִיב: וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם (בראשית א, ב), זוֹ נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת אוֹמֵר, אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי, וָקֶדֶם לְמַעֲשֶׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי. כֵּיצַד, שִׁשָּׁה דְּבָרִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, וְאֵלּוּ הֵן, נֶפֶשׁ חַיָּה וּבְהֵמָה וְחַיְתוֹ אָרֶץ, וְאָדָם וְחַוָּה. וְנִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִבְרֵאת תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: נֶפֶשׁ חַיָּה (בראשית ב, יט). וְאֵין נֶפֶשׁ חַיָּה אֶלָּא נִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה (בראשית ב, ז). וֶוי, קֹדֶם לְמַעֲשֶׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וְאָחוֹר לְמַעֲשֶׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי, שֶׁהָיָה עוֹסֵק בּוֹ כָּל יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וֶוי, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי, אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי וָקֶדֶם לְמַעֲשֶׂה יוֹם הַשִּׁשִּׁי. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, מַהוּ אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. זָכָר וּנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וְגוֹ' וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם וְגוֹ' (שם ה, ב), וֶוי אוֹמֵר, אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. אָמַר אָדָם, אַחַר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהַשְּׁקָצִים וְהָרְמָשִׂים, וְאַחַר כֵּן בָּרָא אוֹתִי. כָּךְ הַתִּינוֹק הַזֶּה עַד שֶׁלֹּא יָצָא מִמְּעֵי אִמּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה אוֹתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: מִזֶּה תֹּאכַל וּמִזֶּה לֹא תֹאכַל, וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְאֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ. וּמִי שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו בְּמֵעֵי אִמּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְאַחַר כֵּן נוֹלָד, לָכֵן כְּתִיב: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ.

ב **זָכָר** אַחַר וְיָלְדָה זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵין קָדוֹשׁ כַּה' כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְגוֹ'. מַהוּ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ (ש"א ב, ב). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, בּוֹנֶה פַּלְטְרִין, הֵם מְבַלִּין אוֹתוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְבַלֶּה אֶת עוֹלָמוֹ. כִּבְיָכוֹל, כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ. וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ (שם), אֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ. כֵּיצַד, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, צָר צוּרָה עַל הַפֶּתֶל, שֶׁמָּא יָכֹל לָצוּר עַל הַמַּיִם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צָר אֶת הָעֲבָר בְּמֵעֵי אִמּוֹ בְּתוֹךְ הַמַּיִם. וֶוי אוֹמֵר, וְאֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ. דָּבָר אַחֵר, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, צָר צוּרָה עַל הַפֶּתֶל, אֵינוֹ יָכֹל לָצוּר בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צָר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה. כְּלוֹמַר, יָצַר הָעֻבָּר בְּמֵעֵי אִמּוֹ, וְנוֹתֵן בְּתוֹכוֹ רוּחַ וּנְשָׁמָה. וֶוי אוֹמֵר, וְאֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ. דָּבָר אַחֵר, אֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ. אָדָם צָר צוּרָה, הוּא מְדַבֵּר וְצוּרָתוֹ אֵינָהּ מְדַבֶּרֶת, וְהָאָדָם עוֹמֵד וּמִשְׁתַּבֵּחַ צוּרָתוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת הָאָדָם, וְהָאָדָם עוֹמֵד וּמְדַבֵּר וּמִשְׁתַּבֵּחַ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּשָׂר וָדָם מְבַקֵּשׁ לָצוּר צוּרָה, כַּמָּה סְמָנִין הוּא נוֹתֵן עַד שֶׁלֹּא צָר אוֹתָהּ הַצּוּרָה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא צָר אֶת הָאָדָם בְּתוֹךְ טִפָּה אַחַת. בּוֹא וּרְאֵה, הַטִּפָּה הַזֹּאת, שִׁלֹּשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה מִינֵי צְבָעוֹנִים יֵשׁ בּוֹ. וּמֵהֵיכָן הוּא נוֹצָר, מִתּוֹךְ טִפָּה שֶׁל לֹבֶן נוֹצָר. וְלֹא תֹּאמַר בָּעוֹף, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָדָם, נוֹצָר מִתּוֹךְ טִפָּה שֶׁל לֹבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. וְיֵשׁ אוֹמֵר, אֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ. בָּשָׂר וָדָם, צָר צוּרָה, אֲבָל צוּרָתוֹ אֵינָהּ עוֹשָׂה צוּרָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא צָר צוּרָה וְצוּרָתוֹ עוֹשָׂה צוּרָה. שֶׁהוּא צָר אֶת הָאִשָּׁה, וְהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת וְעוֹשָׂה צוּרָה כַּיּוֹצֵא בָּהּ.

ג זָכָר אַחַר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ. אִם קָדְמָה הָאִשָּׁה, יוֹלֶדֶת זָכָר. קָדַם הָאִישׁ, יוֹלֶדֶת נְקֵבָה. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי, רְמַז לְךָ הַכָּתוּב וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד, אִם קָדַם הָאִישׁ מוֹלִיד נְקֵבָה. קָדְמָה הָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, לְפִיכָךְ נִתְלָה הַזָּכָר בָּאִשָּׁה. וּנְקֵבָה בָּאִישׁ. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם הִיא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ, אֶת עוּץ בְּכוֹרוֹ וְגוֹ', וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רִבְקָה (בראשית כב, כ-כג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, פִּילֶגֶשׁ כָּלֵב סַעֲכָה יָלַד שֶׁבַר וְאֶת תִּרְחֲנָה, וַתֵּלֶד שַׁעַף אֲבִי מַדְמַנָּה אֶת שְׁוָא אֲבִי מַכְבֵּנָא וַאֲבִי גִּבְעָא, וּבַת כָּלֵב עַכְסָה (דה״א ב, מח-מט). הֲוֵי, נִתְלוּ הַנְּקֵבוֹת בָּאֲנָשִׁים וְהַזְּכָרִים בַּנָּשִׁים. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ, מַעֲשֶׂה נִסִּים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַתִּינוֹק הַזֶּה. אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן בְּחַמִּין יוֹם אֶחָד, אֵין נַפְשׁוֹ מְפַרְכֶּסֶת אֲבָל תִּינוֹק הַזֶּה, נָתוּן בְּמֵעֵי אִמּוֹ תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמְּרוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מַעֲשֶׂה נִסִּים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הָאָדָם הַזֶּה. אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן בְּאַמְבָּטִי יוֹם אֶחָד, נַפְשׁוֹ מְצֻרָה עָלָיו. וְתִּינוֹק הַזֶּה נָתוּן בְּמֵעֵי אִמּוֹ תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים וְאֵין נַפְשׁוֹ קָנִיטָה עָלָיו. לָמָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִמּוֹ מַעֲשֶׂה נִסִּים. וְעַל זֶה אָמַר אִיּוֹב, אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק (איוב לו, ג). הָיָה אִיּוֹב רוֹאֶה אֶת בְּנֵי הָאָדָם, וְאִשָּׁה יוֹלֶדֶת זָכָר, וְהַסְּפִינָה שָׁטָה בְּתוֹךְ הַיָּם אֶצְבַּע עַל אֶצְבַּע, וְתָמָהּ עַל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אָמַר, אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק וְגוֹ', לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, שְׁתֵּי יַרְכוֹתֶיהָ שֶׁל אִשָּׁה נַעֲשׂין כִּשְׁתֵּי אֲבָנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָּהּ כֹּחַ כְּשֶׁהִיא יוֹלֶדֶת. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנַיִם (שמות א, טז). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַעֲשֶׂה נֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִם הַתִּינוֹק הַזֶּה. כֵּיצַד, עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה, הָיְתָה מוֹשֶׁכֶת דָּמִים. וּכְשֶׁהִיא יוֹלֶדֶת, דָּמִים מִסְתַּלְקוֹת לַשַּׁדַּיִם וְנַעֲשֶׂה חָלָב וְהַתִּינוֹק יוֹנֵק מֶהֶן. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, מַעֲשֶׂה נִסִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִם הַתִּינוֹק. כֵּיצַד, הָאֻמָּנִדְיָה. שֶׁהִיא מְלֵאָה וּפִיהָ לְמַטָּה, מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּתוֹכָהּ מִתְפַּזְּרִין. אֲבָל הָאִשָּׁה הַזֹּאת, אֻמָּנִדְיָהּ שֶׁלָּהּ לְמַטָּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַוָּלָד. דָּבָר אַחֵר, הַבְּהֵמָה מִתְהַלֶּכֶת וְהַוָּלָד רָבוּץ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְהָאִשָּׁה הוֹלֶכֶת זְקוּפָה וְהַוָּלָד בְּמֵעֶיהָ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אוֹתוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ.

ד וּבְמָלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ וְגוֹ'. לָמָּה הִיא מְבִיאָה קָרְבָּן. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מֵאָה פְּעִיּוֹת הָאִשָּׁה פּוֹעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע (ישעיה מא, כד). מַהוּ מֵאָפַע. מֵאָה פּוּעוֹת הִיא פּוֹעָה כְּשֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר, תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע לְמִיתָה, וְאַחַת לְחַיִּים. וְכֵיוָן שֶׁהַצָּרוֹת מַקִּיפוֹת אוֹתָהּ, הִיא נוֹדֶרֶת שֶׁלֹּא תִּזְקֹק עוֹד לְאִישָׁהּ. לְפִיכָךְ מְבִיאָה קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ.

ה וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל. אֵין כְּתִיב שָׁם שֶׁיּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל הַמִּילָה. בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה יִשְׂרָאֵל מְחַבְּבִין אֶת הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם מוֹצִיאִין הוֹצָאוֹת כְּדֵי לִשְׁמֹר אֶת הַמִּצְוֹת וְלִשְׁמֹחַ בָּהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם מְשַׁמְּרִים אֶת הַמִּצְוֹת וְתִשְׁמְחוּ בָּהֶן, אֲנִי מוֹסִיף לָכֶם שִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּה׳ שִׂמְחָה וְגוֹ' (שם כט, יט). חֲבִיבָה הַמִּילָה, שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מָהוּל אֵינוֹ יוֹרֵד לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַהוּא כָּרֹת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר (בראשית טו, יח). וּמִי יֵרֵד לְשָׁם. רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, אֶת הַקֵּינִי וְאֶת הַקְּנִזִּי וְגוֹ'. וְכֵן יְחֶזְקֵאל רוֹאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם נִהֵה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִדֵהוּ אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרֵם אֶל אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת יוֹרְדֵי בוֹר, מִמֵּי נָעֲמְתָּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים וְגוֹ', שָׁם אַשּׁוּר וְכָל קָהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו וְגוֹ', שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים וְגוֹ', שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן וְגוֹ' (יחזקאל לב, יח-ל). וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק (ישעיה ה, יד), לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ חֹק. וּמִנַּיִן שֶׁהִיא נִקְרֵאת חֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמִידֵהוּ לְיַעֲקֹב לְחֹק, לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (תהלים קה, י), מִשּׁוּם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂם שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל. וּמָה הַשֵּׁם וְהַחוֹתָם שֶׁשָּׂם בָּהֶם. הוּא שַׁדַּי. הַשִּׁי״ן שָׂם בָּאַף, וְהַדָּלֶ״ת בַּיָּד, וְהַיּו״ד בַּמִּילָה. וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ, יֵשׁ מַלְאָךְ מְמַנֶּה בְּגַן עֵדֶן שֶׁלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ וּמְבִיאוֹ בְּגַן עֵדֶן. וְהַכּוֹפְרִים וְהַפּוֹשְׁעִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לַמַּלְאָךְ וּמוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֻמָיו, חִלֵּל בְּרִיתוֹ (שם נה, כא). מַעֲשֶׂה שֶׁשָּׁאַל טוּרְנוּסְרוּפוּס הָרָשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, אֵיזוֹ מַעֲשִׂים נָאִים, שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. אָמַר לוֹ: שֶׁל בָּשָׂר וָדָם נָאִים. אָמַר לוֹ טוּרְנוּסְרוּפוּס, חֲרֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָכֹל אָדָם לַעֲשׂוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהֶם אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, לֹא תֹּאמַר לִי בְּדָבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין שׁוֹלְטִין עָלָיו, אֶלָּא אֱמֹר דְּבָרִים שֶׁהֵם מְצוּיִין בִּבְנֵי אָדָם. אָמַר לוֹ: לָמָּה אַתֶּם מוּלִין. אָמַר לוֹ: אֲנִי הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁעַל דָּבָר זֶה אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי, וּלְכָךְ הִקְדַּמְתִּי וְאָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁמַּעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם נָאִים מִשֶּׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא שְׁבָלִים וּגְלוֹסְקָאוֹת, אָמַר לוֹ: אֵלּוּ מַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵלּוּ מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם. אָמַר לוֹ: אֵין אֵלּוּ נָאִים יוֹתֵר מִן הַשְּׁבָלִים אָמַר לוֹ טוּרְנוּסְרוּפוּס, אִם הוּא חָפֵץ בַּמִּילָה, לָמָּה אֵינוֹ יוֹצֵא הַוָּלָד מָהוּל מִמְּעֵי אִמּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, וְלָמָּה שׁוֹרְרוֹ יוֹצֵא עִמּוֹ וְהוּא תָּלוּי בְּבִטְנוֹ וְאִמּוֹ חוֹתְכוֹ וּמַה שֶּׁאַתָּה אוֹמֵר לָמָּה אֵינוֹ יוֹצֵא מָהוּל, לְפִי שֶׁלֹּא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְצָרֵף אוֹתָם בָּהֶם. וּלְכָךְ אָמַר דָּוִד, אִמְרַת ה׳ צְרוּפָה (תהלים יח, לא).

ו **אָדָם** כִּי יִהְיֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת (איוב לח, כה). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, בְּעַרְבִיָּא קוֹרִין לְשַׁעַר שִׁטְפָּא, שֶׁכָּל שַׁעַר וְשַׁעַר שֶׁבָּאָדָם, בָּרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לְפִי שֶׁאִיּוֹב קוֹרֵא תְּגֹר וְאָמַר, אֲשֶׁר בִּשְׁעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה פְּצָעַי חִנָּם (איוב ט, יז), עַל חִנָּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵבִיא אֶת כָּל הַיִּסּוּרִין הָאֵלּוּ עָלַי. אָמַר לוֹ אֱלִיהוּא, חָס וְשָׁלוֹם, חָלִלָה לָאֵל מֵרֶשַׁע וְשַׁדַּי מֵעָוֶל (איוב לד, י), אֶלָּא כִּי פֹּעַל אָדָם יְשַׁלֵּם לוֹ וְגוֹ' (איוב לד, יא), בְּכָל מְדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד, הוּא מֵבִיא עָלָיו. רַבִּי אָבִין אָבִיו בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אוֹמֵר, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹדֵד בְּבַת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פֹּעַל אָדָם יְשַׁלֵּם לוֹ, (ס״א: בִּכְפִישָׁה, אֶלָּא הַכֹּל בְּמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב, אֲפִלּוּ הַשַּׁעַר שֶׁעָלֶיךָ, מַעְיָן עָשִׂיתִי לוֹ וּמִדָּה נָתַתִּי לוֹ, מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה וְגוֹ' (איוב לח, כה). מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן אֶחָד שֶׁהָיָה רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים. מָטָה יָדוֹ, בִּקֵּשׁ לָצֵאת לְחוּצָה לָאָרֶץ. קָרָא לְאִשְׁתּוֹ אָמַר לָהּ: בִּשְׁבִיל שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לָבֹא אֶצְלִי לִרְאוֹת אֶת הַנְּגָעִים, קָשֶׁה עָלַי לָצֵאת מֵעֲלֵיהֶם. אֶלָּא בּוֹאִי וַאֲנִי מְלַמֶּדְךָ שֶׁתְּהֵא רוֹאָה אֶת הַנְּגָעִים. אִם רָאִית שְׂעָרוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנֶּהְפַּךְ שֶׁלּוֹ, תְּהֵא יוֹדַעַת שֶׁלָּקָה. לְפִי שֶׁכָּל שֵׂעָר וְשֵׂעָר, בָּרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ. יָבֵשׁ הַמַּעְיָן, יָבֵשׁ הַשֵּׂעָר. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, וּמָה אִם כָּל שֵׂעָר וְשֵׂעָר, בָּרָא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ. אַתָּה שֶׁאַתָּה בֶּן אָדָם, כַּמָּה שְׂעָרוֹת יֵשׁ בְּךָ, וּבָנֶיךָ מִתְפַּרְנְסִין עַל יָדָךְ, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיְּזַמֵּן לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פַּרְנָסָה. לְפִיכָךְ לֹא הֵנִיחָה אוֹתוֹ לָצֵאת חוּצָה לָאָרֶץ. דָּבָר אַחֵר, מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה. כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הָאָדָם, בְּחָכְמָה בָּרָא אוֹתוֹ. כֵּיצַד, אִם בּוֹרֵא אוֹתוֹ רֻבּוֹ מַיִם וּמְעוּטוֹ דָּם, נַעֲשָׂה אִסְטְנִיס. אִם בּוֹרֵא אוֹתוֹ רֻבּוֹ דָּם וּמְעוּטוֹ מַיִם, נַעֲשָׂה מְצֹרָע. חֶצְיוֹ דָּם וְחֶצְיוֹ מַיִם, נַעֲשָׂה אָדָם שָׁלֵם.

ז **דָּבָר** אַחֵר, אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. לָמָּה אֵינוֹ אוֹמֵר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּכָל הַפָּרָשִׁיּוֹת כֻּלָּם אֶלָּא אָדָם כִּי יִהְיֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה וְגוֹ' (תהלים ה, ה). לְפִי שֶׁהַפָּסוּק, אָמַר עֲצָתִי תָּקוּם וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה (ישעיה מו, י), מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ הַפָּסוּק הַזֶּה, אוֹמֵר, שְׁמָא עִוּוּת הַדִּין יֵשׁ לְמַעְלָה. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, מַהוּ וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה. שֶׁאֵין חֵפֶץ לְחַיֵּב שׁוּם בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת (יחזקאל יח, לב). הֲוֵי, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה. מַהוּ לֹא יְגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת אֶת בְּרִיּוֹתֶיךָ, מִי מַמְתִּיק בְּיָדְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה (קהלת ח, ד). מִי גָּדוֹל מִמְּךָ. בְּנַהַג שֶׁבָּעוֹלָם, שִׁלְטוֹן שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בַּדִּין וּמְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת אוֹ לְחַיֵּב, הוּא מִתְיָרֵא מִמִּי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יְרַגְּנוּ עָלָיו אוּנְקְלִיטִין לַקּוֹמוּס, קוֹמוּס מִתְיָרֵא מִן הַפַּרְכּוּס, וְהַפַּרְכּוּס מִתְיָרֵא מִן הַמֶּלֶךְ. כְּלוּם הוּא מִתְיָרֵא מֵאַחֵר. וְאַתָּה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת אֶת בְּרִיּוֹתֶיךָ, מִמִּי אַתָּה מִתְיָרֵא. לֹא יְגָרְךָ רָע. אֵין יְגָרְךָ אֶלָּא לְשׁוֹן יְרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה (דברים ט, יט).

ח **דָּבָר** אַחֵר, אָדָם כִּי יִהְיֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָיִם וְנוֹרָא וְגוֹ' (חבקוק א, ז). הַפָּסוּק מְדַבֵּר בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן וּבְפַרְעֹה וּבְאֱדֹם וּבְסַנְחֵרִיב וּבִנְבוּכַדְנֶצַּר. בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן כֵּיצַד. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן, בָּרָאוֹ כִּדְמוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ (בראשית א, כז). וּכְשֶׁבָּרָאוֹ, בָּרָאוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁונִים וְגוֹ' (דברים ד, לב). וְהָיָה שׁוֹלֵט בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם (בראשית א, כח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה וְגוֹ' (שם ט, ב). לָכֵן נֶאֱמַר, אָיִם. וְנוֹרָא, זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא (חבקוק א, ז), זוֹ חַוָּה שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנּוּ, שֶׁהִיא גָּרְמָה לוֹ לָמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ וְגוֹ' (בראשית ג, ו). וּמִנַּיִן שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנּוּ, שֶׁכֵּן כְּתִיב: עֶצֶם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי (שם ב, כג). הֲוֵי אוֹמֵר, אָיִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זוֹ חַוָּה שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנּוּ. דָּבָר אַחֵר, אָיִם וְנוֹרָא, זֶה פַּרְעֹה שֶׁהָיָה קוֹזַאקְרָטוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹשֵׁל עַמִּים וַיַּפְתְּחוּ (תהלים קה, כ). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מִתְגַּדֵּל בְּבֵיתוֹ וְהָיָה סָבוּר שֶׁהוּא בֶּן בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִיאֵהוּ וְגוֹ' (שמות ב, י). וְעָמַד וְהֵבִיא עָלָיו עֶשֶׂר מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ וְגוֹ' (שם ג, י). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אַמִּי, הַמַּשָּׂה, מַשּׁוֹי אַרְבָּעִים סְאָה הָיָה, וְשֶׁל סְנַפְרִינוֹן הָיָה, וְעָשָׂר מַכּוֹת חֲקוּקוֹת עָלָיו בְּכְתַב נוֹטָרִיקוֹן דצ״ך עד״ש באח ״ב. וּמֹשֶׁה הָיָה מַבִּיט בַּמַּשָּׂה וְרוֹאֶה אֵיזֶה מַכָּה רְאוּיָה לָבוֹא עַל פַּרְעֹה, וּמְבִיאָהּ עָלָיו. הֲוֵי אוֹמֵר, אָיִם וְנוֹרָא זֶה פַּרְעֹה. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה מֹשֶׁה. וְאַף הַמִּשִׁיחַ שֶׁעָתִיד לִיפָּרַע מִגּוֹג וּמָגוֹג וְחֵילוֹתָיו, שֶׁם עִמָּהֶם גָּדַל בַּמִּדְיָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבַּץ וְכִלָּה סְעִיפֶיהָ (ישעיה כז, י). דָּבָר אַחֵר, אָיִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה אֱדֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: דְּחִילָה וְאָמְתָנִי וְתַקִּיפָא וְגוֹ' (דניאל ז, ז). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה עוֹבַדְיָה, שֶׁהָיָה גֵּר אֱדוֹמִי וְהָיָה מִתְנַבֵּא עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָזוֹן עוֹבַדְיָה, כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ (עובדיה א, א). הֲוֵי, אָיִם וְנוֹרָא, זֶה אֱדֹם. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה עוֹבַדְיָה. דָּבָר אַחֵר, אָיִם וְנוֹרָא, זֶה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְאַחֲרִיב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאוֹרֵי מָצוֹר (מ״ב יט, כד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִצִּילוּ אֶת אַרְצָם מִיָּדִי (שם יח, לה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהָיָה מַטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ עַמָּנוּ אֵל (ישעיה ח, ח). אֶחָד מִשִּׁשִּׁים אוּכְלָסִין הָיָה מְסַפֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַטּוֹת כְּנָפָיו, הַמַּשָּׂה הַזֹּאת שֶׁל תַּרְנְגוֹל אֶחָד מִן שִׁשִּׁים בִּכְנָפָיו. כֵּינִן שֶׁבָּא לְהָכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם, אָמַר לְאוּכְלָסָיו, שִׁכְבוּ הַלַּיְלָה וּבַבֹּקֶר אָנוּ מַשְׁלִיכִים לְתוֹכָהּ אֶת הַשְּׁבָעוֹת שֶׁלָּנוּ וְנִסְקֹל אוֹתָם בָּהֶם. הֲוֵי אוֹמֵר, אָיִם וְנוֹרָא הוּא. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, אֵלּוּ בָּנָיו, שֶׁכְּשֶׁעָלָה לִירוּשָׁלַיִם לְהַחֲרִיב אוֹתָהּ וְלֹא עָלְתָה בְיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר וְגוֹ' (מ״ב יט, לה), וּכְתִיב: וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וְגוֹ' (דה״ב לב, כא). הֲוֵי אוֹמֵר, אָיִם וְנוֹרָא הוּא, זֶה סַנְחֵרִיב. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ

יֵצֵא, אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁהֲרָגוּהוּ. דָּבָר אַחֵר, אָיֹם וְנוֹרָא הוּא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, דִּכְתִיב בֵּהּ, וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה (ישעיה יד, יג). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה אֱוִיל מְרֹדָךְ בְּנוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁנִּטְרַד נְבוּכַדְנֶצַּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ, מִן אֱנָשָׁא לְךָ טָרְדִין וְגוֹ' (דניאל ד, כב). כָּל אוֹתָן הַיָּמִים הָיָה אֱוִיל מְרֹדָךְ בְּנוֹ מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו. כְּשֶׁחָזַר, חָבָשׁוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים. וְכָל מִי שֶׁנִּחְבַּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עַל יָדוֹ, אֵינוֹ יוֹצֵא עַד יוֹם מוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲסִירָיו לֹא פָתַח בֵּיתָה (ישעיה יד, יז). כְּשֶׁמֵּת נְבוּכַדְנֶצַּר, בִּקְּשׁוּ לְהַמְלִיךְ לֶאֱוִיל מְרֹדָךְ, וְנִכְנְסוּ עָלָיו לְהַמְלִיכוֹ וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם. אָמַר לָהֶם: בָּרִאשׁוֹנָה שָׁמַעְתִּי לָכֶם וּלְפִיכָךְ נֶחְבַּשְׁתִּי, וְעַכְשָׁו אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם, שֶׁמָּא הוּא חַי וְיֵעָמֵד עַל נְבוּכַדְנֶצַּר וּגְרָרוּהוּ מִקִּבְרוֹ וְהוֹצִיאוּ, וְרָאָה אוֹתוֹ שֶׁהוּא מֵת, וְהִמְלִיכוּהוּ. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב וְגוֹ' (ישעיה יד, יט). חֲוֵי אוֹמַר, אָיֹם וְנוֹרָא הוּא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא, זֶה אֱוִיל מְרֹדָךְ. דָּבָר אַחֵר, אָיֹם וְנוֹרָא הוּא, זֶה בְּנֵי אָדָם, שֶׁהוּא שׁוֹלֵט בְּכָל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, דִּכְתִיב בֵּהּ, תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶךָ כֹּל שַׁתָּה תַּחַת רַגְלָיו (תהלים ח, ז). מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם חוֹטֵא, חֲרֵי מֵבִיא עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִסּוּרִין בְּגוּפוֹ. לָמָּה, שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁפָּרַח עָלָיו עַבְדּוֹ, מֵבִיא אֶת הַכְּבָלִים וְכוֹבְלוֹ, מֵבִיא אֶת הַמַּגְלֵבִין וּמַכֵּהוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מְגוּפוֹ שֶׁל אָדָם רוֹדֶה אוֹתוֹ. וּמִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁכָּתוּב בָּעִנְיָן אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ' (ויקרא יג, ב). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה (ישעיה מו, י). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, חַי אֲנִי נְאֻם ה' (שם מט, יח). זֶהוּ הָאָמוּר בָּעִנְיָן אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ'. וּכְתִיב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע, אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע.

ט אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: חַי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע וְגוֹ' (יחזקאל לג, יא). וּבְמָה חָפֵץ. לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל וְגוֹ' (ישעיה מב, כא), לְמַעַן לְצַדֵּק בְּרִיּוֹתָיו וְלֹא לְחַיֵּב. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, כְּשֶׁבָּרָאוֹ נָתְנוֹ בְּגַן עֵדֶן וְצִוָּהוּ וְאָמַר לוֹ: מִזֶּה אֶכֹל וּמִזֶּה לֹא תֹאכַל, כִּי בְּיוֹם אָכְלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יז). עָבַר עַל צִוּוּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵבִיא עָלָיו אַפּוֹפְּסִין. בָּא הַשַּׁבָּת וּפְטָרוֹ. הִתְחִיל מֵסִיחַ עִמּוֹ אוּלַי יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה (שם ג, ט), אָן אַתְּ. וְאֵין ה' אֶלָּא מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ה', ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות לד, ו). הִקְדִּים לוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. חֲוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה, שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה. הִתְחִיל מֵסִיחַ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה (בראשית ג, יא). וַיֹּאמֶר הָאָדָם, הָאִשָּׁה וְגוֹ' (בראשית ג, יב). הֵנִיחַ אָדָם וְהִתְחִיל מֵסִיחַ עִם הָאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הָאִשָּׁה מַה זֹּאת עָשִׂית וְגוֹ' (בראשית ג, יג). אֲבָל כְּשֶׁבָּא אֶצֶל הַנָּחָשׁ, לֹא הֵסִיחַ עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁהֵסִיחַ עִם הָאִשָּׁה, אֶלָּא מִיָּד נָתַן לוֹ אַפּוֹפְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ וְגוֹ' (בראשית ג, יד). וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וְגוֹ' (בראשית ג, טו). חָזַר אֶצֶל הָאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הַרְבָּה אַרְבֶּה וְגוֹ' (בראשית ג, טז). וּכְשֶׁחָזַר אֶצֶל אָדָם, לֹא חִיְּבוֹ עַד שֶׁנָּתַן לוֹ רֶמֶז לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. וּמִנַּיִן, אָמַר רַבִּי חֲכִינַאי בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, שֶׁאָמַר לוֹ: בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם וְגוֹ' (בראשית ג, יט). אֵין שׁוּבְךָ אֶלָּא תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ (הושע יד, ב). כֵּינָן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, טָרְדוֹ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (בראשית ג, כד). חֲוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה. מַהוּ יְגָרֶךָ רָע. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי בְּשֵׁם רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין עוֹמְדִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם, אֲבָל מַלְאֲכֵי זַעַף רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם (במדבר יד, יח). וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם. אֶלָּא מַהוּ אֶרֶךְ אַפַּיִם, שֶׁמַּלְאֲכֵי זַעַף רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאִים מֵאֶרֶץ מֶרְחָק מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם, ה' וּכְלֵי זַעְמוֹ (ישעיה יג, ה). חֲוֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע. דָּבָר אַחֵר, לֹא יְגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין אַתָּה נִגָּרִר אַחַר הָרָעָה, וְאֵין הָרָעָה גּוֹרֶרֶת אוֹתְךָ, וְאֵינָהּ גָּרָה אֶצְלְךָ. חֲוֵי, לֹא יְגָרְךָ רָע. וְאֵין יְגָרְךָ אֶלָּא דִּירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר (שמות יב, מח). דָּבָר אַחֵר, לֹא יְגָרְךָ רָע. אָמַר רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בֶּן פְּדָת בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכָּר עַל הָרָעָה, אֶלָּא עַל הַטּוֹבָה. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאוֹר וְאֶת הַחֹשֶׁךְ וְקָרָא לָהֶן שֵׁמוֹת, הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הָאוֹר וְלֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם, וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה (בראשית א, ה), חֲרֵי הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל הָאוֹר. אֲבָל כְּשֶׁבָּא לַחֹשֶׁךְ, אֵינוֹ אוֹמֵר, קָרָא אֱלֹהִים לַחֹשֶׁךְ לַיְלָה, אֶלָּא קָרָא לַיְלָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָדָם וְחַוָּה, הִזְכִּיר שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כח). וּכְשֶׁקִּלְלָן, לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אֶל הָאִשָּׁה אָמַר (שם ג, טז), וּלְאָדָם אָמַר (בראשית א, יז). וְאִם תֹּאמַר, חֲרֵי עַל הַנָּחָשׁ הִזְכִּיר שְׁמוֹ בְּשָׁעָה שֶׁקִּלְלוֹ, דִּכְתִיב וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה (בראשית א, יד). כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הִזְכִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן לְרָעָה. עַל הַמֵּסִית, זֶה הַנָּחָשׁ שֶׁהֵסִית אֶת הָאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע (בראשית א, ה), תִּהְיוּ כְּמוֹתוֹ. מַה הוּא בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת, אַף אַתֶּם תִּבְרְאוּ עוֹלָמוֹת כְּמוֹהוּ, שֶׁכָּל אֻמָּן שׁוֹנֵא אֻמָּן כְּמוֹתוֹ. וּלְפִי שֶׁהֵסִית אוֹתָהּ וְסִפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ הִזְכִּיר שְׁמוֹ עָלָיו. וְעַל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת (ירמיה יא, ג). וְעַל הָעוֹשֶׂה בִּטְחוֹנוֹ בְּבָשָׂר וָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה', אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְגוֹ' (שם יז, ה). אֵימָתַי הוּא אָרוּר, בְּשָׁעָה שֶׁמֵּן ה' יָסוּר לִבּוֹ וְיִשְׁלַךְ בִּטְחוֹנוֹ עַל בָּשָׂר וָדָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּנֹחַ כְּשֶׁבֵּרַךְ אֶת בָּנָיו, וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שֵׁם (בראשית ט, כו). אֲבָל כְּשֶׁקִּלֵּל אֶת כְּנַעַן (בראשית ט, כה) לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו אֶלָּא וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן, וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בֶּאֱלִישָׁע הַנָּבִיא, כְּשֶׁבָּא מֶלֶךְ אֲרָם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, נִתְיָעֵץ בַּעֲבָדָיו וְעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בּוּרוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם יָבֹאוּ יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם עִמָּנוּ, יִפְּלוּ לְתוֹךְ הַבּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֶלֶךְ

אֲרָם הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וְגוֹ', וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הִשָּׁמֶר וְגוֹ' (מ״ב ו, ח-ט). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דָּבָר כִּי אִם גִּלָּה סוֹדוֹ אֶל עַבָדָיו הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה׳ אֱלֹהִים דָּבָר וְגוֹ' (עמוס ג, ז). כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וְלֹא נָפְלוּ לְתוֹכָן, הִרְגִּישׁ מֶלֶךְ אֲרָם וְאָמַר לַעֲבָדָיו, הֲלֹא תַּגִּידוּ לִי מִי מִשָּׁלָנוּ אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו, אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יַגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֶדֶר מִשְׁכָּבְךָ, וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶקָּחֵהוּ. וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה בְדֹתָן, וַיִּשְׁלַח שָׁמָּה סוּסִים וָרֶכֶב וְחֵיל כָּבֵד וְגוֹ' (מ״ב ו, יב-יד). מִיָּד עָמַד נַעַר אֱלִישָׁע בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁהִקִּיפוּ אֶת הָעִיר סוּסִים וָרֶכֶב וְחֵיל. מִיָּד וַיְצַעַק וַיֹּאמֶר, אֲהָהּ אֲדוֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה, וַיֹּאמֶר אַל תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם (מ״ב ו, טו טז). מִיָּד נִתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וְהִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּקַח נָא אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה, וַיִּפְקַח ה׳ אֶת עֵינֵי הַנַּעַר וְגוֹ' (מ״ב ו, יז). מִיָּד עָמַד אֱלִישָׁע וְקִלֵּל אֶת הָאֲרַמִּים, וְאָמַר, הַךְ נָא אֶת הַגּוֹי הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים וְגוֹ' (מ״ב ו, יח), וְלֹא הִזְכִּיר אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְשֶׁחָזַר וְנִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם שֶׁיִּפָּקְחוּ עֵינֵיהֶם, אָמַר, ה׳ פְּקַח אֶת עֵינֵי אֵלֶּה וְיִרְאוּ (מ״ב ו, כ). הֲרֵי אוֹמֵר, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכָּר עַל הַטּוֹבָה וְלֹא עַל הָרָעָה. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, כְּשֶׁרָאָה הַנָּבִיא אוֹתָן מְרֻכָּבוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ לָאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מֶרְכָּבוֹת יוֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים וְגוֹ' (זכריה ו, א). וּכְשֶׁאָמַר עַל הַגְּאֻלָּה, וַיַּרְאֵנִי ה׳ אַרְבָּעָה חָרָשִׁים (זכריה ב, ג). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבָּאוּ אוֹתָן חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה לְהַחֲרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן וְגוֹ' (יחזקאל ט, ב), נִשְׁתַּלַּח גַּבְרִיאֵל עִמָּהֶם, כַּכָּתוּב, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל (יחזקאל י, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, מַלֵּא חָפְנֶיךָ גַּחֲלֵי אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וּזְרֹק עַל הָעִיר, כְּדִכְתִיב, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל (יחזקאל י, ב). בָּא גַּבְרִיאֵל וְעָמַד אֵצֶל הָאוֹפָן. אָמַר לוֹ הַכְּרוּב, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. אָמַר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ צִוּנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: טוֹל. אָמַר לוֹ: תֵּן אַתָּה בְּיָדִי. מִיָּד וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וְגוֹ', וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל חָפְנֵי לְבוּשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא (יחזקאל י, ז). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אִלְמָלֵא לֹא נִצְטַוּוּ הַגֶּחָלִים מִיָּד שֶׁל כְּרוּב לְיָדוֹ שֶׁל גַּבְרִיאֵל, לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִשּׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. וְלֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת הָרָעָה עַל יְדֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, הוּא עוֹשֶׂה הַטּוֹבָה עַל יְדֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים (יחזקאל לו, כה). הֲרֵי אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע, אַתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע (תהלים ה, ד). מַהוּ לֹא יְגָרְךָ רָע. שֶׁאֵין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָל עַל הָרָעָה, אֲבָל עַל הַטּוֹבָה חָל, חוּץ מִשְּׁנֵי דְּבָרִים שֶׁחָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לָרָעָה, וְאֵלּוּ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁקֹד ה׳ עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ (דניאל ט, יד). מִשּׁוּם שֶׁצַּדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ, וַיִּשְׁקֹד ה׳ וַיְבֵא אֶת הָרָעָה וּמַהוּ. אֶלָּא שֶׁצְּדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ, שֶׁהִקְדִּים גְּלוּת יְכָנְיָה לְגָלוּת צִדְקִיָּה. וְאֵיזוֹ צְדָקָה. שֶׁהִקְדִּים וְהִגְלָה גָּלוּת יְכָנְיָה לְבָבֶל עִם הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְעִם כָּל גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל, וְיָרְדוּ לְבָבֶל וְעָשׂוּ תַּרְבִּץ לַתּוֹרָה. שֶׁאִלְמָלֵא הָיָה כֵּן, הָיְתָה הַתּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת בְּגָלוּת צִדְקִיָּה, אֶלָּא שֶׁיָּצְאוּ אֵלּוּ שֶׁהֶאֱמִינוּ לִדְבָרָיו שֶׁל יִרְמְיָה הַנָּבִיא וְיָצְאוּ עִם הַתּוֹרָה. הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף (מ״ב כד, טז). מַהוּ חָרָשׁ, כֵּיוָן שֶׁפּוֹתְחִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה, נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּחֵרְשִׁים. מַסְגֵּר, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ סוֹגְרִין, לֹא הָיָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל מִי שֶׁהָיָה יָכֹל לִפְתֹּחַ. הֲרֵי אוֹמֵר, כִּי צַדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ, וּצְדָקָה עָשָׂה בְּאוֹתָהּ גּוֹלָה, שֶׁשָּׁקַד עָלֶיהָ. וְעוֹד טוֹבָה גְּדוֹלָה עָשָׂה עִם יִשְׂרָאֵל. כֵּיצַד, שֶׁבָּעֲשָׂרָה בְּטֵבֵת הָיוּ רְאוּיִין יִשְׂרָאֵל לִגְלוֹת מִירוּשָׁלַיִם. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, בֶּן אָדָם כְּתֹב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְגוֹ' (יחזקאל כד, ב). מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר, אִם יוֹצְאִין עַכְשָׁו בַּצִּנָּה, הֵם מֵתִים. מֶה עָשָׂה. הִמְתִּין לָהֶם וְהִגְלָה אוֹתָם בַּקַּיִץ הוּא שֶׁהִנָּבִיא אוֹמֵר, אָסֹף אַסִיפֵם נְאֻם ה׳ (ירמיה ח, יג), וְאֵין אָסֹף אֲסִיפֵם אֶלָּא גָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אָסֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ (מיכה ב, יב). וְהִמְתִּין לָהֶם עַד הַקַּיִץ, וְאַחַר כֵּן הִגְלָה אוֹתָם. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁקֹד ה׳ עַל הָרָעָה (דניאל ט, יד). הֲרֵי אוֹמֵר, אַף זֶה טוֹבָה. וְהַשְׁנִיָּה, וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר וְגוֹ' (יחזקאל ט, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, לֵךְ וּרְשֹׁם עַל מִצְחָן שֶׁל צַדִּיקִים תָּ״ו שֶׁל דְּיוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָּהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וְיָמוּתוּ מִיָּד. וְעַל מִצְחָן שֶׁל רְשָׁעִים תָּ״ו שֶׁל דָּם, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ בָּהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. נִכְנְסָה קַטֵּיגוֹרְיָא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלָּלוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְהַלָּלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. אָמְרָה לוֹ: הָיָה בְּיָדָם לְמְחוֹת וְלֹא מָחוּ. אָמַר לָהּ, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי, שֶׁאִם מָחוּ בָּהֶם לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים מֵהֶם. אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, לִפְנֵיהֶם מִי גָּלוּי. וּלְפִיכָךְ הָיָה לָהֶם לְמְחוֹת בְּיָדָם וּלְהִתְבַּזּוֹת עַל קְדוּשַׁת שְׁמֶךָ, וּלְקַבֵּל עַל עַצְמָן וְלִסְבֹּל הַכָּאוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ הַנְּבִיאִים סוֹבְלִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי יִרְמְיָה סוֹבֵל כַּמָּה צָרוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. וְיֹשַׁעְיָה כְּמוֹ כֵן, דִּכְתִיב: גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים (ישעיה נ, ו), וּשְׁאָר הַנְּבִיאִים. מִיָּד חָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְמַלְאֲכֵי חַבָּלָה, זְקֵן בָּחוּר וְגוֹ' (יחזקאל ט, ו). אַף זוֹ לְטוֹבָה, שֶׁהֵפִיג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲמָתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּלָּה ה׳ אֶת חֲמָתוֹ וְגוֹ' (איכה ד, יא). שֶׁאִלּוּלֵי כֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל נִתְחַיְּבוּ בּוֹ כְּלָיָה. הֲרֵי אוֹמֵר, לֹא יְגָרְךָ רָע, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָחֵל שְׁמוֹ עַל הָרָעָה. וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים, חָלַק כָּבוֹד לָהֶם וְלֹא הִזְכִּירָן לָרָעָה. כֵּיצַד, כְּשֶׁבָּא עַל הַקָּרְבָּנוֹת מַהוּ, אָמַר לְמֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה׳ (ויקרא א, ב), מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל כְּשֶׁבָּא לְהַזְהִיר עַל הַנְּגָעִים מַהוּ אוֹמֵר, אָדָם כִּי יִהְיֶה, אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא אָדָם. הֲרֵי, לֹא יְגָרְךָ רָע.

י **אָדָם** כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ (ויקרא יג, ב). קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְשֹׁט יָדוֹ בָּאָדָם הַזֶּה. וּמַה הוּא עוֹשֶׂה. מַתָּרָה בּוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כֵּן מַלְקֶה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם (ויקרא יד, לד). בְּתְחִלָּה מַלְקֶה בֵּיתוֹ. חָזַר בּוֹ, מוֹטָב. וְאִם לָאו, מַלְקֶה בְּגָדָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרַעַת (ויקרא יג, מז). חָזַר בּוֹ, מוֹטָב. וְאִם לָאו, בָּאִים בְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ.

יא אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. עַל יְדֵי מָה נִגְעִים בָּאִים, עַל יְדֵי הַזְּנוּת. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בִּירוּשָׁלַיִם, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִין בִּזְנוּת, לְכָךְ לָקוּ בְּצָרַעַת. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֹּאמֶר ה׳ יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וְגוֹ׳ (ישעיה ג, טז). מֶה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִלְקָה אוֹתָם בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁפַּח ה׳ קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ג, יז). וְאֵין וְשִׁפּוּחַ אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַשִּׁאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבַּהֶרֶת. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַּהֶרֶת וְגוֹ׳. הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּמַלְכֵיּוּת. שְׂאֵת, זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשָׂאתָ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְגוֹ׳ (ישעיה יד, ד). סַפַּחַת, זוֹ מַלְכוּת מָדַי, שֶׁהָיָה הָמָן מְסַפֵּחַ עִם אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד. בַּהֶרֶת, זוֹ מַלְכוּת יָוָן, שֶׁהָיְתָה מַבְהֶרֶת עַל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֶרֶת, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹר, יְחַקֶּה עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם לָאו, גּוֹזְרִין עָלָיו הֲרִיגָה. וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרַעַת, זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת וְאֶת הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ. שֶׁכֵּן כְּתִיב: מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי ה׳ הֲדָפוֹ (ירמיה מו, טו). וְלָעוֹלָם הַבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בַּדִּין עַל מַלְכוּת אֱדוֹם וְאוֹמֵר לוֹ: לָמָּה הָיִית מִשְׁתַּעְבֶּדֶת בְּבָנַי. וְהוּא אוֹמֵר, לֹא אַתָּה הוּא שֶׁמְּסַרְתָּם בְּיָדֵינוּ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: וּבִשְׁבִיל שֶׁמְּסַרְתִּי אוֹתָם בְּיָדְךָ, לֹא שִׁמְתְּ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, עַל זָקֵן הִכְבַּדְתָּ עַל זָקֵן הִכְבַּדְתָּ עַלֶּךָ מְאֹד (ישעיה מז, ו). עַל זָקֵן הִכְבַּדְתָּ עַלֶּךָ מְאֹד, זֶה רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁשִּׁעְבְּדָה בּוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם מַה שֶּׁאֵין סוֹף. דָּבָר אַחֵר, עַל זָקֵן הִכְבַּדְתָּ עַלֶּךָ מְאֹד, שֶׁהָיְתָה מַכְבֶּדֶת עַלָּהּ עַל זָקֵן כְּבָחוּר. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּבָל, חַיֶּיךְ, שֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב עָלַיִךְ בַּמִּשְׁפָּט וְדָן אוֹתָךְ וּמְחַיְּבֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: רְדִי וּשְׁבִי עַל עָפָר בְּתוּלַת בַּת בָּבֶל, שְׁבִי לָאָרֶץ אֵין כִּסֵּא (ישעיה מז, א), עַל שֶׁהָיִית יוֹשֶׁבֶת עַל הַכִּסֵּא, שְׁבִי לָאָרֶץ אֵין כִּסֵּא. כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה (ישעיה מז, א). וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה לָךְ. אֲנִי פּוֹרֵעַ מִן הַשָּׂר שֶׁלָּךְ תְּחִלָּה וּמַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת, וְאַחַר כֵּן אֲנִי פּוֹרֵעַ מִמֵּךְ. וְלֹא תֹּאמַר בַּמַּלְכוּת הַזֹּאת, אֶלָּא אַפִּלּוּ בְּגוֹג שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה בָּעוֹלָם וְעוֹלֶה, כָּךְ אֲנִי מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת. מִנַּיִן שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה וְגוֹ׳ הֶמַק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלָיו (זכריה יד, יב). וְעַל יְדֵי מָה. עַל יְדֵי שֶׁמִּתְגָּרִין בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה, עַל יְדֵי מַה שֶּׁבָּאוּ עַל יִשְׂרָאֵל. וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי בָּעוֹלָם הַזֶּה פָּרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשּׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַרְבֵּה, וְהִכָּה אוֹתָם בְּצָרַעַת. וּמִי הָיָה. זֶה נַעֲמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וְגוֹ׳ וְהָאִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע (מ״ב ה, א). בִּשְׁבִיל מַה נִּצְטָרַע, בִּשְׁבִיל שֶׁשָּׁבָה מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה. בָּעוֹלָם הַזֶּה הִלְקָה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּצָרַעַת. וְאַף לֶעָתִיד לָבֹא כָּךְ יַלְקֶה אוֹתָן בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף ה׳ וְגוֹ׳ (זכריה יד, יב). אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁהֱיִיתֶם קוֹרְאִים לְבָנַי טְמֵאִים, אֲנִי מְטַמֵּא אֶתְכֶם בְּטֻמְאָה גְּדוֹלָה אֲבִי הַטֻּמְאוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ קוֹרְאִין לְיִשְׂרָאֵל טְמֵאִים. שֶׁנֶּאֱמַר: סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ וְגוֹ׳ (איכה ד, טו). וְאַתֶּם, תִּהְיוּ מְצֹרָעִים וּטְמֵאִים. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, אֲנִי מְטַהֲרָן וּמְקַדְּשָׁן וְגוֹאֲלָן מִבֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרְאוּ לָהֶם עַם הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי ה׳, וְלָךְ יִקָּרֵא דְּרוּשָׁה, עִיר לֹא נֶעֱזָבָה (ישעיה סב, יב). וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, כַּלָּה יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ (שה״ש ד, ז).

מצורע

א זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה בְּנֵי אָדָם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אִלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת. אִלּוּ הֵן שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרְבָעָם וְאַחְאָב וּמְנַשֶּׁה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, בְּקֵשׁוּ חֲכָמֵי הַמִּשְׁנָה לִשְׁנוֹת אַרְבָּעָה מְלָכִים וְלִמְנוֹת שְׁלֹמֹה עִמָּהֶם, אֶלָּא שֶׁיָּצְאָה בַּת קוֹל וְאָמַר, אַל תִּגְעוּ בִּמְשִׁיחַי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ (דה״א טז, כב). וַאַף עַל פִּי כֵן חָזְרוּ יוֹם אֶחָד וּבִקְּשׁוּ לִשְׁנוֹת. וְאָתָא אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְלִחֲכָה בְּסַפְסָלֵיהֶם. וְחָזְרָה וְאָמְרָה, הֲמַעְמִיךְ יְשׁוּלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתְּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי וּמַה יָּדַעְתְּ דַּבֵּר (איוב לד, לג). כָּל כָּךְ לָמָּה הָיוּ שׁוֹנִים. עַל שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בַּת פַּרְעֹה מוֹאָבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֳמִיּוֹת צִדְנִיּוֹת חִתִּיּוֹת, לַיהוָה שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה׳ (מ״א יא, א-ו). אַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת, בִּלְעָם וְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל וְגֵחֲזִי. אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַלָּלוּ מִפְּנֵי דִּבּוּר פִּיהֶם נִדְחֲפוּ לַגֵּיהִנֹּם. בִּלְעָם, עַל יְדֵי לְשׁוֹנוֹ נִדְחַף לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן אֲרַם יַנְחֵנִי בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב (במדבר כג, ז). מִן הָרָמִים הָיִיתִי מִמְּחִיצַת הָאֲבוֹת, הִנְחֵנִי בָּלָק וּזְרָקָנִי לַגֵּיהִנֹּם. וְאֵין יַנְחֵנִי אֶלָּא לְשׁוֹן גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם נְהֵה (יחזקאל לב, יח). וְכֵן דּוֹאֵג, עַל לְשׁוֹנוֹ נִטְרַד. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁבִּרַח דָּוִד לְנוֹב עִיר לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וְקִבְּלוֹ. וְהִרְגִּישׁ שָׁאוּל וְכִנֵּס אֶת כָּל עֲבָדָיו וְאָמַר לָהֶם: יָפָה אַתֶּם עוֹשִׂין לִי, שֶׁדָּוִד עוֹשֶׂה מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְאֵין אֶחָד מִכֶּם גִּלָּה אֶת אָזְנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קְשַׁרְתֶּם כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין גֹּלֶה אֶת אָזְנִי בִּכְרֹת בְּנִי עִם בֶּן יִשַׁי וְאֵין חֹלֶה מִכֶּם עָלַי (ש״א כב, ח). הִתְחִיל דּוֹאֵג לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַן דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי וְהוּא נִצָּב עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר, רָאִיתִי אֶת בֶּן יִשַׁי בָּא נֹבָה אֶל אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב (ש״א כב, ט). וְעַל יָדוֹ נֶהֶרְגוּ חֲמִשָּׁה וּשְׁמֹנִים כֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֵפוֹד בָּד, וַאֲחִימֶלֶךְ כֹּהֵן גָּדוֹל. וְאֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי חֶרֶב וְגוֹ׳ (ש״א כב, יט). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁנַּעֲשָׂה רַחְמָן עַל הָאַכְזָרִי, לַסּוֹף נַעֲשָׂה אַכְזָר עַל הָרַחְמָנִים. כְּתִיב: וַיִּחַמֹּל שָׁאוּל עַל אֲגָג וְעַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר (ש״א טו, ט). וּכְתִיב בְּנֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְאֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי חָרֶב (ש״א כב, יט). וְכֵן אֲחִיתֹפֶל, עַל לְשׁוֹנוֹ נִטְרַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֱשְׂתָה עֲצָתוֹ וְגוֹ׳ וַיֵּצֵו אֶל בֵּיתוֹ וַיֶּחְנָק (ש״ב יז, כג). וְגֵחֲזִי עַל לְשׁוֹנוֹ נִטְרַד וְנִצְטָרַע. בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְטָרַע נַעֲמָן וְנִתְרַפֵּא עַל יְדֵי אֱלִישָׁע הַנָּבִיא, הִתְחִיל נַעֲמָן לִתֵּן כֶּסֶף וְזָהָב וּדְרוֹרוֹת לֶאֱלִישָׁע, וְלֹא רָצָה לְקַבֵּל עָלָיו. הָיָה גֵּחֲזִי מְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵי אֱלִישָׁע. רָאָה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּגָדִים, אָמַר, הִנֵּה חָשַׂךְ אֲדֹנִי אֶת נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה מִקַּחַת מִיָּדוֹ אֶת אֲשֶׁר הֵבִיא, חַי ה׳ כִּי אִם רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה (מ״ב ה, כ). בְּוַדַּאי, מוּמוֹ לָקַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם, וַיֵּצֵא מִלְפָנָיו

מִצָּרָע כַּשָּׁלֶג (מ״ב ה, כז). לָמָּה, לְפִי שֶׁכָּתוּב, וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם (דברים יג, יח), וְהָיָה מֻלְךָ אֶרֶם וְנַעֲמָן שַׂר צְבָאוֹ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְתִיב: וְלֹא תָּבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ (דברים ז, כו). אָמַר רַבִּי פְּדָת, בְּרִית כְּרוּתָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם, כָּל מִי שֶׁמְּסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, יִלְקֶה בְּצָרַעַת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע, אַל תִּקְרֵי הַמְּצֹרָע אֶלָּא הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אֵין הַנְּגָעִים בָּאִים עַל הָאָדָם אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁמּוֹצִיא מִפִּיו, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת לוֹ, אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ (קהלת ה, ה), אַל תִּתֵּן רְשׁוּת לְהוֹצִיא דָּבָר מִפִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרְךָ, לְהַלְקוֹת אֶת גּוּפְךָ. וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא, וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עָלֶיךָ, בִּשְׁגָגָה הוֹצֵאתִי הַדִּבּוּר מִפִּי, שֶׁכָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיֵּצֵא מִפִּיךָ, בֵּסֵפֶר נִכְתָּבִים, בֵּין טוֹב בֵּין רַע, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה׳ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה׳ וַיִּשְׁמַע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה׳ וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ (מלאכי ג, טז). וְכֵן בְּמִדַּת פֻּרְעָנִיּוּת, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה יָדַעְתָּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי בִּנְתָה לְרֵעִי מֵרָחוֹק (תהלים קלט, ב). וְכֵן אָמַר אִיּוֹב, כִּי עַתָּה צְעָדַי תִּסְפֹּר (איוב יד, טז). וְאוֹמֵר: עַל שָׁרְשַׁי רַגְלִי תִּתְחַקֶּה (שם יג, כז). לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ (קהלת ה, ה), אִלּוּ הַיָּדַיִם וְהַגּוּף שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת וּבְנִגָּעִים. דָּבָר אַחֵר, אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ, בְּלָשׁוֹן נָקִי דִּבְּרָה תוֹרָה, אִם אָמְרָה לְךָ אִשְׁתְּךָ שֶׁהִיא נִדָּה, אַל תַּחֲטִיא אֶת גּוּפְךָ וְתִגַּע בָּהּ, וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל צוּרַת הַוָּלָד שׁוֹגֵג הָיִיתִי וְלֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ. לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ, אִלּוּ הַבָּנִים שֶׁלּוֹקִים בְּצָרַעַת. אָמַר רַב אֶחָא, אִם שִׁמֵּשׁ אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ בִּימֵי נִדָּתָהּ, הַבָּנִים לוֹקִין בְּצָרַעַת. כֵּיצַד, שִׁמֵּשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן הַנּוֹלָד מֵהֶם לוֹקֶה לְעֶשֶׂר שָׁנִים. שִׁמֵּשׁ עִמָּהּ בְּיוֹם שֵׁנִי לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן לוֹקֶה לְעֶשְׂרִים שָׁנָה. שִׁמֵּשׁ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן לוֹקֶה לִשְׁלֹשִׁים שָׁנָה. שִׁמֵּשׁ בַּיּוֹם הָרְבִיעִי לְנִדָּתָהּ, הַבֵּן לוֹקֶה לְאַרְבָּעִים. בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לְנִדָּתָהּ, לוֹקֶה לַחֲמִשִּׁים, בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לְנִדָּתָהּ, לוֹקֶה לְשִׁשִּׁים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְנִדָּתָהּ, לוֹקֶה לְשִׁבְעִים שָׁנָה, כְּנֶגֶד שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ. וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם, עַד שֶׁרוֹאֶה פֵּרוֹתָיו מְקֻלְקָלִים. וְאֵין שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם אֶלָּא שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה (תהלים צ, י). זָכָה, לִשְׁמוֹנִים. לָכֵן אִם שִׁמֵּשׁ אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ בְּשִׁבְעָה לְנִדָּתָהּ, הַוָּלָד לוֹקֶה לְשִׁבְעִים שָׁנָה. כְּבֵיכוֹל אוֹמֵר, אֵין הַמְּרִירוּת זוֹ מִשֶּׁלִּי, כְּבָר הַעִידוֹתִי בְךָ וְאָמַרְתִּי לְךָ, זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. דָּבָר אַחֵר, אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ וְגוֹ׳, אִם עָשִׂית בְּזָדוֹן וְתִטְעָה וְתֹאמַר לְכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא מַלְאָךְ, בִּשְׁגָגָה עָשִׂיתִי וְתַטְעֶה אוֹתוֹ, לַעֲצִמְךָ אַתָּה מַטְעֶה. לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְגוֹ׳, אִלּוּ הַבָּנִים שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת. וּמִנַּיִן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל נִקְרָא מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְגוֹ׳ (מלאכי ב, ז).

ב זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְגוֹ׳ (משלי יח, כא), הַכֹּל תָּלוּי בַּלָּשׁוֹן. זָכָה, לְחַיִּים, נִתְחַיֵּב, לְמָוֶת. עָסַק בַּתּוֹרָה בִּלְשׁוֹנוֹ, זָכָה לְחַיִּים. שֶׁהַתּוֹרָה עֵץ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (שם ג, יח). וְהִיא רְפוּאָתוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים, וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ (שם טו, ד). וְאִם עָסַק אָדָם בְּלָשׁוֹן הָרַע, מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, לְמָוֶת. שֶׁקָּשֶׁה לָשׁוֹן הָרַע כִּשְׁפִיכַת דָּמִים. שֶׁכָּל הַהוֹרֵג, אֵינוֹ הוֹרֵג אֶלָּא נֶפֶשׁ אַחַת. וְהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, הוֹרֵג שְׁלֹשָׁה, הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. שֶׁהֲרֵי דּוֹאֵג אָמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב, וְנֶהֱרַג, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ (ש״א כב, טז). וְנֶהֱרַג שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל בַּה׳ (דה״א י, יג). וְכֵן שָׁאוּל אוֹמֵר, עָמֹד נָא עָלַי וּמוֹתְתֵנִי כִּי אֲחָזַנִי הַשָּׁבָץ (ש״ב א, ט), קַטֵּיגוֹרְיָא שֶׁל נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים. וְאֵין הַשָּׁבָץ אֶלָּא בִּגְדֵי כְהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצוֹת זָהָב (שמות כח, יג). וְדוֹאֵג נִשְׁתַּרֵשׁ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וּמֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל, וְשֹׁרְשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה (תהלים נב, ז), מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מִי קָשֶׁה, הַמַּכָּה בַּחֵרֶב אוֹ הַמַּכָּה בַּחֵץ. הֱוֵי אוֹמֵר, הַמַּכָּה בַּחֵץ. שֶׁהַמַּכָּה בַּחֵרֶב, אֵינוֹ יָכֹל לְהָמִית אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא אִם כֵּן קָרוֹב אֶצְלוֹ וְנָגַע בּוֹ. וְהַמַּכָּה בַּחֵץ, אֵינוֹ כֵן אֶלָּא זוֹרֵק אֶת הַחֵץ וּמַכֶּה אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ. לָכֵן נִמְשָׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע כְּחֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֵּר (ירמיה ט, ז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה (תהלים נז, ה). רְאֵה מַה קָּשֶׁה לָשׁוֹן הָרַע, וְהוּא קָשֶׁה מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים וּמִגִּלּוּי עֲרָיוֹת וּמֵעֲבוֹדָה זָרָה. מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא (בראשית ד, יג). מִגִּלּוּי עֲרָיוֹת, דִּכְתִיב: וְאִיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת (בראשית לט, ט). מֵעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חַטָּאָה גְדוֹלָה (שמות לב, לא). וּבִמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, אֵין כָּתוּב בּוֹ לֹא גָּדוֹל וְלֹא גְדוֹלָה, אֶלָּא גְּדוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יַכְרֵת ה׳ כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת (תהלים יב, ד). לָכֵן נֶאֱמַר: מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר, מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. אַל תֹּאמַר, הוֹאִיל וְנִתְּנָה לִי רְשׁוּת לְדַבֵּר, חֲרִינִי אוֹמֵר כָּל מַה שֶּׁאֲבַקֵּשׁ. כְּבָר הִזְהִירָה אוֹתְךָ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה (תהלים לד, יד). וְשָׁמָּא תֹּאמַר, שֶׁאַתָּה מְחַסֵּר. אֵין אַתָּה אֶלָּא מִשְׁתַּכֵּר. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צָוְחָה, שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ (משלי כא, כג). אַל תִּקְרֵי מִצָּרוֹת, אֶלָּא מִצָּרַעַת נַפְשׁוֹ. דָּבָר אַחֵר, מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. קָשֶׁה לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁאֵין אָדָם מוֹצִיאוֹ מִפִּיו עַד שֶׁהוּא כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשׁוֹנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ (תהלים יב, ה). כְּבֵיכוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָוַח עַל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים וְגוֹ׳ (תהלים צד, טז), מִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּהֶם. וּמִי יַעֲמֹד בָּהֶם, גֵּיהִנֹּם. וְגֵיהִנֹּם צוֹוַחַת, אַף אֲנִי אֵינִי יְכוֹלָה לַעֲמֹד בָּהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מִלְּמַעְלָן, וְאַתְּ מִלְּמַטָּן. אֲנִי זוֹרֵק בָּם חִצִּים מִלְּמַעְלָה, וְאַתָּה הוֹפֶכֶת עֲלֵיהֶם גֶּחָלִים מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים (תהלים קכ, ד). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, רְצוֹנְכֶם לְהִמָּלֵט מִגֵּיהִנֹּם, הַרְחִיקוּ עַצְמְכֶם מִלָּשׁוֹן הָרַע וְאַתֶּם זוֹכִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ׳ (תהלים לד, יג). וּכְתִיב: נְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה, סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם

וְרָדְפֵהוּ (תהלים לד, יד טו). לָכֵן נֶאֱמַר: זֹאת תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, הַנִּגָּעִים בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע, מוֹצֵא רָע, שֶׁהַנִּגָּעִים רָעִים מוֹצְאִין בְּגוּפוֹ. רְאֵה מַה כְּתִיב בְּמִרְיָם, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). לְפִיכָךְ, וַיִּפָּן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרַעַת (תהלים לד, יא). מַה כְּתִיב שָׁם, זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם וְגוֹ׳ (דברים כד, ט). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא דִּבְּרָה אֶלָּא בְּאָחִיהָ חֲבִיבָהּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְלֹא נִתְכַּוְּנָה אֶלָּא לְהַחְזִירוֹ לְאִשְׁתּוֹ, כָּךְ. הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, הִשָּׁמֵר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת (דברים כד, ח). וְאַף אַהֲרֹן שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל, נָגְעָה בּוֹ יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַר אַף ה׳ בָּם וַיֵּלֶךְ (במדבר יב, ט). בָּם, בְּמִרְיָם וּבְאַהֲרֹן, אֶלָּא שֶׁאַהֲרֹן נִתְרַפֵּא מִיָּד. וּמִרְיָם, לְאַחַר שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּסָּגֵר מִרְיָם שִׁבְעַת יָמִים (במדבר יב, טו). וֶיְהִי, זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע, הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע, שֶׁמְּצָא רָע. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּנָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי, עַל שֶׁאָמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל בּוֹרְאוֹ, לְפִיכָךְ נִצְטָרַע. מָה אָמַר. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע (בראשית ג, ה). אָמַר לָהֶם: כָּל אֶמֶן שׁוֹנֵא אֶת חֲבֵרוֹ, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לִבְרֹאת אֶת עוֹלָמוֹ, מִן הָאֵילָן הַזֶּה אָכַל וּבָרָא אֶת עוֹלָמוֹ. אַף אַתֶּם אִכְלוּ מִמֶּנּוּ וְאַתֶּם יְכוֹלִין לִבְרֹאת עוֹלָם כָּמוֹהוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה סִפַּרְתָּ לָשׁוֹן הָרַע, סוֹפְךָ לְלֵקוֹת בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר אַתָּה מִכֹּל הַבְּהֵמָה (בראשית ג, יד). בְּמָה אֵירְעָה. בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִיא (ויקרא יג, נב). אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַסְּלָעִים שֶׁהֵן עַל הַנָּחָשׁ, זוֹ הִיא צָרַעְתּוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כָּל בַּעֲלֵי מוּמִין מִתְרַפְּאִין בָּעוֹלָם הַבָּא, וְהַנָּחָשׁ אֵינוֹ מִתְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה (בראשית ג, יד), מִכָּאן שֶׁהַכֹּל מִתְרַפְּאִין וְהוּא אֵינוֹ מִתְרַפֵּא. בִּבְנֵי אָדָם כְּתִיב: אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ (ישעיה לה, ו). וּכְתִיב: אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים וְגוֹ׳ (ישעיה לה, ה). וְכֵן הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה, זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְּאֶחָד, וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן. אֲבָל הַנָּחָשׁ, עָפָר לַחְמוֹ, שֶׁאֵין מִתְרַפֵּא לְעוֹלָם, שֶׁהוּא הוֹרִיד כָּל הַבְּרִיּוֹת לֶעָפָר. מִי גָּרַם לוֹ, עַל שֶׁאָמַר לָשׁוֹן הָרַע.

ג **בְּיוֹם** טָהֳרָתוֹ. כַּמָּה, שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת. מַה נִּשְׁתַּנָּה קֶרְבָּנוֹ מִשְּׁאָר קָרְבָּנוֹת. עַל שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע. לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, יְהֵא קָרְבָּנוֹ שְׁתֵּי צִפֳּרִים, שֶׁקּוֹלָן מוֹלִיכוֹת. וְעֵץ אֶרֶז, הָאֶרֶז הַזֶּה אֵין גָּבֹהַּ מִמֶּנּוּ. וּלְפִי שֶׁהִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כָּאֶרֶז, בָּאָה עָלָיו הַצָּרַעַת. דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, עַל גַּסּוּת הָרוּחַ הַצָּרַעַת בָּאָה. שֶׁכֵּן אַתָּ מוֹצֵא בְּעֻזִּיָּהוּ כְּתִיב: וּכְחֻזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית (דה״ב כו, טז). וּכְתִיב: וּבִזְעָפוֹ עִם הַכֹּהֲנִים, וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ (דה״ב כו, יט). הָאֵזוֹב הַזֶּה אֵין בָּאִילָנוֹת שָׁפֵל מִמֶּנּוּ. וּלְפִי שֶׁהִשְׁפִּיל עַצְמוֹ, לְפִיכָךְ מִתְרַפֵּא עַל יְדֵי אֵזוֹב. וְשָׁחַט אֶת הַצִּפּוֹר הָאַחַת. לָמָּה שׁוֹחֵט אַחַת וּמְשַׁלֵּחַ אַחַת. אֶלָּא אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין הַצָּרַעַת חוֹזֶרֶת עָלָיו. וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. מַהוּ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. הוּא בָּא, לָמָּה. שֶׁהַכֹּל רְחוֹקִים וּבְדִלִּים מִמֶּנּוּ. שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר, אֹהֲבַי וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחוֹק עָמָדוּ (תהלים לח, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לְמַחֲנֵה מוֹשָׁבוֹ, מִחוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן, וְהוּא בָּא.

ד **זֹאת** תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַל כַּמָּה דְּבָרִים נִגָּעִים בָּאִים עַל הָאָדָם. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל אַחַת עֶשְׂרֵה דְּבָרִים הַנִּגָּעִים בָּאִים עַל הָאָדָם. עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל הַגְּנֵבוֹת, וְעַל לָשׁוֹן הָרַע, וְעַל הַמְּעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, וְעַל הַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל הַנִּכְנָס בְּתְחוּם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְעַל הַחוֹשֵׁב מַחְשָׁבוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, וְעַל הַמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף עַל עַיִן רָעָה. עַל עֲבוֹדָה זָרָה מִנַּיִן. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל, לָקוּ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא (שמות לב, כה). וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע, וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָּרוּעַ. עַל קִלְלַת הַשֵּׁם מִנַּיִן. מִגְּלִיָּת, שֶׁקִּלֵּל וְאָמַר, בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֶרֶד אֵלָי (ש״א יז, ח). וְאֵין אִישׁ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). וּכְתִיב: הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ ה׳ בְּיָדִי (ש״א יז, מו). וְאֵין סְגִירָה אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן. עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וְשִׁפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ג, יז). וְאֵין וְשִׁפַּח אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַלְשֹׁאֵת וְלִסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת. עַל הַגְּנֵבוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹצִיאתִיהָ נְאֻם ה׳ צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל בֵּית הַגַּנָּב (זכריה ה, ד), הֲרֵי עַל הַגְּנֵבוֹת. עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וְאֶל בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלָּתוּ אֶת עֵצָיו (שם). אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁמְּכַלֶּה עֵצִים וַאֲבָנִים. רַבִּי אוֹמֵר, זוֹ צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּץ אֶת הַבַּיִת אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֵצָיו. וְעַל לָשׁוֹן הָרַע מִנַּיִן. מִמִּרְיָם, דִּכְתִיב: וַיִּפָּן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרַעַת (במדבר יב, י). כְּתִיב: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע, הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע. וְעַל הַמְּעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר מִנַּיִן. שֶׁעַל שֶׁהֵעִידוּ יִשְׂרָאֵל עֵדוּת שֶׁקֶר וְאָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ח), לָקוּ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה וְגוֹ׳ (במדבר ה, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא (שמות לב, כה). וְעַל הַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה, שָׁרְשָׁם כְּמַק יִהְיֶה, וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה, כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת ה׳ (ישעיה ה, כד). וְאֵין פִּרְחָם אֶלָּא צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת (ויקרא יג, יב). וְעַל הַנִּכְנָס בְּתְחוּם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ מִנַּיִן. מִן עֲזִיָּהוּ שֶׁנִּכְנַס בְּתְחוּם הַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ (דה״ב כו, יט). וְעַל הַמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים מִנַּיִן. מִפַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה (בראשית יב, יז), לְפִי שֶׁנָּטַל שָׂרָה מֵאַבְרָהָם. וְעַל עַיִן הָרָע. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כֵּינִין שֶׁעֵינָיו שֶׁל אָדָם רָעָה לְהַשְׁאִיל חֲפָצָיו, אָדָם הוֹלֵךְ וְאָמַר לֵיהּ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אוֹ כָּל כְּלֵי חֶפְצָךְ. וְהוּא אוֹמֵר, אָרוּר הוּא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַגָּל אוֹ קַרְדֹּם. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּצָרַעַת, וּבָא לַכֹּהֵן וְאוֹמֵר: כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת. וְהוּא מְצַוֶּה וְנִתַּץ אֶת הַבַּיִת, וְהַכֹּל רוֹאִין כְּלָיו כְּשֶׁהֵן גְּרוּרִין וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, וּמְפָרְסְמִין אֶת כֵּלָיו. וְהַכֹּל אוֹמְרִים: לֹא הָיָה אוֹמֵר שֶׁאֵין לוֹ מַגָּל, שֶׁאֵין לוֹ קַרְדֹּם חֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֶפְץ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁלֹּא רָצָה לְהַשְׁאִיל

וְהָיָה עֵינוֹ צָרָה לְהַשְׁאִיל. וְהוּא אוֹמֵר שְׁקַעֲרוּרוֹת, אַל תִּקְרֵי שְׁקַעֲרוּרוֹת אֶלָּא שָׁקַע אֲרוּרוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אָרוּר הוּא וְשָׁקַע בֵּיתוֹ. וְרָאוּ הַכֹּל אֲרוּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִגֶּל יְבוּל בֵּיתוֹ, נִגְרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ (איוב כ, כח). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף עַל גַּסּוּת הָרוּחַ. מִנַּיִן, מִנַּעֲמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע (מ״ב ה, א), שֶׁהָיָה גַּס רוּחַ. וְאַף עַל הָאוֹמֵר דָּבָר בַּחֲבֵרוֹ שֶׁאֵין בּוֹ. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּמֹשֶׁה, עַל שֶׁאָמַר, וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקוֹלִי (שמות ד, א), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּנֵי מַאֲמִינִים הֵם, דִּכְתִיב: וַיַּאֲמֶן הָעָם (שמות ד, לא). בְּנֵי מַאֲמִינִים, דִּכְתִיב: וְהֶאֱמִין בַּה׳ (בראשית טו, ו). אֶלָּא צָרִיךְ אַתָּה לִלְקוֹת. שֶׁכָּל הַחוֹשֵׁד בְּכִשְׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיֹּאמֶר, הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג (שמות ד, ו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, רְאוּ מַה בֵּינֵיכֶם לְבֵין הָאֻמּוֹת. כְּשֶׁהֵן חוֹטְאִין, בְּגוּפָן אֲנִי נוֹגֵעַ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ בְּבָתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָגַע ה׳ אֶת פַּרְעֹה (בראשית יב, יז), וְאַחֲרֵי כֵן, וְאֶת בֵּיתוֹ (בראשית יב, יז). אֲבָל אַתֶּם אִם חוֹטְאִים, בְּבָתֵּיכֶם אֲנִי מַלְקֶה תְּחִלָּה. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרָאוּ בָּעִנְיָן וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ. וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ, אֶרֶץ מַה חָטָאת שֶׁהִיא לוֹקָה. אֶלָּא בַּעֲוֹן בְּנֵי אָדָם הָאָרֶץ לוֹקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ פְּרִי לְמִלְחָה מֵרָעַת וְגוֹ׳ (תהלים קז, לד). לָמָּה מֵרָעַת. כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הַבְּרִיּוֹת וְיִלְמְדוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ, צֶדֶק לָמְדוּ יוֹשְׁבֵי תֵבֵל (ישעיה כו, ט). מִפְּנֵי מָה הַיִּסּוּרִין בָּאִין לָעוֹלָם. מִפְּנֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ וְיִסְתַּכְּלוּ וְיֹאמְרוּ, מִי שֶׁחָטָא לוֹקֶה, וּמִי שֶׁלֹּא חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה. וְלָמָּה הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים וְהַכֵּתָלִים לוֹקִין. כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ בַּעֲלֵיהֶם וְיַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. וְכָךְ אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַגְלוֹתָן בְּבַת אַחַת קֹדֶם הָאֻמּוֹת, אֶלָּא אָמַר, אִם אֲנִי מַגְלֶה אֶת יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה, עַכְשָׁו נַעֲשִׂין חֻרְפָּה וְקַלּוֹן לְכָל הָאֻמּוֹת. מֶה עָשָׂה. הֵבִיא סַנְחֵרִיב הָרָשָׁע עַל כָּל הָאֻמּוֹת וְהִגְלָה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּמְצָא כֵקֶן יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים (ישעיה י, יד), וּכְתִיב: וְאָסִיר גְּבֻלוֹת עַמִּים, וַעֲתוּדֹתֵיהֶם שׁוֹסֵיתִי (ישעיה י, יג). וְיִשְׂרָאֵל רוֹאִין שֶׁהִגְלִיתִי אֶת הָאֻמּוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם וְיַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְיִרְאוּ דִּין שֶׁלֵּימָה שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם וְיִרְאוּ מִשְׁפָּטִי, אוּלַי יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַכְרִתִי גוֹיִם, נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם (צפניה ג, ו), וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ, אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר (צפניה ג, ז). כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, מִיָּד גָּלוּ. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתֶּרֶה בָּהֶם וּמַלְקֶה בָּתֵּיהֶן כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם. חָזַר בּוֹ מוּטָב וְאִם לָאו לוֹקֶה בְּגוּפוֹ שֶׁכֵּן בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת אוֹמֵר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב בִּבְשָׂרוֹ לְפִיכָךְ הָאֲבָנִים לוֹקוֹת תְּחִלָּה. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, בְּגָדָיו לוֹקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע וְגוֹ׳ (ויקרא יג, מז). חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַלְקֶה בְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ (ויקרא יג, מ). עֲדַיִן יֵשׁ בִּמְרִיטַת הָרֹאשׁ מַמָּשׁ, סָפֵק לְטַמֵּא סָפֵק לְטַהֵר. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, לוֹקֶה בִּשְׁחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר כִּי יִהְיֶה בּוֹ בְּעוֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא (ויקרא יג, יח). שְׁחִין, גְּדוֹל מִמְּרִיטַת הָרֹאשׁ. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, לוֹקֶה בַּחֲמִשָּׁה מַגְלֵבִין, שְׂאֵת, סַפַּחַת, בַּהֶרֶת, נָתֶק, נֶגַע. וְכָל כָּךְ לָמָּה. עַל שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ. אָמַר הַכָּתוּב, נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים, וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים (משלי יט, כט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי אֶת הָאָדָם, הִתְקַנְתִּי לוֹ אֶת כָּל אֵלּוּ. מָשָׁל לְעֶבֶד רַע שֶׁהָיָה עוֹמֵד לִימָכֵר. כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ רַבּוֹ לְקָנוֹתוֹ, הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁהָיָה עֶבֶד רַע. לָקַח עִמּוֹ כְּבָלִים וּמַגְלֵבִין. שֶׁאִם סָרַח, יִהְיֶה רוֹדֶה אוֹתוֹ בָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁסָּרַח, הֵבִיא אֶת הַכְּבָלִים וּכְבָלוֹ, הֵבִיא אֶת הַמַּגְלֵבִין וְהִכָּהוּ. אָמַר לֵיהּ הָעֶבֶד, לֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי עֶבֶד רַע, לָמָּה לָקַחְתָּ אוֹתִי. אָמַר לֵיהּ: לְפִי שֶׁהָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה קָשֶׁה, הִתְקַנְתִּי לְךָ כְּבָלִים וּמַגְלֵבִין. שֶׁאִם תִּסְרַח, אֲנִי רוֹדֶה אוֹתְךָ בָּהֶן. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁלֹּא בָּרָא אֶת הָאָדָם, הִתְקִין לוֹ אֶת כָּל הַיִּסּוּרִין, לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו, לְפִיכָךְ הִתְקִין לוֹ אֶת כָּל אֵלּוּ. שֶׁאִם סָרַח, יִהְיֶה רוֹדֶה אוֹתוֹ בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים, וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים. מַהוּ וּמַהֲלֻמוֹת. מָחָה לָמוּת, שֶׁהוּא מַתֶּרֶה בּוֹ תְּחִלָּה. אִם חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַלְקֶה אֶת גּוּפוֹ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרָאוּ בָּעִנְיָן וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם.

ה וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁתִּישַׁן נִדָּה בִּבְגָדֶיהָ עִם בַּעֲלָהּ בְּמִטָּה אַחַת, וְאַף בַּעֲלָהּ בִּבְגָדֶיהָ, זֶה לְצַד אֶחָד וְזוֹ לְצַד אַחֵר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לִשְׁכַּב אֲפִלּוּ זֶה בִּבְגָדֶיהָ וְזוֹ בִּבְגָדֶיהָ, שֶׁאֵין נוֹתְנִין פְּרָצָה לִפְנֵי הַכָּשֵׁר, בְּיוֹתֵר לִפְנֵי הַגַּנָּב, שֶׁמָּשְׁלוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר כְּאִשׁ בַּנְּעֹרֶת. וְאוֹמֵר: וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב (ויקרא יח, יט). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל עַל הַקְּדֻשָּׁה וְעַל הַטָּהֳרָה, וְאַל יִסְמְאוּ בְּנִשּׁוּתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נִדּוֹת. שֶׁכָּל הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ נִדָּה, חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת עֶרְוָתָהּ וְגוֹ׳ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם (שם כ, יח).

ו וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים. וַהֲלֹא שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה הֵן, וְלָמָּה קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. אֶלָּא לְפִי שֶׁפּוֹרֶשֶׁת מִבַּעֲלָהּ, וְהֵם יָמִים שֶׁל צַעַר, לְפִיכָךְ קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם (שמות ב, כג), לְפִי שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁל צַעַר, קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר ה׳ הָיָה אֶל אֶלְיָהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית (מ״א יח, א). וַהֲלֹא לֹא הָיוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אֶלָּא חֹדֶשׁ מִן הָרִאשׁוֹנָה וְכָל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה וְחֹדֶשׁ מִן הַשְּׁלִישִׁית. אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיוּ יְמֵי רָעָב, נִקְרָא יָמִים רַבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, בְּהַרְאוֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם (אסתר א, ד), אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁל צַעַר, קָרָא אוֹתָן יָמִים רַבִּים. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשָׁפָט מִלְחָמָה (יהושע יא, יח). כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא אֱלֹהֵי אֱמֶת וּלְלֹא כֹהֵן מוֹרֶה (דה״ב טו, ג). וְהָא כְּתִיב: וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת ה׳ כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים (יהושע כד, לא). אֶלָּא עַל שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה נִקְרְאוּ יָמִים רַבִּים. אַף כָּאן, עַל שֶׁפּוֹרֶשֶׁת מִן בַּעֲלָהּ וְהֵן יָמִים שֶׁל צַעַר, נִקְרְאוּ יָמִים רַבִּים.

ז וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ. כְּבָר שָׁנָה רַבִּי חִיָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר יָמִים, שְׁנֵי יָמִים הֵן. וְכָל מָקוֹם שֶׁאוֹמֵר יָמִים רַבִּים, שִׁלְשָׁה יָמִים הֵן. כֵּיצַד, הָאִשָּׁה הַזּוֹ נִטְמְאָה בְּנִדָּתָהּ שִׁבְעַת יָמִים וְנִטְהֲרָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. חָזְרָה וְרָאֲתָה בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי, שׁוֹמֶרֶת אוֹתוֹ הַיּוֹם וְשָׁבָה וְנִטְהֲרָה. חָזְרָה וְרָאֲתָה בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי לְטָהֳרָתָהּ,

שׁוֹמֶרֶת אוֹתוֹ הַיּוֹם וְשָׁבָה וְנִטְהֲרָה. חֲרֵי שִׁלְשָׁה יָמִים שֶׁהֵן יָמִים רַבִּים. אֲבָל אִם רָאֲתָה דָּם בְּאַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁהוּא יוֹם הָרְבִיעִי לְטָהֳרָתָהּ, חוֹזֶרֶת לְטַמְאָתָהּ וְשׁוֹמֶרֶת שִׁבְעָה יָמִים יְמֵי נִדָּתָהּ מֵרֹאשׁ. שֶׁכָּךְ שָׁנוּ חֲכָמִים, אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. לְפִיכָךְ הָאִשָּׁה צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֶרֶת חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם וְאַחֲרֵי כֵן מַתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. כֵּיצַד עוֹשָׂה. הִיא שׁוֹמֶרֶת שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ, וְאַחֲרֵי כֵן סוֹפֶרֶת שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים, וְנִטְהֶרֶת בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, וְטוֹבֶלֶת טְבִילָה חֲמוּרָה אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה וְהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ, וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר.

ח **אֶחָד** עָשָׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. פֵּרוּשׁ, כִּי הַהֲלָכָה הַמְּסוּרָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי כֵּן הִיא, בְּתְחִלַּת רְאִיָּתָהּ כָּל אִשָּׁה נִדָּה דִּינָהּ לִהְיוֹת סוֹפֶרֶת כָּל יָמֶיהָ מִתְּחִלַּת רְאִיָּתָהּ דָּם שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה. וְאַחַר אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה, אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵן יְמֵי זִיבָה, חוֹזֶרֶת לִשְׁבְעַת יְמֵי נִדָּה. וְאַחֲרֵיהֶן אַחַד עָשָׂר יְמֵי זִיבָה וְחוֹזֶרֶת חְלִילָה. וְכֵן רָאוּי לִהְיוֹת סוֹפֶרֶת כְּעִנְיַן הַזֶּה כָּל יָמֶיהָ. וְאֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה, בֵּין אִם רָאֲתָה יוֹם אֶחָד אוֹ אַפִלּוּ שָׁעָה אַחַת אוֹ אֲפִלּוּ רָאֲתָה שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּה כֻּלָּן, לָעֶרֶב טוֹבֶלֶת וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה נְקִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ, תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ כָּל שִׁבְעָה. אֲבָל אֵלּוּ אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבֵּין נִדָּה לְנִדָּה, אֵיזֶה יוֹם מֵהֶן רָאֲתָה דָּם, שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם, וְזוֹ הִיא זָבָה קְטַנָּה. וְאִם לֹא רָאֲתָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה. וְאִם רָאֲתָה גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד שְׁנֵי יָמִים שֶׁרָאֲתָה. וְאִם לֹא רָאֲתָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה. וְאִם רָאֲתָה גַּם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שׁוֹמֶרֶת, רָאֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִין, חֲרֵי הִיא זָבָה גְּדוֹלָה וּצְרִיכָה שֶׁתֵּשֵׁב אַחַר שְׁנִסְתַּלֵּק הַדָּם מִמֶּנָּה שִׁבְעַת יָמִים שְׁלֵמִים מֵעֵת לְעֵת נְקִיִּים. וְיוֹם שֶׁפּוֹסֶקֶת דָּמָהּ, אֵינָהּ סוֹפֶרֶתוֹ לְמִנְיַן נְקִיִּים. וְזֶה הַדִּין בִּימֵי זִיבָה, כָּל יוֹם אֶחָד שֶׁרָאֲתָה, סוֹפֶרֶת יוֹם כְּנֶגְדּוֹ, וְכֵן לִשְׁנֵי יָמִים, שׁוֹמֶרֶת לָהֶם יוֹם אֶחָד. רָאֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים, שׁוֹמֶרֶת שִׁבְעַת יָמִים.

ט **וְאִשָּׁה** כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים. לָמָּה וְאִשָּׁה, וְאֵין כְּתִיב וְאִישׁ כִּי יָזוּב, לְשֶׁעָבַר הָיְתָה זָבָה נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, טֻמְאַת הָאִישׁ קָשָׁה מִטֻּמְאַת הָאִשָּׁה. לָמָּה, שֶׁטֻּמְאַת הַנָּשִׁים סִימָן לְבָנִים הוּא. אֲבָל שֶׁל אִישׁ, שֶׁל צַעַר הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ, דָּבָר שֶׁחוֹתֵם וְסוֹגֵר. לְשֶׁעָבַר הָיוּ הָאֲנָשִׁים רוֹאִים מַיִם, עַד שֶׁעָמְדָה רָחֵל וְאָמְרָה, כִּי דֶּרֶךְ נָשִׁים לִי (בראשית לא, לה), וְנִתַּן לָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשָׁעַת לִדְתָּן, עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה וּבְחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר. לָמָּה בְּשָׁעַת לִדְתָּן. שֶׁאֵין הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג אֶלָּא בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה. וּשְׁלָשְׁתָּן מִן הַתּוֹרָה. נִדָּה, דִּכְתִיב: וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ. חַלָּה, דִּכְתִיב: רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה (במדבר טו, כ). הַדְלָקַת הַנֵּר, דְּתָנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁחַיָּב אָדָם לְהֵירֵי וְזָרִיז בְּהַדְלָקַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג (ישעיה נח, יג), זוֹ הַדְלָקַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת. וְלָמָּה נִמְסְרוּ לָאִשָּׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִיא כִּבְּתָה נֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם כּוּ'. נִדָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִיא שָׁפְכָה דָּמוֹ שֶׁל אָדָם. וּכְתִיב: שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם, בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ (בראשית ט, ו), וְהִיא מִתְחַיֶּבֶת שֶׁתִּשְׁפֹּךְ דָּמָהּ. תִּשְׁמֹר נִדָּתָהּ, שֶׁיִּתְכַּפֵּר לָהּ עַל דָּם שֶׁשָּׁפְכָה. חֲרֵי, וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַמֶּה טֻמְאַת יִשְׂרָאֵל לְטֻמְאַת הַנִּדָּה, שֶׁנִּטְמְאָה וְנִטְהֶרֶת. כָּךְ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם (יחזקאל לו, כה). דָּבָר אַחֵר, כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַּרְכָּם לְפָנַי (יחזקאל לו, יז), כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה וְלֹא כְּטֻמְאַת הַמֵּת. שֶׁהַמֵּת בַּבַּיִת, אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְשָׁם, שֶׁהוּא מְטַמֵּא. אֲבָל נִדָּה, כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס עִמָּהּ לַבַּיִת וְיוֹשֵׁב עַל הָאִיצְטַבָּא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא הָאִיצְטַבָּא מִתְנוֹדֶדֶת. כָּךְ אֵלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִמְשִׁיל אֶת יִשְׂרָאֵל בְּטֻמְאַת הַמֵּת, אַתָּה אוֹמֵר, אֵין הַשְּׁכִינָה חוֹזֶרֶת עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם. אֶלָּא כְּנִדָּה מָשָׁלָן, שֶׁהַכֹּהֵן עוֹמֵד עִמָּהּ בַּבַּיִת וְאֵין חוֹשֵׁשׁ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹרֶה שְׁכִינָתוֹ עִם יִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם (ויקרא טז, טז). אָמַר רַבִּי לֵוִי, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, לֹא הָיוּ רוֹאוֹת דָּם מִפְּנֵי שֶׁאִימַּת הַמִּצְרִים עֲלֵיהֶם. וְאַף כְּשֶׁיָּשְׁבוּ בַּמִּדְבָּר לֹא הָיוּ רוֹאוֹת דָּם נִדָּה, שֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶן. וְהַנָּשִׁים קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וגו' (שמות יט, ג). כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, אֵלּוּ הַנָּשִׁים. וַאֲחֵרֵי כֵן, וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם), אֵלּוּ הָאֲנָשִׁים. וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר, אֲיֻמָּה כַּנִּדָּה גְּלוֹת (שה״ש ו, י). וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר, גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַּלָּה, גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם (שם ד, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה הֱיִיתֶן מִטַּהֲרִין וְחוֹזְרִין וּמִטַּמְּאִין. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי מְטַהֵר אֶתְכֶם טָהֳרָה עוֹלָמִית, שֶׁלֹּא תִּטַּמְּאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם, מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכֹּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם (יחזקאל לו, כה).

אחרי מות

א **אַחֲרֵי** מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל, מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע, לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא, וְלַזּוֹבֵחַ וְלָאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ, כַּטּוֹב כַּחֹטֵא, כַּנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא (קהלת ט, ב). שְׁלֹמֹה הָיָה מַבִּיט וְצוֹפֶה בְּכָל הַדּוֹרוֹת בַּצַּדִּיקִים וּבְרְשָׁעִים, וְרוֹאֶה דְּבָרִים שֶׁמַּגִּיעִים לָרְשָׁעִים, מַגִּיעִים לַצַּדִּיקִים, וְאוֹמֵר: זֶה רָע בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת ט, ג), הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל. מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וגו' (בראשית יח, יט). וְלָרָשָׁע, זֶה נִמְרֹד שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. זֶה מֵת וְזֶה מֵת. חֲרֵי, מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע. לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא. לַטּוֹב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב). וְלַטָּהוֹר, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם

וְטוֹב רְאִי (ש״א טז, יב). וְלַטָּמֵא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. דָּוִד בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמָלַךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּנְבוּכַדְנֶצַּר הֶחֱרִיבוֹ וּמָלַךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְלַזּוֹבֵחַ וְלָאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ. וְלַזּוֹבֵחַ, זֶה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים (מ״א ח, סג). וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ, זֶה יָרָבְעָם שֶׁבִּטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִלַּעֲלוֹת לָרֶגֶל לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: רַב לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַיִם (מ״א יב, כח), זֶה מָלַךְ אַחַר זֶה. כַּטּוֹב, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב). כַּחוֹטֵא, אֵלּוּ מְרַגְּלִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם, חַטָּאִים תִּרַדֵּף רָעָה (משלי יג, כא). מֹשֶׁה לֹא נִכְנַס לָאָרֶץ, וּמְרַגְּלִים לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ. כַּנִּשְׁבָּע, זֶה צִדְקִיָּה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַגַּם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים (דה״ב לו, יג). וְנִתְעַוְּרוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר (מ״ב כה, ז). כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא, זֶה שִׁמְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם (שופטים טו, יב). וְנִתְעַוְּרוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו (שם טז, כא). לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה, זֶה רָע בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת ט, ג). דָּבָר אַחֵר, כַּטּוֹב כַּחוֹטֵא. כַּטּוֹב, אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן. כַּחוֹטֵא, אוֹתָן שֶׁחָלְקוּ, קֹרַח וַעֲדָתוֹ שֶׁקָּרְבוּ כְּדֵי לַחֲלֹק עַל מֹשֶׁה וְנִשְׂרְפוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳ (במדבר טז, לה). וּבָנָיו שֶׁל אַהֲרֹן נִכְנְסוּ לְהַקְרִיב, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה׳ וַתֹּאכַל אוֹתָם (ויקרא י, ב). רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא פָּתַח קָרָא, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה (קהלת ב, ב), מַה מְּעַרְבָּב שְׂחוֹק שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁשּׂוֹחֲקִים בְּבָתֵּי טַרְטִיאוֹת וּבְבָתֵּי קַרְקַסְיָאוֹת שֶׁלָּהֶם. וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה, מַה טִּיבָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לִהְיוֹת עוֹשֶׂה שָׁם. דָּבָר אַחֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל. אָמַר רַב אַחָא, אָמַר שְׁלֹמֹה דְּבָרִים שֶׁשּׂוֹחֲקִין עֲלֵיהֶם מִדַּת הַדִּין הוֹלְלִים. כְּתִיב: לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב וְגוֹ׳ (דברים יז, טז). וּכְתִיב: וַיְהִי לוֹ אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים (מ״א ה, ו). וּכְתִיב: לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים (דברים יז, יז). וּכְתִיב: וַיְהִי לוֹ שִׁבַּע מֵאוֹת נָשִׁים (מ״א יא, ג). וּכְתִיב: וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד (דברים יז, יז). וּכְתִיב: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים (מ״א י, כז), וְלֹא הָיוּ נִגְנָבוֹת, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, הָיוּ אַבְנֵי עֶשֶׁר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת. תַּנֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אֲפִלּוּ מִשְׁקָלוֹת שָׁהָיוּ בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁל זָהָב הָיוּ, דִּכְתִיב: אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה (דה״ב ט, כ). וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה הָעֲטָרָה הַזֹּאת בְּיָדְךָ, רֵד מִכִּסְאֲךָ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרַד מַלְאָךְ בִּדְמוּת שְׁלֹמֹה וְיָשַׁב עַל כִּסְאוֹ. וְהָיָה שְׁלֹמֹה מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים בְּכָל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וְאוֹמֵר: אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָיִם (קהלת א, יב). וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְשַׁתֵּטֶה וְאוֹמֵר אֲנִי קֹהֶלֶת. וְהָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ בְּקָנֶה, וְנוֹתְנִין לְפָנָיו קְעָרָה שֶׁל גְּרִיסִין לֶאֱכֹל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר, וְזֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי (שם ב, י). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קָנֶה בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קוֹדוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קוֹ שְׁרָרָתִיהּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר שְׁלֹמֹה, הֶבֶל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת (שם א, ב). לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל (שם ב, ב). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, מַה מְּעַרְבָּב שְׂחוֹק שֶׁשָּׂחֲקָה מִדַּת הַדִּין עַל הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹרוֹ עִבֵּר וְלֹא יַגְעִיל, יְשַׁלַּח עֲוִילָיו, יִשְׁאוּ בְתֹף וְכִנּוֹר, יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם (איוב כא, י-יג). כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעְבְּדֶנּוּ (שם פסוק טו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה. חַיֵּיכֶם, אֲנִי מְאַבֵּד זִכְרְכֶם מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וְגוֹ׳ (בראשית ז, כג). דָּבָר אַחֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל, מַה מְּעַרְבָּב שְׂחוֹק שֶׁשָּׂחֲקָה מִדַּת הַדִּין עַל הַסְּדוֹמִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם וְגוֹ׳, מְקוֹם סַפִּיר אַבְנֶיהָ וְגוֹ׳, נָתִיב לֹא יְדָעוֹ עָיִט וְגוֹ׳, לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְנֵי שָׁחַץ (איוב כח, ה-ח). כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ נִשְׁקָף תּוֹרַת רֶגֶל מֵאַרְצֵנוּ, מָיִד פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר וְגוֹ׳ (שם פסוק ד). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה (קהלת ב, ב). חַיֵּיכֶם, אֲנִי אֲשַׁכֵּח אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְגוֹ׳ (בראשית יט, כד). דָּבָר אַחֵר, לִשְׂחֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל. מַה מְּעַרְבָּב שְׂחוֹק שֶׁשָּׂחֲקָה מִדַּת הַדִּין עִם אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב, שֶׁרָאֲתָה אַרְבַּע שְׁמָחוֹת בְּיוֹם אֶחָד. רָאֲתָה יְבָמָהּ מֶלֶךְ, וּבַעְלָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאָחִיהָ נָשִׂיא, וּשְׁנֵי בָנֶיהָ סְגָנֵי כְּהֻנָּה. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן, יָצְאוּ שְׂרוּפִים. נֶהְפְּכָה שִׂמְחָתָהּ לְאֵבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן.

ב **רַבִּי** לֵוִי פָּתַח, אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ (תהלים עה, ה). מְעַרְבְּבִיָּא, אֵלּוּ שֶׁלִּבָּן מָלֵא עֲלֵיהֶם חַלְחֲלִיּוֹת רָעוֹת. רַבִּי לֵוִי קוֹרֵא לְהוֹן פָּסוּק זֶה, הוֹלְלִים, אֵלּוּ שֶׁהֵן מְבִיאִין אֲלִילִים לָעוֹלָם. וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָרְשָׁעִים, הַצַּדִּיקִים לֹא שָׂמְחוּ בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא שָׂמַח בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי מְנַסְיָא אָמַר, תַּפּוּחַ עָקְבוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה מַכְהֶה גִּלְגַּל חַמָּה. וְאַל תִּתְמַהּ, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם עוֹשֶׂה שְׁנֵי דִּסְקָרִין אַחַת לוֹ וְאַחַת לְבֶן בֵּיתוֹ, שֶׁל מִי הוּא עוֹשֶׂה נָאָה, לֹא שֶׁלּוֹ. כָּךְ אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא לְתַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְגִלְגַּל חַמָּה נִבְרָא לְתַשְׁמִישָׁן שֶׁל בְּרִיּוֹת, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּהְא תַּפּוּחַ עָקְבוֹ שֶׁל אָדָם מַכְהֶה גִּלְגַּל חַמָּה. וּמָה אִם תַּפּוּחַ עָקְבוֹ מַכְהֶה גִּלְגַּל חַמָּה, קְלַסְתֵּר פָּנָיו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה חִפּוֹת קָשַׁר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעֵדֶן גַּן אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְגוֹ׳ (יחזקאל כח, יג). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, אַחַת עֶשְׂרֵה. רַבָּנָן אָמְרֵי, עֶשֶׂר. וְלֹא פְלִיגִי. מַאן דַּעֲבַד לְהוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, עֲבַד כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ תִּלַּת. וּמַאן דַּעֲבִיד לְהוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה, עֲבִיד לְהוֹן חָדָא. וּמַאן דַּעֲבִיד לְהוֹן עֶשֶׂר, לָא עֲבַד חָדָא מִנְּהוֹן. וְאַחַר כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה, כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב (בראשית ג, יט). אַבְרָהָם לֹא שָׂמַח בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. אַבְרָהָם נוֹלַד לוֹ בֵּן אֶחָד לְמֵאָה שָׁנָה, וּלְבַסּוֹף אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קַח נָא אֶת בִּנְךָ וְגוֹ׳ (שם כב, ב). וְעָשָׂה אַבְרָהָם אֲבִינוּ מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, הֱוֵינוּ דִּכְתִיב: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא וְגוֹ׳ (שם פסוק ד). מָה רָאָה, רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל גַּבֵּי הָהָר. אָמַר לוֹ: בְּנִי, רוֹאֶה אַתָּה מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה כּוֹ׳. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיַּבֵּא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה (שם כג, ב). מֵהֵיכָן בָּא, מֵהַר הַמּוֹרִיָּה בָּא. כְּבָיכוֹל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא שָׂמַח בְּעוֹלָמוֹ, וּבְנֵי אָדָם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמוֹ. יְהִי כְבוֹד ה׳ לְעוֹלָם (תהלים קד, לא).

יִשְׂמַח ה׳ בְּעוֹשָׂיו אֵין כְּתִיב, אֶלָּא יִשְׂמַח ה׳ בְּמַעֲשָׂיו. אִימָתַי יִשְׂמַח ה׳ בְּמַעֲשָׂיו, בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. יִשְׂרָאֵל לֹא שָׂמְחוּ בְּעוֹלָמִי, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִשְׂמֹחַ בְּעוֹלָמִי. יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשָׂיו אֵין כְּתִיב, אֶלָּא יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו (שם קמט, ב), שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִשְׂמֹחַ בְּמַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶעָתִיד לָבֹא. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ.

ג **רַבִּי** יוֹחָנָן בַּר יוּדָן דְּמִן גַּלִּילָא פָּתַח, אִם עַל פִּיךְ יַגְבִּיהַּ נָשֶׂר וְכִי יָרִים קִנּוֹ (איוב לט, כז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן, עַל מֵימַר פּוּמָךְ הֲיֵיתִי מַשְׁרֵה שְׁכִינָתִי עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן, אוֹ עַל מֵימַר פּוּמָךְ הֲיֵיתִי מְסַלֵּק שְׁכִינָתִי מֵעַל גַּבֵּי הָאָרוֹן. מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, סֶלַע יִשְׁכֹּן. וְיִתְלַנָּן (איוב לט, כח), לֵינָה אַחַת בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, עַל שֶׁן סֶלַע וּמְצוּדָה (שם). וְתַמָּן תַּנִּינָן, מִשֶּׁנִּטַּל הָאָרוֹן, אֶבֶן הָיְתָה שָׁם מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וּשְׁתִיָּה הָיְתָה נִקְרֵאת שְׁתִיָּה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא, שֶׁמְּמֶנָּה הֵשְׁתִּת הָעוֹלָם. וְכִיצַד הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּהֵא הַשָּׁנָה הַזֹּאת דְּשׁוּנָה, גְּשׁוּמָה, טְלוּלָה, שְׁנַת זוֹל, שְׁנַת שֹׂבַע, שְׁנַת רָצוֹן, שְׁנַת בְּרָכָה, שְׁנַת מַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה, שָׁנָה שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ בָהּ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, שָׁנָה שֶׁלֹּא יַגְבִּיהוּ שְׂרָרָה אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְרַבָּנָן דְּקֵיסָרִין אָמְרִין, עַל אַחֵינוּ שֶׁבְּקֵיסָרִין שֶׁלֹּא יַגְבִּיהוּ שְׂרָרָה אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְרַבָּנָן דִּדְרוֹמָא אָמְרִין, עַל אַחֵינוּ שֶׁבַּשָּׁרוֹן שֶׁלֹּא יֵעָשׂוּ בָּתֵּיהֶם קִבְרֵיהֶם. מִשָּׁם חָפַר אֹכֶל, לְמֶרְחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ (שם פסוק כט), מִשָּׁם הָיָה מַאֲכִיל אֹכֶל לְכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. לְמֶרְחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיָה יוֹדֵעַ מַה יְהֵא בְּסוֹף. הָא כֵּיצַד. כֵּינָן שֶׁהָיָה צוֹפֶה וְרוֹאֶה עֲשֶׂן הַמַּעֲרָכָה עוֹלֶה לָדָרוֹם, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבַּדָּרוֹם שֹׂבַע. עוֹלֶה לִמְזָרָח, יוֹדֵעַ שֶׁהַמִּזְרָח שָׂבֵעַ. עוֹלֶה לְצָפוֹן, יוֹדֵעַ שֶׁהַצָּפוֹן שָׂבֵעַ. כְּלַפֵּי רָקִיעַ, יוֹדֵעַ שֶׁהָעוֹלָם כֻּלּוֹ שָׂבֵעַ. וְאַחַר כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה, וְאֶפְרוֹחָיו יְעַלְעוּ דָם וְגוֹ׳ (איוב לט, ל). חֲמִי אֶפְרוֹחָיו מְגַעְגְּעִין בַּדָּם וְשָׁתִיק. אֶלָּא, וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים שָׁם הוּא (שם), הַשְׁכִּינָה. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמְרוּ, קְרֵבוּ שְׁאוּ אֶת אֲחֵיכֶם מֵאֵת הַקֹּדֶשׁ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא מֵאֵת פְּנֵי הַקֹּדֶשׁ (ויקרא י, ד), כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, הַעֲבֵר הַמֵּת הַזֶּה מִלִּפְנֵי אָבִיו, עַד מָתַי אָבִיו יִרְאֶה אֶת בְּנוֹ מֵת לְפָנָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן.

ד **רַב** אַחָא בַּר זְעִירָא פָּתַח, אַף לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ (איוב לז, א). מַהוּ וְיִתַּר, מְקַפֵּץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: לְנַתֵּר בָּהֶם עַל הָאָרֶץ (ויקרא יא, כא), וּמְתַרְגְּמִינַן, לְקַפְצָא בְּהוֹן עַל אַרְעָא. אָמַר אִיּוֹב, לֹא הָיוּ דּוֹמִין בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן לְמַשֵּׁהוּ. מַטֵּה אַהֲרֹן, נִכְנָס יָבֵשׁ וְיוֹצֵא לַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא פֶּרַח וַיָּצֵץ צִיץ (במדבר יז, כג). טִיטוּס הֶרְשָׁע, נִכְנַס לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, גָּדַר אֶת הַפָּרֹכֶת, נִכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם. וּבְנֵי אַהֲרֹן נִכְנְסוּ לְהַקְטִיר וְיָצְאוּ שְׁרוּפִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳.

ה **אַחֲרֵי** מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. רַבִּי בֶּרֶכְיָה פָּתַח, גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁעָנַשְׁתִּי לְאַהֲרֹן וְנָטַלְתִּי שְׁנֵי בָנָיו מִמֶּנּוּ, לֹא טוֹב, אֶלָּא לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר.

ו **אַחֲרֵי** מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. תַּאנֵי בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, לֹא מֵת נָדָב וַאֲבִיהוּא, אֶלָּא עַל שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה לִפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן. מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ, וְאָמַר חֲבֵרוֹ לְאֵימָא שָׁלוֹם אִשְׁתּוֹ, זֶה אֵינוֹ מוֹצִיא שְׁנָתוֹ, שֶׁהוּא מֵת. וְכֵן הָיָה, שֶׁלֹּא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ עַד שֶׁמֵּת. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבֵּנוּ, נָבִיא אַתָּה. אָמַר לָהֶם: לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן נָבִיא אָנֹכִי, אֶלָּא כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מֵרַבּוֹתַי, כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ, חַיָּב מִיתָה. תָּנָא, אָסוּר לְתַלְמִיד לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ, עַד שֶׁיְּהֵא רָחוֹק מֵרַבּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. הָדָא הוּא דִכְתִיב: וַיַּחֲנוּ עַל הַיִּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמוֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים (במדבר לג, מט). רַבִּי נָחוּם בְּרַבִּי יִרְמְיָה הֲוָה בַּכְּפָר, הֲיוּ שׁוֹאֲלִין לוֹ וְהוּא מוֹרֶה. אָמְרוּ לוֹ: כְּדֵין אוּלְפַן רַבִּי, אָסוּר לְתַלְמִיד לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ עַד שֶׁיְּהֵא רָחוֹק מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְהָא רַבִּי מַנִּי רַבָּךְ יָתִיב בְּצִפּוֹרִי. אָמַר לְהוּ, יֵיתֵי עָלַי, אִלּוּ חֲוִית יַדַּע, לָא חֲוִית מוֹרֶה. מִן הַהוּא שַׁעְתָּא לָא אוֹרִי. בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת מַזְכִּיר מִיתָתָן שֶׁל בְּנֵי אַהֲרֹן וְהִזְכִּיר אֶת סוּרְחָנָן. כָּל כָּךְ לָמָּה. לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁלֹּא מָצָא בְּיָדָן אֶלָּא אוֹתוֹ עָוֹן בִּלְבָד. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה מִיתָתָן שֶׁל בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁמַּזְכִּיר מִיתָתָן מַזְכִּיר סוּרְחָנָן. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבָאֵי עוֹלָם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, מַעֲשִׂים מְקֻלְקָלִים הָיָה לָהֶם בַּסֵּתֶר וּלְפִיכָךְ מֵתוּ. בַּר קַפָּרָא בְּשֵׁם רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר אָמַר, בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים מֵתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, עַל הַקְרִיבָה, וְעַל הַהַקְרָבָה, וְעַל אֵשׁ זָרָה, וְעַל שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה. עַל הַקְרִיבָה, שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנֵי וְלִפְנִים. וְעַל הַהַקְרָבָה, שֶׁהִקְרִיבוּ קָרְבָּן מַה שֶּׁלֹּא נִצְטַוּוּ. וְעַל אֵשׁ זָרָה, שֶׁהֵבִיאוּ אֵשׁ זָרָה מִבֵּית הַכִּירַיִם. וְעַל שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה, תַּאנֵי רַבִּי חִיָּא, אִישׁ מַחְתָּתוֹ, אִישׁ מַמַּחְתָּתוֹ, אִישׁ מֵעֲצָמוֹ עָשׂוּ וְלֹא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה. רַבִּי מַנִּי דְּשֵׁאב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים מֵתוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן, וּבְכֻלָּן כְּתִיב בָּהֶן מִיתָה. עַל שֶׁנִּכְנְסוּ בְּלֹא רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְכָתוּב בָּהֶן מִיתָה, בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ (שמות ל, כ). וְעַל יְדֵי שֶׁנִּכְנְסוּ מְחֻסְּרֵי בְגָדִים, דִּכְתִיב בָּהֶן מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן וְעַל בָּנָיו בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ׳ (שם כח, מג). וּמָה הָיוּ מְחֻסָּרִים. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מְעִיל הָיוּ מְחֻסָּרִים, דִּכְתִיב בֵּיהּ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ וְגוֹ׳ (שם פסוק לה). וְעַל יְדֵי שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים, כְּתִיב בָּהֶן מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם (במדבר ג, ד). וְעַל שֶׁנִּכְנְסוּ שְׁתוּיֵי יַיִן לַמִּקְדָּשׁ, וּכְתִיב: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְלֹא תָמֻתוּ (ויקרא י, ט). אַבָּא חָנִין אוֹמֵר, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם נָשִׁים, דְּתָנֵינַן תַּמָּן, וְכֹפֵר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ, הִיא אִשְׁתּוֹ. אָמַר

רַבִּי לֵוִי, שְׁחוּצִים הָיוּ הַרְבֵּה, וְהָיוּ אוֹמְרִים אֵיזוֹ אִשָּׁה הוֹגֶנֶת לָנוּ. הַרְבֵּה נָשִׁים עֲגוּנוֹת הָיוּ יוֹשְׁבוֹת וּמְמַתִּינוֹת לָהֶם, וְהֵם אוֹמְרִים: אַחַי אֲבִינוּ מֶלֶךְ, וְאָבִינוּ כֹּהֵן גָּדוֹל, אָחִי אִמֵּנוּ נָשִׂיא, וְאָנוּ סְגָנֵי כְּהֻנָּה, אֵיזוֹ אִשָּׁה הוֹגֶנֶת לָנוּ. אָמַר רַבִּי מְנַחְמָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נְחֶמְיָה, עֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד, בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ וּבְתוּלוֹתָיו לֹא הוּלָלוּ (תהלים עח, סג). לָמָּה בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ, עַל יְדֵי שֶׁבְּתוּלוֹתָיו לֹא הוּלָלוּ. וְעוֹד מִן הָדָא, וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה׳ אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא (שמות כד, א). מְלַמֵּד, שֶׁהָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְהַלְכִין תְּחִלָּה, נָדָב וַאֲבִיהוּ מְהַלְכִין אַחֲרֵיהֶם, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶן. וְהָיוּ אוֹמְרִים: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים, וְאָנוּ נוֹהֲגִים בְּשָׂרָה עַל הַצְּבוּר תַּחְתֵּיהֶם. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוֹ אָמַר, שְׁנֵיהֶם אָמְרוּ בְּפִיהֶם זֶה לָזֶה, בְּפָנֵיהֶן אָמְרוּ זֶה לָזֶה. רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר, בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא תֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם (משלי כז, א). הַרְבֵּה סְיָיחִין מֵתוּ וְעָשׂוּ בְּעוֹרוֹתֵיהֶם שִׁטּוּחִין עַל גַּבֵּי אִמּוֹתֵיהֶן. וְעוֹד מִן הָדָא, וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ (שמות כד, יא). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, מִכָּאן שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לְהִשְׁתַּלְחַת יָד. אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָה, וְכִי קְלוֹרִין עָלְתָה עִמָּהֶן לְסִינַי דְּאַתְּ אָמַרְתְּ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁזָּנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה, כְּאָדָם שֶׁמַּבִּיט בַּחֲבֵרוֹ מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲכִילָה וַדַּאי, דִּכְתִיב: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, וּרְצוֹנוֹ כְּעַב מַלְקוֹשׁ (משלי טז, טו). אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, מְלַמֵּד שֶׁהֵגִיסוּ אֶת לִבָּן וְעָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם וְזָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מֹשֶׁה לֹא זָן עֵינָיו מִן הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו וְגוֹ׳ (שמות ג, ו). בִּשְׂכַר כִּי יָרֵא (שם), זָכָה וַיִּרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו (שם לד, ל). בִּשְׂכַר מֵהַבִּיט (שמות ג, ו), זָכָה וּתְמוּנַת ה׳ יַבִּיט (במדבר יב, ח). בִּשְׂכַר וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה (שמות ג, ו), זָכָה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו (שם לד, ל). וְנָדָב וַאֲבִיהוּא זָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה וְלֹא נֶהֱנוּ מִן הָדָא, וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי ה׳ בְּהַקְרָבָם אֵשׁ זָרָה (במדבר ג, ד). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי לִפְנֵי ה׳ מֵתוּ. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהוּא קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשָׁעָה שֶׁבָּנָיו שֶׁל צַדִּיקִים מִסְתַּלְּקִין מִן הָעוֹלָם בְּחַיֵּיהֶם. רַבִּי נַחְמָן בָּעֵי קוֹמֵי רַבִּי פִּנְחָס בַּר חָמָא בְּרַבִּי סִמּוֹן, הֲכָא הוּא אוֹמֵר, לִפְנֵי ה׳ לִפְנֵי ה׳ שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר, לִפְנֵי אֲבִיהֶם (דה״א כד, ב), פַּעַם אַחַת. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהוּא קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּפָלַיִם כַּאֲבִיהֶם. בְּמִדְבַּר סִינַי (במדבר ג, ד). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, וְכִי בְּמִדְבַּר סִינַי מֵתוּ. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהוּא קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁמֵּהַר סִינַי נָטְלוּ אַפּוֹפְּסִין שֶׁלָּהֶן לְמִיתָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מַשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ, וְנִמְצָא בַּשּׁוּשְׁבִּין שֶׁלּוֹ דָּבָר מְקַלְקֵל. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אִם אֲנִי הוֹרְגוֹ עַכְשָׁו, הֲרֵינִי מְעַכֵּב שִׂמְחַת בִּתִּי. אָמַר הַמֶּלֶךְ, לְמָחָר שִׂמְחָתִי בָּאָה וַאֲנִי הוֹרְגוֹ, מוּטָב בְּשִׂמְחָתִי וְלֹא בְּשִׂמְחַת בִּתִּי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אֲנִי הוֹרְגָן עַכְשָׁו, אֲנִי מְעַכֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה. לְמָחָר שִׂמְחָתִי בָּאָה, מוּטָב בְּשִׂמְחָתִי וְלֹא בְּשִׂמְחַת הַתּוֹרָה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: בְּיוֹם חֲתַנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ (שה״ש ג, יא). בְּיוֹם חֲתַנָּתוֹ, זֶה סִינַי, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה. וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, זֶה אֹהֶל מוֹעֵד.

ז **וּבָנִים** לֹא הָיוּ לָהֶם (במדבר ג, ד). רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אָבִין בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אוֹמֵר, אִלּוּ הָיוּ לָהֶם בָּנִים, הָיוּ קוֹדְמִין לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר. שֶׁכָּל הַקּוֹדֵם לְנַחֲלָה קוֹדֵם לְכָבוֹד, וּבִלְבַד שֶׁיִּהֵא נוֹהֵג כְּמִנְהַג אֲבוֹתָיו. וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם (שם). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּחַיָּיו. רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר, בְּמוֹתוֹ. עַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר בְּחַיָּיו, נֶאֱמַר כָּאן עַל פְּנֵי, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו (בראשית יא, כח). מַה פְּנֵי הָאָמוּר לְהַלָּן בְּחַיָּיו, אַף כָּאן נַמִּי פְּנֵי הָאָמוּר בְּחַיָּיו. וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּא דְּאָמַר בְּמוֹתוֹ, נֶאֱמַר כָּאן פְּנֵי, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ (שם כג, ג). מַה פְּנֵי הָאָמוּר לְהַלָּן בְּמוֹתוֹ, אַף פְּנֵי הָאָמוּר בְּכָאן בְּמוֹתוֹ. וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר בְּחַיָּיו, אַרְעָא טַמְאָה בְּאַהֲרֹן, שִׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר. אַרְעָא טַמְאָה בְּאֶלְעָזָר, שִׁמֵּשׁ אִיתָמָר. מַעֲשֶׂה בִּשְׁמְעוֹן בֶּן קְמְחִית, שֶׁיָּצָא לְדַבֵּר עִם הַמֶּלֶךְ שֶׁל עַרְבִיִּים, נִתְּנָה צִנּוֹרָא מִפִּיו עַל בִּגְדָיו וְטִמְּאָתוּ, וְנִכְנַס יְהוּדָה אָחִיו וְשִׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. אוֹתוֹ הַיּוֹם רָאָתָה אִמָּן שְׁנֵי בָנֶיהָ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים. אָמְרוּ, שִׁבְעָה בָנִים הָיוּ לְקְמְחִית, וְכֻלָּן שִׁמְּשׁוּ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. נִכְנְסוּ חֲכָמִים אֶצְלָהּ, אָמְרוּ לָהּ, אִמְרִי לָנוּ מַה מַּעֲשִׂים טוֹבִים עָשִׂית וְיֵשׁ בְּיָדֵךְ. אָמְרָה לָהֶם, הָעֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא רָאוּ קוֹרוֹת בֵּיתִי שַׂעֲרוֹת רֹאשִׁי מְיָמֵי. אָמְרִין, כָּל קְמְחָא קְמְחָא, קְמְחָא דִּקְמְחִית סֹלֶת. קָרְאוּ עָלֶיהָ קְרָא, עָלַיִךְ אָמַר הַכָּתוּב, כָּל כְּבוּדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ (תהלים מה, יד). וְעַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא דְּאָמַר בְּמוֹתוֹ, מֵת אַהֲרֹן, שִׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר. מֵת אֶלְעָזָר, שִׁמֵּשׁ אִיתָמָר, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר אֲבִינָא, מִפְּנֵי מָה נִסְמְכָה מִיתַת מִרְיָם לְפָרָשַׁת אֵפֶר הַפָּרָה. אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאֵפֶר הַפָּרָה מְכַפֶּרֶת, אַף מִיתַת מִרְיָם מְכַפֶּרֶת. אָמַר רַבִּי יוּדָן, מִפְּנֵי מָה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִיתַת אַהֲרֹן לְשִׁבּוּר הַלּוּחוֹת. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁקָּשָׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן כְּשִׁבּוּר הַלּוּחוֹת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, בְּאֶחָד בְּנִיסָן מֵתוּ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן. וּמִפְּנֵי מָה מַזְכִּיר מִיתָתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, כָּךְ מִיתָתָן מְכַפֶּרֶת. וּמִנַּיִן שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם וְגוֹ׳ (ויקרא טז, ל). וּמִנַּיִן שֶׁמִּיתַת הַצַּדִּיקִים מְכַפֶּרֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְקַבְּרוּ אֶת עֲצְמוֹת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֶלַע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי כֵן (ש״ב כא, יד).

ח **וַיָּדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת. זֶה שֶׁאָמַר אֱלִיהוּא, אַף לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ (איוב לז, א). אֱלִיהוּא הוּא הָיָה צוֹפֶה הֵיאַךְ בָּנָיו שֶׁל אַהֲרֹן נִכְנָסִין לְהַקְרִיב וְיוֹצְאִין שְׁרוּפִין, וְתָמַהּ וְאָמַר, אַף לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר. וּמָה רָאָה לוֹמַר כֵּן. אָמַר בְּשָׁעָה שֶׁנִּתְפַּקְּקָה הַכְּהֻנָּה בְּיַד אַהֲרֹן, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא (במדבר יז, כא), וְכָתַב שְׁמוֹ שֶׁל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט עַל מַטֵּהוּ, וְכָתַב שֵׁם אַהֲרֹן עַל מַטֵּה לֵוִי וּנְתָנוֹ בָּאֳמְצַע, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, מֵרִיחַ הָיָה בַּשְּׁכִינָה וְעָשָׂה פְּרִי. אָמַר מֹשֶׁה, חֲרֵינִי נוֹתְנוֹ בָּאֳמְצַע, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם (שם). מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטּוֹת לִפְנֵי ה׳ (שם פסוק כב). וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן. וַיּוֹצֵא שְׁקֵדִים (שם פסוק

כג), חָסֵר הַמִּקְרָא כְּלוֹמַר, מֹהֵר וְנָמַל. וּכְשֶׁנָּמַל שְׁקֵדִים גָּמַל כָּל מִי שֶׁהָיָה שׁוֹקֵד רַע עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמָה אִם עֲצִים יְבֵשִׁים הֵרִיחוּ בְּחַיָּיו שֶׁל עוֹלָם, הִפְרִיחוּ וְעָשׂוּ פֵּרוֹת וְיָצְאוּ חַיִּים. וּבְנֵי אַהֲרֹן שֶׁנִּכְנְסוּ חַיִּים, וְיָצְאוּ שְׂרוּפִים וֶאֱלִיהוּא מַבִּיט בְּאֵלּוּ וּבְאֵלּוּ, וְאוֹמֵר: אַף לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי. אֵימָתַי, וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי וְגוֹ׳, שֶׁאַרְבַּעְתָּן רְאוּיִין לָמוּת, וְהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, וְעָשְׂתָה תְּפִלָּתוֹ מֻחֶצָּה. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל מַה כְּתִיב שָׁם, וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה׳ מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ (דברים ט, כ). וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כִּלְיוֹן בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשַׁמִּיד פְּרִיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת (עמוס ב, ט). כֵּיוָן שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, עָשָׂה תְּפִלָּתוֹ מֻחֶצָּה. אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן, לֹא כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה וְגוֹ׳ (שמות כב, ח). עַל שׁוֹר, אֵין אַתָּה זוֹכֵר מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בַּשּׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר (תהלים קו, כ). עַל חֲמוֹר, עַל אוֹתָן מִצְרִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ), עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה, שֶׁיִּהוּ מִשְׁתַּחֲוִים לוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֲסַפְסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ (במדבר יא, ד). עַל שֶׂה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ (ירמיה נ, יז). עַל שַׂלְמָה, אוֹתָן שֶׁכָּתַב בָּהֶן, שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ (ישעיה ג, ו). עַל כָּל אֲבֵדָה, אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, צֹאן אוֹבְדוֹת הָיוּ עַמִּי (ירמיה נ, ו). מִי הוּא זֶה. אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד), וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת (נחמיה ט, יח). עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם (שמות כב, ח), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁכָּתַב בּוֹ, רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שם ז, א), אָדוֹן לְפַרְעֹה, שֶׁיְּשַׁבֵּר מֹשֶׁה וְדָנָם. אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים (שם כב, ח). אֱלֹהִים, אֵלּוּ הַדַּיָּנִים. יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (שם), אֵלּוּ בְּנֵי אַהֲרֹן. חֲוֵי, אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן.

ט **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, כִּי מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם (מלאכי א, יא). מִשָּׁעָה שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ עַד שָׁעָה שֶׁהוּא שׁוֹקֵעַ, אֵין קִלּוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵק מִפִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ: וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד יְהוֹשֻׁעַ וְעָשָׂה מִלְחָמָה בְּגִבְעוֹן, מַה כְּתִיב שָׁם, אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַה׳ בְּיוֹם תֵּת ה׳ אֶת הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְגוֹ׳ (יהושע י, יב). בְּקֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְשַׁתֵּק אֶת הַחַמָּה, אָמַר לוֹ: שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם. לֹא אָמַר עָמֹד אֶלָּא דּוֹם. לָמָּה אָמַר לוֹ דּוֹם. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא מְקַלֵּס, יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְהַלֵּךְ. דָּמֵם, עָמֹד. לְכָךְ אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ שֶׁיַּעֲמֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם. אָמַר לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ לִיהוֹשֻׁעַ, יְכִי יֵשׁ קָטָן אוֹמֵר לְגָדוֹל מִמֶּנּוּ דּוֹם. אֲנִי נִבְרֵאתִי בָּרִבִיעִי, וּבְנֵי אָדָם בַּשִּׁשִּׁי, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי דּוֹם. אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, בֶּן חוֹרִין שֶׁהוּא קָטָן וְיֵשׁ לוֹ עֶבֶד זָקֵן, אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ שְׁתֹק וַאֲבָרְכֶם אָבִי הִקְנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (בראשית יד, יט). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּחֲוָה הַשֶּׁמֶשׁ לִפְנֵי יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְגוֹ׳ (בראשית לז, ט). חֲוֵי, שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם. אָמַר לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ, וְכִי אַתָּה גּוֹזֵר עָלַי שֶׁאֵדֹם. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: וְכֵיוָן שֶׁאֲנִי שׁוֹתֵק מִי יֹאמַר קִלּוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: דּוֹם אַתָּה וַאֲנִי אוֹמֵר שִׁירָה בַּעֲבוּרְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַה׳ (יהושע י, יב). וְאֵין אָז אֶלָּא שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה (שמות טו, א). וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה (מלאכי א, יא). שָׁאַל רַבִּי אָמִי אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מַהוּ וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה. וְהַתּוֹרָה מַזְהֶרֶת וְאָמְרָה, הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם וְגוֹ׳, כִּי אִם בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ (דברים יב, יג-יד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ וְגוֹ׳, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ (ויקרא יז, ג-ד), וְאַתָּה אוֹמֵר, וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי. אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אִיזוֹ הִיא מִנְחָה טְהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. אֵין מֻקְטָר אֶלָּא תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ וְגוֹ׳ (תהלים קמא, ב). וְאוֹמֵר: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ (מ״א יח, לו).

י **אִישׁ** אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל וְגוֹ׳ (תהלים נא, כ-כא). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְעָשִׁיר גָּדוֹל וְחָזָק וְאֵין לוֹ אִשָּׁה, אֵין בֵּיתוֹ בַּיִת. לָמָּה, כְּשֶׁהַסָּרִיסִים בָּאִים, הוּא אוֹמֵר, לְכוּ לַחֲנוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר. לָמָּה, שֶׁאֵין לוֹ בַּיִת וְלֹא אִשָּׁה. נָטַל אִשָּׁה, הָיָה אוֹמֵר לָהֶם, מִכָּאן וְאֵילָךְ כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם מְבִיאִים לִי הַעֲלוּ אוֹתָן לַבַּיִת. כָּךְ כָּל יָמִים עַד שֶׁלֹּא הֶעֱמִיד מֹשֶׁה אֹהֶל מוֹעֵד, הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת קְרֵבִין בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת (שמות כד, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָנוּ (שם ח, כג). כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם, מִכָּאן וְאֵילָךְ אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִים לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת אֶלָּא בְּאֹהֶל מוֹעֵד, שָׁם הָיוּ מַעֲלִין אֶת הַדּוּרוֹן לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁכֵּן כְּתִיב: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה, כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ (דברים יב, יג-יד). הֵיכָן בָּחַר. בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָחַר ה׳ בְּצִיּוֹן, אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ (תהלים קלב, יג). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגוֹ׳, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ. צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לֵיחָרֵב, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאַתֶּם מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת לְתוֹכוֹ, מִתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם. וּבְזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, בְּמַה מִתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם. הִתְעַסְּקוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהֵן מְשׁוּלִין כְּקָרְבָּנוֹת וְהֵן מִתְכַּפְּרִין עֲלֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַתּוֹרָה (ויקרא יז, ב). וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר, קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה׳ (הושע יד, ג). בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה. מַקְרִיבִין יַיִן נֶסֶךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין (במדבר טו, ה). נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה). מַקְרִיבִים לֶחֶם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין (במדבר טו, ה). נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה). מַקְרִיבִים לֶחֶם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי (במדבר כח, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד (שמות כה, ל). נִמְשְׁלָה תוֹרָה לְלֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכוּ לַחֲמוּ

בְּלַחְמִי (משלי ט, ה). מַקְרִיבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁמֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן (ויקרא ב, ה). נִמְשָׁלָה תּוֹרָה לְשֶׁמֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל רֹאשְׁךָ אַל יֶחְסָר (קהלת ט, ח).

יא אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגוֹ'. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ נוֹחֲרִין אֶת הַבְּהֵמָה וְאוֹכְלִין אוֹתָהּ. וְכָאן אָסְרָה תּוֹרָה, וְאָמַר לָהֶם: אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ. אָמַר לָהֶם: אָסוּר לָכֶם לִשְׁחֹט חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם מִשֶּׁה כֵּן, הָיוּ מִתְאַוִּים לֶאֱכֹל בָּשָׂר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִזְהִירוּ עַצְמָן מִן הַשְּׁחִיטָה, שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד. וְלָמָּה כֵן. אֶלָּא שֶׁהָיוּ לְהוּטִין עַד עַכְשָׁו אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ שׁוֹחֲטִין לַעֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכָּךְ כָּתַב, וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם וְגוֹ'. כֵּיוָן שֶׁבִּקְּשׁוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ לָהֶם אֵצֶל מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ, אָנוּ מְבַקְּשִׁים לֶאֱכֹל בָּשָׂר, כְּיצַד נַעֲשֶׂה. אָמַר לָהֶם: לְשֶׁעָבַר כְּשֶׁהֱיִיתֶם בַּמִּדְבָּר, הָיָה לָכֶם אָסוּר לִשְׁחֹט חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד. אֲבָל כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין לָאָרֶץ, מַתָּר לָכֶם לִשְׁחֹט בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְגוֹ' (דברים יב, כ). אָמַר לָהֶם: לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁהִתַּרְתִּי לָכֶם אֶת הַשְּׁחִיטָה, תִּהְיוּ נוֹטְלִין מִן הַצֹּאן וְשׁוֹחֲטִין. אָמַר שְׁלֹמֹה, וְדִי חֲלֵב עִזִּים לַלַּחְמֶךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ (משלי כז, כז). מֹשֶׁה מְלַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם, אִם יֵשׁ לוֹ כְּבָשִׂים, מַה שֶּׁאָמַּתָּה גּוֹזֵז מֵהֶם, לְכַסּוֹת שֶׁלְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ. וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים (שם פסוק כו). מַהוּ וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים. שָׂכָר שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה מִן הָעַתּוּדִים שֶׁהֵן מוֹלִידוֹת הַצֹּאן, הֱוֵי לוֹקֵחַ בָּהֶם שָׂדוֹת. וְדִי חֲלֵב עִזִּים, דַּיְּךָ חֲלֵב עִזִּים. לְלַחְמֶךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, רְאֵה הֵיאַךְ חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל נִכְסֵיהֶן (ס"א: מִחְיָתָם) שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רְאֵה מַהוּ אוֹמֵר, וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ, מִמַּה שֶּׁהֵן יוֹלְדוֹת. לֹא תְּהֵא נוֹטֵל מִן הַצֹּאן וְשׁוֹחֵט וְלֹא נוֹטֵל וּמַקְרִיב, אֶלָּא מִמַּה שֶּׁהֵן מוֹלִידוֹת. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ (דברים טו, יט). מִמַּה שֶּׁהֵם מוֹלִידוֹת, אַתָּה רַשַּׁאי לְקָרֵב. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, לְמִדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אִם יִהְיֶה לְאָדָם מִישְׂרָאֵל עֲשָׂרָה לִטְרִין כֶּסֶף, יְהֵא אוֹכֵל יֶרֶק בַּקֻּדָּרָה. וְאִם יִהְיֶה לוֹ עֶשְׂרִים, יְהֵא אוֹכֵל בָּאִלְפָּס. וְאִם יִהְיֶה לוֹ שְׁלֹשִׁים לִטְרִין, יְהֵא אוֹכֵל לִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת. וְאִם יִהְיֶה לוֹ חֲמִשִּׁים, יְהֵא אוֹכֵל לִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם וְיוֹם. וְכָל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי לָחוּס עַל נִכְסֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, כְּשֶׁהוּא לוֹקֵחַ מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת, לֹא יְהֵא לוֹקֵחַ עַד שֶׁנִּמְלַךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כָּתוּב, וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר (דברים יב, כ). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר וּמְרַמֵּז לָהֶם, שֶׁלֹּא יְהוּ מַרְבִּין בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

יב אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז בַּמַּחֲנֶה, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ. יְשַׁעְיָה אָמַר, שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ (ישעיה סו, ג). מִי שֶׁהוּא גּוֹנֵב שׁוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְשׁוֹחֲטוֹ, כְּאִלּוּ לְבָעָלָיו הוּא שׁוֹחֵט. דָּבָר אַחֵר, שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ הַבָּמוֹת מֻתָּרוֹת, וַעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת. מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נֶאֶסְרוּ הַבָּמוֹת, וַעֲבוֹדָה בַּכֹּהֲנִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁהוּא מַקְרִיב שׁוֹר חוּץ מֵאֹהֶל מוֹעֵד, כְּמַכֵּה אִישׁ, כְּאִלּוּ נָפַשׁ שׁוֹחֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ. וְכָל מִי שֶׁהוּא שׁוֹחֵט בַּמִּשְׁכָּן, יְכַבְּדֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי (תהלים נ, כג). וּמַה שָּׁכָר אֲנִי פּוֹרֵעַ לוֹ. כְּשֶׁאֲבִיא הַיְשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, הוּא זוֹכֶה לִרְאוֹת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂם דֶּרֶךְ, אַרְאֶנּוּ בִּישׁוּעַת אֱלֹהִים (שם). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כָּל יְשׁוּעָה שֶׁבָּאָה לְיִשְׂרָאֵל, הִיא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה וְגוֹ', וַאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי (שם צא, טו-טז). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְאָמַרְתָּ, עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה, הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי (שם ס, ז). שֶׁאִם אַתָּה עוֹנֶה אוֹתָנוּ, הַיְשׁוּעָה שֶׁלְּךָ הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְכָה לִישֻׁעָתָה לָנוּ (שם פ, ג). שֶׁלֹּא תְּהֵא הַיָּמִין לְאָחוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ (איכה ב, ג). אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, רְאֵה מַה כְּתִיב: גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשַׁע הוּא (זכריה ט, ט). צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אֵין כְּתִיב, אֶלָּא צַדִּיק וְנוֹשַׁע הוּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִמְרוּ לְבַת צִיּוֹן הִנֵּה יְשׁוּעָתֵךְ בָּא (ישעיה סב, יא). מוֹשִׁיעֵךְ בָּא אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא יְשׁוּעָתֵךְ. כְּבָיְכוֹל, הוּא נוֹשַׁע. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, וַיּוֹשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל (שמות יד, ל), וַיּוֹשַׁע כְּתִיב כָּאן. כְּבָיְכוֹל, עִם יִשְׂרָאֵל הוּא נִגְאָל. וְכָל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִגְאָלִין, כְּאִלּוּ הוּא נִגְאָל. אָמַר רַבִּי אַמִּי, מֹשֶׁה מְקֻלָּס לְכִנֶּסֶת יִשְׂרָאֵל, אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּה' (דברים לג, כט). עַם הוֹשַׁע בַּה' אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא עַם נוֹשַׁע בַּה'. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ סְאָה שֶׁל חִטִּין שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַהוּ עוֹשֶׂה מֵהֶן, נוֹתֵן מָעוֹת וּפוֹדֶה אוֹתָן. כָּךְ יִשְׂרָאֵל בְּמַה הֵם נִפְדִּין. כְּבָיְכוֹל בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עַם נוֹשַׁע בַּה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה הֱיִיתֶם נוֹשָׁעִים עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם. בְּמִצְרַיִם, עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. בִּימֵי סִיסְרָא, עַל יְדֵי בָּרָק וּדְבוֹרָה. בַּמִּדְיָנִים, עַל יְדֵי שַׁמְגַּר בֶּן עֲנָת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹשַׁע גַּם הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל (שופטים ג, לא). וְכֵן עַל יְדֵי שׁוֹפְטִים. וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ בָשָׂר וָדָם, הֱיִיתֶם חוֹזְרִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי בְעַצְמִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם וְשׁוּב אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּעְבְּדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים (ישעיה מה, יז).

קדושים

א דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְגוֹ' (ישעיה ה, טז). אֵימָתַי נַעֲשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּבוֹהַּ בְּעוֹלָמוֹ. כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה מִשְׁפָּט בָּאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: נִצַּב לָרִיב ה' וְעוֹמֵד לָדִין עַמִּים (שם ג, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, חֲזֵה הֲוִית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו (דניאל ז, ט). מַהוּ כָרְסָוָן, וְכִי כִּסְאוֹת הַרְבֵּה הֵן. וְהָא כְתִיב: וָאֶרְאֶה אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא (ישעיה ו, א). וּכְתִיב: מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִין (משלי כ, ח). וּמַהוּ כָרְסָוָן. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבִּי עֲקִיבָא. חַד אָמַר, כָּרְסָוָן, זֶה הַכִּסֵּא וַאֲפוּפְרִין שֶׁלּוֹ. וְחַד אָמַר, אֵלּוּ כִּסְאוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁעָתִיד לְהָפְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת (חגי ב, כב). תֵּדַע,

שֶׁכֵּן הוּא אָמַר, כָּרְסָן רְמִיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: סוּס וְרוֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם (שמות טו, א). וְרַבָּנָן אָמְרִי מַהוּ כָּרְסָן. לֶעָתִיד לָבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב, וְהַמַּלְאָכִים נוֹתְנִין כִּסְאוֹת לִגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵן יוֹשְׁבִין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עִם הַזְּקֵנִים כְּאַב בֵּית דִּין וְדָנִין לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ בְּמִשְׁפָּט יָבֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ (ישעיה ג, יד). עַל זִקְנֵי עַמּוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו. מְלַמֵּד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עִם הַזְּקֵנִים וְשָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְדָן לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. וּמִי הֵן. אֵלּוּ כִּסְאוֹת בֵּית דָּוִד וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט, כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד (תהלים קכב, ה). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי חִלְקִיָּה הַדְּרוֹמָה, אִם אַתָּה אוֹמֵר, כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד, מַהוּ וַעֲתִיק יוֹמִין יִתְּב (דניאל ז, ט). אֶלָּא שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶם כְּאַב בֵּית דִּין וְדָן עִמָּהֶם אֶת הָאֻמּוֹת. לְכָךְ כְּתִיב: עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו. וּמַהוּ וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא (שם). שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּפוֹרֵעַ לָהֶם שְׂכַר מִצְוֹת קַלּוֹת שֶׁעָשׂוּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לָדוּן אוֹתָן וּלְחַיְבָם לָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן פִּתְחוֹן פֶּה וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶן זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָה יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי גוֹי, כִּי ה׳ יִסַּד צִיּוֹן, וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ (ישעיה יד, לב). וּמִיָּד עוֹשֶׂה בָּהֶן אֶת הַדִּין. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַעֲשֶׂה גִּבּוֹהַּ בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְבַּהּ ה׳ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט (שם ה, טז). מַהוּ וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה. שֶׁהוּא מִתְקַדֵּשׁ בְּעוֹלָמוֹ, בִּצְדָקָה, שֶׁהוּא מְלַמֵּד עַל יִשְׂרָאֵל סַנֵּיגוֹרְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ (ישעיה סג, א). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֶעָתִיד אֲנִי מִתְקַדֵּשׁ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְרִאוֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי (שם כט, כג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (שם מט, ג). וַאֲתֶם מִתְקַדְּשִׁים בִּי וַאֲנִי מִתְקַדֵּשׁ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים (ויקרא יא, מד).

ב קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי עוֹלָמִי, הָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְסִין אוֹתִי בָּכֶם וּמְקַדְּשִׁין אֶת שְׁמִי בָּכֶם, וְהָיוּ אוֹמְרִים: בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֶהוּ שֶׁאָנוּ מְקַלְסִין אוֹתְךָ בִּשְׁמוֹ. אָמַר לָהֶם: לֹא גָּנֵב הוּא זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ (בראשית ג, יז). בָּא נַחַ, אָמְרוּ לוֹ: זֶה הוּא. אָמַר לָהֶם: זֶה שִׁכּוֹר הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וְגוֹ׳ (שם ט, כא). עָמַד אַבְרָהָם, אָמְרוּ לָפָנָיו, זֶה הוּא. אָמַר לָהֶן, זֶה גֵּר הוּא שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל. עָמַד יִצְחָק, אָמְרוּ לְפָנָיו, זֶה הוּא. אָמַר לָהֶן, אוֹהֵב הוּא לְשׂוֹנְאַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְאֻהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו (שם כה, כח). כֵּיוָן שֶׁבָּא יַעֲקֹב, אָמְרוּ לְפָנָיו, זֶה הוּא. אָמַר לָהֶן, הֵן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב, כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ (שם לה, י), וְנִקְרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל שְׁמוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִדֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְנִקְדַּשְׁתֶּם לִשְׁמִי עַד שֶׁלֹּא בָּרָאתִי הָעוֹלָם, הֱיוּ קְדוֹשִׁים כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי. לְכָךְ נֶאֱמַר: קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה. אָמַר לָהּ: הוֹאִיל וְנִתְקַדַּשְׁתְּ לִשְׁמִי, אֲנִי מֶלֶךְ וְאַתְּ מַלְכָּה. כְּשֵׁם שֶׁהוּא כְּבוֹדִי, כָּךְ הוּא כְּבוֹדֵךְ. לָמָּה, שֶׁאַתְּ אִשְׁתִּי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֵךְ וְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר (שמות יט, י). קְדָשָׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ (שמות יט, ו). לָמָּה, כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה׳. אַף אַתֶּם תִּהְיוּ קְדוֹשִׁים כְּשֵׁם שֶׁקִּדַּשְׁתִּי אֶתְכֶם לִשְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זְכִיתֶם, אַתֶּם נִקְרָאִים עֲדַת קְדֹשִׁים. לֹא זְכִיתֶם, אַתֶּם נִקְרָאִים עֲדָה רָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מָתַי לָעֲדָה הָרָעָה (במדבר יד, כז).

ג דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. מָה רָאָה לוֹמַר הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת בִּכְנוּס. לָמָּה לֹא אָמַר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁאָר הַפָּרָשִׁיוֹת, אֶלָּא אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִי שֶׁכָּל הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלִים בָּהּ. כֵּיצַד, בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ (שמות כ, ב). וְכָאן כְּתִיב: אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא יִהְיֶה לְךָ. וְכָאן: אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִשָּׂא. וּכְתִיב כָּאן: לֹא תִשָּׂבְעוּ בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת כְּתִיב: לֹא יִהְיֶה לְךָ. וְכָאן: אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ. וְכָאן: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִרְצָח. וְכָאן כְּתִיב: לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִנְאָף. וְכָאן: מוֹת יוּמַת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תִגְנֹב. וְכָאן: לֹא תִגְנֹבוּ. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תַעֲנֶה. וְכָאן כְּתִיב: לֹא תֵלֵךְ רָכִיל. בַּדִּבְּרוֹת כְּתִיב: לֹא תַחְמֹד. וְכָאן: לֹא תַעֲשֹׂק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל, חֲרֵי כָּל עֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלִים בַּתּוֹרָה. לְכָךְ כְּתִיב: אֶל כָּל עֲדַת.

ד קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. רְאֵה מַה כְּתִיב: כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא (יהושע כד, יט), מַהוּ כָּאן, הַפָּסוּק הַזֶּה פָּתַח לַמִּינִים הוּא, שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם כִּשְׁנֵי רְשֻׁיּוֹת שָׁאֲלוּ הַמִּינִים אֶת רַבִּי שִׁמְלַאי, מַהוּ כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא. אֵין אַתֶּם אוֹמְרִים שְׁרֻשׁוּת אֶחָד הוּא, חֲרֵי שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת הֵן מִן הַפָּסוּק הַזֶּה. אָמַר לָהֶן, שׁוֹטִים שֶׁבָּעוֹלָם, אִלּוּ אָמַר, קְדוֹשִׁים הֵם, אַתֶּם אוֹמְרִים. עַכְשָׁו, הוּא כְּתִיב. וּמַה שֶּׁאָמַר אֱלֹהִים קְדֹשִׁים, אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, מַהוּ קְדֹשִׁים הוּא, שֶׁהוּא קָדוֹשׁ בְּכָל מִינֵי קְדֻשּׁוֹת, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו בְּקְדֻשָּׁה. דִּבּוּרוֹ בְּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ (תהלים ס, ח). דַּרְכּוֹ בְּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ (תהלים עז, יד). הִלּוּכוֹ בְּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַלִּיכוֹת אֵלִי מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ (שם סח, כה). חֲשִׁיפַת זְרוֹעוֹ בְּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: חָשַׂף ה׳ אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ (ישעיה נב, י). מַרְאֵהוּ בְּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ (תהלים סג, ג). קְלוּסוֹ בְּקְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי כָמוֹךָ נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ (שמות טו, יא). חֲרֵי, כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא, כִּי קָדוֹשׁ בְּכָל מִינֵי קְדֻשּׁוֹת.

ה **קְדֹשִׁים** תִּהְיוּ. לָמָּה, לְפִי שֶׁהִדְבַּקְתִּי אֶתְכֶם לְמָתְנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כַּאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר אֶל מָתְנֵי אִישׁ וְגוֹ' (ירמיה יג, יא). לְפִיכָךְ, קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה'. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲנִי אֵינֶנִּי כְּבָשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין רְשׁוּת לְהֶדְיוֹט לְהָקֳרוֹת בִּשְׁמוֹ. תֵּדַע לְךָ, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מְבַקֵּשׁ לְקַטְרֵג אֶת חֲבֵרוֹ, קוֹרֵא לוֹ אַגּוּסְטָה פְּלוֹנִי וְאֵין לוֹ חַיִּים. אֲבָל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּל שֵׁם חָבִיב שֶׁהָיָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּהֶם קָרָא אֶת יִשְׂרָאֵל. קָרָא שְׁמוֹ אֱלֹהִים, וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם (תהלים פב, ו). נִקְרָא חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ (איוב ט, ד). קָרָא לְיִשְׂרָאֵל חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן (דברים ד, ו). נִקְרָא דּוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: דּוֹדִי צַח וְאָדֹם (שה"ש ה, י). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל דּוֹדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִכְלוּ רֵעִים וְגוֹ' (שם פסוק א). נִקְרָא בָּחוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּחוּר כַּאֲרָזִים (שם פסוק טו). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל בַּחוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּךָ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ז, ו). נִקְרָא חָסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חָסִיד אֲנִי נְאֻם ה' (ירמיה ג, יב). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל חֲסִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִסְפוּ לִי חֲסִידָי (תהלים נ, ה). נִקְרָא קָדוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת (ישעיה ו, ג), וְכֵן כִּי קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת (תהלים צט, ט). וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל קְדֹשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, קְדֹשִׁים נִקְרְאתֶם. לָעָתִיד, וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ (ישעיה ד, ג).

ו **קְדֹשִׁים** תִּהְיוּ. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא אָמַר רַבִּי רְאוּבֵן, מַאי דִּכְתִיב: וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל (יחזקאל ג, יב). מַהוּ אַחֲרַי. אָמַר יְחֶזְקֵאל, מִשֶּׁקִּלַּסְתִּיו אֲנִי וַחֲבֵרַי, שָׁמַעְתִּי שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְסִין אוֹתוֹ אַחֲרַי וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ (שם). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, שָׁמַע קוֹל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְסִין כֵּן. יָרַד וְלִמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ אוֹמְרִים כֵּן בְּלָחְשָׁה, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַבִּי נַחְמָנִי, רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן (יחזקאל א, כה), מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ בְּעָמְדָם, סָבוּר שֶׁיֵּשׁ יְשִׁיבָה לַמַּעְלָה. אֶלָּא הַכֹּל בָּעֲמִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ (ישעיה ו, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קְרֵבַת עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא (דניאל ז, טז). וְכֵן, רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמְדִים עָלָיו (מ"א כב, יט). וּמַהוּ בָּעֲמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶם. מְשֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַלְסִין, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְרַפִּין כַּנְפֵיהֶם, עוֹמְדִים מִלּוֹמַר שִׁירָה, שֶׁבְּכַנְפֵיהֶם אוֹמְרִים שִׁירָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּרָן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים (איוב לח, ז). אָמַר רַבִּי מַנִּי, לֹא תְהֵא קְרִיאַת שְׁמַע קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה תֵּבוֹת כְּמִנְיַן אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם, וּמֵהֶן בָּרוּךְ שֵׁם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם שָׁמַרְתָּ אֶת שֶׁלִּי לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקָּנָהּ, אֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ. לְכָךְ דָּוִד מְקַלֵּס, שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן (תהלים יז, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁמֹר מִצְוֹתַי וְחָיֵה (משלי ד, ד). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאָדָם שֶׁהוּא בַּגְּלִיל וְיֵשׁ לוֹ כֶּרֶם בִּיהוּדָה, וְאָדָם אַחֵר שֶׁהוּא בִּיהוּדָה וְיֵשׁ לוֹ כֶּרֶם בַּגְּלִיל. אוֹתוֹ שֶׁבַּגְּלִיל הוֹלֵךְ לִיהוּדָה לַעֲדֹר אֶת כַּרְמוֹ, וְזֶה שֶׁבִּיהוּדָה הוֹלֵךְ לַגְּלִיל לַעֲדֹר אֶת כַּרְמוֹ. עָמְדוּ זֶה עִם זֶה. אָמַר זֶה לָזֶה, עַד שֶׁאַתָּה בָא לִמְקוֹמִי, שְׁמֹר אֶת שֶׁלִּי בִּתְחוּמְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ בִּתְחוּמִי. כָּךְ אָמַר דָּוִד, שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן (תהלים יז, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁמֹר מִצְוֹתַי וְחָיֵה (משלי ד, ד). וְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שִׁמְרוּ מִצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וַאֲנִי מְשַׁמֵּר אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ (תהלים קכא, ח).

ז **כִּי** תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַעֲתָה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי, כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם (זכריה ח, יא-יב). מַהוּ וַעֲתָה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי. כֵּינָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְהָיוּ מְהַלְּכִין בַּמִּדְבָּר, הוֹרִיד לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמָּן וְהֵגִיז לָהֶם אֶת הַשְּׂלָו וְהֶעֱלָה לָהֶם אֶת הַבְּאֵר, וְהָיָה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט עוֹשֶׂה לוֹ אַמַּת הַמַּיִם וּמַכְנִיס אֶצְלוֹ וְהָיָה נוֹטֵעַ בּוֹ תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְעוֹשִׂין פֵּרוֹת בֵּן יוֹמָן, כְּשֶׁם שֶׁהָיָה מִתְחַלֵּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֵץ פְּרִי עוֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ (בראשית א, יא). חָטָא אָדָם, זוֹרְעִין חִטִּים וְצוֹמֵחַ קוֹץ וְדַרְדַּר. מִשֶּׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר מַה כְּתִיב שָׁם, לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן (במדבר כ, ה). כָּל כָּךְ לָמָּה. וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת (שם). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ, אֲנִי מַחֲזִיר לָכֶם אֶת כָּל הַטּוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם, אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם (דברים ח, ז-ט). כֵּינָן שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ הִתְחִילוּ חוֹטְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי (ירמיה ב, ז). וְלֹא הָיְתָה עוֹשָׂה פֵּרוֹת כָּרָאוּי. הָיוּ זוֹרְעִין חִטִּים הָרְבֵּה וְקוֹצְרִים מְעָט, לְפִי שֶׁבִּטְּלוּ הַבְּכוּרִים. אֲבָל לֶעָתִיד, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי (זכריה ח, יא). וְנֶאֱמַר, כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְגוֹ' (שם פסוק יב).

ח **כִּי** תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁתִּמְצְאוּ אוֹתָהּ מְלֵאָה כָּל טוּב, לֹא תֹּאמְרוּ נֵשֶׁב וְלֹא נִטַּע, אֶלָּא הֱווּ זְהִירִין בִּנְטִיעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל. כְּשֵׁם שֶׁנִּטַּלְתֶּם וּמְצָאתֶם נְטִיעוֹת שֶׁנָּטְעוּ אֲחֵרִים, אַף אַתֶּם הֱיוּ נוֹטְעִים לִבְנֵיכֶם. שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם, אֲנִי זָקֵן, כַּמָּה שָׁנִים אֲנִי חַי, מָה אֲנִי עוֹמֵד מִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים, לְמָחָר אֲנִי מֵת. אָמַר שְׁלֹמֹה, אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ גַּם אֶת הָעוֹלָם נָתַן בְּלִבָּם (קהלת ג, יא), הָעֹלָם כְּתִיב, חֵסֶר וָא"ו. מַהוּ כֵּן. אִלּוּלֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶעֱלִים מִלִּבּוֹ שֶׁל אָדָם אֶת הַמִּיתָה, לֹא הָיָה אָדָם בּוֹנֶה וְלֹא נוֹטֵעַ, שֶׁהָיָה אוֹמֵר, לְמָחָר אֲנִי מֵת, לָמָּה אֲנִי עוֹמֵד וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ הֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלִּבּוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם אֶת יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁיִּהֵא אָדָם בּוֹנֶה. זָכָה, יִהְיֶה לוֹ. לֹא זָכָה, לַאֲחֵרִים. מַעֲשֶׂה בְּאַדְרְיָאנוּס הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה עוֹבֵר לַמִּלְחָמָה וְהוֹלֵךְ עִם הַגְּיָסוֹת שֶׁלּוֹ לְהִלָּחֵם עַל מְדִינָה אַחַת שֶׁמָּרְדָה עָלָיו. מָצָא זָקֵן אֶחָד בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָיָה נוֹטֵעַ נְטִיעוֹת תְּאֵנִים. אָמַר לוֹ אַדְרְיָאנוּס, אַתָּה זָקֵן וְעוֹמֵד וְטוֹרֵחַ וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים. אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, חֲרִישׁ נוֹטֵעַ. אִם אֶזְכֶּה, אֹכַל מִפֵּרוֹת נְטִיעוֹתַי. וְאִם לָאו, יֹאכְלוּ בָּנַי.

עָשָׂה שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים בַּמִּלְחָמָה וְחָזַר. לְאַחַר שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים מָצָא לְאוֹתוֹ זָקֵן בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ זָקֵן, נָטַל סַלְסְלָה וּמִלֵּא אוֹתָהּ בִּכּוּרֵי תְּאֵנִים יָפוֹת וְקָרַב לִפְנֵי אַדְרְיָאנוּס. אָמַר לְפָנָיו, אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, קַבֵּל מִן עַבְדְּךָ. אֲנִי הוּא אוֹתוֹ הַזָּקֵן שֶׁמָּצָאתָ אוֹתִי בַּהֲלִיכָתְךָ, וְאָמַרְתָּ לִי, אַתָּה זָקֵן מָה אַתָּה מִצְטַעֵר עוֹמֵד וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים, חֲרֵי כְּבָר זְכֵנִי הַמָּקוֹם לְאֶכֹל מִפֵּרוֹת נְטִיעוֹתַי, וְאִלֶּה שֶׁבְּתוֹךְ הַסַּלְסְלָה מֵהֶן מְנָתְךָ. מִיָּד אָמַר אַדְרְיָאנוּס לְעַבָדָיו, טְלוּ אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ וּמִלְאוּ אוֹתָהּ זְהוּבִים, וְעָשׂוּ כָּךְ. נָטַל הַזָּקֵן הַסַּלְסְלָה מְלֵאָה זְהוּבִים, וְהִתְחִיל הוֹלֵךְ וּמִשְׁתַּבֵּחַ בְּבֵיתוֹ לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו. סָח לָהֶם אֶת הַמַּעֲשֶׂה. הָיְתָה שְׂכֶנְתּוֹ עוֹמֶדֶת שָׁם, שָׁמְעָה מָה אָמַר הַזָּקֵן. אָמְרָה לְבַעְלָהּ, כָּל בְּנֵי אָדָם הוֹלְכִין וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם וּמְזַמֵּן לָהֶם טוֹבָה, וְאַתָּה יוֹשֵׁב בְּבֵית חָשׁוּךְ בָּאֹפֶל. חֲרֵי שָׂכֵן שָׁלָנוּ כִּבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ בַּסַּלְסְלָה שֶׁל תְּאֵנִים וּמִלֵּא אוֹתָהּ לוֹ זְהוּבִים. וַעֲתָּה עֲמֹד וְטוֹל סַל גָּדוֹל וּמַלֵּא אוֹתוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים מִן תַּפּוּחִים וּתְאֵנִים וּשְׁאָר פֵּרוֹת יָפוֹת שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתָן הַרְבֵּה, לֵךְ וְכַבְּדוֹ בָּהֶן, שֶׁמָּא יְמַלֵּא לָךְ זְהוּבִים, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לִשְׁכֵנֵנוּ הַזָּקֵן. הָלַךְ וְשָׁמַע לְאִשְׁתּוֹ, וְנָטַל סַל גָּדוֹל וּמִלֵּא אוֹתוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים תְּאֵנִים וְתַפּוּחִים וְטָעַן עַל כְּתֵפוֹ וְקָרַב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ קוֹפֵנְדָּר. וְעָמַד וְאָמַר, אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, שָׁמַעְתִּי שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אֶת הַפֵּרוֹת, וּבָאתִי לְכַבֶּדְךָ בִּתְאֵנִים וְתַפּוּחִים. אָמַר הַמֶּלֶךְ לַסַּרְדִּיוֹטִין שֶׁלּוֹ, טְלוּ אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ וְטִפְחוּ אוֹתָן עַל פָּנָיו. עָמְדוּ וְהִפְשִׁיטוּהוּ עָרֹם וְהִתְחִילוּ טוֹפְחִין אוֹתוֹ עַל פָּנָיו עַד שֶׁנִּפְחוּ פָּנָיו, סְמוּ אֶת עֵינָיו וַעֲשָׂאוּהוּ דּוּגְמָא, וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כְּשֶׁהוּא עָשׁוּי דּוּגְמָא, בּוֹכֶה. וְהָיְתָה אִשְׁתּוֹ סְבוּרָה שֶׁהוּא בָּא בְּסַל מָלֵא זְהוּבִים. וְרָאֲתָה אוֹתוֹ עָשׁוּי דּוּגְמָא וְעֵינָיו נְפוּחוֹת וְגוּפוֹ מְשֻׁבָּר וּמֻכֶּה. אָמְרָה לוֹ: מַה לְּךָ. אָמַר לָהּ: שֶׁשָּׁמַעְתִּי לָךְ וְהָלַכְתִּי לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ בְּאוֹתוֹ הַסַּל, וְטָפְחוּ אוֹתוֹ עַל פָּנַי. אִלּוּלֵי שֶׁשָּׁמַעְתִּי לָךְ וְהֵטַלְתִּי אוֹתוֹ בַּסַּל אֶתְרוֹגִין, כְּבָר הָיוּ מַרְגִּימִין אוֹתִי אֶת כָּל גּוּפִי בָּהֶן. כָּל כָּךְ לָמָּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַנָּשִׁים הָרָעוֹת מַפִּילוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן בָּרָעָה. לְפִיכָךְ לֹא יָבֹטַל אָדָם מִן הַנְּטִיעוֹת. אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁמָּצָא, עוֹד יוֹסִיף וְיִשַּׁע, אֲפִלּוּ יִהְיֶה זָקֵן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לִמְדוּ מִמֶּנִּי, כִּבְיָכוֹל אֲנִי צָרִיךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מֵקֶדֶם (בראשית ב, ח).

ט קָדְשִׁים תִּהְיוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ, ג). יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ, מִקְדָּשׁ מַעֲשִׂים שֶׁבְּךָ. וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (שם), מִצִּיּוֹן מַעֲשִׂים שֶׁבְּךָ. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה בַּר סִמּוֹן, מַעֲשֶׂה הָיָה בְּקִרְיָתֵנוּ, בְּרוּחַ אֶחָד שֶׁהָיָה שָׁרוּי עַל הַמַּעְיָן, בָּא רוּחַ אַחֵר לְהַזְדַּוֵּג לוֹ וּבִקֵּשׁ לְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם. הָיָה שָׁם חָסִיד אֶחָד וּשְׁמוֹ יוֹסֵי אִישׁ צַיְיתוּר, נִגְלָה לוֹ אוֹתוֹ הָרוּחַ, אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, חֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁאֲנִי נָתוּן כָּאן, וּבַצָּהֳרַיִם וּבַלַּיְלָה וּבְיוֹם לֹא הִזַּקְתִּי בְּרִיָּה, וְהָרוּחַ הַזֶּה בָּא עָלַי עַכְשָׁו מִמָּקוֹם אַחֵר וּמְבַקֵּשׁ לְהוֹצִיאֵנִי מִכָּאן וְלֵישֵׁב הוּא לְהַזִּיק אֶת הַבְּרִיּוֹת. אָמַר לוֹ: וּמַה נַּעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ: טְלוּ מַקְלֵיכֶם וּמַגָּלְכֶם וּצְאוּ עָלָיו בְּשָׁעַת הַצָּהֳרַיִם וְאִמְרוּ, שֶׁלָּנוּ נִצַּח שֶׁלָּנוּ נוֹצַח, וְהוּא בּוֹרֵחַ. עֲשׂוּ כֵּן וְהִבְרִיחוּהוּ מִשָּׁם. אָמְרוּ, לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁרָאוּ כְּחֻרְדַּת דָּם צָף עַל פְּנֵי הַמַּעְיָן. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, אָמְרוּ, וּמָה אִם דָּבָר שֶׁלֹּא נִבְרָא לְשׁוּם סִיּוּעַ, צָרִיךְ סִיּוּעַ וְסַעַד. בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ, וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ, ג).

י כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי (קהלת ב, ה). וְכִי כָּל בְּנֵי אָדָם הֵיכָן נוֹטְעִין כָּל מַה שֶּׁמְּבַקְּשִׁין. כָּל מַה שֶּׁיִּטַּע אָדָם, בָּאָרֶץ הוּא נוֹטֵעַ, בֵּין פִּלְפְּלִין בֵּין כָּל דָּבָר, אִם יִטַּע אָדָם הֵן עוֹשִׂין, שֶׁאֵין אָדָם יוֹדֵעַ מְקוֹם כָּל נְטִיעָה וּנְטִיעָה הֵיכָן הוּא נוֹטֵעַ. אֲבָל שְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה חָכָם, נָטַע כָּל מִינֵי אִילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. מַהוּ עֵץ כָּל פֶּרִי, אֹכֶל. אָמַר רַבִּי יַנַּאי, אֲפִלּוּ פִּלְפְּלִין נָטַע שְׁלֹמֹה בָּאָרֶץ. וְכִיצַד הָיָה נוֹטְעָן. אֶלָּא שְׁלֹמֹה חָכָם הָיָה וְהָיָה יוֹדֵעַ עִקַּר מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם. לָמָּה, מִצִּיּוֹן מִכְלַל יְפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ (תהלים נ, ב), מִצִּיּוֹן נִשְׁתַּכְלֵל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כִּדְתַנְיָנַן, לָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ אֶבֶן שְׁתִיָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה הֻשְׁתְּתָה הָעוֹלָם. וְהָיָה שְׁלֹמֹה יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא הַגִּיד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְכוּשׁ, וְנָטַע עָלָיו פִּלְפְּלִין וּמֵיָּד הָיוּ עוֹשִׂין פֵּרוֹת. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, נָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. דָּבָר אַחֵר, נָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. כְּשֵׁם שֶׁהַטָּבוּר הַזֶּה נָתוּן בְּאֶמְצַע הָאִישׁ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נְתוּנָה בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשְׁבֵי עַל טַבּוּר הָאָרֶץ (יחזקאל לח, יב). וּמִמֶּנָּה מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם יוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְמוֹר לְאָסָף, אֵל אֱלֹהִים ה׳, דִּבֶּר וַיִּקְרָא אֶרֶץ, מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ (תהלים נ, א). מִנַּיִן, מִצִּיּוֹן מִכְלַל יְפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ (שם פסוק ב). אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹשֶׁבֶת בְּאֶמְצָעִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, וִירוּשָׁלַיִם בְּאֶמְצָעִיתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּאֶמְצַע יְרוּשָׁלַיִם, וְהַהֵיכָל בְּאֶמְצַע בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָאָרוֹן בְּאֶמְצַע הַהֵיכָל, וְאֶבֶן שְׁתִיָּה לִפְנֵי הָאָרוֹן, שֶׁמִּמֶּנָּה נִשְׁתַּת הָעוֹלָם. וּשְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה חָכָם, עָמַד עַל הַשָּׁרָשִׁין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנָּה לְכָל הָעוֹלָם, וְנָטַע בָּהֶם כָּל מִינֵי אִילָנוֹת וְעָשָׂה פֵּרוֹת. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים.

יא דָּבָר אַחֵר, כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ, בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ הַלְלוּיָהּ (תהלים קה, מד-מה). וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם. כָּל מַה שֶּׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, נָתַן לְיִשְׂרָאֵל, אֲרָצוֹת, כֶּסֶף וְזָהָב, שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְעָרִים. וְלֹא נָתַן לָהֶם כָּל אֵלּוּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ, הַלְלוּיָהּ. וְהֵם לֹא עָשׂוּ כֵן, אֶלָּא וַיִּטַּמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם (יחזקאל לו, יז), טִמְּאוּ אוֹתָהּ בְּחֻרְמוֹ שֶׁל עָכָן. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי (ירמיה ב, ז), בְּחֶרֶם עָכָן. וַנַּחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה (ירמיה ב, ז) בְּצֶלֶם מִיכָה. וּמָה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִגְלָה אוֹתָן מִתּוֹכָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְּשֵׁם ה׳ מֵעַל אַדְמָתָם (דברים כט, כז). מַהוּ וַיִּתְּשֵׁם, תַּשׁ חֵילָם. הָיוּ זוֹרְעִין וּגְעִין וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם בָּאִין

וְנוֹטְלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדָּן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו, וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ (שופטים ו, ג-ד). וּכְשֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב, לֹא יִטְעוּ וְאַחֵר יֹאכַל (ישעיה סה, כב). לָמָּה, שֶׁהֵן נוֹטְעִין וְאֵין נוֹתְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם (עמוס ט, טו).

יב **דָּבָר** אַחֵר, כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה (ירמיה ג, יט). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ פִּילַגְשִׁים וְהָיוּ לוֹ בָּנִים הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ בֵּן מִן מַטְרוֹנָה אַחַת וְהוּא מְחַבְּבוֹ יוֹתֵר מִדַּאי. נָתַן הַמֶּלֶךְ לְכָל בְּנֵי הַפִּילַגְשִׁים שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְאַחַר כָּךְ נָתַן לִבְנוֹ פַּרְדֵּס אֶחָד שֶׁמִּמֶּנּוּ הָיוּ כָּל קְלָארִין שֶׁלּוֹ עוֹלֶה. שָׁלַח הַבֵּן וְאָמַר לְאָבִיו, לִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְלִי נָתַתָּ פַּרְדֵּס אֶחָד בִּלְבַד. אָמַר לֵיהּ אָבִיו, חַייֶךָ, כָּל קְלָארִין שֶׁלִּי מִן הַפַּרְדֵּס הַזֶּה הוּא עוֹלֶה, וּלְפִי שֶׁאֲנִי מְחַבֶּבְךָ יוֹתֵר מֵאֲחֵיךָ, לְפִיכָךְ נָתַתִּי אוֹתוֹ לְךָ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרָא אֻמּוֹת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר (שה״ש ו, ח), אֵלּוּ הָאֻמּוֹת. אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שם פסוק ט), זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. וְחָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאֻמּוֹת הָעוֹלָם שָׂדוֹת וּכְרָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם (דברים לב, ח). וְנָתַן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא קְלָארִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קַרְבָּנוֹת מִמֶּנָּה, לֶחֶם הַפָּנִים מִמֶּנָּה, הַבִּכּוּרִים מִמֶּנָּה, כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם מִמֶּנָּה. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁהִפְרִישׁ בֵּין בְּנָהּ שֶׁל מַטְרוֹנָה מִבְּנֵי הַפִּילַגְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים (ירמיה ג, יט). אַהֲבָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְהֵיאַךְ הִכְנִיסוֹ הַשִּׂנְאָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן שִׂנְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵיבָה אָשִׁית (בראשית ג, טו). דָּבָר אַחֵר, אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲנִי הָיִיתִי מְלַמֵּד עֲלֵיכֶם סָנֵיגוֹרְיָא, וְהֵיאַךְ עֲשִׂיתֶם אוֹתִי לְקַטְרֵג עֲלֵיכֶם. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן קָטֵגוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו (שמות כא, ל).

יג **וְכִי** תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. שְׁלֹמֹה אָמַר, זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ וְגוֹ' (משלי לא, טז). בּוֹא וּרְאֵה כָּל מַה שֶּׁהִרְהֵר אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּלִבּוֹ, נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הִרְהֵר עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְגוֹ' (בראשית טו, ז). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה נָתַתָּ לִי רְשׁוּת לוֹמַר לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר, ה׳ אֱלֹהִים, בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה (שם פסוק ח). אָמַר לוֹ: יָדֹעַ תֵּדַע (שם פסוק יג). אוֹי לְאָדָם שֶׁמּוֹצִיא דָּבָר מִתּוֹךְ פִּיו וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיאַךְ מוֹצִיאוֹ. שֶׁאַבְרָהָם עַל שֶׁאָמַר בַּמָּה אֵדַע, הֻשְׁיבוּ, יָדֹעַ תֵּדַע וְגוֹ', וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (שם). מִי שֶׁמְּדַבֵּר בִּפְנֵי כָּל אָדָם, מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. מִי שֶׁמְּדַבֵּר בִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ וּבְבָנָיו וּבִבְנֵי בָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים. אֵלּוּ לֹא דַּיָּן אֶלָּא בִּשְׁעַת הַדִּין בִּשָּׁעָה שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמְטָה מִמֶּנּוּ. וְזֶהוּ שֶׁשְּׁלֹמֹה צָוַח, כָּל עֲמַל אָדָם לְפִיהוּ (קהלת ו, ז). כָּל מִצְוָה וּצְדָקָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, דַּיּוֹ לְשָׁעָה שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם יְצָאָה הֵימֶנּוּ. לָכֵן כְּתִיב: כָּל עֲמַל אָדָם לְפִיהוּ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע אַבְרָהָם מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדֹעַ תֵּדַע, הִרְהֵר בְּלִבּוֹ. אָמַר, אֶפְשָׁר כָּל אָמָּה שֶׁמִּשְׁתַּעְבֶּדֶת בִּבְנֵי, שֶׁהִיא יְצָאָה בְּשָׁלוֹם וְאֵינָהּ מִתְחַיֶּבֶת. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְגוֹ' (בראשית טו, יד). לָכֵן נֶאֱמַר: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ.

יד **וְנִטָּעָתָם** וַעֲרַלְתֶּם. הַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּתְינוֹק. שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֹא לְהָשִׁיחַ וְלֹא לְדַבֵּר. וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ, שֶׁאָבִיו מַקְדִּישׁוֹ לַתּוֹרָה. הִלּוּלִים לַה׳. מַהוּ הִלּוּלִים, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְהוֹלֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ, מִשָּׁעָה שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב לְקִרּוֹת בַּתּוֹרָה. מִכָּאן וָאֵילָךְ, לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ. מִכָּאן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר שָׁנִים לַמִּשְׁנָה. לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מוֹלִיד בֵּן, מוֹלִיכוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ יָגֵעַ עִמּוֹ וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה. גָּרְמוּ עֲוֹנוֹת, הוּא מֵת וְאֵינוֹ שָׁמֵחַ מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי שֶׁיֵּצֵר הָרַע מָצוּי בָּכֶם, אַתֶּם חוֹטְאִים וּבְנֵיכֶם מֵתִים. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי מֵסִיר יִצֶּר הָרַע מִכֶּם וּמִבְּנֵיכֶם וְאַתֶּם מוֹלִידִים וּשְׂמֵחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה (ישעיה סה, כג).

טו **כִּי** אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת (שמות כא, יז). וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, יִדְעַךְ נֵרוֹ וְגוֹ' (משלי כ, כ). רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, חָס עַל שָׂרָאָה עֶרְוַת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִלְלוֹ נִתְרַחֵק הוּא וְתוֹלְדוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. הַמְקַלֵּל אֶת אָבִיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, כִּי לֹא תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע, נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ (משלי כד, כ). בּוֹא וּרְאֵה, מִצְוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם כַּמָּה חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכָרוֹ, בֵּין צַדִּיק בֵּין רָשָׁע. מִנְּלָן, מֵעֵשָׂו הָרָשָׁע, עַל שֶׁכִּבֵּד אֶת אָבִיו, נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ דְּמָעוֹת הִזִּיל עֵשָׂו הָרָשָׁע, אֶחָד מֵעֵינוֹ שֶׁל יָמִין, וְאֶחָד מֵעֵינוֹ שֶׁל שְׂמֹאל, וְהַשְּׁלִישִׁית נִקְשְׁרָה בְּעֵינוֹ וְלֹא יָרְדָה. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׁא עֵשָׂו קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ (בראשית כז, לח). בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה שִׁלְוָה נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ (תהלים פ, ו). שָׁלֹשׁ אֵין כְּתִיב אֶלָּא שָׁלִישׁ, שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁלֹשׁ שְׁלֵמוֹת. וּמָה אִם רָשָׁע זֶה עַל שֶׁכִּבֵּד אֶת אָבִיו, מַה פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַמְכַבֵּד אֶת אָבוֹתָיו וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי הִקְדִימַנִי וַאֲשַׁלֵּם תַּחַת כָּל הַשָּׂמַיִם לִי הוּא (איוב מא, ג). מִי הוּא זֶה שֶׁהִקְדִּים כִּבּוּד לַאֲבוֹתָיו וְלֹא נָתַתִּי לוֹ בָּנִים. וְכֵן בְּאִיּוֹב אוֹמֵר, וְאוּלָם מִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ דַּבֵּר וְיִפְתַּח שְׂפָתָיו עִמָּךְ (שם יא, ה). וּכְתִיב: וַיֹּאמֶר לְךָ תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה וְגוֹ' (שם פסוק ו). וּכְתִיב: הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא (שם פסוק ז). מְשַׁל אִיּוֹב לָמָּה דּוֹמֶה. לְמִי שֶׁנָּתוּן בַּקוֹלָר, וְאוֹמֵר: אֲנִי יוֹדֵעַ מַה יֵּשׁ בְּתוֹךְ פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמְרוּ

לוֹ: הַתֵּר עַצְמְךָ מִן הַקּוֹלָר וְנֵדַע שֶׁאֵמֶת אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּתוֹךְ פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אַף כָּךְ אִיּוֹב, הָיָה לְבוּשׁ שִׁבְעָה מִינֵי שְׁחִין, וְהָיָה צָרִיךְ לְצָדָקָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, חֲנֵנִי חֲנֵנִי אַתֶּם רֵעָי, כִּי יַד אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי (שם יט, כא). וְהוּא אוֹמֵר, הִגַּעְתִּי לְסוֹף מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי, וְאָבִינָה מַה יֹּאמַר לִי (שם כג, ה). אָמְרוּ לוֹ חֲבֵרָיו, הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא (שם יא, ז), הֵן יַהֲרֹס וְלֹא יִבָּנֶה, יִסְגֹּר עַל אִישׁ וְלֹא יִפָּתֵחַ (שם יב, יד). מִשֶּׁהָפַךְ אֶת סְדוֹם וַהֲרָסָהּ, מִי בְּנָאָהּ עוֹד. מִשֶּׁפָּגַר הָאָרֶץ בִּפְנֵי לֹרַח וַעֲדָתוֹ, מִי פָּתַח עוֹד. אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל מַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים, כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ (קהלת ז, יג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע, בְּנֵי אָדָם לוֹקִין. אֲבָל לֶעָתִיד אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְגוֹ', וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם, וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ, וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם (יחזקאל לו, כו-כז).

אמור

א **אֱמֹר** אֶל הַכֹּהֲנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִמְרוֹת ה׳ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת וְגוֹ׳ (תהלים יב, ז). עַל כָּל מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל קְדֻשָּׁתָן וְטָהֳרָתָן. הֲוֵי, אִמְרוֹת ה׳ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, הֲרֵי אֲמִירָה שְׁנֵי פְּעָמִים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְטַבָּח שֶׁהָיָה נִכְנָס וְיוֹצֵא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, גּוֹזֵר אֲנִי עָלֶיךָ שֶׁלֹּא תִרְאֶה אֶת הַמֵּת כָּל יָמֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה נִכְנָס וְיוֹצֵא וְרוֹאֶה פָּנַי, שֶׁלֹּא תִטַּמֵּא אֶת פַּלְטְרִין שֶׁלִּי. כָּךְ גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַכֹּהֲנִים הַנִּכְנָסִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ לַמֵּת. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו.

ב **דָּבָר** אַחֵר, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי מוֹת יוּמָתוּ, בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם, וְאַחֲרֵי כֵן, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעוֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים, הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים (ישעיה ח, יט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם יֹאמְרוּ לָכֶם אֲמוֹת הָעוֹלָם, הַנִּיחוּ אֶל הָאֱלֹהִים שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְדִרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת. אִמְרוּ לָהֶם, הֲלוֹא עַם אֶל אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ. כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֱלִיָּהוּ לַאֲחַזְיָהוּ, הֲמִבְּלִי אֵין אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שׁוֹלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן (מ״ב א, ו). לָמָּה לָנוּ לְהַנִּיחַ חַי הָעוֹלָמִים, וַה׳ אֱלֹהִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם, וְנִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים, פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ (תהלים קטו, ה). אָנוּ כְּתִיב בָּנוּ, וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד), לְפִיכָךְ נִדְרֹשׁ בֵּאלֹהוּת שֶׁל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עוֹשֵׂיהֶם (תהלים קטו, ח). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה אִם לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין לוֹ שַׁחַר (ישעיה ח, כ). רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֵין לָהֶם שַׁחַר, אֵינוֹ מַזְרִיחַ לָהֶם אֶת הַשַּׁחַר. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, אֲשֶׁר אֵין לוֹ שַׁחַר, הָאוֹבוֹת וְהַיִּדְּעוֹנִים עַל עַצְמָן אֵינָן מַעֲלִין אֶת הַשַּׁחַר, שֶׁהֵן נְתוּנִין בְּאֹפֶל, וְכָל שֶׁכֵּן עַל אֲחֵרִים. וְאִם תֹּאמְרוּ, מִמִּי נִדְרֹשׁ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר, וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְגוֹ׳, עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְגוֹ׳ (דברים יז, ט-יא). וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן. מָה עִנְיָן זֶה אֵצֶל זֶה. אֶלָּא שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁעָתִיד שָׁאוּל לִמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְלַהֲרֹג אֶת הַכֹּהֲנִים בְּנוֹב וְלִדְרֹשׁ בְּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ לִי אִשָּׁה בַּעֲלַת אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה בָּהּ (ש״א כח, ז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לְמָה שָׁאוּל דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל הַתַּרְנְגוֹלִין שֶׁיֵּשׁ בַּמָּקוֹם הַזֶּה יִשָּׁחֲטוּ בַּלַּיְלָה. בִּקֵּשׁ לָצֵאת לְדַרְכּוֹ בַּבֹּקֶר, אָמַר, אֵין כָּאן תַּרְנְגוֹל שֶׁיִּקָּרֵא. אָמְרוּ לוֹ: לֹא אַתָּה הוּא שֶׁצִּוִּיתָ לְשָׁחְטָן. אַף כָּאן שָׁאוּל הֵסִיר אֶת הָאוֹבוֹת וְאֶת הַיִּדְּעוֹנִים, וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: בַּקְּשׁוּ לִי אִשָּׁה בַּעֲלַת אוֹב. וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׁאוּל (שם פסוק ח). מַהוּ וַיִּתְחַפֵּשׂ, שֶׁנַּעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמַּלְכוּת. וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל הָאִשָּׁה לַיְלָה וַיֹּאמֶר קָסְמִי נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֶת אֲשֶׁר אֹמַר אֵלַיִךְ (שם). וּמִי הָיוּ. אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא. לְמִדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם לַדֶּרֶךְ לְבַדּוֹ. שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְבַדּוֹ לַדֶּרֶךְ, נַעֲשֶׂה עֶבֶד לָעֲבָדִים. אָמַר רַבִּי אִיבוֹ, שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם נָהֲגוּ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אַבְרָהָם וְשָׁאוּל. אַבְרָהָם, כְּתִיב בּוֹ, וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיְבַקַּע עֲצֵי עוֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים (בראשית כב, ג). וְכָאן: וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ. וַיָּבֹאוּ אֶל הָאִשָּׁה לַיְלָה, וְכִי לַיְלָה הָיָה. אֶלָּא אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה לָהֶם אֲפֵלָה כַּלַּיְלָה. וַיֹּאמֶר קָסְמִי נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֶת אֲשֶׁר אֹמַר אֵלַיִךְ (ש״א כח, ח). אָמְרָה הָאִשָּׁה, הִנֵּה אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁאוּל אֲשֶׁר הִכְרִית אֶת הָאֹבוֹת וְאֶת הַיִּדְּעֹנִי מִן הָאָרֶץ, וְלָמָּה אַתָּה מְתַנֵּקֵשׁ בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי (שם פסוק ט). אָמַר לָהּ: חַי ה׳ אִם יִקָּרֶךְ עָוֹן בַּדָּבָר הַזֶּה (שם פסוק י). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לְמִי שָׁאוּל דּוֹמֶה. לְאִשָּׁה שֶׁהִיא נְתוּנָה אֵצֶל אֲהוּבָהּ, וְהִיא נִשְׁבַּעַת בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ. וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶת מִי אַעֲלֶה לָךְ (שם פסוק יא), מֵאוֹמְרֵי מִי ה׳, אוֹ מֵאוֹמְרֵי מִי כָּמֹכָה בָּאֱלִים ה׳. אָמַר לָהּ: שְׁמוּאֵל הַעֲלִי לִי (שם), רַבָּן שֶׁל הַנְּבִיאִים. עָשְׂתָה מַה שֶּׁעָשְׂתָה וְהֶעֱלַתּוּ. וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה אֶת שְׁמוּאֵל וְתִזְעַק בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה לָמָּה רִמִּיתָנִי וְאַתָּה שָׁאוּל (שם פסוק יב). מֵהֵיכָן יָדָעָה. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: לֹא כְּשֵׁם שֶׁהוּא עוֹלֶה לְמֶלֶךְ כָּךְ הוּא עוֹלֶה לְהֶדְיוֹט. אֶלָּא לְמֶלֶךְ, פָּנָיו לְמַעְלָה וְרַגְלָיו לְמַטָּה כְּדֶרֶךְ כָּל הָעוֹלָם. וּלְהֶדְיוֹט, פָּנָיו לְמַטָּה וְרַגְלָיו לְמַעְלָה. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל תִּירְאִי כִּי מָה רָאִית, וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל, אֱלֹהִים רָאִיתִי עוֹלִים מִן הָאָרֶץ (שם פסוק יג). אֱלֹהִים, תְּרֵי. וּמִי הָיוּ. שְׁמוּאֵל וּמֹשֶׁה. כְּשֶׁשָּׁמַע שָׁאוּל כָּךְ, נִתְיָרֵא, שֶׁקָּרָא לְאֶחָד וְעָלוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים רָאִיתִי עוֹלִים מִן הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר לָהּ מַה תָּאֳרוֹ (שם פסוק יד) שֶׁל אֶחָד. וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עוֹלֶה וְהוּא עָטֶה מְעִיל (שם). שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ בְּמַעֲלָה הַמֵּת בִּזְכוּרוֹ. הַמַּעֲלֶה אוֹתוֹ, רוֹאֵהוּ וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלוֹ. וְהַשּׁוֹאֲלוֹ, שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלוֹ וְאֵינוֹ רוֹאֵהוּ. וְהָעוֹמְדִים שָׁם, לֹא שׁוֹמְעִין וְלֹא רוֹאִין. אִישׁ זָקֵן עוֹלֶה וְהוּא עָטֶה מְעִיל. וּלְהַלָּן כְּתִיב: וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה לוֹ אִמּוֹ (ש״א ב, יט). תָּנָא, הוּא הַמְּעִיל אֲשֶׁר בּוֹ גָּדַל, בּוֹ נִקְבַּר, בּוֹ עָלָה. תָּנָא בְּשֵׁם רַבִּי נָתָן, כְּסוּת שֶׁיּוֹרֶדֶת עִם אָדָם לַקִּבּוּרָה, בּוֹ עָתִיד לַעֲלוֹת בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ (איוב לח, יד). וַיֵּדַע שָׁאוּל כִּי שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּפֹּל אַפַּיִם אַרְצָה, וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אוֹתִי (ש״א כח, יד-טו). אָמַר לֵיהּ לֹא הָיָה לְךָ לְהַרְגִּיז לְבוֹרְאֲךָ אֶלָּא בִּי, שֶׁעָשִׂיתָ אוֹתִי עֲבוֹדָה זָרָה. לֹא כֵן שָׁנִינוּ, כְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִים מִן הָעוֹבֵד, כָּךְ נִפְרָעִין מִן הַנֶּעֱבָד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי. שֶׁאָמַר לֵיהּ: הָיִיתִי מַרְגִּיז שֶׁמָּא יוֹם הַדִּין הוּא וְהָיִיתִי מִתְיָרֵא. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמַה שְׁמוּאֵל רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, הָיָה מִתְיָרֵא מִיּוֹם הַדִּין. שְׁאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי כִּי חֲוָה מָטֵי לְהַאי קְרָא, חֲוָה בָּכִי, שְׁנָאוּ רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ בַּשַּׁעַר מִשְׁפָּט,

אוּלַי יֵחֶנַן ה׳ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף (עמוס ה, טו). אָמַר, כֻּלֵּי הַאי וְאוּלַי. בַּקְּשׁוּ אֶת ה׳ כָּל עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ, בַּקְּשׁוּ צֶדֶק, בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה, אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף ה׳ (צפניה ב, ג). כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ (עמוס ד, יג). רַבִּי חַגַּי אוֹמֵר, יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה (איכה ג, כח). כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה, הָאֱלֹהִים יָבִיא בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם (קהלת יב, יד). וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר לִי מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי, וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא עָנָנִי עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בַּחֲלוֹמוֹת וְגוֹ׳ (ש״א כח, טו). וְלָמָּה לֹא אָמַר לֵיהּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ (משלי יד, י). עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, לֹא הִזְכִּיר לוֹ אוּרִים וְתֻמִּים. אָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל, וַיַּעַשׂ ה׳ לוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע ה׳ אֶת הַמַּמְלָכָה מִיָּדְךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד (ש״א כח, יז). אָמַר לֵיהּ: כַּד חֲוִית גַּבָּן, אָמַרְתְּ לִי, וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ. וְכַדּוֹ אָמְרָתְ, לְרֵעֲךָ לְדָוִד. אָמַר לֵהּ, כַּד חֲוִינָא גַּבָּךְ, חֲוִינָא בְּעַלְמָא דִּשְׁקַר, וַחֲוִינָא אָמְרִי לָךְ מִלִּין דִּשְׁקַר, מִדְּחִיל מִנָּךְ דְּלָא תְּקָטְלִינַנִּי. בְּרַם אֲנָא כְּעַן בְּעַלְמָא דְּקְשׁוֹט, לָא תִּשְׁמַע מִנִּי אֶלָּא מִלִּין דְּקְשׁוֹט. לֹא עַל חִנָּם עָשָׂה לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדָּבָר הַזֶּה, אֶלָּא, כַּאֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה׳ וְלֹא עָשִׂיתָ חֲרוֹן אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק וְגוֹ׳, וַיִּתֵּן ה׳ גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים, וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי (שם פסוק יח יט). עִמִּי, בְּמִחְיָצָתִי, כֵּינָן שֶׁשָּׁמַע כָּךְ, וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּירָא מְאֹד מִדִּבְרֵי שְׁמוּאֵל (שם פסוק כ). אָמְרוּ אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא, מָה אָמַר לְךָ. אָמַר לָהֶם: אָמַר לִי, לְמָחָר אַתְּ נָחַת לְקֶרְבָא וְנַצָּחְתְּ, וּבָנָיךְ מִתְמַנְּיִן רַבְרְבִים. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּרְאוּ בְּרִיָּה שֶׁבָּרָאתִי בְּעוֹלָמִי. בִּנְהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, אֵינוֹ מוֹלִיךְ בָּנָיו עִמּוֹ מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וְזֶה יוֹרֵד לַמִּלְחָמָה וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶהֱרָג, וְנוֹטֵל בָּנָיו עִמּוֹ, וְשָׂמַח עַל מִדַּת הַדִּין שֶׁפּוֹגַעַת בּוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וְשׁוֹפְטָיו, דּוֹר דּוֹר וְשׁוֹטְרָיו, דּוֹר דּוֹר וּמְלָכָיו, וְהֶרְאָהוּ אֶת שָׁאוּל וּבָנָיו נוֹפְלִים בַּחֶרֶב. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁיַּעֲמֹד עַל בָּנָיךְ יִדְקֹר בַּחֶרֶב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלִי אַתָּה אוֹמֵר. אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים שֶׁהָרַג, שֶׁמִּקְטָרְגִין עַל שָׁאוּל עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. תָּנוּ רַבָּנָן, עַל חָמֵשׁ חֲטָאוֹת נֶהֱרַג אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל בַּה׳ (דה״א י, יג), עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְעַל שֶׁחָמַל עַל אֲגָג. וְעַל אֲשֶׁר לֹא שָׁמַע לִשְׁמוּאֵל, שֶׁאָמַר לוֹ: שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחִיל עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ (ש״א י, ח), וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא, וַיִּתְאַפֵּק וַיַּעַל הָעוֹלָה (שם יג, יב). וְגַם לִשְׁאֹל בָּאוֹב לִדְרוֹשׁ, וְלֹא דָרַשׁ בַּה׳ וַיְמִיתֵהוּ (דה״א י, יג-יד).

ג **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֹר וְאָמַרְתָּ, צָרִיךְ לִדְרֹשׁ. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה. וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר, לָמָּה לִי. אָמַר לֵהּ: אִם הוּא זֶה, מוּטָב. וְאִם לָאו, אִמְרִי שֶׁהוּא הוּא. דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ שֶׁהִיא יְהוּדִית, הָיָה מֵשִׂיחַ עִמָּהּ עַל יְדֵי תֻּרְגְּמָן. מִשֶּׁהִכִּיר בָּהּ, הִתְחִיל לְסַפֵּר עִמָּהּ. כֵּיוָצֵא בוֹ, וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה׳ (מ״א כ, כח). וַיֹּאמֶר שְׁנֵי פְּעָמִים לָמָּה לִי. אֶלָּא אָמַר לוֹ: כְּשֶׁיִּפֹּל בֶּן הַדַּד בְּיָדְךָ, לֹא תַּחְמְלוּ עָלָיו. אֲמִירָה שְׁנִיָּה, אָמַר לוֹ: חֲזִי יוֹדֵעַ כַּמָּה מְצוּדוֹת וַחֲרָמִים פָּרַשְׂתִּי לוֹ עַד שֶׁבָּא לְיָדְךָ. וְעַכְשָׁו אִם הִפְקֵד יִפָּקֵד, וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ. כֵּיוֹצֵא בוֹ, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל (יחזקאל י, ב). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לַמַּלְאָךְ, וְהַמַּלְאָךְ לַכְּרוּב. אָמַר לוֹ: גְּזַר עָלַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲנִי אֵין לִי רְשׁוּת לְהַכְנֵס בְּתוֹךְ מְחִיצָתְךָ, אֶלָּא עֲשֵׂה עִמִּי צְדָקָה וְתֵן לִי שְׁנֵי גֶחָלִים. מִיָּד, וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל חָפְנֵי לְבוּשׁ הַבַּדִּים (יחזקאל י, ז). רַבִּי פִּנְחָס אָמַר, הִפְשִׁירָן וּנְתָנָן לוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, שְׁנֵי גֶחָלִים הָיוּ עֲמוּמוֹת בְּיַד גַּבְרִיאֵל, סָבוּר שֶׁיִּשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. כֵּינָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ, בִּקֵּשׁ לִזְרֹק וּלְקָעְקֵעַ בֵּיצָתָן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְגַבְרִיאֵל גַּבְרִיאֵל, לְהוֹנָךְ לְהוֹנָךְ, יֵשׁ בָּהֶן בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂין צְדָקָה אִלּוּ עִם אִלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם (שם פסוק ח). וְאַף כָּאן, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ. אֲמִירָה רִאשׁוֹנָה, לְמֵת מִצְוָה יִסַּמֵּא. וְהַשְּׁנִיָּה, לָאֲחֵרִים לֹא יִסַּמֵּא. לְפִיכָךְ, אֱמֹר וְאָמַרְתָּ. לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, כֹּהֵן מִסַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה. אֲבָל לֶעָתִיד, אֵין אַתֶּם מִסַּמְּאִין כָּל עִקָּר. לָמָּה, שֶׁאֵין מִיתָה לֶעָתִיד, הָדָא הוּא דִכְתִיב: בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח (ישעיה כה, ח).

ד **מַה** כְּתִיב אַחַר הָעִנְיָן הַזֶּה, וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל. שֶׁהוּא גָּדוֹל בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. בְּנוֹי, בְּכֹחַ, בְּעֹשֶׁר, וּבְחָכְמָה, וּבְשָׁנִים. בְּנוֹי, שֶׁיִּהְיֶא נָאֶה מֵאֶחָיו. בְּכֹחַ, שֶׁיִּהְיֶא גִּבּוֹר בְּכֹחַ. בּוֹא וּרְאֵה כְּשֶׁהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת הַלּוּיִם, שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף הֵנִיף בְּיוֹם אֶחָד. כֵּיצַד הָיָה מֵנִיף אוֹתָם. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד. חֲוִי, שֶׁהָיָה גָּדוֹל בְּכֹחַ. בְּעֹשֶׁר מִנַּיִן. שֶׁאִם לֹא הָיָה עָשִׁיר, שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְעַשְּׁרִין אוֹתוֹ. מַעֲשֶׂה בְּפִנְחָס הַסַּתָּת שֶׁמִּנּוּ אוֹתוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל, וְיָצְאוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וְרָאוּ אוֹתוֹ חוֹצֵב אֲבָנִים, וּמִלְאוּ אֶת הַמַּחְצֵב לְפָנָיו דִּינְרֵי זָהָב. וּמִנַּיִן שֶׁאִם אֵין לוֹ שֶׁאֶחָיו מְגַדְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו. וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ כֵּיוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָוִד שֶׁהָלַךְ לְהִלָּחֵם בְּגָלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי. אָמַר לוֹ שָׁאוּל, לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי נַעַר אַתָּה, וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעוּרָיו (ש״א יז, לג). אָמַר לוֹ דָּוִד, רוֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאַרְיֵה וְאֶת הַדֹּב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר, וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְגוֹ׳, גַּם אֶת הָאַרְיֵה גַּם הַדֹּב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם (ש״א יז, לד-לו). אָמַר לֵיהּ שָׁאוּל, וּמִי אָמַר לְךָ שֶׁאַתָּה יָכֹל לְהָרֹג אוֹתוֹ. מִיָּד הֻשִׁיבוֹ דָּוִד, ה׳ אֲשֶׁר הִצִּילַנִי מִיַּד הָאַרְיֵ וּמִיַּד הַדֹּב, הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה (שם פסוק לז). מִיָּד, וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת דָּוִד מַדָּיו (שם פסוק לח). וּכְתִיב בְּשָׁאוּל, מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבַהּ מִכָּל הָעָם (שם ט, ב). כֵּינָן שֶׁהִלְבִּישׁוֹ בִּגְדֵיהוּ וְרָאָה שֶׁעֲשׂוּיִין לוֹ, מִיָּד הִכְנִיס בּוֹ עַיִן צָרָה. כְּשֶׁרָאָה דָּוִד כֵּן שֶׁהִלְבִּין פְּנֵי שָׁאוּל, אָמַר לוֹ: לֹא אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי, וַיְסִירֵם דָּוִד מֵעָלָיו (שם יז, לט). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאַפְלוּ יְהֵא אָדָם קָצָר וְהוּא

מִתְמַנֶּה מֶלֶךְ, נַעֲשֶׂה אָרוֹךְ. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיָה נִמְשָׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, נַעֲשָׂה מְשֻׁבָּח מִכָּל אֶחָיו. אָמַר דָּוִד, בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁנִּמְשַׁחְתִּי בּוֹ, אֲנִי שָׂמֵחַ. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, לָכֵן שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי, אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח (תהלים טז, ט).

ה **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה וְגוֹ׳ (תהלים לו, ז). צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ בֶּהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה׳ (מיכה ו, ב). מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּהוֹמוֹת יְכַסְיֻמוּ (שמות טו, ה). צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים. מַה הָרִים הַלָּלוּ מַעֲלִים עֲשָׁבִים, אַף הַצַּדִּיקִים יֵשׁ לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים. מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים. מַה תְּהוֹם אֵינוֹ מַעֲלֶה עֲשָׁבִים, אַף הָרְשָׁעִים אֵין לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. מַה הֶהָרִים הַלָּלוּ רְאוּיִין לְהַזְרִיעַ וְעוֹשִׂין פֵּרוֹת, כָּךְ הַצַּדִּיקִים עוֹשִׂין פֵּרוֹת, וּמֵטִיבִין לְעַצְמָן וּמֵטִיבִין לָאֲחֵרִים. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לַפַּעֲמוֹן שֶׁל זָהָב וְהַגּוֹל שֶׁלּוֹ שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת. כָּךְ הֵם הַצַּדִּיקִים מֵטִיבִין לְעַצְמָן וּמֵטִיבִין לָאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ (ישעיה ג, י). מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים. מַה הַתְּהוֹם הַזֶּה אֵינוֹ יָכֹל לְהַזְרִיעַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, כָּךְ הָרְשָׁעִים אֵין לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים וְאֵינָן עוֹשִׂין פֵּרוֹת. אֶלָּא מִצָּרִין לְעַצְמָן וְלָאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹי לָרָשָׁע רָע כִּי גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לוֹ (שם פסוק יא), רַע לְעַצְמוֹ וְרַע לָאֲחֵרִים. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשָׁהוּ, צִדְקָתְךָ עַל מִשְׁפָּטֶיךָ, כְּהַרְרֵי אֵל עַל תְּהוֹם רַבָּה. מַה הֶהָרִים הַלָּלוּ כּוֹבְשִׁין אֶת הַתְּהוֹם שֶׁלֹּא יַעֲלֶה וְיָצִיף אֶת הָעוֹלָם, כָּךְ מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים כּוֹבְשִׁין אֶת הַפֻּרְעָנִיּוּת שֶׁלֹּא תָּבֹא לָעוֹלָם. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. מַה הֶהָרִים הַלָּלוּ אֵין לָהֶם סוֹף, כָּךְ אֵין סוֹף לְמַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה. מַה הַתְּהוֹם אֵין לוֹ חֵקֶר, כָּךְ אֵין חֵקֶר לְפֻרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים לֶעָתִיד לָבֹא. צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הַצַּדִּיקִים שֶׁהֵן עוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מֵהַרְרֵי אֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִמָּהֶן צְדָקָה כְּהַרְרֵי אֵל. וְהָרְשָׁעִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מֵהַרְרֵי אֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִמָּהֶם עַד תְּהוֹם רַבָּה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֶחָד אֵלּוּ וְאֶחָד אֵלּוּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִמָּהֶן. וְגוֹבֶה מִן הַצַּדִּיקִים מְעוּט מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשׂוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְשַׁלֵּם לָהֶם שָׂכָר מֻשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא. וּמַשְׁפִּיעַ שַׁלְוָה לָרְשָׁעִים בְּדִירָתָן. וּמְשַׁלֵּם לָהֶם מְעוּט מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעָשׂוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְפָרֵעַ לָהֶם לְעוֹלָם הַבָּא. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מָשָׁל אֶת הַצַּדִּיקִים בְּדִירָתָן, וּמָשָׁל אֶת הָרְשָׁעִים בְּדִירָתָן. מָשָׁל אֶת הַצַּדִּיקִים בְּדִירָתָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִרְעֶה טוֹב אֶרְעֶה אוֹתָם וּבְהָרֵי מְרוֹם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נִוֵּהֶם (יחזקאל לד, יד). וּמָשָׁל אֶת הָרְשָׁעִים בְּדִירָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה׳ בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי עָלָיו אֶת תְּהוֹם, הֶבלְתִּי כְתִיב. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אַמִּי, מָשָׁל, אֵין עוֹשִׂין כְּסוּי לַגִּיגִית, לֹא שֶׁל כֶּסֶף וְלֹא שֶׁל זָהָב וְלֹא שֶׁל נְחֹשֶׁת וְלֹא שֶׁל בַּרְזֶל, אֶלָּא שֶׁל חֶרֶשׂ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִן בְּמִינוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גֵּיהִנֹּם חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקוֹת וּמַלְאַךְ ה׳ רוֹדְפָם (תהלים לה, ו). וְהַתְּהוֹם חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב). וְהָרְשָׁעִים חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּמַחְשַׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יְדָעֵנוּ (ישעיה כט, טו), יָבֹא חֹשֶׁךְ וְיכַסֶּה חֹשֶׁךְ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: כִּי בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה (קהלת ו, ד).

ו **צִדְקָתְךָ** כְּהַרְרֵי אֵל. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, צְדָקָה שֶׁעָשִׂיתָ עִם נֹחַ בַּתֵּבָה, כְּהַרְרֵי אֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי עַל הָרֵי אֲרָרָט (בראשית ח, ד). וּמִשְׁפָּטִים שֶׁעָשִׂיתָ עִם דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁדִּקְדַּקְתָּ עִמָּהֶם עַד תְּהוֹם רַבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה (שם ז, יא). וּכְשֶׁהִזְכִּירָתוֹ לֹא זְכִרָתוֹ לְבַדּוֹ, אֶלָּא וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם (שם ח, א). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי סְלִיק לְרוֹמֵי, רָאָה שָׁם עַמּוּדִים שֶׁל שַׁיִשׁ מְכֻרְכָּרִים בְּקָנְיוֹת, בַּשָּׁרָב שֶׁלֹּא יִפְקְעוּ, וּבַצִּנָּה שֶׁלֹּא יִקָּרְשׁוּ. וְרָאָה שָׁם עָנִי אֶחָד, מַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים מִתַּחְתָּיו, מַחְצֶלֶת קָנִים עַל גַּבָּיו. עַל הָעַמּוּדִים קָרָא, צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, הֵן דְּאַתְּ יָהִיב אַתְּ מַשְׁפַּע. וְעַל הֶעָנִי קָרָא, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, הֵן דְּאַתְּ מָחֵי אַתְּ מְדַקְדֵּק. מַהוּ אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה׳. אַלְכְּסַנְדְּרוֹס מֶלֶךְ מוֹקְדוֹן אָזַל לְגַבֵּי מַלְכָּא קַצְיָא לַאֲחוֹרֵי הָרֵי חֹשֶׁךְ. אָזַל לְמִדְּינָה חֲדָא דְּשְׁמָא קַרְטִינְדָּא, דְּהִיא כֻּלָּהּ דָּנָשִׁים. נְפַקוּ לְקַדְּמוּתֵיהּ. אָמְרוּ לֵיהּ, אִי אַתְּ עֲבַדְתְּ עִמָּן קְרָבָא וְנִצַּחְתְּ לָן, שְׁמָךְ נָפִיק בְּעַלְמָא דְּמִחְוֹזָא דְּנַשְׁיָא אַתְרִיכַת. וְאִי אֲנַן עֲבַדִין עִמָּךְ קְרָב וְנִצַּחְנָן לָךְ, שְׁמָךְ נָפִיק בְּעַלְמָא, דְּנַשְׁיָא עֲבַדְתְּ עִמָּךְ קְרָבָא וְנִצַּחְתְּ לָן, וְתוּב לֵית אַתְּ קָאִים קֳדָם מַלְכוּ. כִּי נָפִיק, כָּתַב עַל תָּרַע פִּילֵי, אֲנָא אַלְכְּסַנְדְּרוֹס מֶלֶךְ מוֹקְדוֹן שַׁטְיָא הֲוִינָא עַד דַּאֲתֵינָא לְקַרְטִינְדָּא מְדִינְתָּא, וְיַלְפֵי עֵצָה מִן נַשְׁיָא. אָזַל לְמִדְּינְתָּא אַחֲרִי דְּשְׁמָהּ אַפְרִיקִי, נְפַקוּ לְקַדְּמוּתֵיהּ בְּחִזּוּרִין דְּדַהַב וְרִמּוֹנִין דְּדַהַב וְלַחְמָא דְּדַהַב. אָמַר לְהוֹן, וּמָה, דַּהֲבָא מִתְאַכִּיל בְּאַרְעֲכוֹן. אָמְרוּ לֵהּ, וְלָא הֲוָה לָךְ כְּדוֹן בְּאַרְעָךְ דַּאֲתֵית לְגַבָּן. אָמַר לְהוּ, לָאו עַתְרִיכוֹן אֲתִית לְמֶחְזֵי, אֶלָּא דְּיַצִּיבוֹן אֲתִית לְמֶחְמֵי. עַד אִינוֹן יַתְבִין, אֲתוֹ תְּרֵי גַּבְרֵי לְדִינָא קֳדָם מַלְכָּא. חַד אָמַר, מָארֵי מַלְכָּא, אֲנָא, חוּרְבָּנָא זַבְנִית מֵהַאי גַּבְרָא וּגְרַפְתֵּיהּ וַאֲשְׁכְּחִית בֵּיהּ סַמָּא, אֲמָרִית לֵיהּ, סָב סִימָתָךְ, דְּחַרוּבְתָּא זַבְנִית, וְסִימְתָּא לָא זַבְנִית. וַאֲחֵרִינָא אָמַר, כְּמָה דְּאַתְּ מִסְתַּפֵּי מֵעֹנֶשׁ גֵּוָל, כָּךְ מִסְתַּפְּיָנָא אֲנָא. כַּד זַבְּנִית לָךְ, חוּרְבָּא וְכָל מַה דְּאִית בֵּיהּ זְבִינִית לָךְ. קָרָא מַלְכָּא לְחַד מִנְּהוֹן, אָמַר לֵהּ, אִית לָךְ בַּר דְּכַר. אָמַר לֵהּ, הֵן. קָרָא לַאֲחֵרִינָא, אָמַר לֵהּ, אִית לָךְ בְּרַת נוּקְבָא. אָמַר לֵהּ, הֵן, אָמַר לְהוֹן, יְזִלּוּן וְיִנְסַב דֵּין לְדֵין וְיִכְלוֹן סַמָּא תַּרְוֵיהוֹן. וְשָׁרֵי אַלְכְּסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן תְּמַהּ. אָמַר לֵהּ מַלְכָּא, מַאי תְּמֵהִית, לָא דַּאֲנִית טָבוּת. אָמַר לֵהּ, אֵין. אָמַר לֵהּ, אִלּוּ חֲוִית הָדֵין דִּינָא בְּאַרְעָכוֹן, מָה הֲוִיתוּן עֲבִדִין בֵּהּ. אָמַר לֵהּ, מָרִים רֵישֵׁיהּ דְּדִין וְרֵישֵׁיהּ דְּדִין, וְסִימְתָּא סַלְקָא לְבֵי מַלְכָּא. אָמַר לֵהּ, וְשִׁמְשָׁא דַּנְחָא עֲלֵיכוֹן. אָמַר לֵיהּ, הֵן. אָמַר לֵיהּ, וּמִטְרָא נָחִית עֲלֵיכוֹן. אָמַר לֵיהּ, הֵן. אָמַר לֵהּ, דִּילְמָא אִית בְּאַרְעֲכוֹן בְּעִיר דְּקִיק. אָמַר לֵיהּ, הֵן. אָמַר לֵהּ, זִיל תִּפַּח רוּחֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, בִּזְכוּת בְּעִירָא דְּקִיק אִי שְׁמְשָׁא דַּנְחָא עֲלֵיכוֹן וּמִטְרָא נָחִית עֲלֵיכוֹן, וּבִזְכוּת בְּעִירָא דְּקִיקָא אַתּוּן מִשְׁתַּזְבוּן. וְעוֹד, אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה׳, אָדָם בִּזְכוּת בְּהֵמָה

תּוֹשִׁיעַ ה׳. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּאָדָם אֲנַחְנוּ, כִּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעֵנוּ, לְפִי שֶׁאֲנַחְנוּ נִמְשָׁכִין אַחֲרֶיךָ כִּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מָשְׁכֻנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה, וֶהֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ, נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן, מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ (שה״ש א, ד). לְהֵיכָן אָנוּ נִמְשָׁכִין אַחֲרֶיךָ, לְגַן עֵדֶן. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: יְרוּיֵן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם (תהלים לו, ט). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר מְנַחֵם, עֲדָנֶךָ אֵין כְּתִיב, אֶלָּא עֲדָנֶיךָ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק יֵשׁ לוֹ עֵדֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה׳. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִשְׁפַּט אָדָם וּבְהֵמָה, אֶחָד. מִשְׁפַּט אָדָם, וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל. וּמִשְׁפַּט בְּהֵמָה, וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה.

ז רַבִּי תַּנְחוּמָא פָּתַח, מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם, תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם לִי הוּא (איוב מא, ג), זֶה רַוָּק הַדָּר בַּמִּדִינָה וְנוֹתֵן שְׂכַר סוֹפְרִים וּמִשְׁנָיוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַי לְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכַר עֲמָלוֹ, לְתֵן לוֹ בִּשְׂכָרוֹ בֶּן זָכָר. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, עֲתִידָה בַּת קוֹל לְהִיוֹת מְפוֹצֶצֶת בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים וְאוֹמֶרֶת, כָּל מִי שֶׁפָּעַל עִם אֵל, יָבֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת, מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם. מִי קִלֵּס לְפָנַי עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי בּוֹ נְשָׁמָה. מִי מָל לְפָנַי עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ בֶּן זָכָר. מִי עָשָׂה לְפָנַי צִיצִית עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ טַלִּית. מִי עָשָׂה מַעֲקֶה עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ גַּג. מִי עָשָׂה סֻכָּה עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ מָקוֹם. מִי הִפְרִישׁ לִי פֵּאָה עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ שָׂדֶה. מִי הִפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ גֹּרֶן. מִי הִקְרִיב לְפָנַי קָרְבָּן עַד שֶׁלֹּא נָתַתִּי לוֹ בְּהֵמָה. הֵנִי, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז.

ח שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. רַבִּי יַעֲקֹב בַּר זְבִיד בְּשֵׁם רַבִּי אֲבָהוּ פָּתַח, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהִים (יחזקאל כט, טז). וּכְתִיב: שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, שֵׁשׁ כְּנָפִים שֵׁשׁ כְּנָפִים לָאֶחָד, בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וגו׳. בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו, שֶׁלֹּא יַבִּיט פְּנֵי שְׁכִינָה. וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו, שֶׁלֹּא יְרָאֶה פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, דִּכְתִיב: וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל (יחזקאל א, ז). עַל שֵׁם, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן. וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף, לְקַלּוּס. וְתַנְיָנן תַּמָּן, כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרוֹת חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה שֶׁהוּא שֶׁל עֵגֶל, עַל שֵׁם וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן. וְתַנְיָנן תַּמָּן, וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה (ויקרא כ, טז). אִם הָאִשָּׁה חָטְאַת, בְּהֵמָה מַה חָטְאַת. אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּאתָה לְאִשָּׁה תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב שֶׁלֹּא תְהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ, זוֹ הִיא הַבְּהֵמָה שֶׁנֶּהֱרְגָה אִשָּׁה פְּלוֹנִית עַל יָדֶיהָ, עַל שֵׁם, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד וגו׳. וְתַנָּן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ, אֵין הַסּוֹטָה שׁוֹתָה בַּכּוֹס שֶׁל חֲבֵרְתָּהּ. שֶׁלֹּא יְהוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: בְּכוֹס זֶה שָׁתְתָה אִשָּׁה פְּלוֹנִית וּמֵתָה, עַל שֵׁם, וְלֹא יִהְיֶה עוֹד. אַף כָּאן, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד. שׁוֹר נוֹלָד וְלֹא עֵגֶל נוֹלָד אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה. לְפִיכָךְ קְרָאוֹ הַכָּתוּב שׁוֹר, וְלֹא קָרָאוֹ עֵגֶל.

ט שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא, וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה (קהלת ג, טו). רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, שֶׁאִם לֹא חָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, הָיָה חַי וְקַיָּם עַד עַכְשָׁו, אֱמֹר לוֹ אַתָּה, כְּבָר אֵלְיָהוּ זְכוּרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁלֹּא חָטָא, אֵינוֹ חַי וְקַיָּם עַד עַכְשָׁו. וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֵּה מֵתִים, אֱמֹר לוֹ: לֹא כְּבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אֵלְיָהוּ וְעַל יְדֵי אֱלִישָׁע וְעַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל. וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֵּה מֵתִים, אֱמֹר לוֹ: חֲרֵי אוֹקְיָנוֹס כֻּלּוֹ מַיִם בְּמַיִם, וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת הַיָּם יַבָּשָׁה, אֱמֹר לוֹ: כְּבָר עָשָׂה כֵּן בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם (שמות יד, כט). וְרַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, כָּל מַה שֶּׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לֶעָתִיד לָבֹא, כְּבָר הִקְדִּים וְעָשָׂה מִקְצָת עַל יְדֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּתִים, כְּבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אֵלְיָהוּ וְעַל יְדֵי אֱלִישָׁע וְעַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל. עָתִיד לַעֲשׂוֹת הַיָּם יַבָּשָׁה, וּכְבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיַּבָּשָׁה (שם). עָתִיד לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת, וּכְבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אֱלִישָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקַח ה׳ אֶת עֵינֵי הַנַּעַר (מ״ב ו, יז). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לִפְקֹד עֲקָרוֹת, כְּבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי אַבְרָהָם וְשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ ה׳ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר (בראשית כא, א). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ (ישעיה מט, כג), וּכְבָר עָשָׂה כֵּן עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לְדָנִיֵּאל בָּאֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאַדַּיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי (דניאל ב, מו). וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף (קהלת ג, טו). רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב יוֹסֵף אָמַר, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתְבֹעַ דָּמָן שֶׁל נִרְדָּפִין מִיַּד רוֹדְפֵיהֶן. צַדִּיק רוֹדֵף צַדִּיק, וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. רָשָׁע רוֹדֵף רָשָׁע, וְרָשָׁע רוֹדֵף צַדִּיק, וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק רוֹדֵף רָשָׁע, מִכָּל מָקוֹם, וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן, שֶׁהֲרֵי הֶבֶל הָיָה נִרְדָּף מִפְּנֵי קַיִן, וְלָכֵן, וַיִּשַׁע ה׳ אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ, וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה (בראשית ד, ד-ה). נֹחַ נִרְדָּף מִפְּנֵי דּוֹרוֹ, וּכְתִיב: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה׳ (שם ו, ח). אַבְרָהָם נִרְדָּף מִפְּנֵי נִמְרֹד, וּכְתִיב: אַתָּה הוּא ה׳ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים (נחמיה ט, ז). יִצְחָק נִרְדָּף מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים, וּכְתִיב: וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה׳ עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינָךְ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ (בראשית כו, כח). יַעֲקֹב נִרְדָּף מִפְּנֵי עֵשָׂו, וּכְתִיב: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ, יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ (תהלים קלה, ד). יוֹסֵף נִרְדָּף מִפְּנֵי אֶחָיו, וּכְתִיב: וַיְהִי ה׳ אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי (בראשית לט, ב). מֹשֶׁה נִרְדָּף מִפְּנֵי פַּרְעֹה, וּכְתִיב: וּלְמֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית (תהלים קו, כג). יִשְׂרָאֵל נִרְדָּפִים מִפְּנֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּכְתִיב: וּבְךָ בָּחַר ה׳ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב). רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, אַף כָּאן, שׁוֹר נִרְדָּף מִפְּנֵי אֲרִי, כֶּבֶשׂ מִפְּנֵי זְאֵב, עֵז מִפְּנֵי הַנָּמֵר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תְּבִיאוּ לְפָנַי קָרְבָּן אֶלָּא מִן הַנִּרְדָּפִין, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה.

י שור אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וגו׳. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עַמִּי מֶה עָשִׂיתִי לָךְ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי (מיכה ו, ג). אָמַר רַב אֶחָא, עֲנֵה בִי וְקַבֵּל שָׂכָר, וְאַל תַּעֲנֶה וּתְקַבֵּל דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִתְוַכֵּחַ עִם יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שְׁמֵחִין. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁאָמַר, לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה (ישעיה א, יח), שְׂמֵחִין וְאוֹמְרִין, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיוּ שְׂמֵחִין, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב, אָמַר לָהֶן, אִם יִהְיוּ חַטָּאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ (שם). כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם כָּךְ, תָּמְהוּ וְאָמְרוּ, זוֹ הִיא תּוֹכֵחָה, וְזוֹ הִיא תְּשׁוּבָה. לֹא אָתָא אֶלָּא לְמִתְפּוֹגְגָה עִם בְּנוֹהִי. בַּשְּׁנִיָּה, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם: כִּי רִיב לַה׳ עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח (מיכה ו, ב). שָׁמְחוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְאָמְרוּ, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב, וְאָמַר, עַמִּי זְכֹר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה עָנָה אוֹתוֹ בִלְעָם וגו׳ (שם פסוק ה). כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם כֵּן, תָּמְהוּ וְאָמְרוּ, זוֹ תְּשׁוּבָה וְזוֹ תּוֹכֵחָה, לֹא אָתָא אֶלָּא לְמִתְפּוֹגְגָה עִם בְּנוֹהִי. הַשְּׁלִישִׁי, כְּשֶׁאָמַר וְרִיב לַה׳ עִם יְהוּדָה (הושע יב, ג). שָׁמְחוּ הָאֻמּוֹת וְאָמְרוּ, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב, וְאָמַר, עַמִּי זְכֹר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה עָנָה אוֹתוֹ בִלְעָם וגו׳ (שם פסוק ה). כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם כֵּן, תָּמְהוּ וְאָמְרוּ, זוֹ תְּשׁוּבָה וְזוֹ תּוֹכֵחָה, לֹא אָתָא אֶלָּא לְמִתְפּוֹגְגָה עִם בְּנוֹהִי. שָׁמְחוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְאָמְרוּ, עַכְשָׁו הוּא מְכַלֶּה אוֹתָן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, הֲפָכָהּ לָהֶם לְמוּטָב, וְאָמַר, בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים (שם פסוק ד). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה קוֹבֶלֶת עַל בְּנָהּ, וְהִזְמִינָה אוֹתוֹ לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט לְמִשְׁפָּט. אַתּוּ כֻּלֵּי עַלְמָא לְמִחְמֵי. אָמְרוּ דֵּין לְדֵין, חֲזוּ הַאי אִתְּתָא אַתְיָא לְדִינָא לְמִקְטַל בְּרָהּ. כֵּיוָן דַּחֲזַת אִתְּתָא הָא, וְשָׁמְעָה מַה דַּהֲווֹ אָמְרִין, אַפְּכָה לְאִשְׁתַּעוּיֵי בְּמִילֵי אַחֲרִינֵי. כַּד אֲתָת קֳדָם דַּיָּנָא, אֲמַר לָהּ, מַה עֲבִיד לָךְ בְּרִיךְ. אָמְרָה לֵהּ, כַּד חֲווֹ בִּמְעוֹי בָּעַט בִּי. אֲמַר לָהּ הַדַּיָּן, וְלָא עֲבַד לִיךְ מִילֵי אַחֲרִינֵי. אָמְרָה לֵהּ, לָאו. אֲמַר לָהּ, לֵית דִּין סְרְחַן דִּכְלוּם. תָּהוּ כֻּלֵּי עַלְמָא וְאָמְרוּ, זוֹ תְּשׁוּבָה וְזוֹ תּוֹכֵחָה. לָא אֲתַת דִּין אֶלָּא לְמִתְפְּגְיָא עִם בְּרָהּ. וְחָזְרוּ בְּבֹשֶׁת פָּנִים. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָזַר וְהָפַךְ הַתּוֹכֵחָה לְאַהֲבָה, וְחָזְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם חֲפוּיִים. וּמָה הֶלְאֵתִיךָ (מיכה ו, ג). אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׁלַח פְּרוֹזְדּוּגְמָא שֶׁלּוֹ לִמְדִינָה. מָה עָשׂוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה. נָטְלוּ אוֹתָהּ וּפָרְעוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם, וְקָרְאוּ אוֹתָהּ בְּאֵימָה בְּיִרְאָה בִּרְתֵת וּבְזִיעַ. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, הָדָא קְרִיאַת שְׁמַע הִיא פְּרוֹזְדּוּגְמָא שֶׁלִּי, לֹא הִטְרַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתִּהְיוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ, לֹא עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיכֶם וְלֹא פּוֹרְעִין אֶת רָאשֵׁיכֶם, אֶלָּא, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (דברים ו, ז). דָּבָר אַחֵר, וּמָה הֶלְאֵתִיךָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִמּוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָשָׂרָה בְּהֵמוֹת מָסַרְתִּי לָךְ. שָׁלֹשׁ בִּרְשׁוּתְךָ, וְשֶׁבַע שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ. שׁוֹר שֶׂה כְּשָׂבִים וְשֶׂה עִזִּים (שם יד, ד). וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ, אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישׁוֹן וּתְאוֹ וָזֶמֶר (שם פסוק ה). לֹא הִטְרַחְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אָמַרְתִּי לָכֶם וּלְהִתְיַגֵּעַ בַּשָּׂדוֹת וּלְהָבִיא לְפָנַי קָרְבָּן מֵאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ, אֶלָּא מֵאֵלּוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתְךָ הַגְּדֵלוֹת עַל אֲבוּסְךָ אָמַרְתִּי לְהָבִיא קָרְבָּן לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז.

יא שור אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵן אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע, תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם (ישעיה מא, כד). הֵן אַתֶּם מֵאַיִן, מִלֹּא כְלוּם, מִן לֵיחָה סְרוּחָה. מֵאָפַע, מִמַּאֲה פְּעִיּוֹת שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹעָה בְּשָׁעַת לִדְתָּהּ, בְּשָׁעָה שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר, תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה לְמִיתָה, וְאַחַת לְחַיִּים. תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם. מֵהוּ תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם. מְדַבֵּר בַּתִּינוֹק הַזֶּה אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ מְלֵכְלָךְ מְטֻנָּף מָלֵא רִירִין, הַכֹּל מְנַשְּׁקִין אוֹתוֹ וְהַכֹּל מְחַבְּבִין אוֹתוֹ, וּכְיוֹתֵר כְּשֶׁהוּא זָכָר. דָּבָר אַחֵר, הֵן אַתֶּם מֵאַיִן. לָשׁוֹן יָוָנִי הוּא, הֵן, חַד. חַד אַתֶּם לִי. מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם הַנִּקְרָאִין אַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ (שם מ, יז). וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל פְּעֻלּוֹת טוֹבוֹת וּנְעִימוֹת וְנֶחְמוֹת שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת עִם יִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֶלָּא בִּשְׂכַר פְּעִיָּה אַחַת שֶׁפָּעוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וְאָמְרוּ, כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז). תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם. אוֹתָהּ תּוֹעֵבָה שֶׁעָשִׂיתֶם עֵגֶל מַסֵּכָה, מֵאוֹתָהּ תּוֹעֵבָה הָבִיאוּ לְפָנַי קָרְבָּן, וַאֲנִי אֶבְחַר בָּכֶם. וּמַהוּ, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים (הושע ז, ג). וְכִי מָה רָאָה בַּשּׁוֹר שֶׁעָשָׂאוּ רֹאשׁ לַקָּרְבָּנוֹת. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמַטְרוֹנָא שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע עִם אֶחָד מִגְּדוֹלֵי מַלְכוּת. בָּדַק הַמֶּלֶךְ בַּדְּבָרִים וְלֹא מָצָא בָּהֶם מַמָּשׁ. מָה עָשָׂה סְעוּדָה וְהוֹשִׁיבוֹ בְּרֹאשׁ, לְהוֹדִיעַ לַכֹּל, שֶׁבָּדַק הַמֶּלֶךְ בַּדְּבָרִים וְלֹא מָצָא בָּהֶן מַמָּשׁ. וּלְפִי שֶׁהָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם עֲשִׂיתֶם הָעֵגֶל, וּבָדַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא מָצָא בִּדְבָרֵיהֶם מַמָּשׁ, לְפִיכָךְ נַעֲשָׂה שׁוֹר רֹאשׁ לְכָל הַקָּרְבָּנוֹת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. רַב הוּנָא וְרַב אִידִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, מוּצָלִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל מֵאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה. שֶׁאִלּוּ הֵם עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, הָיָה לָהֶם לוֹמַר, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא הַגֵּרִים שֶׁעָלוּ עִם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הֵם שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ, וְהָיוּ מוֹנִין לְיִשְׂרָאֵל מֵאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה. שֶׁאִלּוּ הֵם עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, הָיָה לָהֶם לוֹמַר, אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא הַגֵּרִים שֶׁעָלוּ עִם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הֵם שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ, וְהָיוּ מוֹנִין לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, כְּתִיב: יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ וַחֲמוֹר וגו׳ (ישעיה א, ג). לֹא הָיוּ יוֹדְעִין, אֶלָּא שֶׁדִּשּׁוּ בָּעֶקֶב. וְדִכְוָותֵיהּ, וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וגו׳ (הושע ב, י). וְלֹא הָיְתָה יוֹדַעַת, אֶלָּא שֶׁדָּשָׁה בָּעֶקֶב.

יב שור, בִּזְכוּת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם, וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ (בראשית יח, ז). כֶּבֶשׂ, בִּזְכוּת יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וגו׳ (שם כב, יג). עֵז, בִּזְכוּת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טוֹבִים. מַהוּ טוֹבִים. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר, טוֹבִים לְךָ וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ. טוֹבִים לְךָ, שֶׁעַל יְדֵיהֶם אַתָּה מְקַבֵּל הַבְּרָכוֹת. וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ, שֶׁעַל יְדֵיהֶן מִתְכַּפֵּר לְבָנֶיךָ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טז, ל). וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה נִכְנָס לִמְדִינָה, וְהוֹצִיא כְּרוֹז וְאָמַר, כָּל אַכְסַנְיִין שֶׁיֵּשׁ כָּאן לֹא יִרְאוּ פָּנַי עַד שֶׁיִּרְאוּ פְּנֵי מַטְרוֹנָה תְּחִלָּה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, לֹא תְּבִיאוּ לְפָנַי קָרְבָּן עַד שֶׁתַּעֲבֹר עָלָיו הַשַּׁבָּת, שֶׁאֵין שְׁבוּעָה בְּלֹא שַׁבָּת, וְאֵין מִילָה בְּלֹא שַׁבָּת. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִשְׁפַּט אָדָם וּמִשְׁפַּט בְּהֵמָה. מִשְׁפַּט אָדָם, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ג). וּמִשְׁפַּט בְּהֵמָה, וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה יֵרָצֶה (שם כב, כז).

יג וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ, וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי (משלי יב, י). יוֹדֵעַ צַדִּיק, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים (דברים כב, ו). וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, זֶה סַנְחֵרִיב הָרָשָׁע, דִּכְתִיב בֵּיהּ, אֵם עַל בָּנִים רָטָשָׁה (הושע י, יד). יוֹדֵעַ צַדִּיק, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ וְגוֹ'. וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, זֶה הָמָן, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד (אסתר ג, יג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, אוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים, שֶׁהֵם מִתְעַסְּקִין בְּעֵצוֹת רָעוֹת עַל יִשְׂרָאֵל. כָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמֵר, עֲצָתִי יָפָה מֵעֲצָתְךָ. עֵשָׂו אָמַר, שׁוֹטֶה הָיָה קַיִן שֶׁהָרַג אֶת הֶבֶל אָחִיו בְּחַיֵּי אָבִיו. אֲבָל לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאָבִיו יִפְרֶה וְיִרְבֶּה. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וַאֲהָרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי (בראשית כז, מא). פַּרְעֹה אָמַר, שׁוֹטֶה הָיָה עֵשָׂו, שֶׁאָמַר, יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ, שֶׁאָחִיו פָּרָה וְרָבָה בְּחַיֵּי אָבִיו. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא עַד דְּאִינּוּן דְּקִיקִין תַּחַת כַּרְסֵי אִמָּתְהוֹן אֲנִי מַחֲנִיק לְהוֹן, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ (שמות א, כב). הָמָן אָמַר, שׁוֹטֶה הָיָה פַּרְעֹה, שֶׁאָמַר, כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ, שֶׁבָּנוֹת נְשׁוּאוֹת לָאֲנָשִׁים וּפָרוֹת וְרָבוֹת מֵהֶן. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וְגוֹ' (אסתר ג, יג). אָמַר רַבִּי לֵוִי, אַף גּוֹג וּמָגוֹג לָעָתִיד לָבֹא אוֹמֵר כֵּן, שׁוֹטִים הָיוּ הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ מִתְעַסְּקִין בְּעֵצוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פַּטְרוֹן בַּשָּׁמַיִם. אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵן, אֶלָּא בִּתְחִלָּה אֲנִי מְזַדְּוֵג לְפַטְרוֹנָם, וְאַחֲרֵי כֵן אֲנִי מְזַדְּוֵג לָהֶם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יַחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ (תהלים ב, ב). אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, לִי אַתָּה רוֹצֶה לְהִזְדַּוֵּג. חַייֶךָ, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: ה' כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה (ישעיה מב, יג). וּכְתִיב: וַיֵּצֵא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם (זכריה יד, ג).

יד וְכִי תִּזְבְּחוּ זֶבַח תּוֹדָה. רַבִּי פִּנְחָס וְרַבִּי לֵוִי וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר בְּשֵׁם רַבִּי מְנַחֵם דְּגָלִיל, לָעָתִיד לָבֹא, כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן בְּטֵלִין, וְקָרְבָּן תּוֹדָה אֵינוֹ בָּטֵל לְעוֹלָם. כָּל הַהוֹדָיוֹת בְּטֵלִין, וְהוֹדָיַת תּוֹדָה אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל אוֹמְרִים הוֹדוּ אֶת ה' צְבָאוֹת. כִּי טוֹב ה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, מְבִיאִים תּוֹדָה בֵּית ה' (ירמיה לג, יא), זֶה קָרְבַּן תּוֹדָה. וְכֵן דָּוִד אָמַר, עָלַי אֱלֹהִים נְדָרֶיךָ, אֲשַׁלֵּם תּוֹדוֹת לָךְ (תהלים נו, יג). תּוֹדָה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא תּוֹדוֹת, הַהוֹדָיָה וְקָרְבַּן תּוֹדָה.

טו וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה וְגוֹ'. שֶׁלֹּא יַטְעֶךָּ יִצְרְךָ שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. מִי הָיָה מַקְרִיב לוֹ קָרְבָּנוֹת עַד שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל. אָמַר דָּוִד, כִּי מִי בַּשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה' (תהלים פט, ז), מִי הָיָה מַקְרִיב לוֹ קָרְבָּנוֹת. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי, מִי כְּהָקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְפָרְנֵס יְתוֹמִים וּמַשְׁבִּיעַ רְעֵבִים. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה יַעֲרֹךְ אֶלָּא לְשׁוֹן פַּרְנָסָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ (ויקרא כד, ח). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַּשַּׁחַק יַעֲרֹךְ, מִי כַּיּוֹצֵא בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מֵאִיר עֵינֵי חֲשֵׁכִים. וְאֵין לְשׁוֹן עֵרֶךְ אֶלָּא לְשׁוֹן אוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ (שם פסוק ד). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַּשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה', מִי כַּיּוֹצֵא בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמַּלְבִּישׁ עֲרוּמִים. וְאֵין לְשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן כְּסוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמַחֲיָתֶךָ (שופטים יז, י). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַּשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. אֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה אֶלָּא לְשׁוֹן מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה (בראשית יד, ח), לְלַמֶּדְךָ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִלְחַמְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַּשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יִטְעֶךָּ יִצְרְךָ לוֹמַר לְךָ, מִי הָיָה מַקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, אֱמֹר לוֹ: וַהֲרֵי מֹשֶׁה עָלָה לָרָקִיעַ וְעָשָׂה שָׁם מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, יֹאמַר לְךָ, אִם הָיוּ מַקְרִיבִין לְפָנָיו. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוּא הָיָה לָמוּד לֶאֱכֹל. וּמִשֶּׁעָלָה אֶצְלִי, רָאָה שֶׁאֵין לְפָנַי אֲכִילָה, וְאַף הוּא לֹא אָכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שָׁם עִם ה' וְגוֹ' (שמות ד, כח). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אִם בָּא יִצְרְךָ לוֹמַר לְךָ, אִלּוּלֵי שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לֹא הָיָה אוֹמֵר שֶׁאַקְרִיב וַאֲנַסֵּךְ לוֹ. מַה כְּתִיב: עוֹלַת תָּמִיד הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי (במדבר כח, ו). וְכִי בְּהַר סִינַי הִקְרִיבוּ קָרְבָּן. אֶלָּא, חֲרֵי מֹשֶׁה שֶׁעָלָה לְהַר סִינַי, יֹאמַר לְךָ, אִם יֵשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְלָמָּה הִטְרַחְתִּי עָלֶיךָ וְאָמַרְתִּי לְךָ עוֹלַת תָּמִיד שֶׁתְּהֵא מַקְרִיב, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹתְךָ. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, גִּבּוֹר שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְהָיָה צָמֵא וְהָלַךְ לִשְׁתּוֹת מַיִם, כַּמָּה יִשְׁתֶּה. בְּכַפָּיו, כַּמָּה יִשְׁתֶּה. עֶשְׂרָה כַּפִּים, שֵׁשׁ כַּפִּים, אַרְבַּע כַּפִּים. פָּחוֹת מִשְּׁתַּיִם אֵינוֹ שׁוֹתֶה. וְכָל הַמַּיִם שֶׁבָּעוֹלָם מִלֹּא שַׁעֲלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשַׁעֲלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב). לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאֵין לְפָנָיו אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה. לָמָּה אָמַר שֶׁתַּקְרִיב קָרְבָּן לְפָנָיו, אֶלָּא לְזַכּוֹתְךָ. חֲרֵי, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ'. וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה וְגוֹ', זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מִקְרֶה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וְגוֹ' (קהלת ג, יט). בֹּא וּרְאֵה, כְּתִיב בָּאָדָם, לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז (דברים כב, יא). וּכְתִיב בַּבְּהֵמָה, לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו (שם פסוק י). מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל (קהלת ט, ג), מָה אָדָם מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף בְּהֵמָה מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה. בָּאָדָם כְּתִיב: הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא (במדבר יט, יא). וּבַבְּהֵמָה, הַנּוֹגֵעַ בִּנְבֵלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב (ויקרא יא, לט). כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה (קהלת ג, יט), בָּאָדָם כְּתִיב: וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה (ויקרא כ, טז). וּבַבְּהֵמָה כְּתִיב: וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ (שם פסוק טו). וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל (קהלת ג, יט), מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ (שם פסוק כא). רוּחַ הָאָדָם, לְפִי שֶׁנִּתְּנָה מִלְמַעְלָה, כְּתִיב בֵּיהּ עֲלִיָּה. וְשֶׁל בְּהֵמָה, לְפִי שֶׁנִּתְּנָה מִלְמַטָּה, לְפִיכָךְ כְּתִיב בֵּיהּ יְרִידָה. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן (שם פסוק יט). מַהוּ אָיִן. שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְהִיא אֵינָהּ מְדַבֶּרֶת. וְעוֹד, יֵשׁ בָּאָדָם דֵּעָה, וּבַבְּהֵמָה אֵין בָּהּ דַּעַת. וְהָאָדָם יוֹדֵעַ בֵּין טוֹב לָרָע, וְהַבְּהֵמָה אֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלוּם. וְעוֹד, הָאָדָם נוֹטֵל שָׂכָר עַל מַעֲשָׂיו, וְהַבְּהֵמָה אֵינָהּ נוֹטֶלֶת שָׂכָר עַל מַעֲשֶׂיהָ. הָאָדָם מֵת, מְטַפְּלִין בּוֹ וְנִקְבָּר, וְהַבְּהֵמָה אֵינָהּ נִקְבֶּרֶת. חֲרֵי, וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן. מַה כְּתִיב בָּאָדָם, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה וְגוֹ', וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ב-ג). וּבַבְּהֵמָה, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ' וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה.

טז שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אוֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה. כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, הָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִין, אֵין לָהֶם תְּקוּמָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבַּן שׁוֹר, רָמָה רֹאשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי. וְהָיוּ מְהַלְכִין בַּהֲרָמַת רֹאשׁ וְאוֹמְרִין, עַכְשָׁו אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁנִּתְרַצָּה לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַה׳. שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז. יֵשׁ שׁוֹר נוֹלָד, עֶגֶל אֵינוֹ נוֹלָד שֶׁיִּהֵא שׁוֹר שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַקְרִיב שׁוֹר. וְלָמָּה אָמַר שֶׁיַּקְרִיבוּ שׁוֹר. לְכַפֵּר עַל תַּבְנִית שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי, הָרוֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאָיְכִי (תהלים קג, ג). תֵּדַע לְךָ, בֹּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב: וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת, וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם (יחזקאל א, ו). מַה כְּתִיב שָׁם. וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה, וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל (שם פסוק ז). וּבְשָׁבִיל כַּפָּרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוֹסִיף לָהֶם עוֹד שְׁתֵּי כְּנָפַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד (ישעיה ו, ב). לָמָּה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּכַסּוּ רַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵן דּוֹמוֹת כְּעֵגֶל. כִּבְיָכוֹל שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן וְיִזְכֹּר מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל. בְּשִׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו (שם). וְכָל כָּךְ לָמָּה. אֶלָּא לְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, וְהוּ הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי. אֵין לְךָ גָּדוֹל בָּעוֹפוֹת אֶלָּא הַנֶּשֶׁר, וְנַעֲשָׂה פָנִים לַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי נֶשֶׁר (יחזקאל א, י). הַגָּדוֹל שֶׁבַּחַיָּה אֲרִי וְנַעֲשָׂה פָנִים לַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי אַרְיֵה (שם). הַשּׁוֹר גָּדוֹל שֶׁבַּבְּהֵמוֹת וְנַעֲשָׂה פָנִים לַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל (שם). פְּנֵי אָדָם (שם), בְּשָׁבִיל יִשְׂרָאֵל מָחָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַשּׁוֹר וְנָתַן כְּרוּב תַּחְתָּיו. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁאֵין מַזְכִּיר שָׁם אֶלָּא כְּרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב (שם י, יד). כָּל כָּךְ לָמָּה, כְּדֵי לְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל. וֶהוּ, הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי. וְלָמָּה הֵסִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעֵגֶל, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל זַכָּאִין לְפָנָיו. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ עֲבֵרָה אוֹ דָּבָר רָע, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה. שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר, אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי, לֹא יִשְׁמַע ה׳ (תהלים סו, יח). וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם עוֹמֵד וּמְהַרְהֵר בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנָי (שם לא, כד). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַקְשִׁיב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה׳ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה׳ וַיִּשְׁמָע (מלאכי ג, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁאַתֶּם עוֹסְקִין בָּהּ, הֲיִיתִי מַקְשִׁיב וְשׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹתֵיכֶם. אֲבָל לְעָתִיד, עַד שֶׁלֹּא תִּקְרְאוּ לְפָנַי, אֲנִי עוֹנֶה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה (ישעיה סה, כד).

יז וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׁמַע בְּנִי וְקַח אֲמָרָי (משלי ד, י), וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן (שם ב, א). שְׁמַע בְּנִי וְקַח, הַרְבֵּה לְקִיחוֹת צִוִּיתִי לָכֶם בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. אָמַרְתִּי לָכֶם, וְיִקְחוּ אֵלַיִךְ פָּרָה אֲדֻמָּה (במדבר יט, ב). שֶׁמָּא בִּשְׁבִילִי. לֹא עָשִׂיתִי אֶלָּא בִּשְׁבִיל טָהֳרַתְכֶם. לֹא כָךְ כְּתִיב: וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא (שם פסוק יט). אָמַרְתִּי לָכֶם, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שמות כה, ב). לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאָדוּר בֵּינֵיכֶם. דִּכְתִיב: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שם פסוק ח). דָּבָר קָשֶׁה כִּבְיָכוֹל אָמַר לָהֶם: קְחוּ אוֹתִי שֶׁאָדוּר בֵּינֵיכֶם. וְיִקְחוּ תְּרוּמָה אֵין כְּתִיב, אֶלָּא וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, אוֹתִי אַתֶּם לוֹקְחִים. אָמַרְתִּי לָכֶם, וְיִקְחוּ אֵלַיִךְ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ (שם כז, כא). לָמָּה, לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד (שם). וְכִי אוֹר מַשְׁלָכֶם אֲנִי צָרִיךְ. אֶלָּא בִּשְׁבִיל לִשְׁמֹר אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם. שֶׁנִּמְשָׁלָה הַנֶּפֶשׁ בְּנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ, כז). וְעַכְשָׁו שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם, וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי צָרִיךְ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נַחַל. מַה טִּיבָן שֶׁל אַרְבַּעַת הַמִּינִים הַלָּלוּ. מֶהֶן שֶׁעוֹשִׂין פֵּרוֹת, וּמֵהֶן שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין פֵּרוֹת. פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפּוֹת תְּמָרִים, אֵלּוּ צַדִּיקִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים. וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נַחַל, אֵלּוּ בֵּינוֹנִים שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֻּלְּכֶם כְּאֶחָד תַּעֲשׂוּ אֲגֻדָּה אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכָנַי פְּסֹלֶת. אִם עֲשִׂיתֶם כֵּן, אֲנִי מִתְעַלֶּה עֲלֵיכֶם. וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר, הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וְאֵימָתַי הוּא מִתְעַלֶּה, כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין אֲגֻדָּה אֶחָת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ.

יח וּלְקַחְתֶּם לָכֶם, בִּלְקִיחָה תַּמָּה שֶׁלֹּא תְּהֵא גּוֹזֵל וְעוֹמֵד בּוֹ וְנִמְצָא סַנֵּגוֹרוֹ קָטֵגוֹרוֹ. וּלְקַחְתֶּם, תַּנֵּי רַבִּי חִיָּא, בְּמֻקָּח וְלֹא בִּגְזֵל, בְּמֻקָּח וְלֹא בְּחִנָּם, לְהוֹצִיא אֶת הַשָּׁאוּל וּלְהוֹצִיא אֶת הַגָּזוּל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשָׁלִיחַ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִגְבּוֹת בָּעִיר. מִשֶּׁגְּבָה אוֹתָהּ, מְצָאוֹ עִירוֹנִי אֶחָד בַּדֶּרֶךְ לִסְטִים, קִפְּחוֹ וְנָטַל אֶת כֵּלָיו וְאֶת הַמִּגְבָּה שֶׁהָיְתָה בְיָדוֹ. לְאַחַר יָמִים הָיָה לְאוֹתוֹ עִירוֹנִי דִּין אֵצֶל הַשִּׁלְטוֹן. בָּא לִשְׁפֹּר לוֹ אָדָם, שֶׁיְּלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ הַגַּבַּאי לְאוֹתוֹ הָעִירוֹן, הַגֵּד לִי מַה אַתָּה עוֹשֶׂה כָּאן. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי דִּין אֵצֶל הַשִּׁלְטוֹן, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד עָלַי זְכוּת. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ הַגַּבַּאי, תֵּן לִי אוֹתוֹ זָהָב וְאוֹתָן הַכֵּלִים וְאוֹתָן הָעֲבוֹטוֹת שֶׁנָּטַלְתָּ מִמֶּנִּי, וַאֲנִי מְלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת, וּלְמָחָר כְּשֶׁאַתָּה עוֹמֵד בַּדִּין לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹן וְיֹאמַר לְךָ, יֵשׁ לְךָ מִי שֶׁיְּלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת, תֹּאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי, וַאֲנִי הוֹלֵךְ וּמְלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת. נָטַל מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ זָהָב וַעֲבוֹטוֹת מִקְצָתָם וְהָלַךְ לוֹ. לְמָחָר כְּשֶׁהוּא עָמַד לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹן, אָמַר לוֹ: יֵשׁ לְךָ מִי שֶׁיְּלַמֵּד עָלֶיךָ זְכוּת. הֵשִׁיב וְאָמַר לוֹ: אִישׁ פְּלוֹנִי. אָמַר לוֹ הַשִּׁלְטוֹן, מַה זְּכוּת אַתָּה מְלַמֵּד עַל זֶה. אָמַר לֵיהּ: מֵאַרְי, אֲנִי אוֹמֵר לְךָ דְּבָרִים שֶׁעָשָׂה לִי חֲבֵרִי זֶה. כְּשֶׁהָלַכְתִּי בַּדֶּרֶךְ לִגְבּוֹת בְּעִיר פְּלוֹנִי, עָמַד עָלַי בַּדֶּרֶךְ וְקִפְּחַנִי וְנָטַל כָּל מַה שֶׁהָיָה בְיָדִי. וְהַכֵּלִים הָאֵלּוּ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּיָדִי, הֵם מִקְצָת כֵּלַי שֶׁהֶחֱזִיר לִי, כְּדֵי שֶׁאֲלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. עַכְשָׁו הָיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים: אוֹי לוֹ לָזֶה שֶׁנַּעֲשָׂה סָנֵגוֹרוֹ קָטֵגוֹרוֹ. כָּךְ אֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לְהַלֵּל בְּלוּלָב גָּזוּל אֶלָּא אִם כֵּן לוֹקֵחַ אוֹתוֹ בְּדָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז יָרֹנּוּ כָּל עֲצֵי יַעַר (תהלים צו, יב). בְּמִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר. בְּיִשְׂרָאֵל וּבְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אוֹתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אֵלּוּ וְאֵלּוּ נִכְנָסִין לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לְדִין, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מִי הָיָה מְנַצֵּחַ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּכְנְסוּ לְדִין לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ אָדָם מַה בֵּינֵיהֶם אֶלָּא הַמֶּלֶךְ בִּלְבָד. דָּן הַמֶּלֶךְ אוֹתָן, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין הַבְּרִיּוֹת מִי נוֹצַחַ לַחֲבֵרוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹצֵא וּבְיָדוֹ אֲגֵין, הֲווּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא נָצַח. כָּךְ יִשְׂרָאֵל וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם נִכְנָסִין לְדִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין הַבְּרִיּוֹת יוֹדְעִין מִי נָצַח. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,

טְלוּ לוּלְבֵיכֶם בְּיָדֵכֶם, שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁאַתֶּם זְכִיתֶם בַּדִּין. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יַעַר, לִפְנֵי ה' (תהלים צו, יב-יג). אֵימָתַי, כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ (שם), בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. מַה יִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין. מַמְתִּינִים עוֹד חֲמִשָּׁה יָמִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁיִּשְׂרָאֵל זָכוּ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

יט וּלְקַחְתֶּם לָכֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ (שם לה, י). יָפֶה אָמַר דָּוִד שֶׁאָמַר הַפָּסוּק הַזֶּה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהַלּוּלָב הַזֶּה דּוֹמֶה לִשְׁדָרָה שֶׁל אָדָם, וְהַהַדַּס הַזֶּה דּוֹמֶה לָעֵינַיִם, וְהָעֲרָבָה דּוֹמָה לַשְּׂפָתַיִם, וְהָאֶתְרוֹג דּוֹמֶה לַלֵּב. אָמַר דָּוִד, אֵין לְךָ אֵיבָר אַחַר גָּדוֹל מֵאֵלּוּ. שְׁקוּלִין הֵן כְּנֶגֶד הַגּוּף. תֵּרוֹ, כָּל עַצְמוֹתַי.

כ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. אַחַר כָּל הַחָכְמָה שֶׁכָּתוּב בִּשְׁלֹמֹה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם (מ״א ה, יא), הִנִּיחַ כָּל הַדְּבָרִים וְיָשַׁב לוֹ תְּמֵהַּ עַל אַרְבַּע מִינִין הַלָּלוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁלְשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי וְאַרְבָּעָה לֹא יְדַעְתִּים (משלי ל, יח), אֵלּוּ אַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבַּלּוּלָב שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲמֹד עֲלֵיהֶם. וְאִם תֹּאמַר פְּרִי עֵץ הָדָר שֶׁהוּא אֶתְרוֹג, כָּל הָאֵילָנוֹת עוֹשִׂין פֵּרוֹת. כַּפּוֹת תְּמָרִים, צָרִיךְ אָדָם לִטֹּל שְׁתֵּי כַּפּוֹת תְּמָרִים וְלוּלְבֵיהֶם, וְאֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא לְכַף שֶׁל תְּמָרָה, זֶה הַלּוּלָב. וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת, מִי אָמַר שֶׁהוּא הֲדַס. שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר, צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי עֵץ זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְּמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת לַעֲשֹׂת סֻכֹּת כַּכָּתוּב (נחמיה ח, טו). וְעַרְבֵי נַחַל, כָּל הָאֵילָנוֹת גְּדֵלִים בַּמַּיִם. וְאַרְבָּעָה לֹא יְדַעְתִּים. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵטִיבֵי לֶכֶת (משלי ל, כט), אֵלּוּ אַרְבַּע מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוֹלֵךְ וְרָץ לִיקַּח לוֹ מֵהֶם לְהַלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּתְרַצֶּה לוֹ וִיכַפֵּר לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו. מֵטִיבֵי לֶכֶת. מִי שֶׁרוֹאֶה אֶת אַרְבַּע מִינִים הַלָּלוּ, הוּא בּוֹסֵר עַצְמָיו, וְהֵן גְּדוֹלוֹת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי אֶרֶץ (שם פסוק כד), אֵלּוּ אַרְבַּע מִינִים הַלָּלוּ. וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים (שם), שֶׁהֵן גְּדוֹלִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, שֶׁהֵם מִתְחַכְּמִים וּמְלַמְּדִים זְכוּת וְחָכְמָה לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים. מִי פֵּרֵשׁ לָנוּ שֶׁאַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ, שֶׁהֵן אֶתְרוֹג לוּלָב הֲדַס וַעֲרָבָה. חֲכָמִים, וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים.

כא וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיוּ נוֹטְלִים. וְעַכְשָׁו גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם חֲכָמִים הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁלֹּא לִטֹּל בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יֵלֵךְ אֵצֶל הַבָּקִי לִלְמֹד וְיַעֲבִירֵנוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן לְעִנְיַן שׁוֹפָר. וְכֵן לְעִנְיַן מְגִלָּה.

כב וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. וְכִי רִאשׁוֹן הוּא, וַהֲלֹא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר הוּא, וְאֵתְּ אָמַרְתְּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. אֶלָּא רִאשׁוֹן הוּא לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת. רַבִּי מַנִּי וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִמְדִינָה שֶׁהָיְתָה חַיֶּבֶת לִיפַּס לַמֶּלֶךְ, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ מְשַׁלֵּחַ לִגְבּוֹתָהּ, וְלֹא הָיְתָה נוֹתֶנֶת, שֶׁהָיָה שָׂטָר גָּדוֹל. כָּךְ פַּעַם הָרִאשׁוֹן. וּפַעַם שֵׁנִי הָיָה מְשַׁלֵּחַ לִגְבּוֹתָהּ, וְלֹא הָיוּ נוֹתְנִין. מָה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ. אָמַר לִבְנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, עִמְדוּ וְנֵלֵךְ עֲלֵיהֶם. עַד שֶׁהֵן הוֹלְכִין כְּמוֹ עֶשֶׂר מִילִין, שָׁמְעוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה. מָה עָשׂוּ. הִתְחִילוּ גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה יוֹצְאִין לְאַפָּנְטֵי שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר לָהֶם: מִי אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: בְּנֵי מְדִינָה פְּלוֹנִית אָנוּ שֶׁשָּׁלַחְתָּ לִגְבּוֹתֵינוּ. אָמַר לָהֶם: וּמָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁין. אָמְרוּ לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד, שֶׁאֵין לָנוּ מַה לִּתֵּן. אָמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילְכֶם אֲנִי מַנִּיחַ לָכֶם מֻחֲצָה. עַד שֶׁהוּא בָּא, יָצְאוּ בְּרִיוֹנֵי הַמְּדִינָה, אַף הֵן קִדְּמוּ אוֹתוֹ כְּמוֹ חֲמִשָּׁה מִילִין. אָמַר לָהֶם: וּמִי אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: בְּנֵי הַמְּדִינָה פְּלוֹנִית שֶׁשָּׁלַחְתָּ לִגְבּוֹת וְאֵין לָנוּ כֹּחַ לַעֲמֹד, אֶלָּא בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ שְׁתַּרְחֵם מֻחֲצָה, וּבִשְׁבִילְכֶם אֲנִי מַנִּיחַ מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה. עַד שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, יָצְאוּ כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה אֵלָיו גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים. אָמַר לָהֶם: מָה אַתֶּם מְבַקְּשִׁים. אָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, אֵין לָנוּ כֹּחַ לִתֵּן מַה שֶּׁאָנוּ חַיָּבִים לְךָ. אָמַר לָהֶם: כְּבָר הִנַּחְתִּי מֻחֲצָה וּמֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה, וּבִשְׁבִילְכֶם אֲנִי מַנִּיחַ הַכֹּל, אֶלָּא מִכָּאן וָאֵילָךְ רֹאשׁ חֶשְׁבּוֹן הוּא. הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ וְיִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ. בְּנֵי הַמְּדִינָה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְסַגְּלִין עֲוֹנוֹת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. אוֹמֵר לָהֶם, עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְהֵם נִכְנָסִין וּבָאִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמִתְעַנְּיִן בּוֹ וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם. וּמַה הֵם עוֹשִׂין. עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּדוֹלֵי הַדּוֹר מִתְעַנִּין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר לָהֶם שְׁלִישׁ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם. וּמֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, יְחִידִים מִתְעַנִּים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר שְׁלִישׁ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַנִּין וּמְבַקְּשִׁין רַחֲמִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר לָהֶם אֶת הַכֹּל, דִּכְתִיב: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם וְגוֹ' (ויקרא טז, ל). מַה יִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין. נוֹטְלִין לוּלְבֵיהֶן בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חַג וּמְהַלְּלִים וּמְקַלְּסִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְרַצֶּה לָהֶם וּמוֹחֵל לָהֶם, וְאוֹמֵר לָהֶם, חֲרֵי וּתְרֵי לָכֶם אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָרִאשׁוֹנוֹת, אֲבָל מֵעַכְשָׁו הוּא רֹאשׁ חֶשְׁבּוֹן. לְכָךְ כְּתִיב: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתַּעֲשׂוּ סֻכָּה, לְשֵׁלֵּם לִי אֶת גְּמוּלִי שֶׁגָּמַלְתִּי עִמָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, לְמַעַן יֵדְעוּ דֹּורֹותֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי וְגוֹ', וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם גּוֹמְלִים לְפָנַי. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי אוֹפִיעַ בְּמַלְכוּתִי וַאֲנִי מָגֵן עֲלֵיכֶם כְּסֻכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֶב (ישעיה ד, ו).

כג וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית. מֵהֵיכָן יָצָא. רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מֵעוֹלָמוֹ יָצָא, כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ, וַיֵּצֵא אִישׁ הַבִּינִים (ש״א יז, ד). רַבִּי בְּרֶכְיָה אָמַר, מֵהֵיכָן יָצָא. מִפָּרָשָׁה שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם סֹלֶת וְאָפִיתָ אוֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת. אָמַר, דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל פַּת חַמָּה, שֶׁמָּא צְנִינָא. תַּמָּן תַּנִּינָן, לֶחֶם הַפָּנִים כֵּיצַד נֶאֱכַל. אֵין פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה, וְלֹא יוֹתֵר מֵאַחַד עָשָׂר. כֵּיצַד, נֶאֱפָה מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְנֶאֱכַל לְשַׁבָּת, לְתִשְׁעָה יָמִים. חָל יוֹם טוֹב לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, נֶאֱכַל לָעֲשָׂרָה. שְׁנֵי יָמִים

טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, נֶאֱכַל לְאַחַד עָשָׂר, שֶׁאֵינוֹ דּוֹחֶה לֹא אֶת שַׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן הַסָּגָן, דּוֹחֶה אֶת יוֹם טוֹב, וְאֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת יוֹם הַצּוֹם. שְׁתֵּי הַלֶּחֶם נֶאֱכָלוֹת אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם וְלֹא יֶתֶר עַל שְׁלֹשָׁה. כֵּיצַד, נֶאֱפוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְנֶאֱכָלוֹת לְיוֹם טוֹב, לִשְׁנַיִם. חָל יוֹם טוֹב לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, נֶאֱכָלוֹת לִשְׁלֹשָׁה.

כד **וַיֵּצֵא** בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית. רַבִּי חָמָא בַּר אַבָּא אָמַר, מִפָּרָשַׁת יוֹחֲסִין יָצָא. שֶׁכְּשֶׁבָּא לִיטַּע אָהֳלוֹ בְּמַחֲנֵה דָן, דָּחוּהוּ. אָמְרוּ לוֹ: בֶּן מִצְרִי אַתָּה, וּכְתִיב: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם (במדבר ב, ב), וְלֹא לְבֵית אִמּוֹתָם. מִיָּד הִתְחִיל לִנְקֹב אֶת הַשֵּׁם וּלְקָלְלוֹ. רַבִּי לֵוִי אָמַר, מַמְזֵר בָּרוּר הָיָה. כֵּיצַד, נוֹגְשִׁים הָיוּ מִשֶּׁל מִצְרִים, וְהַשּׁוֹטְרִים מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל. הַנּוֹגֵשׁ הָיָה מְמַנֶּה עַל עֲשָׂרָה שׁוֹטְרִים, וְהַשּׁוֹטֵר הָיָה מְמַנֶּה עַל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. נִמְצָא, הַנּוֹגֵשׁ מְמַנֶּה עַל מֵאָה וַעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. חַד זְמָן קְדֵמוֹ נוֹגֵשׁ לְשׁוֹטֵר. אָמַר לֵיהּ: זִיל כְּנוֹשׁ עֲשָׂרְיוֹתָיךְ. כְּמוֹ שֶׁהָלַךְ הַשּׁוֹטֵר לְדָרְכּוֹ, נִכְנַס הַנּוֹגֵשׁ לְבֵיתוֹ שֶׁל שׁוֹטֵר וְקִלְקֵל עִם שְׁלוֹמִית אִשְׁתּוֹ שֶׁל שׁוֹטֵר. חָזַר בַּעֲלָהּ, מוֹצְאוֹ יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ. כֵּינָן שֶׁהִרְגִּישׁ בּוֹ, הָנָה מָחֵי לֵיהּ כָּל יוֹמָא, וְאָמַר לֵיהּ: לִיעַנּוֹת טַבְאוֹת, לִיעַנּוֹת טַבְאוֹת. נִצְנְצָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּמֹשֶׁה. תָּלָה עֵינָיו לַמָּרוֹם, אָמַר, לֹא דַּי לְרָשָׁע זֶה שֶׁעִנָּה אֶת אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא חוֹזֵר וּמַכֶּה לְבַעֲלָהּ. מִיָּד וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל (שמות ב, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה בַּעֲוֹנוֹת אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיַד אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ, אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעְתְּ כִּי אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר לֹא יֵבֹשׁוּ קֹוָי (ישעיה מט, כג).

בהר

א **וְכִי** תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ (משלי כח, כב). הַפָּסוּק הַזֶּה מְדַבֵּר בְּהַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם. נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עַיִן, זֶהוּ קַיִן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה נִבְהַלְתָּ לְיַרֵּשׁ אֶת הָעוֹלָם, חַייֶךָ. חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ. חֲוִי, וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ. וּמֶה הָיָה לוֹ. שֶׁנִּשְׁתַּלְטֵל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ (בראשית ד, יב). דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, זֶה עֶפְרוֹן הַחִתִּי. בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתָה שָׂרָה, הָלַךְ אַבְרָהָם אֵצֶל עֶפְרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ. אָמַר לֵיהּ עֶפְרוֹן, תֵּן לִי אֶת דָּמֶיהָ. וַאֲמַר לֵיהּ, אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִיא (שם כג, טו). הִתְחִיל אַבְרָהָם צוֹבֵר אֶת הַכֶּסֶף לְעֶפְרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם (שם פסוק טז). אָמַר בֶּן מָאנָא, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר רַבִּי חֲנִינָא כָּל שְׁקָלִים שֶׁבַּתּוֹרָה סְלָעִים הֵם חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁהֵם קַנְטָרִין. אַרְבַּע מֵאוֹת קַנְטָרִין צָבַר אַבְרָהָם לִפְנֵי עֶפְרוֹן. כֵּינָן שֶׁרָאָה עֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף, נִבְהַל וְנֶחְפַּז וְאָמַר, בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת מֵתֶךָ (שם פסוק ו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִבְהַלְתָּ לְמָמוֹן. חַייֶךָ, חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ בַּדָּבָר. וּמַהוּ חֶסְרוֹנוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, כָּל עֶפְרוֹן שֶׁכָּתוּב כָּאן, עַד שֶׁלֹּא נָטַל אֶת הַכֶּסֶף מֵאַבְרָהָם, מָלֵא, וְזֶה חָסֵר, וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן (שם פסוק טז), חָסֵר רָי״ו כְּתִיב. דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, זֶה הַמַּלְוֶה מְעוֹתָיו בְּרִבִּית, שֶׁהוּא נִבְהָל לְהַעֲשִׁיר. וּמְאָרָה נִתְּנָה בִּנְכָסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ. דָּבָר אַחֵר, נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, אֵלּוּ סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, שֶׁמִּתְבַּהֲלִין לְהַעֲשִׁיר וְאֵין מְשַׁמְּרִין אֶת הַשְּׁבִיעִית, וּכְבוֹרְיוֹ שֶׁהֵן מִתְעַשְּׁרִין. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ בַּדָּבָר. כֵּינָן שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת הַשְּׁמִטָּה, הִתְחִילָה לְהַעֲשִׁיר וְאֵין מְשַׁמְּרִין אֶת הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן מִתְעַשְּׁרִין. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, חֶסְרוֹן יֵשׁ לְךָ בַּדָּבָר. כֵּינָן שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת הַשְּׁמִטָּה, הִתְחִילָה הַמְּאֵרָה נִכְנֶסֶת בְּמָמוֹנוֹ וְהוּא מוֹכֵר. מַה כָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳. וְאַחֲרֵי כֵן, וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר, כְּתִיב: שׁוֹקְיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז (שה״ש ה, טו), הָעַמּוּד הַזֶּה יֵשׁ לוֹ כּוֹתֶרֶת מִלְמַעְלָן וּבָסִיס מִלְמַטָּן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר גּוּרְיָא, אֵין לְךָ פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ כּוֹתֶרֶת מִלְמַעְלָן וּבָסִיס מִלְמַטָּן. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ. וְאַחֲרֵי כֵן פָּרָשַׁת יוֹבֵל, וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע וְגוֹ׳. אִם לֹא שָׁמַר שְׁמִטּוֹת וְיוֹבְלוֹת, אוֹ אִם לֹא שָׁמַר אַחַת מֵהֶם, סוֹף שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁיִּמְכֹּר אַרְצוֹ, וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לֹא יַחֲזֹר בּוֹ, סוֹף שֶׁהוּא מוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, סוֹפוֹ לִמְכֹּר אֶת בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, סוֹפוֹ שֶׁהוּא מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ. חָזַר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, סוֹף הוּא נִמְכָּר לַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ. וְלֹא הוּא לְבַדּוֹ, אֶלָּא הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּימֵי יִרְמְיָה, בִּשְׁבִיל שֶׁחִלְּלוּ אֶת הַשְּׁבִיעִית, נִמְכְּרוּ לְנָכְרִים שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ כַּשְׂדִּים וַיַּהַרֹג בַּחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְגוֹ׳ (דה״ב לו, יז), חֲרֵי עִנְיַן יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רְאֵה הָאֵיךְ נִמְכְּרִין לְנָכְרִים בִּשְׁבִיל שֶׁחִלְּלוּ אֶת הַשְּׁבִיעִית. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כֵן אָמַרְתָּ, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ. קַיֵּם מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לָהֶם וְקָרָאתָ אוֹתָם אַחַי וְרֵעַי, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תהלים קכב, ח). וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ. כְּשֶׁתָּמוּט יָדָם לִפְנֵי נְבוּכַדְנֶצַּר, כְּבָיְכוֹל שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַנְכֶם שֻׁלַּחְתִּי בָּבֶלָה (ישעיה מג, יד). וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, תֹּפֶשׂ עִמָּהֶן בַּדִּין שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ. אֶלָּא מָה. גֵּר וְתוֹשָׁב וְחַי עִמָּךְ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן נַעֲשִׂין גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים בְּבָבֶל, אִם לֹא תְחַגֵּם, חֲרֵי הֵן אֲבוּדִין. וְחַי עִמָּךְ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲנִי מוֹכֵר אֶת בֵּיתִי לַכַּשְׂדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשָׁב, זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָחַר ה׳ בְּצִיּוֹן, אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ (תהלים קלב, יג). וּמֶה הָיָה, וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה׳ וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ (מ״ב כה, ט). עִיר חוֹמָה, זֶה עִירוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנְתְּצוּ אֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ׳ וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית וְגוֹ׳ וַיִּהְיוּ לוֹ וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים (דה״ב לו, יט-כ). הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

אוֹמֵר, וְכִי תַּשִּׂיג יַד גֵּר, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. וְתוֹשָׁב, זֶה מַלְכוּת מַדַּי. וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב, זוֹ מַלְכוּת יָוָן. אוֹ מִשְׁפַּחַת גֵּר, זוֹ מַלְכוּת אֱדֹם. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָמָּה נִמְכְּרוּ יִשְׂרָאֵל לְמַלְכֻיּוֹת הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְחַלְּלִין אֶת הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית מִן הַחֶרֶב (שם), וְסִיפֵּיהּ דִּקְרָא, אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הָשַּׁמָּה שָׁבָתָה, לְמַלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה בְּסוֹף כָּל הַפָּרָשִׁיוֹת הַלָּלוּ, רְצוֹנְךָ שֶׁלֹּא יִגָּלוּ, הַזְהִירֵם עַל הַשְּׁמִטִּים וְעַל הַיּוֹבְלוֹת. הוּא שֶׁאָמַר בְּסוֹף הַפָּרָשִׁיוֹת, אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ, אֲנִי ה׳ (ויקרא כו, ב). וּמַהוּ אֲנִי ה׳. אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִתֵּן שָׂכָר טוֹב אִם יִשְׁמְרוּ אוֹתָן. וְאִם יְבַטְּלוּ אוֹתָן, אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶם עַל יְדֵי הַמַּלְכֻיּוֹת. לְפִיכָךְ הֻזְהֲרוּ עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳, שֶׁלֹּא יַגִּיעַן אוֹתָן הַפָּרָשִׁיוֹת הַכְּתוּבוֹת אַחֲרֵיהֶן. וְכִי תִּמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ, שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מוֹנִים זֶה אֶת זֶה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאַף אֲנִי מָכַרְתִּי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְאַבְרָהָם וְלֹא הוֹנֵיתִי אוֹתוֹ. חָזַר וְהִקְנָה אוֹתוֹ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (בראשית יד, יט). אִימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמַר אַבְרָהָם מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שְׁמָרָהּ אַבְרָהָם אָבִינוּ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי, אַפִּלּוּ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין שָׁמַר אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וְגוֹ׳ (שם כו, ה). מַהוּ עֵקֶב. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִנַּיִן עק״ב, ע׳ שִׁבְעִים, ק׳ מֵאָה, ב׳ שָׁנִים, הֲרֵי מֵאָה וְשִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם. וְכָל יָמָיו שֶׁל אַבְרָהָם, מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ. צֵא מֵהֶם שָׁלֹשׁ שָׁנִים שֶׁהָיָה קָטָן, הֲוֵי, בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּינָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁחִבֵּב אַבְרָהָם אֶת הַמִּצְוֹת, הִתְחִיל מַקְנֶה אוֹתוֹ בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (שם יד, יט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה (שם יג, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁלִּי הוּא, וּמָכַרְתִּי אוֹתוֹ לְאַבְרָהָם עַל שֶׁשָּׁמַר מִצְוֹתַי. וְאַתֶּם, בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם גִּרַמְתֶּם לִהְיוֹת דּוֹמֶה לְתוֹשָׁב שֶׁשָּׁכַר בַּיִת מִבְּעָלָיו. שֶׁכָּךְ יִרְמְיָה אָמַר, לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ וּכְאֶזְרָח נָטָה לָלוּן (ירמיה יד, ח). וּכְשֶׁחָטָאתֶם לְפָנַי, מָכַרְתִּי אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּמְכְּרִי עַמֵּךְ בְּלֹא הוֹן, וְלֹא רַבִּיתְ בִּמְחִירֵיהֶם (תהלים מד, יג). לְפִיכָךְ אִם צָרִיךְ אָדָם לִמְכֹּר בַּיִת אוֹ שָׂדֶה אוֹ חֵפֶץ, לֹא תִּהְיוּ מוֹנִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ. לְכָךְ כְּתִיב: אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל, לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה, וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ, וַעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁמְּכַרְתִּי אֶת עַמִּי וְקֵרַבְתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם ה׳ כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם (ירמיה ג, יד), וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי כֹה אָמַר ה׳, חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ (ישעיה נב, ג), כָּךְ אַתֶּם, לֹא תִּמְכְּרוּ אֶת הָאָרֶץ לַחֲלוּטִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאָרֶץ לֹא תִּמָּכֵר לִצְמִיתוּת. חֲבִיבָה עָלַי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקִּדַּשְׁתִּי אוֹתָהּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁהָיְתָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִתְחַלֶּקֶת לַשְּׁבָטִים, לֹא הָיְתָה נַחֲלָה עוֹבֶרֶת מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט, אֶלָּא נַחֲלַת כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט בִּפְנֵי עַצְמוֹ. תֵּדַע לְךָ וּרְאֵה כַּמָּה דִּינִין דָּנוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר נַחֲלָתָן מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט אַחֵר, וְהוֹדָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדִבְרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת (במדבר כז, ז), שֶׁלֹּא תִּסֹּב נַחֲלָה מִמַּשֵּׁה לְמַשֵּׁה אַחֵר. לְפִיכָךְ אִם נִמְצָא לוֹ גּוֹאֵל, יָפֶה, גּוֹאֲלָהּ. וְאִם לָאו, מִי שֶׁלְּקָחָהּ, שׁוֹהֶה לְפָנָיו עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא מֵעִמּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁתִּקְרַב שְׁנַת הַגְּאֻלָּה, אֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה (ישעיה סג, ד).

ב **וְכִי** יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם (משלי כב, כב-כג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא, שֶׁאֲנִי עָשִׂיתִי אוֹתוֹ דָּל. מִי שֶׁהוּא גּוֹזֵל אוֹתוֹ אוֹ מַלְעִיג עָלָיו, חֶרֶף עוֹשֵׂהוּ. כְּאִלּוּ עָלַי הוּא מַלְעִיג, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חֹנֵן אֶבְיוֹן (שם יד, לא). מַהוּ אַל תִּגְזָל דָּל. וְכִי יֵשׁ אָדָם גּוֹזֵל דַּלִּים. וּמַה גּוֹזֵל מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁאֵין לוֹ כֹּל. אֶלָּא אִם הָיִיתָ לָמוּד לִהְיוֹת מְפַרְנְסוֹ, וְחָזַרְתָּ בְּךָ וְאָמַרְתָּ, עַד מָתַי אֲנִי מַסְפִּיק לָזֶה, וְאֹתָ מוֹנֵעַ שֶׁלֹּא לִתֵּן לוֹ. אִם עָשִׂיתָ כָּךְ, דַּע שֶׁאַתָּה גּוֹזְלוֹ. הֲוֵי אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא, אֶלָּא הֲוֵי מְפַרְנְסוֹ, שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם אַחֵר. וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר (שם כב, כב), שֶׁלֹּא בִּשְׁבִילְךָ אֶעֱצֹר אֶת הַשָּׁמַיִם. שֶׁאַף הַשָּׁמַיִם יֵשׁ לָהֶם שַׁעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם (בראשית כח, יז). כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם (משלי כב, כג), רָב אֲנִי אִתְּךָ רִיבָם, שֶׁאֲנִי עֲשִׂיתִיו עָנִי וּלְךָ עָשִׁיר. אִם הוֹפֵךְ אֲנִי מַנְגִּינִין שֶׁלּוֹ, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתוֹ עָשִׁיר וּלְךָ עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ, עוֹשֵׂה כֻלָּם ה׳ (שם פסוק ב). לָמָּה, כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם (שם פסוק כג). כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁנַּפְשׁוֹ אַתָּה מְחַסְּרוֹ, אִם אֵין אַתָּה מְפַרְנְסוֹ. לְפִיכָךְ, וְקָבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ (שם).

ג **כִּי** יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ, וּבָא גּוֹאֲלוֹ. וּמִי הוּא גּוֹאֲלוֹ. אֲנִי הוּא גּוֹאֲלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו, גֹּאָלָם חָזָק ה׳ צְבָאוֹת שְׁמוֹ, רִיב יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיה נ, לג-לד). שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָעָנִי, וְאֵלּוּ הֵן, עָנִי, רָשׁ, תִּכְכִים, מִסְכֵּן, מָךְ, אֶבְיוֹן, דַּל. וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם (תהלים קו, מג). אַתְּ מוֹצֵא בִּימֵי שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיוּ מְשׁוּעְבָּדִין בְּיַד אוּ״ה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה׳, וַיִּחַר אַף ה׳ בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן (שופטים ג, ז-ח). וּמָה עָשׂוּ. וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳ וַיָּקֶם ה׳ לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז. מִיָּד עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִגְאֲלוּ. כָּךְ פַּעַם אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה׳ וְגוֹ׳ (שם פסוק יב). מִיָּד עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְהֶעֱמִיד לָהֶם גּוֹאֲלִים שָׁנָה (שם ד, ג). מַהוּ בְּחָזְקָה. בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִין, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר ה׳ (מלאכי ג, יד). כֵּינָן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה, הֶעֱמִיד לָהֶם גּוֹאֲלִים

דְּבוֹרָה וּבָרָק, וְנִגְאֲלוּ עַל יְדֵיהֶם. חֲוִי, פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם (תהלים קו, מג). מַהוּ וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם. שֶׁנַּעֲשׂוּ דַּלִּים בְּתוֹךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן (שופטים ו, ו). מַהוּ וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי לֵוִי. חַד אָמַר, שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים. וְחַד אָמַר, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם אֲפִלּוּ מִנְחָה לְהָבִיא קָרְבָּן, כְּמוֹ דְּאָמְרִינַן, וְאִם דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת (ויקרא יד, כא). חֲוִי, וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם, שֶׁנַּעֲשׂוּ דַּלִּים. דָּבָר אַחֵר, פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם. מְדַבֵּר בִּבְנֵי אָדָם, כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ צָרָה וְעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילוֹ, כָּךְ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו צָרָה. וּדְעוּ מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל לָדַעַת אִם יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. תְּחִלָּה מֵבִיא פֻּרְעָנִיּוּת עַל הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם וְגוֹ', אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר (צפניה ג, ו-ז). חָזְרוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַפְסִיד מָמוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְגוֹ' (הושע ז, ט). אִם חָזַר, מוּטָב. וְאִם לָאו, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא רָעָה עַל אַחַת מֵעֲרֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּתְעַטֵּהוּ מִסְבִּיב וְגוֹ' וַתִּבְעַר בּוֹ (ישעיה מב, כה). אִם יָשׁוּבוּ, מוּטָב. וְאִם לָאו, מַה כְּתִיב: בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ (במדבר יד, לה). וְאַל יֹאמַר אָדָם, לֹא לְמַעֲנִי תָּבֹא רָעָה. יִהְיֶה יוֹדֵעַ שְׁנִימוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמוּתוּ כָּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה (עמוס ט, י). בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְשֹׁט יָדָיו בִּבְרִיוֹתָיו. וּמַהוּ עוֹשֶׂה לוֹ. כֵּיוָן שֶׁהוּא חוֹטֵא לוֹ, תְּחִלָּה פּוֹשֵׁט יָדָיו בִּנְכָסָיו. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מִנָּעֳמִי וּבָנֶיהָ וֶאֱלִימֶלֶךְ בַּעֲלָהּ שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַדּוֹר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כֵּיוָן שֶׁבָּא הָרָעָב, מֶה עָשָׂה. הִנִּיחַ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁמָמָה וְהָלַךְ לוֹ לְאֶרֶץ מוֹאָב, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹצֵף עָלָיו, שֶׁהָיָה נְשִׂיאוֹ שֶׁל דּוֹרוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּ עָזְבוּ בָּנַי וְהִנִּיחוּ אֶת הָאָרֶץ שְׁמָמָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי (רות א, ג). וְלֹא הָיָה לְבָנָיו לִלְמֹד מֵאֲבִיהֶם לַחֲזֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמֶה עָשׂוּ. אַף הֵם נָשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מוֹאָבִיּוֹת, שֶׁלֹּא הִטְבִּילוּ אוֹתָם וְלֹא גִּירוּ אוֹתָן. שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה (שם פסוק ד), שֶׁהָפְכָה עֹרֶף לַחֲמוֹתָהּ. וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רוּת (שם), שֶׁרָאֲתָה דִּבְרֵי חֲמוֹתָהּ. וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים (שם). כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים הַלָּלוּ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְרֶה בָּהֶם, שֶׁמָּא יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְיָשׁוּבוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, הִתְחִיל לִפְשֹׁט יָדוֹ בִּמְקֹנֵיהֶם וּבִגְמַלֵּיהֶם. כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, מִיָּד, וַיָּמוּתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן (שם פסוק ה). חֲוִי, קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְשֹׁט יָדוֹ בָּאָדָם הַזֶּה. וּמַה הוּא עוֹשֶׂה לוֹ. מַתְחִיל מִנְּכָסָיו מְדַלְדְּלוֹ, וְהוּא מוֹכֵר נְכָסָיו. אָדָם שֶׁהוּא חוֹטֵא, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. תְּחִלָּה מֵבִיא עָלָיו עֲנִיּוּת וּמוֹכֵר שָׂדֶהוּ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, חוֹזֵר וּמוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ לְעֶבֶד. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, רְאֵה מַה כְּתִיב בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשָׁב. חָזַר בּוֹ, יָפֶה. וְאִם לָאו, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וְנִמְכַּר לָךְ. כָּל כָּךְ לָמָּה. עַל שֶׁמָּךְ בַּעֲוֹנוֹת. וּבָא גּוֹאֲלוֹ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֱלִימֶלֶךְ וְשַׁלְמוֹן וּפְלוֹנִי אַלְמוֹנִי וַאֲבִי נָעֳמִי, כֻּלָּם בְּנֵי נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב. וֶאֱלִימֶלֶךְ וּמַחְלוֹן וְכִלְיוֹן, פַּרְנְסֵי הַדּוֹר הָיוּ. וּמִפְּנֵי מָה נֶעֱנְשׁוּ. מִפְּנֵי שֶׁיָּצְאוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּהוֹם כָּל הָעִיר עֲלֵיהֶם וְגוֹ'. וּמָה, הָזֹאת נָעֳמִי. חֲזִיתֶם נָעֳמִי שֶׁיָּצָאת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, מֶה עָלְתָה לָהּ. וּבָא גּוֹאֲלוֹ הַקָּרוֹב, זֶה בֹּעַז. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁמָּכְרָה נָעֳמִי הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ וְגוֹ' (רות ד, ג). וּבָא גּוֹאֲלוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו זֶה בֹּעַז. שֶׁכָּךְ נָעֳמִי אוֹמֶרֶת לְכַלָּתָהּ, קָרוֹב לָנוּ הָאִישׁ (שם ב, כ). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָלְכָה לָהּ רוּת אֵצֶל בֹּעַז. אָמְרָה לָהּ חֲמוֹתָהּ, הִנֵּה הוּא זֹרֶה אֶת גֹּרֶן הַשְּׂעוֹרִים הַלַּיְלָה (שם ג, ב). וְהוּא הָיָה נָשִׂיא וְהָיָה זוֹרֶה אֶת הַשְּׂעוֹרִים בַּגֹּרֶן. אֶלָּא שֶׁהָיָה דּוֹרוֹ פָּרוּץ בְּגֶזֶל, וְהָיָה יוֹצֵא לִשְׁמֹר גָּרְנוֹ. אָמְרָה לָהּ, וָרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ (שם פסוק ג). וְאַחֲרֵי כֵן, וָיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן (שם). וְיָרַדְתִּי כְּתִיב. מַהוּ וְיָרַדְתִּי הַגֹּרֶן. שֶׁאָמְרָה לָהּ, זְכוּתִי תֵּרֵד עִמָּךְ. לְכָךְ כְּתִיב: וְיָרַדְתִּי הַגֹּרֶן. וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵן כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה לָהּ חֲמוֹתָהּ. הִיא אָמְרָה לָהּ, וָרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ, וְאַחֲרֵי כֵן, וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן. וּמֶה עָשְׂתָה רוּת. לְאַחַר שֶׁיָּרְדָה לַגֹּרֶן, עָשְׂתָה כָּל מַה שֶׁאָמְרָה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ (שם פסוק ו). לָמָּה לֹא עָשְׂתָה כֵּן. אָמְרָה רוּת כַּלָּתָהּ, הַדּוֹר פָּרוּץ בָּעֲרָיוֹת, שֶׁמָּא יִרְאוּ אוֹתִי מְקֻשֶּׁטֶת וְיֹאמְרוּ שֶׁמָּא זוֹנָה הִיא. לְפִיכָךְ, וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן, וְאַחֲרֵי כֵן, וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ. וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ (שם פסוק ז). מַהוּ וַיִּיטַב לִבּוֹ. שֶׁעָסַק בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֶקַח טוֹב וְגוֹ' (משלי ד, ב). וּכְתִיב: לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וְגוֹ' (שם ט, ה). וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט (רות ג, ז). מַהוּ בַלָּט. כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ הִנֵּה הִיא לוּטָה בַּשִּׂמְלָה (ש"א כא, י). וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֶת (רות ג, ז-ח). מַהוּ וַיִּלָּפֶת, כְּמוֹ דְּאָמַרְתְּ וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי וְגוֹ' (שופטים טז, כט). הִתְחִיל אוֹתוֹ צַדִּיק לְצַעֵק. לְפִפְתּוֹ, אָמַר לָהּ: מִי אַתְּ. וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ (רות ג, ט). אָמַר לָהּ: וּמַה בָּאת לַעֲשׂוֹת כָּאן. אָמְרָה לוֹ: לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אֶלָּא עָמֹד וְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר לָהּ: הוֹאִיל וּבָאת לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, לִינִי הַלַּיְלָה וְהָיָה בַּבֹּקֶר אִם יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל (שם פסוק יג). שֶׁהָיָה לוֹ אָח גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וּשְׁמוֹ טוֹב. וְאִם לֹא יַחְפֹּץ לִגְאָלֵךְ וּגְאָלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי ה', שִׁכְבִי עַד הַבֹּקֶר (שם). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמְרָה לוֹ: וְכִי בִּדְבָרִים אַתָּה מוֹצִיאֵנִי. אָמַר לָהּ: חַי ה' אֵינִי מוֹצִיאֲךְ בִּדְבָרִים. וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה הַגּוֹאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר בֹּעַז (שם ד, א). אָמַר לוֹ: שֵׁב וְנַבִּיט בַּתּוֹרָה מַה כְּתִיב שָׁם. לֹא כָּךְ כְּתִיב: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אָמַר בֹּעַז לְטוֹב, חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי, וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְאָלֶה אֶזְנֵךְ לֵאמֹר קְנֵה (שם פסוק ג-ד), שֶׁאַתָּה גָּדוֹל מִמֶּנִּי לִגְאֻלָּה. אִם תִּגְאַל גְּאַל (שם). וַיֹּאמֶר הַגּוֹאֵל אֶל בֹּעַז קְנֵה לְךָ (שם ד, ח). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, גָּאַל בֹּעַז מַה שֶּׁמָּכְרָה נָעֳמִי. וּמֵהֵיכָן לָמַד בֹּעַז. מִן הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר וְגוֹ', וְעוֹד מִי הָיָה זֶה. זֶה יִרְמְיָה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ וְגוֹ' (ירמיה לב, ז). וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן דֹּדִי כִּדְבַר ה' אֶל חֲצַר הַמַּטָּרָה (שם פסוק ח). מִיָּד קָיֵם יִרְמְיָה אֶת הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶקְנֶה אֶת הַשָּׂדֶה וְגוֹ' (שם פסוק ט). וּמֵהֵיכָן לָמַד. מִפָּרָשָׁה הַזֹּאת, וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ.

ד **וְכִי** יָמוּךְ אָחִיךָ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם (תהלים קו, מג). וּמָכַר מֵאַחֻזָּתוֹ, שֶׁנִּמְכְּרוּ בְּמַדֵּי בִּימֵי הָמָן, שֶׁלְּקָחָן אוֹתוֹ רָשָׁע מֵאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. וּבָא גּוֹאֲלוֹ, זֶה מָרְדְּכַי. וְגָאַל אֶת מִמְכַּר אָחִיו, שֶׁכְּפָה אֶת עֲוֹנוֹתֵיהֶם, שֶׁכֻּלָּם הָיוּ רְאוּיִם לַהֲרִיגָה. לָמָּה, שֶׁאָכְלוּ מִתַּבְשִׁילֵי הַמֶּלֶךְ. מְנַיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וּבִמְלֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה וְגוֹ' (אסתר א, ה). וְנִתְגָּרָה בָּהֶן הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל (שם ג, ז). וּבִזְכוּת מָרְדְּכַי נִצְּלוּ, וְנַהֲפֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשׂנְאֵיהֶם (שם ט, א). חֲוֵי, וְגָאַל אֶת מִמְכַּר אָחִיו. דָּבָר אַחֵר, וּבָא גּוֹאֲלוֹ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוֹאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ (ירמיה נ, לד). הַקָּרוֹב אֵלָיו, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַיֵּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ (תהלים קמח, יד).

בחוקתי

א **אִם** בְּחֻקֹּתַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִם חֲרוּצִים יָמָיו מִסְפַּר חֳדָשָׁיו אִתָּךְ, חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר (איוב יד, ה). מַהוּ אִם חֲרוּצִים יָמָיו. בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ, חָרַץ יָמָיו שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים (בראשית א, יד). וּלְמִי נְתָנָה. לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קמז, יט). מִסְפַּר חֳדָשָׁיו אִתָּךְ, חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם עֲשִׂיתֶם אֶת חֻקַּי, אֵין הַשָּׁטָן נוֹגֵעַ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יַעֲבֹר. אֲבָל אִם אֵינְכֶם עוֹשִׂים חֻקַּי, חֲרֵי הַשָּׂטָן נוֹגֵעַ בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם וְגוֹ' (ישעיה כח, יט). חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר. כָּךְ אָמַרְתִּי לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁאַל אֶת הַחָכְמָה, מָה אָמַרְתִּי לוֹ, וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם עֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד (מ"א ג, יג). אִם תֵּלְכִים אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַחֻקִּים, אֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת נוֹגֵעַ בְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ וְגוֹ' (שם פסוק יד). חֲוֵי, חֻקָּיו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר. אָדָם הָרִאשׁוֹן אִלּוּ שָׁמַר אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתַּתִּי לוֹ, לֹא הָיָה מֵת. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ'.

ב **אִם** בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ וְגוֹ' (הושע ט, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי, שֶׁתִּהְיוּ נְטוּעִים בְּשַׂלְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטַעְתִּים עַל אַדְמָתָם וְגוֹ' (עמוס ט, טו). אֵימָתַי, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לַשֹּׂבַע. אַתֶּם לֹא עֲשִׂיתֶם כֵּן, אֶלָּא וַיִּחַפְּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן עַל ה' (מ"ב יז, ט). אַתֶּם נְתַתֶּם עָלַי אֲשֶׁר לֹא כֵן, וְאַף אֲנִי נָתַתִּי עֲלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא כָּתוּב בְּתוֹרָתִי, גַּם כָּל חֹלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב (דברים כח, סא). וּמַה הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא כֵן נְתַתֶּם עָלַי. שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה אָמַר, עָזְבוּ אֶת ה' נִאֲצוּ אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיה א, ד). אַל תֹּאמַר עָזְבוּ, אֶלָּא עָזְבוּ אוֹתִי, כִּבְיָכוֹל. לָמָּה, אֶלָּא אֲנִי נִקְרֵאתִי, ה', אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות לד, ו). וּמִפְּנֵי עֲוֹנוֹתֵיכֶם, עֲשִׂיתֶם אוֹתִי לָאַכְזָרִי, וַהֲפַכְתֶּם מִדַּת רַחֲמָנוּתִי לְאַכְזָרִיּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: הָיָה ה' כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל (איכה ב, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהֻמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ, וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב, הוּא נִלְחַם בָּם (ישעיה סג, י). לְפִיכָךְ אָמַר הוֹשֵׁעַ, מִי גָּרַם לָכֶם כָּל כָּךְ. עַל אֲשֶׁר לֹא שְׁמַעְתֶּם, יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ (הושע ט, יז). וּכְתִיב: וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ (דברים כח, סה). דָּבָר אַחֵר, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם. וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ, וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, עַל כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל, וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ (חגי א, י), שֶׁבִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹתֵיכֶם אַף הָאֻמּוֹת לוֹקִין. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אִלּוּ הָיוּ יוֹדְעִין הָאֻמּוֹת שֶׁבִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לוֹקִין, הָיוּ מַעֲמִידִין לָהֶם שְׁנֵי אִיסְטְרָטְיוֹטִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה וְשֶׁלֹּא יֶחֶטְאוּ. וְלֹא דַיָּן שֶׁאֵין הָאֻמּוֹת מְשַׁמְּרִין אֶת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא עוֹד הֵן מְבַטְּלִין אוֹתָן מִן הַמִּצְוֹת. שֶׁאִם יֶחֶטְאוּ, כָּל הָעוֹלָם לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל. וְאִם אֵינָם חוֹטְאִין, כָּל הָעוֹלָם מִתְבָּרֵךְ בִּשְׁבִילָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (בראשית כו, ד). וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם, לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב (שמות כ, יט-כ). שֶׁאִם תֶּחֱטְאוּ, אֵינִי עוֹנֶה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ, כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע (זכריה ז, יג). לָכֵן, לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כָסֶף (שמות כ, כ).

ג **אִם** בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ (משלי א, כ). שָׁאַל רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אֶת רַבִּי יוֹנָתָן בַּר אֶלְעָזָר, שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּשּׁוּק. אָמַר לוֹ: שְׁנֵה לִי פֶּרֶק אֶחָד. אָמַר לוֹ: לֵךְ לְבֵית הַלִּמּוּד וַאֲנִי אֶשְׁנֶה לְךָ שָׁם. אָמַר לוֹ: רַבֵּנוּ, לֹא כָּךְ לִמַּדְתָּנוּ, חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה. אָמַר לֵיהּ יוֹדֵעַ אַתָּה לִקְרוֹת, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לִשְׁנוֹת. מַהוּ חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה, בְּחוּצָהּ שֶׁל תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: הַמַּרְגָּלִית הֵיכָן נִמְכֶּרֶת הִיא, לֹא בַּחוּץ. אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת הֵיכָן הֵן נִמְכָּרוֹת, לֹא בַּמָּקוֹם הַיָּדוּעַ. אֵין מוֹלִיכִין אוֹתָן לְבַעֲלֵי יְרָקוֹת וּבְצָלִים וְשׁוּמִים, אֶלָּא בְּמָקוֹם סוֹחֲרִים, אֶלָּא לֹא בַּחוּץ. כָּךְ הַתּוֹרָה, בַּחוּץ הִיא נֶאֱמֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת. מַהוּ בָּרְחֹבוֹת. בְּמָקוֹם שֶׁמְּרַחִיבִין וְהֵיכָן מְרַחִיבִין לָהּ. בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. לָכֵן נֶאֱמַר: בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ. בְּרֹאשׁ הֲמוֹנוֹת תִּקְרָא (משלי א, כא), בְּרֹאשׁ הַמְּיוּת הִיא קוֹרֵאת. כֵּיצַד, מֵרֹאשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה, כְּמָה אֲכְלוּסִין הִיא מְאַבֶּדֶת. דּוֹר הַמַּבּוּל, דּוֹר הַפְּלָגָה, דּוֹר סְדוֹם. חֲוֵי, בְּרֹאשׁ הַתּוֹרָה הִיא קוֹרֵאת. חֲוֵי, בְּרֹאשׁ הַמְּיוּת תִּקְרָא. בְּרֹאשׁ, מָוֶת הִיא קוֹרֵאת בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְּיוֹם אָכְלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יז). חֲוֵי, בְּרֹאשׁ הַמְּיוּת תִּקְרָא. בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר (משלי א, כא). בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹשִׂין בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר אָמָרֶיהָ תֹּאמַר (שם). אִם אָמַרְתָּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, לֹא תֹּאמַר כְּבָר אָמַרְתִּי, אֶלָּא חָזוֹר וֶאֱמֹר. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אָמָרֶיהָ תֹּאמַר. אָמַר רַבִּי אַבָּא, אוֹמֶרֶת הַטּוֹבָה, וְאוֹמֶרֶת הָרָעָה. אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ, וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם, זוֹ הַטּוֹבָה. וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ, וְנָתַתִּי שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל, זוֹ הָרָעָה. דָּבָר אַחֵר, אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. מַה כְּתִיב שָׁם, וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם. אִם תְּקַיְּמוּ מִצְוֹתַי, מַנִּיחַ אֲנִי אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְאֵרֵד וְאֶשְׁכֹּן בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

(שמות כט, מה). שֶׁעַל מְנָת כֵּן יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁיַּעַשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְתִשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם (שם פסוק מו). וְאִם יַעֲשׂוּ רְצוֹנִי, אֵין שְׁכִינָתִי זָזָה מִבֵּינֵיהוֹן. לָמָּה, אָמַר רַבִּי אַמִּי, נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּירָה לְמַעְלָה, שֶׁיְּהֵא לוֹ כָּךְ דִּירָה לְמַטָּה. שֶׁכָּךְ הוּא אוֹמֵר לָאָדָם הָרִאשׁוֹן, אִם זָכִיתָ, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי מֶלֶךְ עַל הָעֶלְיוֹנִים, כָּךְ אֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ מֶלֶךְ עַל הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח ה׳ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם (בראשית ב, טו). אֵין לְשׁוֹן וַיִּקַּח אֶלָּא לְשׁוֹן עִלּוּי, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה (שם יב, טו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ (אסתר ב, ח). וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁחָטָא, סִלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִמֶּנּוּ. כֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא יָצָאתֶם מִמִּצְרַיִם אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וְאַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ. וְכָךְ אָמַר לִשְׁלֹמֹה, הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה בוֹנֶה וְגוֹ׳ (מ״א ו, יב), וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (שם פסוק יג). אִם שׁוֹב תְּשֵׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי, וְהִכְרַתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (שם ט, ו-ז). לָמָּה, שֶׁהֵן תְּנָאִין בֵּינִי לְבֵינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ׳, וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי. מַה כְּתִיב שָׁם, וַהֲשִׁימוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. מָה עָשָׂה שְׁלֹמֹה. הִרְבָּה לוֹ נָשִׁים וְסוּסִים. וּכְתִיב: וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ (שם יא, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתֶיהָ, וְרָאִיתָ תְּנָאִים שֶׁהִתְנֵיתִי לְךָ בָּהּ. וּכְתִיב: לִשְׁלֹמֹה, אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לַמֶּלֶךְ תֵּן (תהלים עב, א). וּכְתִיב: יַעַן אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתַי (מ״א יא, יא). וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה. כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם (ישעיה נה, יא). עָמַד מְנַשֶּׁה וְעָשָׂה אֶת הַצֶּלֶם וְהִכְנִיסוֹ לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשֶׂם אֶת פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית (דה״ב לג, ז). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא אֶל יִרְמְיָהוּ וְאָמַר לוֹ: גַּם תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵנִיקוּ גּוּרֵיהֶן (איכה ד, ג). הַתַּנִּין הַזֶּה כְּשֶׁהוּא בָּא לִינֹק אֶת אִמּוֹ, הִיא רוֹאָה אוֹתוֹ מֵרָחוֹק וְחוֹלֶצֶת שָׁדֶיהָ בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּינַק, וְלֹא יִרְאֶה שָׁדֶיהָ מְכֻסִּין שֶׁלֹּא יֵינַק. וּבָנַי לֹא עָשׂוּ כֵן, אֶלָּא כְּשֶׁרָאוּ אוֹתִי נִכְנָס לַבַּיִת, בָּא מְנַשֶּׁה וְהִכְנִיס שָׁם אֶת הַצֶּלֶם, כְּדֵי לְהוֹצִיאֵנוּ מִשָּׁם. בִּתְחִלָּה עָשָׂה לוֹ פַּרְצוּף אֶחָד וְהֶעֱמִידוֹ לַמַּעֲרָב, כִּבְיָכוֹל, הָיְתָה הַשְּׁכִינָה הוֹלֶכֶת לְזָוִית אַחֶרֶת מָקוֹם שֶׁלֹּא נִרְאֶה הַפֶּסֶל. כְּשֶׁרָאָה מְנַשֶּׁה כָּךְ, עָשָׂה לוֹ אַרְבָּעָה פַּרְצוּפִין, שֶׁיִּרְאֶה הַשְּׁכִינָה וְיִסְתַּלֵּק, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס (ישעיה כח, כ). חֲזִי אוֹמֵר, שֶׁאַף לֹא כְּתַנִּין חָלְצוּ שַׁד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֲנִי עוֹשֶׂה כָּאן, אֶלָּא אֲשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי (הושע ה, טו). אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֵין כְּתִיב אֶלָּא אֵלֵךְ אָשׁוּבָה. שֶׁאִלּוּ הָיָה כָּתוּב אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה, לֹא הָיְתָה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל תִּקְוָה. אֶלָּא אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ, יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וַאֲנִי חוֹזֵר. לְכָךְ כְּתִיב: אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי, בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי (הושע ה, טו). וּמִתּוֹךְ צָרָה הַבָּאָה עֲלֵיהֶם, יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וַאֲנִי חוֹזֵר וִיבַקְּשׁוּ פָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (דברים ד, ל), וְאַחֲרֵי כֵן אֲנִי מַחֲזִיר לָהֶם שְׁכִינָתִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם אֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, אֵין נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן (ישעיה ל, טו). רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בֵּין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּבֵין אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַקֵּץ, מֵיָד נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה׳ בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה (שם ס, כב). רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אִם אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה מֵעַצְמָן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ רַע שֶׁגְּזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּהָמָן וּמְשַׁתְּעְבֵּד בָּהֶן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָבוֹא כַנָּהָר צָר, רוּחַ ה׳ נֹסָה בּוֹ (שם נט, יט). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל (שם פסוק כ).

ד **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳ (תהלים פט, ז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּמַעֲשַׂי, יְהֵא דוֹמֶה לִי. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּנָה מְדִינָה וְהִדְלִיק בָּהּ שְׁנֵי פַּנָּסִין, וְהָיוּ כָּל אֵלּוּ אוּכְלֵסִין קוֹרְאִין לוֹ אֲגוּסְטָא. אָמַר הַמֶּלֶךְ, כָּל מִי שֶׁבָּנָה מְדִינָה כָּזֹאת וְהִדְלִיק בָּהּ שְׁנֵי פַּנָּסִין כְּשֵׁם שֶׁהִדְלַקְתִּי קְרָאוּ לוֹ אֲגוּסְטָ״א וְאֵינִי מִקַּנֵּא בּוֹ. כָּךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הַשָּׁמַיִם וְנָתַן שָׁם שְׁנֵי פַּנָּסִין שֶׁיְּהֵיוּ מְאִירִין אֶת הָעוֹלָם, חַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אוֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ (בראשית א, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹת כְּשֵׁנֵי מְאוֹרוֹת הַלָּלוּ שֶׁיְּהוּ מְאִירִין לָעוֹלָם, יְהֵא שָׁוֶה לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳ (תהלים פט, ז). אִם יַעֲרֹךְ שְׁנֵי פַּנָּסִין אֵלּוּ, יִדְמֶה לִי. וְאֵין יַעֲרֹךְ אֶלָּא אוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה יַעֲרֹךְ (ויקרא כד, ד). חֲזִי, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה (ישעיה מ, כו), וְאֶל מִי תְּדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ (שם פסוק כה). אַל תְּהִי קוֹרֵא יֹאמַר אֶלָּא יֵאָמֵר לוֹ קָדוֹשׁ, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: אֵל קָדוֹשׁ (שם יז, ז). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳. אָמַר רַבִּי אִבּוּן הַלֵּוִי, מִי כָמוֹךָ מַלְבִּישׁ עֲרוּמִים וְכוּ׳. דָּבָר אַחֵר, מִי כָמוֹךָ זָן אֶת הָרְעֵבִים. וְאֵין יַעֲרֹךְ אֶלָּא מָזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְגוֹ׳ (ויקרא כד, ח). וּכְתִיב: וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלוּהוּ (שם פסוק ט). דָּבָר אַחֵר, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳. בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָעוֹלָם וּבִקֵּשׁ לִבְרֹאת אֶת הָאָדָם, הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים: מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה), מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ מִן הָאָדָם הַזֶּה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִי מְקֻיָּם מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי וְתוֹרוֹתַי. אָמְרוּ לוֹ: אָנוּ מְקֻיָּמִין תּוֹרָתֶךָ. אָמַר לָהֶם: כְּתִיב בָּהּ, זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד), וְאַתֶּם אֵין בֵּינֵיכֶם מֵתִים. כְּתִיב בָּהּ, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר (ויקרא יב, ב), וְאַתֶּם אֵין בָּכֶם יוֹלֶדֶת. כְּתִיב בָּהּ, אֶת זֶה תֹּאכְלוּ (שם יא, כא), אֶת זֶה לֹא תֹּאכְלוּ (שם פסוק ד), וְאַתֶּם אֵין בֵּינֵיכֶם אֲכִילָה. חֲזִי, אֵין הַתּוֹרָה יֹצֵאת אֶצְלְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים (איוב כח, יג). כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ מִשְׁכָּן וּמִזְבֵּחַ הָעוֹלָה, הִתְחִילוּ מַקְרִיבִין בְּתוֹכוֹ. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה כַּמָּה מִצְוֹת עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, וְהֵן עוֹשִׂין. הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳, כְּשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹרְכִין לִי, שֶׁהֱיִיתֶם אוֹמְרִים לִי, מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה). עוֹרְכִין לִי קָרְבָּנוֹת, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אוֹתָם (ויקרא א, יב), עַל מִזְבַּח

הָעוֹלָה (שם ד, י). עוֹרְכִים לְפָנַי שֻׁלְחָנוֹת, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי ה׳ (שם כד, ח). אוֹ יֵשׁ בֵּינֵיכֶם עֵרֶךְ נְפָשׁוֹת כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת לַה׳. חֲוֵי, כִּי מִי בַּשַּׂחַק.

ה **דָּבָר** אַחֵר, אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל). אִם יִהְיֶה אָדָם צַדִּיק, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא צַדִּיק וְאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. אֶלָּא, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים, זוֹ תּוֹרָה, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהוּא בָּהּ תּוֹרָה, הוּא לָמֵד הֵיאַךְ לוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם. שֶׁאִם יִדֹּר לַעֲרֹךְ נְפָשׁוֹת, הוּא לָמֵד מִן הַתּוֹרָה הֵיאַךְ עוֹשֶׂה. וְאִם אֵין בְּיָדוֹ תּוֹרָה, אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. כֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֶּן תּוֹרָה, אֹבֵד אֶת בִּתּוֹ. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁנִּלְחַם עִם בְּנֵי עַמּוֹן, וְנָדַר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדֹּר יִפְתָּח נֶדֶר וְגוֹ׳, וְהָיָה הַיּוֹצֵא וְגוֹ׳, וְהָיָה לַה׳ וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה (שופטים יא, ל-לא). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה עָלָיו כַּעַס מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר, אִלּוּ יָצָא מִבֵּיתוֹ כֶּלֶב אוֹ חֲזִיר אוֹ גָּמָל, הָיָה מַקְרִיב אוֹתוֹ לְפָנַי. לְכָךְ זִמֵּן לוֹ בִּתּוֹ. כָּל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ כָּל הַנּוֹדָרִים, הַלְכוֹת נְדָרִים וְקוֹנָמוֹת, שֶׁלֹּא לִנְהֹג טָעוּת בַּנְּדָרִים. וְהִנֵּה בִּתּוֹ יוֹצֵאת לִקְרָאתוֹ, וַיְהִי כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִּתִּי וְגוֹ׳, וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל ה׳ וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב (שם פסוק לד-לה). וַהֲלֹא פִּנְחָס הָיָה שָׁם, וְהוּא אוֹמֵר לֹא אוּכַל לָשׁוּב. אֶלָּא פִּנְחָס אָמַר, אֲנִי כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל וְאֵיךְ אֵלֵךְ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ. יִפְתָּח אָמַר, אֲנִי רֹאשׁ שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל רֹאשׁ הַקָּצִינִים, אַשְׁפִּיל עַצְמִי וְאֵלֵךְ אֵצֶל הֶדְיוֹט. מִבֵּין תַּרְוֵיהוֹן אַבְרַת הַהִיא עֲלוּבְתָּא מִן עָלְמָא. וּשְׁנֵיהֶם נִתְחַיְבוּ בְּדָמֶיהָ. פִּנְחָס, נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, יִפְתָּח, נִתְפַּזְּרוּ עַצְמוֹתָיו, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי גִלְעָד (שם יב, ז). כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ לְקָרְבָהּ, הָיְתָה בּוֹכָה לְפָנָיו. אָמְרָה לוֹ בִּתּוֹ, אָבִי, יָצָאתִי לִקְרָאתְךָ בְּשִׂמְחָה וְאַתָּה שׁוֹחֵט אוֹתִי. שֶׁמָּא כָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה שֶׁיְּהוּ יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַפְשׁוֹת אָדָם. אֵין כְּתִיב בַּתּוֹרָה, אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה׳ מִן הַבְּהֵמָה (ויקרא א, ב), מִן הַבְּהֵמָה וְלֹא מִן בְּנֵי אָדָם. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, נָדַרְתִּי, וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה. שֶׁמָּא כָּל הַנּוֹדֵר יָכֹל הוּא שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם נִדְרוֹ. אָמְרָה לֵיהּ, וַהֲרֵי יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁנָּדַר וְאָמַר, כָּל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר וְגוֹ׳ (בראשית כח, כב), וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁנֵים עָשָׂר בָּנִים, שֶׁמָּא הִקְרִיבָה אֶת בְּנָהּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אָמְרָה לוֹ: וְלֹא שָׁמַע לָהּ. כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהּ, אָמְרָה לוֹ: הַנִּיחֵנִי וְאֵרֵד אֵצֶל בֵּית דִּין, שֶׁמָּא יִמְצְאוּ פֶּתַח לִנְדָרֵךְ. שֶׁנֶּאֱמַר: הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֲדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים וְגוֹ׳ (שופטים יא, לז). אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה, וְכִי יֵשׁ אָדָם יוֹרֵד עַל הֶהָרִים, וַהֲלֹא בְּנֵי אָדָם עוֹלִים לֶהָרִים. מַהוּ וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים. אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה׳ (מיכה ו, ב). הָלְכָה אֶצְלָם וְלֹא מָצְאוּ פֶּתַח לְיִפְתָּח לְהַתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ, בַּעֲוֹן אוֹתָן שֶׁשָּׁחַט מִשֵּׁבֶט אֶפְרַיִם. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר, גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק דַּלִּים מָטָר סוֹחֵף וְאֵין לָחֶם (משלי כח, ג). גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק דַּלִּים, זֶה יִפְתָּח, שֶׁהָיָה רָשׁ בַּתּוֹרָה כִּגְרוּפוֹ שֶׁל שִׁקְמָה, שֶׁהָיָה עֹשֵׂק אֶת הַדַּלִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמֹר נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן (שופטים יב, ו), וְהָיָה שׁוֹחֵטָן. לְפִיכָךְ, מָטָר סוֹחֵף וְאֵין לֶחֶם, שֶׁהָיָה לוֹ מִי שֶׁיִּתִּיר אֶת נִדְרוֹ, אֶלָּא וְאֵין לֶחֶם, שֶׁהֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶם אֶת הַהֲלָכָה, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ פֶּתַח לְהַתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ. עָלָה וּשְׁחָטָהּ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, נְפָשׁוֹת הָיִיתִי רוֹצָה שֶׁתַּקְרִיב לְפָנַי אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי (ירמיה יט, ה). אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לְאַבְרָהָם שֶׁיִּשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ, אֶלָּא אָמַרְתִּי לוֹ, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ (בראשית כב, יב), לְהוֹדִיעַ לְכָל הָאֻמּוֹת חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא חָשַׂךְ אֶת יְחִידוֹ מִמֶּנִּי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְלֹא דִבַּרְתִּי לְיִפְתָּח לְהַקְרִיב אֶת בִּתּוֹ. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דְּמִים הָיָה חַיָּב, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בַּעֲרָכִין. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, וְלֹא כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַקְרִיב, וְלֹא הָיָה עָלָיו כְּלוּם. וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי, זֶה מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב, שֶׁכָּתוּב בּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל בְּיַד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה (מ״ב ג, כז). מִי גָּרַם לְמֵישַׁע שֶׁיַּקְרִיב אֶת בְּנוֹ. עַל שֶׁלֹּא הָיָה בֶּן תּוֹרָה. שְׁאִלּוּ קָרָא בַּתּוֹרָה, לֹא אִבֵּד אֶת בְּנוֹ, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר, וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר, וְאִם נְקֵבָה הִיא וְגוֹ׳ (ויקרא כז, ב-ד). חֲוֵי, וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל).

ו **דָּבָר** אַחֵר, אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר. אַף הָאֻמּוֹת אוֹמְרִים: בַּמָּה אֲקַדֵּם ה׳ אִפַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם, הֲיַרְצֶה ה׳ בְּאַלְפֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן, הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי, פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי (מיכה ו, ו-ז). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאֻמּוֹת הָעוֹלָם, בְּנֵיכֶם אַתֶּם מְבַקְּשִׁין לְהַקְרִיב לְפָנַי. אֵינִי מְבַקֵּשׁ לֹא בְּנֵיכֶם וְלֹא קָרְבְּנוֹתֵיכֶם, אֶלָּא לְבָנַי נָתַתִּי פָּרָשַׁת קָרְבָּנוֹת וּפָרָשַׁת עֲרָכִין, שֶׁקָּרְבְּנוֹתֵיהֶם חֲבִיבִים לְפָנַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק וְגוֹ׳ (תהלים לז, טז). תֵּדַע לְךָ, תְּחִלָּתוֹ שֶׁל סֵפֶר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה׳ (ויקרא א, ב). מִכֶּם, וְלֹא מֵהָאֻמּוֹת. וְסוֹפוֹ שֶׁל סֵפֶר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִיא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְגוֹ׳ (תהלים קמז, יט). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מְבִיאִין לְפָנַי עֲרָכִים שֶׁלָּכֶם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּאִלּוּ נַפְשׁוֹתֵיכֶם הִקְרַבְתֶּם לְפָנַי. לְכָךְ נֶאֱמַר: אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בִּזְכוּת הָעֲרָכִין אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מִגֵּיהִנֹּם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱיוּ מַעֲרִיכִין לְפָנַי אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם, אֲנִי מַצִּיל אֶתְכֶם מֵעֲרִיכַת גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה (ישעיה ל, לג). וְאֶעֱרֹךְ לִפְנֵיכֶם שֻׁלְחָן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד, תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צוֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה (תהלים כג, ה). אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.